

Національна академія педагогічних наук України

Інститут вищої освіти

І. Драч, О. Петроє, О.Бородієнко, І. Регейло,
Н. Приходькіна, О. Слободянюк, М. Саюк

Формування політики оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни

Монографія

Київ 2025

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВІДДІЛ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ

І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, І. Регейло, Н. Приходькіна, О. Слободянюк, М. Саюк

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ
НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ І ПІДХОДІВ ВІДКРИТОЇ НАУКИ
В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

Монографія

Київ 2025

NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION
DEPARTMENT OF THE RESEARCH ACTIVITIES OF UNIVERSITIES

I. Drach, O. Petroye, O. Borodiyenko, I. Reheilo, N. Prykhodkina, O. Slobodianiuk, M. Saiuk

DEVELOPING QUALITY ASSESSMENT POLICIES FOR UNIVERSITY RESEARCH BASED
ON OPEN SCIENCE PRINCIPLES AND APPROACHES
IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECOVERY

Monograph

Kyiv 2025

Рецензенти:

Литвинова С.Г., доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту цифровізації освіти НАПН України, член-кореспондент НАПН України

Галус О.М., доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Дегтярьова І.О., доктор наук з державного управління, професор, ректор ПЗВО «Дніпровський інститут медицини та громадського здоров'я»

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол № 16 від 29 грудня 2025 року)

Формування політики оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, І. Регейло, Н. Приходькіна, О. Слободянюк, М. Саяк; за ред. І. Драч, І. Регейло. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 154 с.

DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-54-0-2025>

ISBN 978-617-7486-54-0

У монографії представлено результати виконання другого етапу наукового дослідження за темою «Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни» (державний реєстраційний номер 0124U001192).

Необхідність подолання наслідків широкомасштабної агресії російської федерації в Україні вимагає здійснення ґрунтовного моніторингу процесу оцінювання якості дослідницької діяльності університетів, аналізуючи (кількісно й якісно) провадження наукової діяльності загалом та залученість дослідників до відкритої науки зокрема. Виявлено існування системних проблем в оцінюванні наукової діяльності у сфері вищої освіти та запропоновано практичні можливості їх вирішення з урахуванням кращого зарубіжного досвіду щодо: реалізації політики і механізмів оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки; реформування оцінювання дослідницької діяльності вчених і зокрема, молодих дослідників; оцінювання досліджень і наукових проєктів та доброчесності дослідницької діяльності університетів; захисту прав інтелектуальної власності; обґрунтовано модель оцінювання дослідницької діяльності університетів у контексті їх регіональної залученості та розроблено рекомендації з удосконалення Методики оцінювання ефективності наукової діяльності в галузі суспільних наук в Україні.

Монографію адресовано науковцям, керівникам, науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти, викладачам закладів післядипломної освіти; державним службовцям і фахівцям МОН України, студентам, докторантам і аспірантам, які досліджують проблеми атестації наукових установ і закладів вищої освіти та оцінювання наукової діяльності загалом і вчених зокрема.

ISBN 978-617-7486-54-0

УДК 378.014.61:001.8"366"(477)

© Інститут вищої освіти НАПН України, 2025

© І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко,
І. Регейло, Н. Приходькіна, О. Слободянюк,
М. Саяк, 2025

UDC: 378.014.61:001.8"366"(477)
DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-54-0-2025>

Reviewers:

Lytvynova S.H., Doctor of Science (Education), Professor, Deputy Director for Research at the Institute for Digitalisation of Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Corresponding Member of the NAES of Ukraine.

Halus O.M., Doctor of Science (Education), Professor, Honored Scientist and Engineer of Ukraine, Vice-Rector for Research, Khmelnytskyi Humanitarian Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine,

Dehtiarova I.O., Doctor of Science (Public Administration), Professor, Rector of the Private Institution of Higher Education "Dnipro Institute of Medicine and Public Health".

Recommended for publication by the Academic Council of the Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine (Protocol No.16, «29» december, 2024)

Developing Quality Assessment Policies for University Research Based on Open Science Principles and Approaches in the Context of Post-War Recovery: *monograph* / I. Drach, O. Petroye, O. Borodiyenko, I. Reheilo, N. Prykhodkina, O. Slobodianiuk, M. Saiuk; Edited by I. Drach, I. Reheilo. Kyiv : Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, 2025, 154 c.

DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-54-0-2025>

ISBN 978-617-7486-54-0

This monograph presents the results of the first stage of the research project titled "Quality Assessment of University Research Activity Based on Open Science Principles and Approaches in the Context of Post-War Recovery" (State Registration No. 0124U001192).

The necessity of overcoming the consequences of the Russian Federation's full-scale aggression against Ukraine demands a thorough monitoring of the quality assessment process of university research. This involves a quantitative and qualitative analysis of scientific activities in general and researchers' engagement with Open Science in particular. The study identifies a range of systemic issues in the assessment of research within higher education and proposes practical solutions based on international best practices. Specifically, it addresses: the implementation of policies and mechanisms for research quality assessment based on Open Science principles; the reform of research assessment for scientists, particularly early-career researchers; the evaluation of research projects and institutional research integrity; and the protection of intellectual property rights. Furthermore, the monograph substantiates a model for assessing university research in the context of regional engagement and develops recommendations for improving the Methodology for assessing the effectiveness of scientific activity in the social sciences in Ukraine.

The monograph is intended for researchers, university leaders, academic staff of higher education and postgraduate institutions, civil servants and specialists of the Ministry of Education and Science of Ukraine, as well as undergraduate and postgraduate students exploring the challenges of certifying research institutions and assessing scientific activity both at the institutional and individual levels.

ISBN 978-617-7486-54-0

UDC: 378.014.61:001.8"366"(477)

© Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, 2025

© I. Drach, O. Petroye, O. Borodiyenko,

I. Reheilo, N. Prykhodkina, O. Slobodianiuk,

M. Saiuk, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА. ІРИНА ДРАЧ, ІРИНА РЕГЕЙЛО	7
РОЗДІЛ 1. ІРИНА ДРАЧ	
Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду реалізації політики і механізмів оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки	11
РОЗДІЛ 2. ОЛЬГА ПЕТРОЄ	
Реформування оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки	21
РОЗДІЛ 3. ІРИНА РЕГЕЙЛО	
Оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни: зарубіжний і український досвід	46
РОЗДІЛ 4. НАТАЛІЯ ПРИХОДЬКІНА	
Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо захисту прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки	75
РОЗДІЛ 5. ОЛЕКСАНДРА БОРОДІЄНКО	
Модель оцінювання дослідницької діяльності університетів у контексті їх регіональної залученості	94
РОЗДІЛ 6. ОЛЕНА СЛОБОДЯНЮК	
Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду і розроблення рекомендацій щодо вдосконалення системи оцінювання дослідницької доброчесності дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки	114
РОЗДІЛ 7. МАРІЯ САЮК	
Політики та практики оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених в умовах відкритої науки	135
РОЗДІЛ 8. ІРИНА ДРАЧ, ОЛЬГА ПЕТРОЄ, ОЛЕКСАНДРА БОРОДІЄНКО, ІРИНА РЕГЕЙЛО, ОЛЕНА СЛОБОДЯНЮК	
Результати впровадження та рекомендації з удосконалення Методики оцінювання ефективності наукової діяльності в галузі суспільних наук в Україні.	146

CONTENT

FOREWORD. IRINA DRACH, IRINA REHEILO.	7
CHAPTER 1. IRINA DRACH	
Analysis of International and National Experience in Implementing Policies and Mechanisms for Research Quality Assessment Based on Open Science Principles and Approaches	11
CHAPTER 2. OLHA PETROYE	
Reforming Research Assessment for Scientists Based on the Principles and Approaches of Responsible Open Science	21
CHAPTER 3. IRINA REHEILO	
Assessment of Scientific Research and Projects Based on Open Science Principles and Approaches in the Context of Post-War Recovery: International and Ukrainian Experience	46
CHAPTER 4. NATALIA PRYKHODKINA	
Analysis of International and National Experience Regarding the Protection of Intellectual Property Rights within the Context of Research Quality Assessment in the Framework of Open Science	75
CHAPTER 5. OLEKSANDRA BORODIYENKO	
A Model for Assessing University Research Activity in the Context of Regional Engagement	94
CHAPTER 6. OLENA SLOBODIANIUK	
Analysis of International and National Experience and the Development of Recommendations for Improving the Research Integrity Assessment System in Universities Based on Open Science Principles and Approaches	114
CHAPTER 7. MARIIA SAIUK	
Policies and Practices for Assessing the Research Activity of Early-Career Researchers in the Context of Open Science	135
CHAPTER 8. IRINA DRACH, OLHA PETROYE, OLEKSANDRA BORODIYENKO, IRINA REHEILO, OLENA SLOBODIANIUK	
Implementation Results and Recommendations for Improving the Methodology for Assessing the Effectiveness of Scientific Activity in the Social Sciences in Ukraine.	146

ПЕРЕДМОВА

Дослідження проблеми формування політики оцінювання якості наукової діяльності університетів в умовах післявоєнного відновлення країни є ключовим пріоритетом задля посилення дослідницького потенціалу закладів вищої освіти (ЗВО) та наукових установ в умовах відкритої науки, становлення конкурентоспроможної національної дослідницької системи, її інтеграції до Європейського та глобального дослідницького простору. Трансформація національної системи оцінювання досліджень та дослідницької діяльності вчених в Україні, що визначено одним із шести пріоритетних завдань у «Національному плані щодо відкритої науки» (2022), успішно відбулася згідно з новою, затвердженою Міністерством освіти у науки України Методикою оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками.

Вперше за результатами державної атестації Кабінетом Міністрів України з 2026 р. запроваджено нову модель фінансування наукової сфери і спрямовано на заклади вищої освіти та наукові установи додатково понад 3,28 млрд грн, що дасть змогу використовувати необхідні кошти для підвищення рівня оплати праці наукових працівників, оновлення наукової інфраструктури, розвитку установ, а також підтримки ініціативних наукових досліджень.

Водночас необхідність удосконалення національної системи оцінювання дослідницької діяльності університетів і вчених у контексті відповідальної відкритої науки забезпечить стимулювання розвитку знаннєво орієнтованої економіки України в контексті післявоєнної відбудови шляхом модернізації системи наукових досліджень і сфери вищої освіти держави через упровадження оцінювання дослідницької діяльності на засадах принципів CoARA та пріоритизацію відкритої науки.

Застосування принципів відкритої науки в оцінюванні дослідницької діяльності університетів в умовах післявоєнного відновлення країни також набуває актуальності з огляду на імплементацію в національний науковий та освітній простори провідних ініціатив Європейського Союзу та Європейської асоціації університетів, згідно з якими підходи до оцінювання мають гармонійно збалансувати якісну експертну оцінку з кількісними показниками, врахувати контекст і мету оцінювання на основі широких визначень якості та впливу, бути узгоджені з інституційними місіями та цінностями.

В умовах реформування системи оцінювання досліджень та переходу від бібліометричних показників ефективності досліджень до використання їх якісного оцінювання для просування відкритої науки в Європейському просторі вищої освіти та Європейському дослідницькому просторі однією з проблем є недостатнє врахування зусиль вчених щодо використання відкритих практик, а також обмежене оцінювання впливу досліджень, оскільки цей процес є надзвичайно складним і суб'єктивним та передбачає вибір методів оцінювання відповідно до унікального контексту у кожному конкретному випадку.

В Україні необхідність подолання наслідків широкомасштабної агресії російської федерації вимагає здійснення ґрунтовного моніторингу процесу оцінювання якості дослідницької діяльності університетів, аналізуючи (кількісно й якісно) провадження наукової діяльності загалом та залученість дослідників до відкритої науки зокрема. Саме в монографії виявлено низку системних проблем в оцінюванні наукової діяльності у сфері вищої освіти та запропоновано практичні можливості їх вирішення з урахуванням кращого зарубіжного досвіду. Зокрема: проведено аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду реалізації політики і механізмів оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки (1 розділ), представлено реформування оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки (2 розділ), схарактеризовано зарубіжні та українські практики оцінювання досліджень і наукових проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки (3 розділ), висвітлено аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо захисту прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки (4 розділ),

обґрунтовано модель оцінювання дослідницької діяльності університетів у контексті їх регіональної залученості (5 розділ), проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід щодо удосконалення системи оцінювання дослідницької доброчесності дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки (6 розділ), розкрито політики та практики оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених в умовах відкритої науки (7 розділ) та розроблено рекомендації з удосконалення Методики оцінювання ефективності наукової діяльності в галузі суспільних наук в Україні (8 розділ).

Монографія підготовлена колективом наукових працівників відділу дослідницької діяльності університетів Інституту вищої освіти НАПН України за результатами виконання теми «Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни» (державний реєстраційний № 0124U001192).

Імплементація запропонованих підходів забезпечить підвищення рівня прозорості та об'єктивності державної атестації закладів вищої освіти, сприятиме зниженню ризиків суб'єктивного оцінювання наукової діяльності та зміцненню довіри академічної спільноти до результатів атестаційних процедур. Очікується оптимізація адміністративного навантаження на заклади вищої освіти завдяки стандартизації механізмів оцінювання, уніфікації вимог і впровадженню цифрових інструментів, що також підвищить порівнюваність результатів між різними інституціями.

У довгостроковій перспективі вдосконалення Методики сприятиме розвитку дослідницької спроможності закладів вищої освіти, адаптації національної системи оцінювання до європейських стандартів та практик, а також підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері науки, технологій та інновацій.

Наукові редактори Ірина Драч, Ірина Регейло

FOREWORD

Researching the development of quality assessment policies for university research activities within the context of post-war recovery is a key priority. This effort aims to strengthen the research potential of higher education institutions (HEIs) and research organisations under the framework of Open Science, fostering a competitive national research space and ensuring its integration into the European and Global Research Areas. The transformation of the national system for assessing research and the activities of scientists in Ukraine—identified as one of the six priority tasks in the "National Open Science Plan" (2022)—has been successfully implemented according to the new "Methodology for Assessing the Effectiveness of Scientific (Research and Development) Activities of Research Institutions and Higher Education Institutions," approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine.

For the first time, based on the results of state certification, the Cabinet of Ministers of Ukraine has introduced a new funding model for the scientific sector starting in 2026. An additional 3.28 billion UAH has been allocated to HEIs and research institutions, enabling the use of necessary funds to increase researchers' salaries, modernise scientific infrastructure, develop institutions, and support initiative-based scientific research.

Refining the national system for assessing the research activities of universities and scientists within the context of responsible Open Science will stimulate the development of Ukraine's knowledge-oriented economy during post-war recovery. This will be achieved by modernising the state's research and higher education systems through the implementation of research assessment based on CoARA principles and the prioritisation of Open Science.

The application of Open Science principles to the assessment of university research in the context of post-war recovery is increasingly relevant given the implementation of leading initiatives from the European Union and the European University Association into the national scientific and educational spheres. According to these initiatives, assessment approaches must harmoniously balance qualitative peer review with quantitative indicators, account for the context and purpose of the assessment based on broad definitions of quality and impact, and remain aligned with institutional missions and values.

Amidst the reform of research assessment systems and the shift from bibliometric performance indicators to qualitative evaluation, a significant challenge for promoting Open Science within the European Higher Education Area and the European Research Area is the insufficient recognition of researchers' efforts in using open practices. Furthermore, there is limited assessment of research impact, as this process is exceptionally complex and subjective, requiring the selection of assessment methods tailored to the unique context of each specific case.

In Ukraine, the need to overcome the consequences of the Russian Federation's full-scale aggression requires thorough monitoring of the quality assessment process of university research, analysing (both quantitatively and qualitatively) the conduct of scientific activities in general and researchers' engagement with Open Science in particular. This monograph identifies a range of systemic problems in assessing scientific activity within higher education and proposes practical solutions based on international best practices. Specifically:

- Chapter 1 Analyses international and domestic experience in implementing policies and mechanisms for quality assessment based on Open Science principles.

- Chapter 2 Presents the reform of research assessment for individual scientists based on responsible Open Science approaches.

- Chapter 3 Characterises the evaluation of research and scientific projects based on Open Science principles in the context of post-war recovery, drawing on both foreign and Ukrainian experience.

- Chapter 4 Highlights the analysis of international and domestic experience regarding the protection of intellectual property rights within research quality assessment.

–Chapter 5 Substantiates a model for assessing university research activities in the context of their regional engagement.

–Chapter 6 Analyses international and domestic experience in improving the system for assessing research integrity based on Open Science principles.

–Chapter 7 Explores the policies and practices of assessing the research activities of early-career researchers.

–Chapter 8 Develops recommendations for improving the Methodology for assessing the effectiveness of scientific activity in the social sciences in Ukraine.

The monograph was prepared by a team of researchers from the Department of University Research Activity at the Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine, based on the results of the project "Quality Assessment of University Research Activity Based on Open Science Principles and Approaches in the Context of Post-War Recovery" (State Registration No. 0124U001192).

The implementation of the proposed approaches will ensure increased transparency and objectivity in the state certification of HEIs, help reduce the risks of subjective assessment, and strengthen the academic community's trust in certification results. It is expected that administrative burdens on HEIs will be optimised through the standardisation of assessment mechanisms, unification of requirements, and the introduction of digital tools, which will also improve the comparability of results between different institutions.

In the long term, refining the Methodology will contribute to the development of the research capacity of HEIs, the adaptation of the national assessment system to European standards and practices, and the increased efficiency of state policy implementation in the fields of science, technology, and innovation.

Розділ 1

Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду реалізації політики і механізмів оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки

Ірина ДРАЧ

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу дослідницької діяльності університетів
Інституту вищої освіти НАПН України,
керівник наукового дослідження
<https://orcid.org/0000-0001-7501-4122>

Анотація. Проаналізовано документи Європейського дослідницького простору та Європейської асоціації університетів щодо політик і механізмів оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів Відкритої науки: European Commission's Action Plan for Research Assessment Reform (2024), Report on Research Assessment (2024), The EUA Open Science Agenda 2025 (2022); План дій Європейської комісії щодо реформування системи оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки та Звіт, в якому підсумовано прогрес та перспективні практики у сфері навичок, реформування оцінювання досліджень і діяльності з досліджень та інновацій (R&I) у межах проєктів Horizon 2020 «Наука з і для суспільства». Аналіз документа Європейської асоціації університетів The EUA Open Science Agenda 2025 показав, що оцінювання досліджень визначено одним з ключових пріоритетів діяльності. В політиці щодо оцінювання досліджень акцентується увага на необхідності поєднання якісних і кількісних методів, яке використовується для оцінки якості та впливу дослідницької діяльності. Критична маса університетів Європи залучена до дискусій щодо розроблення та впровадження більш відповідальних, прозорих і стійких практик оцінювання дослідницької діяльності та кар'єри, в тому числі стимулів та винагород для відкритої науки протягом усього дослідницького процесу. Підходи до оцінювання мають належним чином збалансувати якісну експертну оцінку з кількісними показниками, врахувати контекст і мету оцінювання на основі широких визначень якості та впливу, а також узгоджені з інституційними місіями та цінностями.

Аналіз наведених національних планів/програм щодо розвитку Відкритої науки в європейських країнах показав, що: спостерігається тенденція трансформації системи оцінювання досліджень від акценту на кількісних показниках ефективності досліджень до використання якісного оцінювання R&D; проблемою для просування відкритої науки в Європейському просторі вищої освіти та Європейському дослідницькому просторі є недостатнє врахування зусиль вчених щодо використання відкритих практик; спостерігається зменшення ваги бібліометричних показників та збільшення ваги оцінювання внеску у відкриту науку та діяльність; для впровадження практик відкритої науки необхідно здійснювати моніторинг цього процесу, оцінюючи (кількісно й якісно) залученість дослідників до відкритої науки, а також виявляючи можливі виклики та бар'єри. Основним викликом у сфері досліджень та інновацій у Європі є оцінювання впливу досліджень, оскільки цей процес є надзвичайно складним і суб'єктивним і передбачає вибір методів оцінювання відповідно до унікального контексту у кожному конкретному випадку.

Ключові слова: відкрита наука, дослідницька діяльність університетів, оцінювання.

Abstract. Documents of the European Research Area and the European University Association have been analyzed regarding policies and mechanisms for assessing the quality of universities' research activities based on the principles and approaches of Open Science: *European Commission's Action Plan for Research Assessment Reform (2024)*, *Report on Research Assessment (2024)*, *The EUA Open Science Agenda 2025 (2022)*. The European Commission's Action Plan on reforming research assessment systems in line with Open Science principles, as well as the Report summarizing progress and promising practices in skills development, research assessment reform, and research and innovation (R&I) activities within Horizon 2020 "Science with and for Society" projects, were examined. The analysis of the European University Association's document *The EUA Open Science Agenda 2025* revealed that research assessment is identified as one of the key priorities. The policy on research assessment emphasizes the need to combine qualitative and quantitative methods to

evaluate the quality and impact of research activities. A critical mass of European universities is engaged in discussions on developing and implementing more responsible, transparent, and sustainable practices for assessing research activities and careers, including incentives and rewards for Open Science throughout the research process. Assessment approaches should appropriately balance qualitative expert review with quantitative indicators, take into account the context and purpose of evaluation based on broad definitions of quality and impact, and align with institutional missions and values.

The analysis of national plans/programs for the development of Open Science in European countries showed that: there is a trend toward transforming research assessment systems from a focus on quantitative performance indicators to the use of qualitative R&D evaluation; a challenge for advancing Open Science in the European Higher Education Area and the European Research Area is the insufficient recognition of researchers' efforts to apply open practices; there is a decreasing weight of bibliometric indicators and an increasing importance of evaluating contributions to Open Science and related activities; the implementation of Open Science practices requires monitoring of this process, assessing (both quantitatively and qualitatively) researchers' engagement in Open Science, and identifying possible challenges and barriers. The main challenge in the field of research and innovation in Europe is the assessment of research impact, as this process is extremely complex and subjective, requiring the choice of evaluation methods according to the unique context of each specific case.

Keywords: Open Science, university research activities, assessment.

Аналіз документів Європейської Комісії щодо реформування системи оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки

Реформування системи оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки залишається у центрі уваги Європейської Комісії. У 2024 році опубліковано **European Commission's Action Plan for Research Assessment Reform**¹ (План дій Європейської комісії щодо удосконалення оцінювання досліджень <https://www.openaire.eu/european-commissions-action-plan-for-research-assessment-reform>), який передбачає впровадження десяти зобов'язань, викладених в Угоді про реформування оцінки досліджень (ARRA), підвищує різноманітність, прозорість і якість оцінки досліджень по всьому ЄС.

Наведемо ключові компоненти (не вичерпний перелік) плану дій.

Визнання різноманітності. Європейська Комісія інтегрувала визнання різноманітних наукових внесків у програму Horizon Europe, оцінюючи практики відкритої науки, участь громадян і гендерні аспекти. Заявники для участі у програмі повинні перерахувати різноманітні досягнення та надати плани управління даними. Висвітлення гендерних аспектів є обов'язковими. Для подання заявок для FP10 Європейська Комісія покращить критерії для того, щоб краще визнавати різноманітні внески та результати і продовжить розвивати Open Research Europe (ORE) як широко доступний відкритий ресурс (*Примітка.* FP10 – десята Рамкова програма з досліджень та інновацій з 2028 по 2034 рік).

Якісна оцінка. Європейська комісія встановила надійний процес рецензування для Horizon Europe, оцінюючи пропозиції на основі "досконалості", "впливу" та "якості та ефективності реалізації". Забезпечується збалансований склад рецензентів з точки зору навичок, досвіду, дисциплін, географічної різноманітності та гендеру. Надалі комісія прагнати покращити відбір рецензентів для FP10 та Horizon Europe та розгляне можливість проведення пілотних проектів оцінки дослідницьких пропозицій.

Уникнення неналежних метрик. Європейська комісія підтримала Декларацію Сан-Франциско про оцінку досліджень (DORA) і відмовилася від використання імпакт-факторів журналів (JIF) та престижу журналів в оцінках Horizon Europe. Надаються вказівки рецензентам щодо ігнорування JIF і створення Open Research Europe з метриками на рівні статей. У майбутньому комісія прагнати покращити ключові шляхи впливу для FP10, щоб забезпечити відповідальне використання кількісних показників, уникнувши залежності від JIF і h-індексу.

Уникнення рейтингів. Європейська комісія уникає використання організаційних рейтингів в оцінках дослідницьких пропозицій.

¹ European Commission's Action Plan for Research Assessment Reform. URL: <https://www.openaire.eu/european-commissions-action-plan-for-research-assessment-reform>

Зобов'язання щодо ресурсів. Європейська комісія зобов'язується надавати як матеріальні, так і фінансові ресурси ініціативам, таким як Коаліція з удосконалення оцінювання досліджень (CoARA). Фінансова підтримка надається через програму Horizon Europe для підтримки інституційних змін і проєктів, що відповідають цілям реформ.

Розроблення критеріїв та інструментів. Готуючись до наступної рамкової програми (FP10), Європейська комісія перегляне та удосконалим критерії оцінювання досліджень, інструменти та процеси, щоб відповідати принципам ARRA² (Agreement on Reforming Research Assessment). Мета полягає в тому, щоб розробити інструменти оцінювання, які точно відображають якість і вплив досліджень, відходячи від традиційних метрик, які можуть не охоплювати весь обсяг наукової роботи.

Підвищення обізнаності. Європейська комісія надаватиме чіткі та детальні вказівки заявникам і рецензентам щодо нових критеріїв і процесів з особливим акцентом на практиках відкритої науки та гендерній рівності. Програми навчання будуть спрямовані на вирішення проблеми несвідомих упереджень і підвищення розуміння важливості різноманітних внесків.

Обмін практиками. Європейська комісія бере участь та співголовує у різних ініціативах, таких як Робоча група G7 з відкритої науки³ та Глобальна дослідницька рада⁴, щоб сприяти глобальному діалогу щодо покращення оцінки досліджень. Ці зусилля включають організацію тематичних діалогів з відкритої науки та дослідницької досконалості, внесок у діяльність робочих груп, орієнтованих на відповідальну оцінку досліджень, та співпрацю з Європейською хмарою відкритої науки для підтримки обміну даними та розвитку інфраструктури.

Комунікація прогресу. Європейська комісія регулярно надаватиме оновлення щодо дотримання принципів ARRA та ефективності реформ.

Оцінка та покращення. Для покращення практик оцінювання досліджень Європейська комісія зобов'язується використовувати підходи, засновані на доказах. Це передбачає фінансування проєктів, які пілотують нові практики, збирають докази та підтримують обмін даними та розроблення показників оцінювання досліджень. Комісія буде визначати нові дії, необхідні для подальшого покращення оцінювання досліджень.

У звіті Європейської комісії щодо оцінювання досліджень **Report on Research Assessment**⁵ (2024) (далі – Звіт) охарактеризовано внесок 30 проєктів, фінансованих через Horizon 2020 та Horizon Europe, у розуміння та здійснення реформи оцінювання досліджень. У Звіті підсумовано прогрес та перспективні практики у сфері навичок, реформування оцінювання досліджень і діяльності з досліджень та інновацій (R&I) у межах проєктів Horizon 2020 «Наука з і для суспільства» (SwafS), що підтримують Європейські університетські альянси (далі — альянси). Цей звіт є першим, який зафіксував внесок проєктів, що фінансуються ЄС, у сферу оцінювання наукових досліджень з моменту публікації Agreement on Reforming Research Assessment⁶ (Угоди про реформу оцінювання досліджень) у 2021 році. У ньому представлено огляд доказів, пов'язаних із практиками, які наразі впроваджені, на основі перших і проміжних заходів та результатів.

Підхід до реформи практик оцінювання досліджень ґрунтується на принципах, закріплених в Agreement on Reforming Research Assessment⁷ (Угода про реформування оцінки досліджень). Це принципи: етика та доброчесність; свобода та автономія; незалежність і прозорість; зосередження на якості та важливості рецензування; визнання впливів; визнання різноманітності дослідницької діяльності та результатів; критерії та процеси, що враховують різноманітність дисциплін, типів досліджень і етапів кар'єри; гендерна рівність, рівні можливості та інклюзивність. У Звіті ідентифікуються відповідні заходи та результати, проаналізовано їх роль у сприянні широким культурним змінам, що лежать в основі руху до реформованої оцінки досліджень, запропоновано перспективні практики та визначено потенціал для подальшої роботи в цій галузі.

Узагальнення результатів проєктів, представлених у Звіті, дало змогу авторам сформулювати рекомендації:

² Agreement on Reforming Research Assessment. URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf

³ G7 Expert Group on Open Science. URL: <https://ospolicyobservatory.uvic.ca/g7-working-group-open-science/>

⁴ Global Research Council. URL: <https://globalresearchcouncil.org/>

⁵ Report on Research Assessment. URL: https://rea.ec.europa.eu/publications/report-research-assessment_en

⁶ Agreement on Reforming Research Assessment. URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf

⁷ Там само.

- для *Європейської Комісії*: розглянути можливість запропонувати нові моделі взаємної та зовнішньої підтримки для організаційних змін в альянсах відповідно до їхніх потреб;
- для *альянсів*: брати участь у спільному тестуванні нових рамкових оцінок, які були розроблені, та систематично звітувати про результати, щоб забезпечити користь для ширшого кола установ з подальшими діями щодо ширшого впровадження;
- для *організацій, що здійснюють наукові дослідження (RPOs)*: почати з того, щоб зробити реформу оцінювання наукових досліджень інституційним стратегічним пріоритетом і інвестувати в зміну культури, розбудову потенціалу та партнерства для забезпечення впровадження.

Оцінювання досліджень як ключовий пріоритет діяльності Європейської асоціації університетів

Оцінювання досліджень визначено одним з ключових пріоритетів діяльності European University Association⁸ (Європейської асоціації університетів), про що зазначено у документі **The EUA Open Science Agenda 2025**⁹ (Порядок денний Європейської асоціації університетів щодо відкритої науки). У цьому документі оцінювання дослідження визначено як поєднання якісних і кількісних методів, яке використовується для оцінки якості та впливу дослідницької діяльності. Інституційний підходи до оцінювання зазвичай мають використовуватися для прийняття рішень щодо найму, просування по службі та розподілу фінансування.

У 2025 році критична маса університетів Європи буде залучена до дискусій щодо розроблення та впровадження більш відповідальних, прозорих і стійких практик оцінювання дослідницької діяльності та кар'єри, в тому числі стимулів та винагород для відкритої науки протягом усього дослідницького процесу. Університети поділяться досвідом роботи над підходами до оцінювання, які мають належним чином збалансувати якісну експертну оцінку з кількісними показниками, врахувати контекст і мету оцінювання на основі широких визначень якості та впливу, а також узгоджені з інституційними місіями та цінностями.

Перегляд практики оцінювання є складним і поступовим процесом. Результати EUA показали, що університети бачать складність реформи оцінювання наукових досліджень як головну перешкоду для зміни підходу до оцінювання.

Основні виклики:

- необхідність збалансованих підходів до оцінювання. Покращений баланс між якісною експертною оцінкою та кількісними показниками необхідний для розроблення та впровадження підходів до оцінювання, зосереджувачись на оцінюванні дослідницької діяльності та кар'єри з метою підвищення академічної культури. Важливим механізмом для розв'язання зазначеного завдання є розроблення нових та відповідальних практик, які стимулюють і винагороджують відкритий доступ до наукових результатів і просувають відкриту науку протягом усього дослідницького процесу;

- розбіжності в спроможності вдосконалювати інституційні підходи до оцінки дослідження. Університети по всій Європі не мають рівних можливостей чи однакової здатності переглядати та змінювати свої підходи до оцінювання. Довгострокові тенденції нерівномірного рівня державного фінансування та автономії перешкоджають створенню рівних умов, формуючи різні стартові точки та впливаючи на можливі подальші шляхи. Процес перегляду суттєво відрізнятиметься в автономних установах і тих, що працюють у більш централізованих системах: перші можуть стикатися з потенційними недоліками першопрохідників, тоді як другі обмежені своїми вузькими рамками для дій.

Дії EUA для подолання цих викликів:

ефективна адвокація: пропагування відповідального, прозорого і стійкого розвитку практики оцінювання, включаючи заохочення та винагороди для відкритої науки протягом усього дослідницького процесу;

сканування горизонту:

- забезпечення діяльності EUA як важливого центру знань про ініціативи університету щодо покращення оцінювання в дослідницькій діяльності і кар'єрі;
- ознайомлення із заохоченнями та винагородами Open Science, впливом і перевагами для академічної культури, рівності, різноманітності та інклюзивності;

⁸ European University Association. URL: <https://www.eua.eu/>

⁹ The EUA Open Science Agenda 2025. URL: <https://www.eua.eu/publications/positions/the-eua-open-science-agenda-2025.html>

європейська солідарність:

- підвищення потенціалу університетів, їх автономії та рівності можливостей розвивати та впроваджувати більш відповідальні підходи до оцінювання;

- покращення транскордонного обміну практиками оцінювання досліджень;

підвищення продуктивності:

- підтримка ініціатив, які виникають в академічній спільноті;

- сприяння підтримці академічного керівництва;

- підвищення обізнаності, розвиток потенціалу та підтримка університетських ініціатив серед основних зацікавлених сторін (включаючи дослідників на ранніх етапах кар'єри, науково-дослідні організації, дослідницькі фонди та осіб, що приймають політичні рішення).

Національні політики з удосконалення оцінювання дослідницької діяльності

Проаналізуємо, яким чином проблема удосконалення оцінювання дослідницької діяльності відображена в політиках окремих європейських країн, в яких розроблено та реалізуються Національні плани щодо Відкритої науки.

National Plan Open Science Slovakia (2021-2028)¹⁰ (Національний план з відкритої науки Словачії)

Основні положення щодо оцінювання якості досліджень (роз. 4.11 Science Evaluation, с. 30-34).

Оцінювання результатів дослідження – це складний процес, спрямований на моніторинг якості науки, з'ясування, наскільки добре вона виконує свою місію в суспільстві, порівняння ефективності установ, команди чи вчених та допомогу при розподілі фінансових коштів для сприяння належній практиці та підвищенню досконалості досліджень.

Оцінювання якості дослідження має багато труднощів. Однією з них є сама природа дослідження, подолання кордонів відомого і невідомого, що часто унеможливорює досягнення чіткого висновку про майбутній вплив дослідження. Ще одна проблема – кадри: якісне оцінювання шляхом рецензування вимагає наявності груп незалежних експертів, які мають освіту та досвід роботи в конкретних дисциплінах. З іншого боку, технічно можливо вимірювати кількісні показники, такі як кількість публікацій і посилань, що здається більш об'єктивним, ніж рецензування. Тому бібліометричні індикатори використовуються як основа у науці. Однак бібліометричні системи стикаються з критикою через те, що вони недостатньо враховують обмеження кількісної оцінки, необхідність професійної інтерпретації метрик, контекст цитування та відмінності між дисциплінами. Бібліометричні системи також не враховують доступність результатів, оперативність, прозорість і підвищену відтворюваність, які пропонує відкрита наука, хоча ці характеристики, безсумнівно, сприяють належній практиці досліджень.

Перевага цитування публікації у виданнях з відкритим доступом може сприяти відкритості серед науковців. Однак, система оцінювання науки в Словаччині не враховує заслуг щодо використання відкритих практик, що не спонукає вчених до відкритості. Усвідомлення того, що система оцінювання є однією з основних перешкод, які заважають швидшому впровадженню відкритого доступу та відкритої науки, знаходить відгук і на європейському рівні. Разом із цим звучить аргумент про те, що якщо науковці мають змінити свою поведінку та культуру наукової комунікації, то установи та грантові агенції також повинні змінити своє бачення оцінювання науки. У 2017 році The Open Science Working Group on Rewards/Recognition (Робоча група Європейської комісії з питань відкритої науки), яка займається винагородами та визнанням, підготувала рекомендацію щодо оцінювання дослідників у сфері досліджень та інновацій (R&D)¹¹ у Європі за критеріями Open Science Career Assessment Matrix (OS-CAM)¹² (Матриця оцінювання кар'єри відкритої науки), що дає змогу комплексно оцінювати внесок дослідника чи викладача університету).

¹⁰ National Plan Open Science Slovak. URL: <https://eosc.eu/wp-content/uploads/2022/11/National-Strategy-for-Open-Science-2021-2028.pdf>

¹¹ European Commission (2017): Evaluation of Research Careers Fully Acknowledging Open Science Practices: Rewards, incentives and/or recognition for researchers practicing Open Science. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/47a3a330-c9cb-11e7-8e69-01aa75ed71a1>

¹² Там само. С. 15-17.

У документі¹³ наведений SWOT аналіз впровадження Відкритої науки у Словачії. До *слабких сторін* у контексті оцінювання досліджень віднесено традиційну систему оцінювання наукових публікацій та акцент на кількісних показниках ефективності досліджень, до можливостей – використання якісного аспекту оцінки R&D.

Одним із стратегічних напрямків, які визначають розвиток відкритої науки в Словаччині на 2021–2028 роки є оцінювання досліджень та розробок відповідно до принципів відкритої науки.

National Research Program 2021-2027. Italian National Plan for Open Science 2021-2027 (Національна програма досліджень 2021-2027. Національний план з відкритої науки Італії)¹⁴

Основними цілями оцінювання досліджень визначено наступні:

- зробити процеси оцінювання та дані, на яких вони базуються, більш прозорими;
- зробити критерії оцінювання більш надійними та стійкими шляхом включення всіх перевірених результатів дослідження та зменшення впливу бібліометричних показників, що стосуються видавництва;
- запровадити критерії оцінювання, які заохочують співпрацю між установами дослідниками;
- публікувати у відкритому доступі ті результати досліджень, які підлягають оцінюванню;
- застосовувати форми відкритої експертної перевірки до всіх національних заходів з оцінювання;
- розробити системи, що гарантують публічну доступність даних про цитування наукової літератури;
- забезпечити Італію національною розподіленою інфраструктурою на основі взаємозв'язку наявних відкритих архівів, щоб забезпечити основу Реєстру досліджень.

Для оцінювання досліджень надаються такі рекомендації:

- a) змінити правила подання дослідницької продукції для національних процесів оцінювання; вимагати зберігання в архіві відкритого доступу всіх публікацій, які підлягають оцінюванню;
- b) розширити критерії оцінювання шляхом зменшення ваги бібліометричних показників (фактор впливу, індекс) та шляхом відповідного оцінювання внеску у відкриту науку та діяльність з реалізації третьої місії університетів відповідно до еволюції цих критеріїв в ERA;
- c) розробити із залученням наукових спільнот нові критерії оцінювання впливу наукових результатів;
- d) створити національний реєстр досліджень;
- e) дотримуватись принципів Декларації DORA, узгоджуючи методи оцінювання.
- f) адаптувати критерії оцінювання досліджень шляхом включення виробництва та захисту FAIR-даних і відповідних сервісів до переліку результатів, що підлягають оцінюванню;
- g) визнати та винагороджувати належну практику відкритої науки як критерії оцінювання діяльності щодо реалізації третьої місії, зокрема на рівні наукових або академічних установ.

Open Science NL Work programme 2024-2025¹⁵ (Робоча програма Нідерландів з Відкритої науки 2024-2025).

4.3. Monitoring and evaluation (p. 27).

Уряд Нідерландів здійснює значні інвестиції, щоб прискорити впровадження відкритої науки. Одним із завдань є регулярний моніторинг, оцінювання та звітування щодо прогресу відкритої науки в Нідерландах. Діяльність з моніторингу та оцінювання (M&E), така як вимірювання рівня якості публікацій з відкритим доступом або оприлюднених дослідницьких наборів даних та програмного забезпечення, є важливою для оцінювання та звітування про поступ (відстеження впровадження практик та ініціатив відкритої науки у часі). Крім того, моніторинг та оцінювання сприяють підзвітності та прозорості в реалізації відкритої науки.

Open Science NL Work programme 2024-2025 (далі – Програма) фінансує пілотний проект, спрямований на створення надійної та контекстно-специфічної основи для національної системи моніторингу та оцінювання (M&E) відкритої науки. M&E охоплює результати досліджень у сфері відкритої

¹³ National Plan Open Science Slovak. P. 34. URL: <https://eosc.eu/wp-content/uploads/2022/11/National-Strategy-for-Open-Science-2021-2028.pdf>

¹⁴ Italian National Plan for Open Science. P. 12-13. URL: https://www.mur.gov.it/sites/default/files/2023-01/PNSA_2021-27_ENG.pdf

¹⁵ Open Science NL Work programme 2024-2025. P. 28. URL: https://www.openscience.nl/sites/open_science/files/media-files/Work%20programme%202024-2025_0.pdf

науки в широкому сенсі (публікації з відкритим доступом, а також матеріали конференцій, розділи книг, дослідницькі дані, програмне забезпечення, творчі роботи, політичні звіти тощо) і передбачає звітування на організаційному рівні (організація-фінансист, наукова установа тощо). Окрім оцінки результатів, механізм моніторингу має аналізувати впровадження практик відкритої науки, оцінюючи (кількісно й якісно) залученість дослідників до відкритої науки, а також виявляючи можливі виклики та бар'єри. У межах реалізації Програми планується проведення консультацій на національному рівні та обговорення результатів з ключовими міжнародними учасниками для досягнення консенсусу щодо основного набору надійних і контекстно-специфічних показників відкритої науки, що включатимуть збалансований набір відповідальних кількісних і якісних метрик. Кількісні показники, які використовуватимуться та створюватимуться в межах цієї Програми, мають бути відкрито доступними як (мета)дані. Очікуваним результатом Програми є напрацювання рекомендацій щодо наступних кроків зі створення національної системи M&E для відкритої науки.

Узагальнюючи основні положення проаналізованих документів щодо реформування системи оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки, національних планів/програм щодо розвитку відкритої науки можна зробити наступні висновки:

- оцінювання результатів дослідження – це складний процес, спрямований на моніторинг якості науки, розуміння місії науки в суспільстві; можливість порівняння ефективності досліджень на рівні установ, команди чи окремих вчених та врахування результатів досліджень при виділенні коштів для фінансування досліджень;

- кількісне оцінювання результатів дослідження, з одного боку, є більш об'єктивним, ніж якісне (експертне рецензування). З іншого боку, таке оцінювання недостатньо враховує обмеження кількісної оцінки, відмінності між дисциплінами, необхідність професійної інтерпретації метрик, а також не враховує доступність результатів, оперативність, прозорість і підвищену відтворюваність, які пропонує відкрита наука, хоча ці характеристики, безсумнівно, сприяють належній практиці досліджень;

- складність якісного оцінювання полягає у самій природі досліджень: дослідження спрямовані на подолання кордонів відомого і невідомого, що часто унеможливорює досягнення чіткого висновку про майбутній вплив дослідження. Ще однією проблемою якісного оцінювання є наявність груп незалежних експертів, які мають освіту та досвід роботи в конкретних дисциплінах;

- для покращення практик оцінювання досліджень Європейська комісія зобов'язується використовувати підходи, засновані на доказах. Це передбачає фінансування проєктів, які пілотують нові практики, збирають докази та підтримують обмін даними та розроблення показників оцінювання досліджень.

Аналіз наведених національних планів/програм щодо розвитку Відкритої науки в європейських країнах показав, що:

- спостерігається тенденція трансформації системи оцінювання досліджень від акценту на кількісних показниках ефективності досліджень до використання якісного оцінювання R&D;

- проблемою для просування відкритої науки в Європейському просторі вищої освіти та Європейському дослідницькому просторі є недостатнє врахування зусиль вчених щодо використання відкритих практик, незважаючи на наявні механізми щодо комплексного оцінювання внеску дослідника чи викладача університету, наприклад, Open Science Career Assessment Matrix (OS-CAM)¹⁶ (Матриця оцінювання кар'єри відкритої науки). Це не спонукає вчених до відкритості;

- спостерігається зменшення ваги бібліометричних показників (фактор впливу журналів, індекс цитування) та збільшення ваги оцінювання внеску у відкриту науку та діяльність;

- для впровадження практик відкритої науки необхідно здійснювати моніторинг цього процесу, оцінюючи (кількісно й якісно) залученість дослідників до відкритої науки, а також виявляючи можливі виклики та бар'єри.

Одним з суттєвих чинників реформи практик оцінювання досліджень науки в Європейському просторі вищої освіти та Європейському дослідницькому просторі є визнання та оцінювання впливів досліджень.

¹⁶ European Commission (2017): Evaluation of Research Careers Fully Acknowledging Open Science Practices: Rewards, incentives and/or recognition for researchers practicing Open Science. P. 15-17. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/47a3a330-c9cb-11e7-8e69-01aa75ed71a1>

Аналіз наукових публікацій щодо оцінювання впливу досліджень

Європейська Комісія на основі звітів з моніторингу та оцінки програм «Горизонт Європа», «Горизонт 2020» та попередніх рамкових програм відзначає, що оцінювання впливу є основним викликом у сфері досліджень та інновацій у Європі¹⁷. Оцінювання впливу досліджень проводяться щодо ініціатив, які можуть мати суттєвий економічний, соціальний або екологічний ефект. Це можуть бути:

- законодавчі пропозиції;
- незаконодавчі ініціативи (наприклад, фінансові програми, рекомендації щодо переговорів з міжнародними угодами);
- акти впровадження та делеговані акти.

Результати процесу оцінювання впливу узагальнюються в Звіті Європейської Комісії, якість якого перевіряється незалежним органом — Радою з регуляторної перевірки, яка надає висновки.

Звіт про оцінювання впливу має містити опис:

- екологічного, соціального та економічного впливу, зокрема впливу на малі й середні підприємства та конкурентоспроможність, а також чітке зазначення, якщо будь-який із цих впливів не вважається суттєвим;
- осіб або організацій, яких торкнеться ініціатива, і спосіб, у який це станеться;
- стратегії консультацій та отриманих результатів.

Звіти про оцінювання впливу публікуються разом із законодавчими пропозиціями або актами, прийнятими Європейською Комісією. Вони також надсилаються законодавцям ЄС — Парламенту та Раді — для врахування під час ухвалення рішення¹⁸.

Оцінюванню впливу досліджень приділяється увага в наукових публікаціях зарубіжних вчених. У статті «Evaluating impact from research: A methodological framework» автори M.S. Reed, M. Ferr'e, J. Martin-Ortega, R. Blanche, R. Lawford-Rolfe, M. Dallimer, J. Holden¹⁹ відзначають, що швидко зростає інтерес до оцінювання неакадемічних переваг або «впливу» досліджень оскільки спонсори та уряди в усьому світі все частіше шукають докази цінності їхніх інвестицій у дослідження для суспільства²⁰. Зростання кількості досліджень за останні кілька десятиліть перевищує доступне державне фінансування в багатьох країнах, що призвело до дискусій про те, як отримати найкращу віддачу від досліджень, особливо фундаментальних досліджень, які можуть не мати негайного застосування.

Автори статті визначають оцінювання впливу дослідження як процес оцінювання значущості та охоплення як позитивних, так і негативних наслідків дослідження. Вплив може оцінюватися в різних часові виміри, на різних соціальних рівнях (від окремих осіб до суспільства), у просторовому вимірі (від місцевого до міжнародного) та в різних сферах (включаючи соціальну, економічну, екологічну, охорону здоров'я і добробут, а також культурну). Окрім цих кінцевих сфер впливу, існує низка проміжних сфер, у яких може проявлятися вплив, зокрема: розуміння/обізнаність, зміна ставлення, зміна поведінки, прийняття рішень, політика та розвиток потенціалу.

Докази «демонстрації» впливу мають ґрунтуватися на надійній оцінці. Втім, визначення переваг досліджень є надзвичайно суб'єктивним процесом, і те, що є перевагою для однієї групи в певному місці, часі та культурі, може сприйматися як така, що шкодить інтересам інших (наприклад, іншим групам, майбутнім поколінням чи навколишньому середовищу). Різноманітність переваг та сприйняття переваг, які виникають у результаті досліджень, створює значну методологічну проблему для оцінки та підтвердження заяв про вплив. Методи оцінювання необхідно адаптувати до унікальних впливів, шляхів та контекстів, пов'язаних з дослідженням у кожному конкретному випадку. Отже, виклик полягає у виборі найбільш відповідних методів у проектуванні оцінки, які підходять для конкретного впливу та контексту.

¹⁷ European Commission. Impact assessment, evaluation and monitoring of EU research and innovation programmes. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/evaluation-impact-assessment-and-monitoring_en

¹⁸ European Commission. Impact assessment. URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/impact-assessments_en

¹⁹ M.S. Reed, M. Ferr'e, J. Martin-Ortega, R. Blanche, R. Lawford-Rolfe, M. Dallimer, J. Holden. Evaluating impact from research: A methodological framework. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048733320302225>

²⁰ J. Edler, L. Georgiou, K. Blind, E. Uarra. Evaluating the demand side: New challenges for evaluation <https://academic.oup.com/rev/article-abstract/21/1/33/1642777?redirectedFrom=fulltext>

Як зазначають Paul J. Gertler, Sebastian Martinez, Patrick Premand, Laura B. Rawlings, Christel M. J. у книзі «Vermeersch Impact Evaluation in Practice»²¹, оцінювання досліджень зазвичай дотримується ієрархії методів, яка базується на їхній передбачуваній точності та мінімізації упередженості. Рандомізовані контрольовані випробування знаходяться на вершині цієї умовної ієрархії, за ними слідують квазіексперименти, змішані методи та якісні методи. У цій ієрархії припускається, що кількісні показники є кращими за якісні. Така ієрархія може бути обґрунтованою для оцінювання певних видів впливу в конкретних контекстах, наприклад, коли можливо ізолювати та підтвердити єдину причину (наприклад, інтервенцію на основі дослідження) будь-якого ефекту (впливу).

Втім, на думку L. Bornmann²², дедалі більше зрозуміло, що зв'язок між дослідженнями та суспільним впливом набагато менш прямий, нелінійний та складніший, ніж дозволяють багато оціночних рамок. Рідко буває так, щоб вплив у якійсь сфері можна було повністю приписати одному дослідницькому проекту чи результату. Частіше впливи виникають із масиву знань, що може включати сотні або навіть тисячі напрямів досліджень, частина з яких сягає кількох десятиліть..

Оцінювання та підтвердження впливу, стверджують J. Chubb, M. Reed, є складнішими для деяких наукових дисциплін, ніж для інших (простіше оцінювати вплив прикладних досліджень). Деякі дослідники (особливо з мистецтв, гуманітарних наук та чистих наукових дисциплін), чия робота може не мати очевидного або конкретного застосування або негайного/очевидного суспільного інтересу, занепокоєні очікуваннями, що їхня робота повинна генерувати вплив, і відчують, що їхня академічна свобода під загрозою через зростаюче значення оцінки впливу²³.

Таким чином, оцінювання впливу досліджень є надзвичайно складним і суб'єктивним процесом, і те, що є перевагою для однієї групи в певному місці, часі та культурі, може шкодити інтересам інших (наприклад, іншим групам, майбутнім поколінням чи навколишньому середовищу).

Вплив досліджень може оцінюватися:

- на різних рівнях (від окремих осіб до суспільства);
- у просторовому вимірі (від місцевого до міжнародного);
- у різних сферах (включаючи соціальну, економічну, екологічну, охорону здоров'я і добробут, культурну).

Вплив досліджень може також проявлятися у зміні розуміння та обізнаності, ставлення і поведінки. Один з викликів при оцінюванні впливу досліджень полягає у виборі методів оцінювання, відповідних унікальному контексту у кожному конкретному випадку. Кількісні показники є кращими за якісні в таких випадках, коли можливо підтвердити єдину причину впливу. Водночас зв'язок між дослідженнями та суспільним впливом набагато менш прямий, нелінійний та складніший. Вплив у якійсь сфері важко повністю приписати одному дослідницькому проекту чи результату.

Висновки

Отже, узагальнення позицій проаналізованих документів Європейського дослідницького простору та наукових праць, присвячених політиці та механізмам оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки, дає змогу сформулювати висновки:

1. Основним викликом у сфері досліджень та інновацій у Європі є оцінювання впливу досліджень, оскільки цей процес є надзвичайно складним і суб'єктивним і передбачає вибір методів оцінювання відповідно до унікального контексту у кожному конкретному випадку. При оцінюванні впливу важливо використовувати підходи, засновані на доказах.

2. Аналіз політики Європейської Комісії, а також проаналізовані політики та механізми щодо оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки в таких країнах, як Нідерланди, Італія, Словачія підтвердили важливість:

²¹ Paul J. Gertler, Sebastian Martinez, Patrick Premand, Laura B. Rawlings, Christel M. J. Vermeersch Impact Evaluation in Practice. 2011. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/823791468325239704/pdf/Impact-evaluation-in-practice.pdf>

²² Lutz Bornmann. Measuring the societal impact of research. 2011. URL:

https://www.researchgate.net/publication/229013515_Measuring_the_societal_impact_of_research

²³ J. Chubb, M. Reed The politics of research impact: academic perceptions of the implications for research funding, motivation and quality. 2018. URL:

https://www.researchgate.net/publication/323702963_The_politics_of_research_impact_academic_perceptions_of_the_implications_for_research_funding_motivation_and_quality

- використання збалансованого підходу до оцінювання з урахуванням як кількісних показників, так і якісним експертним оцінюванням;
 - забезпечення визнання різноманітності дослідницької діяльності та результатів;
 - необхідності визначення критеріїв, що враховують різноманітність дисциплін, типів досліджень і етапів кар'єри;
 - акцентування уваги на забезпеченні гендерної рівності, рівних можливостей та інклюзивності;
 - уникнення залежності від імпаکت-фактору журналу та h-індексу дослідників;
 - зосередження на якості та важливості рецензування із забезпеченням збалансованого складу рецензентів з точки зору навичок, досвіду, дисциплін, географічної різноманітності та гендеру.
3. Реформування системи оцінювання якості дослідницької діяльності на основі принципів і підходів відкритої науки має забезпечуватися наявністю стимулів та винагород для відкритої науки протягом усього дослідницького процесу.

Список використаних джерел

1. European Commission's Action Plan for Research Assessment Reform. URL: <https://www.openaire.eu/european-commissions-action-plan-for-research-assessment-reform>
2. Agreement on Reforming Research Assessment. URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf
3. Report on Research Assessment Report on Research Assessment. URL: https://rea.ec.europa.eu/publications/report-research-assessment_en
4. The EUA Open Science Agenda 2025. URL: <https://www.eua.eu/publications/positions/the-eua-open-science-agenda-2025.html>
5. National Plan Open Science Slovak. URL: <https://eosc.eu/wp-content/uploads/2022/11/National-Strategy-for-Open-Science-2021-2028.pdf>
6. European Commission (2017): Evaluation of Research Careers Fully Acknowledging Open Science Practices: Rewards, incentives and/or recognition for researchers practicing Open Science. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/47a3a330-c9cb-11e7-8e69-01aa75ed71a1>
7. National Plan Open Science Slovak. P. 34. URL: <https://eosc.eu/wp-content/uploads/2022/11/National-Strategy-for-Open-Science-2021-2028.pdf>
8. Italian National Plan for Open Science. P. 12-13. URL: https://www.mur.gov.it/sites/default/files/2023-01/PNSA_2021-27_ENG.pdf
9. Open Science NL Work programme 2024-2025. P. 28. URL: https://www.openscience.nl/sites/open_science/files/media-files/Work%20programme%202024-2025_0.pdf
10. European Commission. Impact assessment, evaluation and monitoring of EU research and innovation programmes. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/evaluation-impact-assessment-and-monitoring_en
13. European Commission. Impact assessment. URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/impact-assessments_en
14. M.S. Reed, M. Ferr'e, J. Martin-Ortega, R. Blanche, R. Lawford-Rolfe, M. Dallimer, J. Holden. Evaluating impact from research: A methodological framework. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048733320302225>
15. J. Edler, L. Georghiou, K. Blind, E. Uarra. Evaluating the demand side: New challenges for evaluation. URL: <https://academic.oup.com/rev/article-abstract/21/1/33/1642777?redirectedFrom=fulltext>
16. P. J. Gertler, S. Martinez, P. Premand, L. B. Rawlings, C. M. J. Vermeersch. Impact Evaluation in Practice. 2011. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/823791468325239704/pdf/Impact-evaluation-in-practice.pdf>
17. L. Bornmann. Measuring the societal impact of research. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/229013515_Measuring_the_societal_impact_of_research
18. J. Chubb, M. Reed The politics of research impact: academic perceptions of the implications for research funding, motivation and quality. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/323702963_The_politics_of_research_impact_academic_perceptions_of_the_implications_for_research_funding_motivation_and_quality

Розділ 2

Реформування оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки

Ольга ПЕТРОЄ,

доктор наук з державного управління, професор,

завідувач відділу дослідницької діяльності університетів

Інституту вищої освіти НАПН України

<https://orcid.org/0000-0003-2941-1455>

Анотація. У розділі проаналізовано сучасні підходи до реформування оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів відповідальної відкритої науки та цілей інтеграції до Європейського дослідницького простору (ERA). Розкрито досвід європейських країн, зокрема Швеції, Франції та Італії, який демонструє тенденцію до децентралізації та посилення автономії закладів вищої освіти в країнах-членах ЄС. Розглянуто шведську модель FOKUS, яка базується на експертній оцінці якості та забезпечує високі результати розвитку досліджень та інновацій в країні. Висвітлено особливості оригінальної методики французького інституту INRAE, що поєднує судження про «корисність» (від академічних менеджерів) та «красу» дослідницької діяльності вченого (від колег). Окрему увагу приділено досвіду італійської системи ASN, де жорстка централізація та орієнтація на кількісні показники призвели до появи «цитатних картелів» та зниження якості публікацій, що позначилося також на загальній ситуації у сфері досліджень та інновацій і спричинило реформи 2024–2025 років. На основі даних Global Innovation Index 2025 констатовано значний розрив у показниках інноваційної діяльності України порівняно з країнами ЄС. Висвітлено стан національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених в Україні в контексті виконання «Національного плану щодо відкритої науки» та впровадження нової Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності (2024). Аргументовано, що національна система оцінювання залишається переобтяженою бібліометричними показниками. Запропоновані рекомендації щодо вдосконалення національної системи оцінювання вчених включають, серед іншого, збільшення ваги якісної експертизи, сприяння відкритій науці (принципи FAIR), визнання різноманітних кар'єрних шляхів, підтримку автономії закладів вищої освіти та наукових установ, а також академічної свободи вчених.

Ключові слова: європейські стандарти; відкрита наука; дослідницька діяльність вчених; реформування оцінювання; національні системи; Швеція; Франція; Італія; рекомендації для України.

Abstract. Abstract. This section analyzes contemporary approaches to reforming the assessment of researchers' activities based on the principles of responsible open science and their integration into the European Research Area (ERA). It explores the experiences of European countries, particularly Sweden, France, and Italy, highlighting a trend towards decentralization and increased autonomy of higher education institutions in EU member states. The Swedish FOKUS model, which relies on expert quality assessment, is examined for its effectiveness in advancing research and innovation. The distinctive methodology of the French INRAE institute is discussed, combining judgments of "utility" (from managers) and "beauty" (from peers). Special attention is given to the negative experience of Italy's ASN system, where rigid centralization and a focus on quantitative indicators have led to the emergence of "citation cartels," a decline in publication quality, and relatively low positions for Italy in the Global Innovation Index 2025 (GII 2025), prompting reforms in 2024–2025. Based on GII 2025 data, a significant gap in Ukraine's innovation performance compared to EU countries is noted. The state of the national system for evaluating researchers' activities in Ukraine is highlighted within the context of implementing the "National Open Science Plan" and introducing a new Methodology for assessing the effectiveness of scientific (scientific and technical) activities of scientific institutions and higher education institutions in terms of the implementation of scientific (scientific and technical) activities by such institutions (2024). It is argued that the domestic system remains burdened by bibliometric indicators. Proposed recommendations for improving the national researcher evaluation system include, among others, the introduction of quality expertise, promotion of open science (FAIR principles), recognition of diverse career paths, and support for the autonomy of higher education and research institutions, and academic freedom for researchers.

Keywords: European standards; Open science; research activities of scientists; reform of evaluation; national systems; Sweden; France; Italy; recommendations for Ukraine.

I. Актуальність теми реформування оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки

Оцінювання дослідницької діяльності вчених є важливим завданням розвитку наукового персоналу з метою посилення дослідницького потенціалу закладів вищої освіти (ЗВО) та наукових установ в умовах відкритої науки, формування конкурентоспроможного національного дослідницького простору, його інтеграції до Європейського та глобального дослідницького простору. Процедура оцінювання є наскрізним елементом дослідницької діяльності вчених, що відбувається на різних етапах їхньої кар'єри, забезпечуючи прийняття рішень щодо наймання, кар'єрного просування та перебування на посаді. Системи та практики оцінювання дослідницької діяльності вчених мають значний вплив на результативність, ефективність, якість, інноваційність дослідницької діяльності та посилення впливу науки на суспільний розвиток²⁴.

Суттєвий вплив на реформування національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених має схвалена Міністерством освіти і науки України «Методика оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації» (2024)²⁵. Завдання реформування національної системи оцінювання досліджень та дослідницької діяльності вчених в Україні визначено одним із шести пріоритетних завдань у «Національному плані щодо відкритої науки» (2022)²⁶. Удосконалення національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених у контексті відповідальної відкритої науки має на меті забезпечити «зростання економіки України, орієнтованої на знання, для післявоєнного відновлення шляхом реформування системи наукових досліджень та вищої освіти країни через просування оцінювання досліджень на основі принципів CoARA та надання пріоритету відкритій науці (особливо щодо відкритих наукових даних)», що набуває особливо важливого значення для посилення стійкості національної дослідницької системи в умовах війни, її розвитку в умовах повоєнного відновлення²⁷.

Важливе місце питанням реформування оцінювання вчених відведено в політиці European University Association (EUA), спрямованій на формування комплексного, цілісного підходу до оцінювання дослідницької діяльності та розвитку академічної кар'єри вчених. Зокрема, стратегічний план EUA «Europe's Universities Shaping the Future: EUA Strategic Plan» (2020) включає зобов'язання виявляти та поширювати передовий досвід у формуванні академічних кар'єр, сприяти оцінюванню та розвитку кар'єри вчених, враховуючи викладацьку, інноваційну та інші види діяльності вченого, галузеву та міждисциплінарну специфіку тощо²⁸. Сприяння та врахування відкритої науки в оцінці кар'єри та досліджень, визнання міждисциплінарної участі в академічному оцінюванні та схемах винагород є одними з ключових пріоритетів розвитку європейських університетів, визначених в «Universities without

²⁴ Петроє О. Теоретико-методологічні засади оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія / за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 57-105. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

²⁵ Методика оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1485 від 21.10.2024. URL: https://nauka.gov.ua/docs/110/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%9C%D0%9E%D0%9D148521102024_compressed.pdf

²⁶ Національний план щодо відкритої науки. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 892-р від 8 жовтня 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>

²⁷ Петроє О. Теоретико-методологічні засади оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія / за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

²⁸ Europe's Universities Shaping the Future: EUA Strategic Plan. (2020). EUA. URL: <https://www.eua.eu/publications/positions/europe-s-universities-shaping-the-future.html>

walls – A vision for 2030» (2021)²⁹. Таким чином, EUA сприяє комплексному, цілісному підходу до академічних кар'єр та оцінювання, що підтримується діяльністю у сферах оцінювання досліджень³⁰.

Проблема та перспективи реформування системи оцінювання дослідницької діяльності вчених упродовж останніх десятиріч є предметом активного обговорення та полем для пошуку політичних рішень на рівні ЄС. Потужний імпульс у процес реформування систем оцінювання дослідницької діяльності вчених останніх років внесла ініційована Європейською Комісією та розроблена представниками Європейської асоціації університетів (EUA) і Science Europe «Угода про реформування оцінювання наукової діяльності» (*Agreement on Reforming Research Assessment, ARRA, 2022*). Вона визначає спільний напрям змін у практиці оцінювання для досліджень, вчених та організацій, що виконують дослідження, з головною метою максимізації якості та впливу досліджень³¹.

Узагальнюючи провідні європейські та глобальні розробки щодо модернізації оцінювання досліджень та вчених, ARRA визначає необхідність:

- розширення критеріїв оцінки досліджень (вийти за межі вузьких метрик та включити різноманітні результати, такі як набори даних, програмне забезпечення та внесок у розвиток суспільства);
- визнання внесків у сфері відкритої науки (стимулювання таких практик, як обмін дослідницькими даними, публікація у відкритому доступі та взаємодія з громадськістю);
- заохочення міждисциплінарної та спільної діяльності (зменшення упередженості щодо міждисциплінарних досліджень);
- узгодження стимулів (забезпечення того, щоб зусилля вчених, спрямовані на внесок у відкрити та впливову науку, оцінювалися під час кар'єрного зростання, прийняття рішень щодо фінансування та інституційних оцінок).

Принципово важливим у реформі є визнання ключової ролі якісних оцінок, заснованих на експертній оцінці, доповнених відповідальним використанням кількісних показників для забезпечення належної оцінки дослідницької діяльності вчених в умовах відкритої науки³².

У межах виконання ERA Policy Agenda 2021–2024 було створено:

- Коаліцію з просування оцінювання наукових досліджень (*Coalition for Advancing Research Assessment, CoARA, 2024*)³³ для формування та просування реформ оцінювання досліджень, вчених та дослідницьких організацій;
- Європейську систему залучення та утримання дослідницьких, інноваційних та підприємницьких талантів (*European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe, 2023*)³⁴ для залучення та утримання дослідницьких, інноваційних та підприємницьких талантів у Європі.

Рамкова система «European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe» (2023) встановлює стандарти, які слугують орієнтиром для держав-членів, дослідницьких організацій, спонсорів та заінтересованих сторін у підвищенні стабільності та привабливості дослідницьких кар'єр у Європі. Рекомендація спрямована на утримання талановитих вчених та перетворення ЄС на привабливе місце для дослідницьких талантів з усього світу. У документі розширено визначення поняття «вчені» як такого, що охоплює «фахівців, які займаються розробкою або створенням нових наукових знань на основі оригінальних концепцій чи гіпотез». За цим документом

²⁹ Universities without walls – A vision for 2030. (2021). EUA. URL: <https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20a%20vision%20for%202030.pdf>

³⁰ Penders S., Morais R. (2025). A growing international movement is changing academic career assessment. Expert voices. European University Association. URL: <https://eua.eu/our-work/topics/academic-careers.html>

³¹ European University Association, Science Europe, & European Commission. (2022). *Agreement on reforming research assessment*. URL: https://www.coara.org/wp-content/uploads/2025/11/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf-3.pdf

³² OECD. (2025). *Agreement for Reforming Research Assessment (ARRA)*. OECD iLibrary. URL: https://www.oecd.org/en/publications/access-to-public-research-data-toolkit_a12e8998-en/agreement-for-reforming-research-assessment-arra_932bf4a8-en.html

³³ Coalition for Advancing Research Assessment. (2024). *A global coalition*. URL: <https://www.coara.org/coalition/coalition/>

³⁴ Council of the European Union. (2023). *European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe* (Council Recommendation ST/15135/2023/REV/1). Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15135-2023-REV-1/en/pdf>

розширено характеристики та сфери дослідницької діяльності вчених з метою забезпечити охоплення найширшого спектру кар'єрних можливостей, включаючи³⁵:

- *функціональні обов'язки*: проводять дослідження, а також удосконалюють або розробляють нові концепції, теорії, моделі, інфраструктуру, техніки, інструментарій, програмне забезпечення або операційні методи;
- *сфери діяльності*: повністю або частково залучені до різних видів діяльності, таких як фундаментальні або прикладні дослідження, експериментальні розробки, експлуатація дослідницького обладнання в будь-якому секторі економіки чи суспільства, поширення та оцінка результатів досліджень;
- *додаткові ролі*: частково залучені, серед іншого, до управління проектами, викладання, наставництва, підтримки політики на основі доказів, практик відкритої науки, діяльності з передачі знань та технологій, а також наукової комунікації;
- *сектори зайнятості*: проводять свою діяльність з однаковою релевантністю в усіх секторах, що здійснюють дослідження та інновації (включаючи академічні кола, промисловість, бізнес, державне управління та некомерційний сектор), де їхні навички, знання та ставлення можуть бути корисними для європейського суспільства, системи досліджень та інновацій, а також економіки;
- *кваліфікація*: усі вчені, незалежно від їхнього статусу та сектору зайнятості (приватний чи державний сектор, компанії, неурядові організації, наукові інститути, дослідницькі університети чи університети прикладних наук), віднесені до чотирьох профілів кваліфікації^{36,37}:

1) **вчені першого профілю (R1)**: фахівці, які провадять наукову діяльність під керівництвом до здобуття ступеня доктора філософії або еквівалентного рівня компетентності та досвіду (докторант, молодший науковий співробітник, молодший аналітик, молодший інженер, стажер);

2) **вчені другого профілю (R2)**: фахівці з докторським ступенем або еквівалентним рівнем компетентності та досвіду, які ще не досягли значного рівня самостійності у розробці власних досліджень, залученні фінансування або керівництві науковою групою (науковий співробітник, постдокторський науковий співробітник, молодший викладач);

3) **вчені третього профілю (R3)**: фахівці зі ступенем доктора філософії або еквівалентним рівнем компетентності та досвіду, які здатні самостійно розробляти власні дослідження, залучати фінансування та керувати науковою групою (акредитований вчений, доцент, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник);

4) **вчені четвертого профілю (R4)**: фахівці з докторським ступенем або еквівалентним рівнем компетентності та досвіду, яких колеги визнають лідерами у своїй галузі (головний науковий співробітник, заслужений професор, професор, головний вчений, науковий радник, старший викладач, керівник наукових та дослідно-конструкторських робіт).

Для цілей цієї Рекомендації профілі R1 та R2 відповідають позиціям вчених на початку кар'єри, а профілі R3 та R4 – позиціям досвідчених вчених.

Реформа оцінювання наукової діяльності, спрямована на більш комплексні підходи до оцінювання вчених, залишається важливою частиною нового Порядку денного ERA (2025-2027), у межах якої Європейська Комісія, держави-члени та відповідні заінтересовані сторони беруть участь у діалозі та взаємодіють для досягнення спільних цілей³⁸. У листопаді 2024 року було ухвалено «Рекомендацію Ради щодо привабливих і сталих кар'єр у вищій освіті» (*Council recommendation on attractive and sustainable careers in higher education*), яка заохочує країни ЄС зробити кар'єру у вищій освіті більш привабливою та сталою. У рекомендації наголошується на необхідності визнання різноманітності

³⁵Council of the European Union. (2023). *European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe* (Council Recommendation ST/15135/2023/REV/1). Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15135-2023-REV-1/en/pdf>

³⁶ European Commission. (2023). *The European framework for research careers and the new Charter for Researchers are now a reality* (COM(2023) 436 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023DC0436>

³⁷ Там само

³⁸ Council of the European Union. (2025). *European Research Area Policy Agenda 2025-2027. Official Journal of the European Union, C, 3593*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202503593

академічних кар'єрних шляхів та підкреслюється однакова важливість як викладання, так і наукової діяльності³⁹.

На підтримку вчених у всьому світі, особливо тих, хто стикається з політичним тиском, скороченням фінансування або обмеженням академічної свободи, ЄК запровадила ініціативу «Обери Європу для науки» (*Choose Europe for Science*)⁴⁰. Одним із флагманських інструментів ЄС у межах цієї ініціативи є портал EURAXESS – платформа ЄС, яка підтримує кар'єру вчених, мобільність та розвиток талантів у межах ERA. Платформа відіграє життєво важливу роль у залученні, розвитку та утриманні найкращих фахівців у сфері досліджень та інновацій⁴¹. Окрім програм фінансування на рівні ЄС, EURAXESS пропонує огляд можливостей фінансування наукової діяльності вчених на національному та регіональному рівнях⁴².

У рубриці «Career Development» на платформі EURAXESS розміщено інструментарій «No Limits», який пропонує ресурси на підтримку вчених, необхідні для впевненого руху вперед: від планування кар'єри до міжнародної мобільності. Одним із основних ресурсів на цій платформі є інформація про дескриптори профілів вчених відповідно до чотирьох рівнів «The European framework for research careers» (2023).

Для забезпечення комплексної компіляції офіційних та експериментальних показників щодо талантів та кар'єри в галузі досліджень та інновацій, а також для розгортання можливостей обговорення стратегії подальшого вдосконалення бази даних для національних політик, у червні 2025 року ЄС спільно з OECD відкрили Обсерваторію кар'єри в галузі досліджень та інновацій (*Research and Innovation Careers Observatory, ReICO*). Ця ініціатива є відповіддю на потребу в достовірних даних про наукову кар'єру, забезпечення залучення та утримання талантів у сфері досліджень, інновацій та підприємництва в Європі. ReICO відстежує та аналізує тенденції розвитку талантів у сфері досліджень та інновацій, зайнятості та мобільності в країнах ЄС та OECD, а також в інших економіках з метою моніторингу трьох вимірів кар'єри⁴³:

- (1) навички та навчання;
- (2) робочі місця та кар'єра;
- (3) географічна мобільність.

В основі сучасних підходів до реформування оцінювання наукової діяльності вчених лежать завдання щодо⁴⁴:

– *прийняття рішень в інтересах вченого*: визнання професійних здобутків, розвиток професійної кар'єри тощо;

– *прийняття рішень в інтересах установ*: організацій, які виконують дослідження, установ, які фінансують дослідження, та інших стейкхолдерів (університети, науково-дослідні інститути, фонди тощо);

– *забезпечення балансу інтересів*: у багатьох випадках обидва завдання можуть бути однаково важливими для різних сторін процесу.

ReICO пропонує також сервіси для осіб, що приймають рішення, наприклад інформаційні панелі зі стандартизованими статистичними показниками. Дані ReICO засвідчують, що кількість вчених у ЄС подвоїлася за останні два десятиліття, що призвело до значного збільшення присутності та ваги вчених у загальній чисельності зайнятого населення – з 957,53 тис. у 2000 р. до 2077,97 тис. у 2022 р. (рис. 1).

³⁹ Council of the European Union. (2024). *Council recommendation on attractive and sustainable careers in higher education*. Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15477-2024-INIT/en/pdf>

⁴⁰ European Commission. *Choose Europe for Science*. Marie Skłodowska-Curie Actions. URL: <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/actions/choose-europe-for-science>

⁴¹ European Commission. *ERA Talent Platform*. EURAXESS. URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/era-talent-platform>

⁴² EURAXESS. *Jobs & Funding*. <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/search>

⁴³ European Commission. *Research and Innovation Careers Observatory (ReICO)*. ERA Talent Platform. URL: <https://ec.europa.eu/era-talent-platform/reico/>

⁴⁴ Петроє О. Теоретико-методологічні засади оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія / за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 57-105. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

Загальна кількість вчених у ЄС-27 в еквіваленті повної зайнятості (FTE) (тис. осіб)

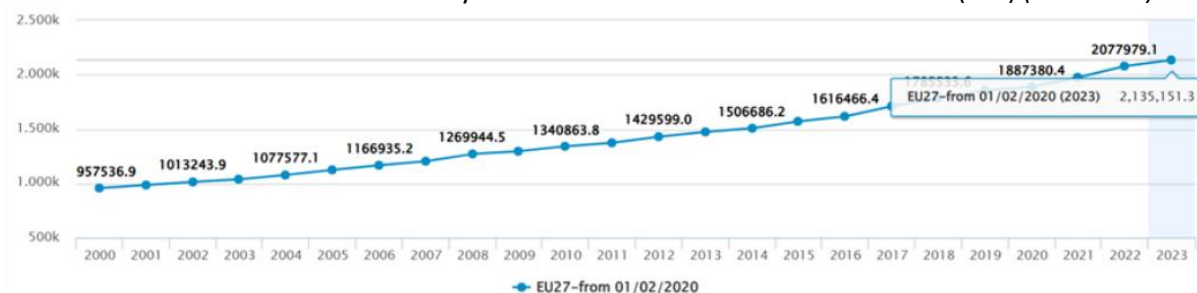

Рис. 1. Загальна кількість вчених у ЄС-27 в еквіваленті повної зайнятості (FTE)

Джерело: ⁴⁵

На протилегу тенденціям в ЄС, кількість вчених в Україні демонструє усталену тенденцію до скорочення, де цей показник зменшився більше ніж удвічі всього лише за останні 12 років – з 1,31 тис. у 2010 р. до 0,59 тис. у 2022 р.⁴⁶. Показовими є також дані, які відображають тенденцію до постійного зростання частки вчених на тисячу зайнятих у провідних європейських країнах (9,7 %) та США (10,5 %) (2022⁴⁷, за одночасного постійного зниження цього показника в Україні, який склав 2,7 % у 2021 році^{48, 49}.

Дані ReICO відображають також зміни у відносному розподілі зайнятості в науковій сфері ЄС протягом останніх двох десятиліть внаслідок зниження частки зайнятості вчених у секторі вищої освіти та державного управління на користь збільшення частки зайнятих вчених у виробничому секторі (рис. 2).

26

Розподіл вчених за сектором зайнятості в ЄС (%)

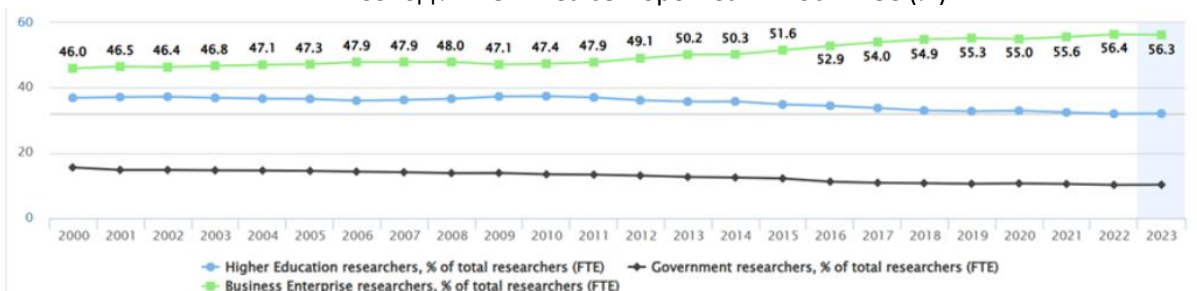

Рис. 2. Розподіл вчених за сектором зайнятості в ЄС

Джерело: ⁵⁰

У цілому, європейські інституції та академічні спільноти по всій Європі переосмислюють підходи до оцінювання досліджень та вчених відповідно до стандартів CoARA. Змінюються практики оцінювання, стверджується роль якісних методів оцінювання різноманітності видів діяльності для справедливого визнання та винагороди академічних талантів.

Метою цього розділу є аналіз зарубіжного та українського досвіду й розробка рекомендацій щодо удосконалення національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки.

⁴⁵ ERA Talent Platform. Research and Innovation Careers Observatory (ReICO). European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/era-talent-platform/reico/>

⁴⁶ UNECE. (n.d.). Researchers (in full-time equivalent) [Data set]. UNECE Statistical Database. URL: <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=124>

⁴⁷ Там само

⁴⁸ Державна служба статистики України. (2023). Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2022 роках. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn ed/zn ed u/zn ed 2013 u.htm>

⁴⁹ UNECE. Researchers (in full-time equivalent), per 1,000,000 population. UNECE Statistical Database. URL: <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=124>

⁵⁰ European Commission. ERA Talent Platform. Research and Innovation Careers Observatory (ReICO). URL: <https://ec.europa.eu/era-talent-platform/reico/>

II. Реформування національних систем оцінювання дослідницької діяльності вчених в країнах ЄС

II.1. Реформування національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених у Швеції

Актуальність вивчення досвіду реформування системи оцінювання дослідницької діяльності вчених у Швеції зумовлена високими результатами цієї країни у розвитку науки та інновацій. Згідно з даними звіту «Global Innovation Index 2025», Швеція посідає 2-ге місце у загальному рейтингу інновацій, 1-ше місце за показником «Дослідники» (10 413,0 на мільйон населення), 3-тє місце за валовими витратами на дослідження та розробки (3,6% від ВВП) та зайнятістю у наукоємних галузях (58,0% від загальної зайнятості), 13-тє місце за якістю наукових публікацій (H-індекс), 14-тє місце за QS World University Rankings та ін.⁵¹ Кількість високоцитованих праць значно зросла за останні 20 років завдяки загальному збільшенню обсягів фінансування та кількості вчених.

Основним рушієм зростання є приватний сектор, який забезпечує понад 60% фінансування та здійснює 74% усіх наукових робіт у країні. Близько 73% шведських вчених працюють у бізнес-секторі, що є одним із найвищих показників у світі (поступаючись лише Кореї, США та Японії). Швеція займає третє місце серед країн ОЕСР за кількістю вчених на душу населення. Загальна кількість вчених зросла на 30% у період з 2015 по 2023 рік. Швеція є світовим лідером за часткою наукових праць, опублікованих у відкритому доступі: у 2023 році 89% шведських публікацій були у відкритому доступі, що значно перевищує середній показник по ЄС (74%) та світу (55%). Країна посідає шосте місце в ОЕСР за обсягом публікацій у розрахунку до чисельності населення⁵².

Система вищої освіти та досліджень Швеції характеризується чітким розподілом повноважень між урядом, університетами та науковими установами. Так, якщо уряд відповідальний за загальну організацію, фінансування та якість освіти і досліджень, то згідно із Законом про вищу освіту (*The Swedish Higher Education Act*, 1992)⁵³ та Постановою про вищу освіту (*The Higher Education Ordinance*, 1993)[30] відповідальність за оцінювання якості досліджень несуть самі заклади вищої освіти (ЗВО)⁵⁴.

Закон про належну дослідницьку практику (*Act on responsibility for good research practice and the examination of research misconduct*)^{55; 56} накладає відповідальність на вчених, ЗВО та інших суб'єктів, відповідальних за наукову діяльність, за якість проведення досліджень та дотримання етичних норм. Зовнішнє забезпечення якості наукової діяльності ЗВО та наукових установ, включно з визначенням індикаторів моніторингу політики та періодичними оглядами дослідницьких систем ЗВО, здійснює Шведське управління вищої освіти (*Universitetskanslersämbetet*, UKÄ)⁵⁷.

Проведення експертної оцінки заявок і розроблення моделей якісного розподілу ресурсів покладається на Шведську дослідницьку раду (*Swedish Research Council*, VR). Зокрема, Радою визначено процедуру оцінювання заслуг вченого в процесі розгляду заявки, поданої на конкурс⁵⁸. VR спільно з Асоціацією шведських закладів вищої освіти (*SUHF*) працюють над оновленням критеріїв оцінювання досліджень та вчених у контексті адаптації до стандартів CoARA.

⁵¹ World Intellectual Property Organization. (2025). *Global Innovation Index 2025: Innovation at a crossroads* (18th ed.). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.58864>

⁵² Swedish Research Council. (2025). *The Swedish Research Barometer 2025: Swedish research in international comparison*. URL: <https://www.vr.se/download/18.599eca3619b2bd067b92bf8/1766056232676/The%20Swedish%20Research%20Barometer%202025.pdf>

⁵³ The Swedish Higher Education Act (1992:1434). URL: <https://www.uhr.se/en/start/laws-and-regulations/Laws-and-regulations/The-Swedish-Higher-Education-Act/>

⁵⁴ Ministry of Education and Research. (1993). *The Higher Education Ordinance* (1993:100). URL: https://hepo.iesalc.unesco.org/pc/static/countrydocs/cp/2025/swe/swe_RecQualLi.pdf

⁵⁵ Ministry of Education and Research. (2019). *Act on responsibility for good research practice and the examination of research misconduct* (2019:504). URL: <https://www.uhr.se/en/start/laws-and-regulations/Laws-and-regulations/act-on-responsibility-for-good-research-practice/>

⁵⁶ The Association of Swedish Higher Education Institutions. (2023). *Guidance for higher education institutions' efforts to prevent, manage and follow up on suspected deviations from good research practice*. URL: <https://suhf.se/app/uploads/2024/05/REK-2020-3-REV-Guidance-for-HEIs-efforts-to-prevent-manage-and-follow-up-on-suspected-deviations-from-good-research-practice-30-08-23-1.pdf>

⁵⁷ Swedish Higher Education Authority. *Universitetskanslersämbetet*. URL: <https://www.uka.se/>

⁵⁸ Swedish Research Council. (*Position on assessment of researcher merits: How the assessment is made*). URL: <https://www.vr.se/english/applying-for-funding/how-applications-are-assessed/how-the-assessment-is-made.html#Positiononassessmentofresearchermerits>

З метою удосконалення системи оцінювання якості наукових досліджень та подальшого розподілу державного фінансування між університетами у 2016 р. VR запропонувала модель оцінювання якості досліджень у Швеції – FOKUS (*Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige*). Ця модель розподілу ресурсів на основі якості замінила поточну модель фінансування, що базувалася переважно на кількісних показниках. Оцінювання забезпечує порівняння між ЗВО в межах дослідницьких напрямів та галузей досліджень за трьома компонентами⁵⁹:

- якість досліджень (70%);
- фактори покращення якості (15%);
- вплив на суспільство поза межами ЗВО чи наукової установи (15%).

Для забезпечення об'єктивності модель передбачає використання 24 фахових панелей, які аналізують публікації, тематичні кейс-стаді та статистичні дані з державних реєстрів. Головною метою ініціативи є створення стимулів для стратегічного планування в ЗВО та підвищення міжнародної конкурентоспроможності шведської науки. Модель розподілу ресурсів призначена для того, щоб⁶⁰:

- бути рушійною силою якості;
- дозволити розподіляти ресурси таким чином, щоб винагороджувати якість та результати досліджень;
- забезпечити більш узгоджену оцінку, в якій також можна враховувати поточний потенціал дослідницької галузі, замість того, щоб базувати розподіл ресурсів лише на історичних даних;
- дозволити більш збалансовану оцінку досліджень у ЗВО та оцінку різних предметних галузей на основі їхнього особливого характеру;
- винагороджувати якість ширше, ніж поточна модель розподілу;
- забезпечити платформу для довгострокового планування у ЗВО;
- включати оцінку різних форм використання знань, заснованих на дослідженнях.

Значний вплив на формування національних та інституційних підходів до оцінювання вчених у Швеції здійснює також законодавчо закріплений принцип академічної свободи вченого, який гарантує, що вчені можуть вільно обирати свої дослідницькі питання, методи та підходи, а також публікувати свої результати без зовнішнього втручання⁶¹. Важливо також, що Закон про право на винаходи працівників (*Lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar*) звільняє викладачів від обов'язку передачі права на патентоспроможні винаходи від працівника до роботодавця. Це право називається «звільненням викладача» або «привілеєм професора» (*lärarundantaget*). Звільнення викладача застосовується до патентоспроможних винаходів, створених викладачами та вченими, що працюють у шведських університетах. Такий підхід надає можливість перетворити результати досліджень на готові до виходу на ринок рішення⁶².

Таким чином, кадрові рішення в ЗВО є значною мірою децентралізованими, і лише три академічні посади – професор, старший викладач та доцент – регулюються законом.

Оцінювання вчених у Стокгольмському університеті

Для прикладу, нормативними документами Стокгольмського університету визначено вимоги та критерії, за якими викладачі факультету природничих наук можуть отримати підвищення до посад доцента або професора⁶³ (Табл. 1).

⁵⁹ Swedish Research Council. (2015). *Research quality evaluation in Sweden – FOKUS*. URL: https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d255af/1555426986334/Research-Quality-Evaluation-Sweden_FOKUS_VR_2015.pdf

⁶⁰ Там само

⁶¹ Swedish Institute. *10 reasons to choose Sweden for your research*. DOI: <https://explore.sweden.se/research-in-sweden/doing-research-in-sweden>

⁶² Riksdagen. (1949). *Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar*. Svensk författningssamling. URL: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1949345-om-ratten-till-arbetstagares-sfs-1949-345/>

⁶³ Stockholm University. (2019). *Assessment criteria for promotion to Associate Professor and Professor in the Faculty of Science*. URL: <https://medarbetare.su.se/download/18.5a4cb83419250f93ee1ddc9/1727951623927/Criteria%20for%20promotion%202019-03-27.pdf>

**Критерії оцінювання вчених для підвищення до посад доцента та професора в
Стокгольмському університеті**

Критерії оцінювання	Показники оцінювання (Associate Professor)	Показники оцінювання (Professor)
Наукова незалежність та якість	Доведена здатність самостійно ініціювати та розвивати дослідження високої якості. Публікації у провідних міжнародних рецензованих журналах	Дослідження, що за якістю та кількістю значно перевищують вимоги для звання «доцента» (<i>docent</i>). Наявність власного наукового профілю
Міжнародне визнання	Участь у міжнародній спільноті: виступи на конференціях (за запрошенням), робота рецензентом для журналів та фондів	Високе міжнародне визнання: запрошені доповіді, робота у комісіях за довірою (<i>commissions of trust</i>), експертна діяльність.
Грантова активність	Участь у конкурсах на отримання грантів від таких фондів, як ERC, KAW, VR, Formas. Здатність забезпечити фінансування	Стабільне забезпечення фінансування досліджень у національній та/або міжнародній конкуренції
Планування досліджень	Демонстрація розвитку та незалежності під час роботи на попередній посаді	Наявність високоякісного наукового плану на наступні п'ять років
Викладацька діяльність	Викладання на рівні бакалаврату та магістратури (1-й та 2-й цикли). Самостійне планування та проведення курсів	Значний обсяг викладання на всіх рівнях (1-й, 2-й та 3-й цикли). Відповідальність за розробку програм та силабусів
Наукове керівництво	Досвід наукового керівництва на рівні докторантури (3-й цикл)	Бути фактичним основним керівником (<i>de facto principal supervisor</i>) щонайменше двох докторів філософії (PhD)
Додаткове керівництво	Досвід нагляду за науковою роботою	Документально підтверджений досвід керівництва постдоками або дипломними проектами
Педагогічна освіта	Курси з викладання у вищій школі (7,5–15 кредитів) та спеціалізовані курси з керівництва	Щонайменше 15 кредитів з викладання у вищій школі
Адміністрування та лідерство	Внесок у розвиток департаменту (кафедри) та виконання адміністративних обов'язків	Виражене академічне лідерство: робота в комітетах та радах на рівні факультету або університету
Суспільна взаємодія	Здатність до співпраці та загальна придатність до виконання обов'язків	Документально підтверджений досвід суспільної взаємодії (<i>outreach</i>). Оцінюється здатність до виконання широкого спектра адміністративних та лідерських функцій

<i>Критерії оцінювання</i>	<i>Показники оцінювання (Associate Professor)</i>	<i>Показники оцінювання (Professor)</i>
Мовні компетентності	Добре володіння шведською мовою для виконання викладацьких та адміністративних завдань	Добре володіння шведською мовою для виконання викладацьких та адміністративних завдань

Джерело: складено автором на основі ⁶⁴

Для обох посад в Стокгольмському університеті обов'язковою є демонстрація наукової доброчесності, здатності до співпраці та загальної професійної придатності. Оцінювання на відповідність посаді професора також включає аналіз здатності до планування та координації досліджень.

Таким чином, рамка оцінювання вченого у Стокгольмському університеті враховує як загальнонаціональні правила, так і специфічні галузеві стандарти, акцентуючи увагу на необхідності підтвердження високої якості досліджень, успішного залучення зовнішнього фінансування та активної участі в міжнародній науковій спільноті. Окрім наукових досягнень, критично важливими є педагогічна майстерність, обов'язкова сертифікація з викладання у вищій школі та досвід успішного наукового керівництва аспірантами. Головна мета встановлених критеріїв полягає в забезпеченні прозорості та об'єктивності оцінювання академічного персоналу, гарантуючи, що лише кандидати з видатними лідерськими якостями та значним внеском у науку отримують право на безстрокове працевлаштування на вищих щаблях⁶⁵.

Оцінювання дослідницької діяльності вчених в Лундському університеті

30

Показовим у контексті інституційних стандартів оцінювання дослідницької діяльності вчених є також Лундський університет, який долучився до міжнародної коаліції CoARA з метою гармонізації внутрішніх стандартів університету з європейськими принципами розвитку наукової кар'єри шляхом впровадження більш справедливих, якісних та інклюзивних методів оцінювання.

Інституційний підхід до оцінювання дослідницької діяльності вченого для отримання звання професора в Лундському університеті здійснюється на основі оновленого документа «Критерії оцінювання для отримання звання професора в Школі економіки та менеджменту Лундського університету» (*Assessment criteria for promotion as professor at the School of Economics and Management at Lund University*, 2025). Цей підхід ґрунтується на комплексному аналізі досягнень, визнання у науковій спільноті та здатності розвивати науку в довгостроковій перспективі (Табл. 2)⁶⁶.

Значний вплив на оцінювання дослідницької діяльності вчених університету мають стандарти якості «Керівні принципи забезпечення та підвищення якості досліджень у Лундському університеті»

Таблиця 2

Критерії та показники оцінювання дослідницької діяльності вченого для отримання звання професора в Лундському університеті

<i>Критерії оцінювання</i>	<i>Показники оцінювання</i>
Наукова кваліфікація та рівень експертності	- високий статус вченого на національному та міжнародному рівнях - регулярні публікації у міжнародних виданнях високого рівня; - наявність власної програми досліджень та чітко продемонстрований вплив (impact) робіт

⁶⁴ Stockholm University. (2019). *Assessment criteria for promotion to Associate Professor and Professor in the Faculty of Science*. URL: <https://medarbetare.su.se/download/18.5a4cb83419250f93ee1ddc9/1727951623927/Criteria%20for%20promotion%202019-03-27.pdf>

⁶⁵ Там само

⁶⁶ Lund University. (2025). *Assessment criteria for promotion as professor at the School of Economics and Management at Lund University*. URL: <https://www.lusem.lu.se/internal/sites/lusem.lu.se/internal/files/2025-03/assessment-criteria-for-promotion-as-professor-at-the-school-of-economics-and-management-2025.pdf>

<i>Критерії оцінювання</i>	<i>Показники оцінювання</i>
Наукова незалежність	- наявність публікацій без співавторства з колишніми науковими керівниками - успішне отримання грантів як головний заявник від національних чи міжнародних фондів
Підготовка наукових кадрів	- досвід успішного керівництва аспірантом (від вступу до захисту дисертації) - наявність аспірантів на момент оцінювання - участь у докторських програмах (викладання, рецензування дисертацій, членство в екзаменаційних комісіях)
Визнання у науковій спільноті	- робота рецензентом у міжнародних журналах - участь в експертних радах наукових фондів - запрошення до читання лекцій в інших університетах - участь у міжнародних колабораціях
Педагогічна майстерність	- наявність підвищення кваліфікації з викладання у вищій школі - здатність викладати предмети поза межами своєї вузької спеціалізації - розробка нових курсів, матеріалів та педагогічних методів
Лідерство та адміністрування	- досвід управління дослідницькими групами, кафедрою та ін. - організація міжнародних конференцій, симпозіумів та прийом іноземних вчених
Взаємодія з суспільством	- популяризація результатів досліджень через ЗМІ та науково-популярні статті - використання результатів досліджень для прийняття публічних рішень або створення практичних застосувань

Джерело: складено автором на основі ⁶⁷

(*Guidelines for Quality Assurance and Quality Enhancement of Research at Lund University*), які застосовуються до всіх досліджень і встановлюють єдину систему забезпечення та підвищення їхньої якості: умови, принципи та механізми забезпечення⁶⁸:

1) *Фундаментальні умови для якісних досліджень*:

- *академічна свобода*: всі вчені мають право вільно обирати питання та методи дослідження, а також публікувати результати;
- *процеси найму та професійного розвитку*: залучення експертів та постійний розвиток навичок;
- *можливості зовнішнього фінансування*: зовнішні кошти є необхідними для просування досліджень;
- *знання принципів дослідницької етики*: дотримання належної практики гарантує відповідальність та захист прав людини, тварин і довкілля;
- *функції підтримки та інфраструктура*: доступ до обладнання та професійна адміністративна підтримка дозволяють працювати на найвищому рівні;

2) *Принципи управління якістю досліджень*:

- дослідження в міжнародному контексті;
- створення сильних дисциплінарних та міждисциплінарних середовищ;

⁶⁷ Lund University. (2025). *Assessment criteria for promotion as professor at the School of Economics and Management at Lund University*. URL: <https://www.lusem.lu.se/internal/sites/lusem.lu.se.internal/files/2025-03/assessment-criteria-for-promotion-as-professor-at-the-school-of-economics-and-management-2025.pdf>

⁶⁸ Lund University. (2025). *Guidelines for quality assurance and quality enhancement of research at Lund University*. URL: <https://www.staff.lu.se/sites/staff.lu.se/files/2025-04/guidelines-for-quality-assurance-and-quality-enhancement-of-research-at-lund-university.pdf>

- відображення досліджень у змісті навчальних курсів та програм;
- суспільна значущість та вирішення глобальних викликів;
- співпраця з промисловістю та суспільством;
- дотримання принципів відкритої науки та управління даними за принципами FAIR (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*);
- висвітлення результатів у спосіб, що викликає довіру та є доступним для суспільства.

3) *Управління якістю дослідницької діяльності* в університеті здійснюється шляхом застосування комплексу механізмів:

- *рецензування* (Peer review): застосовується до публікацій, заявок на фінансування, найму та просування по службі;
- *щорічні діалоги*: проводяться між ректором та керівництвом кожного факультету для оцінки кількісних і якісних показників та планування пріоритетів;
- *тематичні діалоги*: регулярна оцінка визначених тем – наймання та кар'єра, розвиток досліджень, зовнішня взаємодія, зв'язок з освітою, інфраструктура, сталий розвиток;
- *оцінка якості досліджень* (*Research Quality Evaluation – RQ*): проводиться раз на вісім-одинадцять років із залученням зовнішніх експертів.

Вчені зобов'язані звітувати про свою діяльність у системі управління науковою інформацією Лундського університету LUCRIS – щорічно оновлюючи свої профілі, додаючи описи проєктів та завантажуючи результати публікаційної діяльності. Система забезпечує збір інформації, прозорість і ефективність у процесі оцінювання наукових досягнень вчених.

Основний принцип реформи системи оцінювання вчених в університеті полягає в тому, що науковій експертизі досліджень приділяється стільки ж уваги, скільки й педагогічній майстерності.

Внутрішня система оцінювання вчених у Лундському університеті, зокрема при призначенні на посади професорів, має чітку дворівневу структуру, де національні вимоги доповнюються специфічними інституційними критеріями.

У цілому, модель FOKUS орієнтована на оцінювання колективних результатів та планів розвитку дослідницької діяльності ЗВО у Швеції. І хоча її компоненти та показники слугують загальним цілям, ЗВО у Швеції працюють зі значною автономією в межах системи управління: вони можуть вільно вирішувати питання планування, організації та оцінювання дослідницької діяльності та вчених.

II.2. Реформування національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених у Франції

Досвід реформування французької національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених становить значний інтерес для вивчення як зразок оригінального підходу до трансформації від кількісної до глибоко якісної, гуманістичної моделі, яка забезпечує утримання та нарощування позицій країни у світових рейтингах з розвитку досліджень та інновацій. Франція посідає 13-те місце серед 139 економік світу в загальному світовому рейтингу «Global Innovation Index 2025» (GII), демонструючи статус «інноваційного лідера», чиї показники наукової та інноваційної діяльності за субіндексом інноваційних виходів (12-те місце) випереджають свої позиції за входами (18-те місце), що є ознакою зрілої та продуктивної наукової екосистеми. Франція демонструє високу якість та впливовість наукових публікацій, посідаючи 5-те місце у світі за Н-індексом цитованості документів; 8-ме місце в *QS World University Rankings*; 9-те місце в рейтингу «Глобальні корпоративні інвестори в НДДКР», що відображає внесок приватного сектору в науковий потенціал; 16-те місце з показником 2,2% за «Валовими витратами на дослідження та розробки»; 22-ге місце за показником «Дослідники» (5 067,5 дослідників у еквіваленті повної зайнятості на мільйон населення); 12-те місце за показником «Наукоємна зайнятість» (49,7% від загальної чисельності зайнятих) та ін.⁶⁹

Оцінювання колективних структур або наукових проєктів у Франції здійснюється Вищою радою з оцінювання наукової діяльності та вищої освіти Франції (*Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur, Hcéres*)⁷⁰ та Національним агентством з фінансування досліджень Франції

⁶⁹ World Intellectual Property Organization. (2025). *Global Innovation Index 2025: Innovation at a crossroads* (18th ed.). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.58864>

⁷⁰ Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur (Hcéres). (n.d.). *Home*. URL: <https://www.hceres.fr/en>

(L'Agence nationale de la recherche, ANR)⁷¹ з використанням багатокритеріального підходу для оцінки організацій та проєктів відповідно, визнанням внеску у відкриту науку, зменшенням використання таких показників, як H-індекс та імпакт-фактор, відповідно до європейських стандартів.

Характерною ознакою для Франції є застосування різних підходів до оцінювання наукових інститутів та університетів. Відповідно до «Методики оцінювання дослідницьких організацій» (*Référentiel d'évaluation des organismes de recherche*, 2021), оцінювання охоплює п'ять ключових сфер, що дозволяють комплексно проаналізувати стратегічне позиціонування, ефективність управління, реалізацію наукових цілей, а також конкретні результати діяльності та плани на майбутнє. Головна мета методики полягає у створенні прозорої системи зовнішнього оцінювання, яка базується на принципах колегіальності та професійної експертизи і має на меті допомагати установам вдосконалювати якість досліджень та інновацій. Особливий акцент зроблено на адаптивності критеріїв до особливостей кожної організації, що забезпечує не лише контроль, а й стратегічну підтримку розвитку наукової екосистеми країни⁷².

У цілому, підходи до оцінювання колективних суб'єктів відповідним чином відображаються на підходах до оцінювання дослідницької діяльності, фінансування та кар'єрного розвитку окремих вчених. Вчені Франції проходять різні типи оцінювання протягом своєї кар'єри, зокрема під час прийняття на роботу, підвищення по службі, конкурсів проєктів та на ключових етапах своєї професійної траєкторії. При цьому, якщо французькі університети здійснюють оцінювання вчених на етапі прийому на роботу та кар'єрного просування, то вчені французьких дослідницьких організацій, які працюють на постійних посадах і мають статус публічних службовців, проходять обов'язкове регулярне оцінювання (відповідно до Декрету № 83-1260 від 30 грудня 1983 р.)⁷³.

1 січня 2024 року було прийнято Дослідницький кодекс Франції (*Code de la recherche*), в якому кодифіковано тексти нормативно-правових документів, що регулюють загальну організацію досліджень (Книга I), проведення дослідницької діяльності (Книга II), дослідницькі установи та організації (Книга III), а також дослідницький персонал (Книга IV), комерціалізацію досліджень та процедури передачі технологій (Книга V). Зокрема, Книга IV містить законодавчі положення, що застосовуються до всіх вчених – державних службовців державних дослідницьких установ, а також різні методи найму молодих вчених за контрактом. Книга V містить правила, що стосуються участі вчених у роботі установ, організацій, та різні заходи стимулювання, на які вони мають право⁷⁴.

Імплементація європейських та національних стандартів оцінювання дослідницької діяльності вчених у діяльність ЗВО та дослідницьких інститутів Франції здійснюється шляхом адаптації їхніх цілей, спрямованих на покращення якісної оцінки на основі міжнародних (DORA), європейських (CoARA) та національних регуляторних документів. Ці спільні зусилля є важливими для реального прогресу щодо визначення критеріїв оцінювання в умовах відкритої науки. Адже оцінювання вчених відбувається не лише регулярно спеціальними комісіями, але й у ключові моменти їхньої кар'єри (під час приймання або просування по службі), і різні експерти, залучені до оцінювання, повинні застосовувати однакові загальні рекомендації щодо якісної та багатокритеріальної оцінки, включаючи практику відкритої науки.

Якісна багатокритеріальна оцінка вчених: досвід інституту INRAE

Оригінальним та водночас перспективним для поширення на інші наукові установи та ЗВО є приклад інституту «Національний науково-дослідний інститут сільського господарства, харчування та навколишнього середовища Франції» (*French National Research Institute for Agriculture, Food and*

⁷¹ L'Agence nationale de la recherche (ANR). Home. URL: <https://anr.fr/en/>

⁷² Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur (Hcéres). (2021). *Référentiel d'évaluation des organismes de recherche*. URL: https://www.hceres.fr/sites/default/files/media/downloads/referentiel-devaluation-des-organismes-de-recherche_1.pdf

⁷³ République Française. (1983). *Décret n° 83-1260 du 30 décembre 1983 fixant les dispositions statutaires communes aux corps de fonctionnaires des établissements publics scientifiques et technologiques* (Dernière mise à jour: 01 janvier 2024). Légifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000692733>

⁷⁴ République Française. (2023). *Décret n° 2023-1321 du 27 décembre 2023 portant partie réglementaire du code de la recherche* (NOR: ESRJ2227040D). URL: Légifrance. <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/decret/2023/12/27/ESRJ2227040D/jo/texte>

Environment, INRAE) щодо переходу в системі оцінювання від суто кількісних показників до якісного та багатокритеріального підходу^{75, 76}.

Як державна науково-дослідна організація, INRAE використовує різноманітні наукові та технічні навички в різних дисциплінах для виробництва та поширення знань, навчання в межах досліджень та за їх допомогою, формування громадських рішень та сприяння діалогу між наукою та суспільством⁷⁷. Концептуальною основою методології оцінювання вчених в INRAE слугує поєднання теорії взаємодоповнювальних типів професійного визнання: «судження корисності» (*utility judgment*) і «судження краси» (*beauty judgment*) (за С. Dejours) їхньої наукової діяльності. Відповідно до теорії взаємодоповнювальних типів професійного визнання С. Dejours⁷⁸:

- оцінювання «корисності» (*utility judgment*) здійснюється керівництвом (менеджерами) і підтверджує, що діяльність вченого є цінною для організації;
- оцінювання «краси» (*beauty judgment*) стосується відповідності діяльності вченого правилам професії, її унікальності, стилю та оригінальності, і здійснюється колегами (периферійна оцінка) на основі індивідуального звіту вченого, структурованого з урахуванням рекомендацій INRAE.

Для оцінювання «краси» дослідницької діяльності вчених в INRAE створено «Спеціалізовані наукові комісії» (*Specialised Scientific Commissions, SSC*), організовані за дисциплінами або групами дисциплін. Діючи на сьогодні 13 SSC охоплюють усі типи дисциплін, присутні в INRAE, і кожен вчений INRAE обирає SSC, яка найкраще відповідає його діяльності⁷⁹:

1. Агрономія, тваринництво та лісове господарство.
2. Біологія тварин.
3. Екологія, популяційна біологія та динаміка екосистем.
4. Економіка, соціологія та управлінська наука.
5. Науки про навколишнє середовище: земля, вода та атмосфера.
6. Взаємодія між шкідниками, симбіонтами або коменсалами з їхніми носіями.
7. Математика, інформатика, цифрові науки, штучний інтелект та робототехніка.
8. Мікробіологія, мікробні екосистеми, агропродовольчі системи, біотехнологія.
9. Харчування та токсикологія.
10. Генетика рослин і тварин.
11. Інтегративна біологія рослин.
12. Підтримка та управління дослідженнями.
13. Наука та харчова промисловість, матеріали та біопродукти, інженерія, матеріали, залишкові ресурси.

До складу кожної із 13 комісій оцінювання INRAE (SSC) входить 20–24 вчених, номінованих або обраних до складу комісії на чотири роки. Половина складу комісії та її президент – вчені, які є зовнішніми фахівцями стосовно INRAE. При цьому до складу комісії залучають представників різних соціальних категорій, дотримуючись гендерного балансу та вікової структури з метою врахування різних поглядів. Кожна SSC суворо дотримується інституційних вимог методики оцінювання вчених в INRAE.

Оцінювання охоплює чотири основні сфери діяльності (рис. 3)⁸⁰:

1. *Виробництво знань* (публікації, проекти).
2. *Керівництво* (відділом, лабораторією, командою).
3. *Навчання* (керівництво студентами, участь у освітніх програмах).
4. *Експертиза* та використання знань (підтримка державної політики).

⁷⁵ Institut national de recherche pour l'agriculture, l'alimentation et l'environnement (INRAE). URL: Home. <https://www.inrae.fr/en>

⁷⁶ Tagu, D., Boudet-Bône, F., Brard, C., Legouy, E., & Gaymard, F. (2024). A qualitative and multicriteria assessment of scientists: A perspective based on a case study of INRAE, France. *Peer Community Journal*, 4, Article e77. DOI: <https://doi.org/10.24072/pcjournal.432>

⁷⁷ INRAE. Métiers de la recherche. *Research careers*. URL: <https://jobs.inrae.fr/metiers-recherche>

⁷⁸ Tagu, D., Boudet-Bône, F., Brard, C., Legouy, E., & Gaymard, F. (2024). A qualitative and multicriteria assessment of scientists: A perspective based on a case study of INRAE, France. *Peer Community Journal*, 4, Article e77. DOI: <https://doi.org/10.24072/pcjournal.432>

⁷⁹ Там само

⁸⁰ Там само

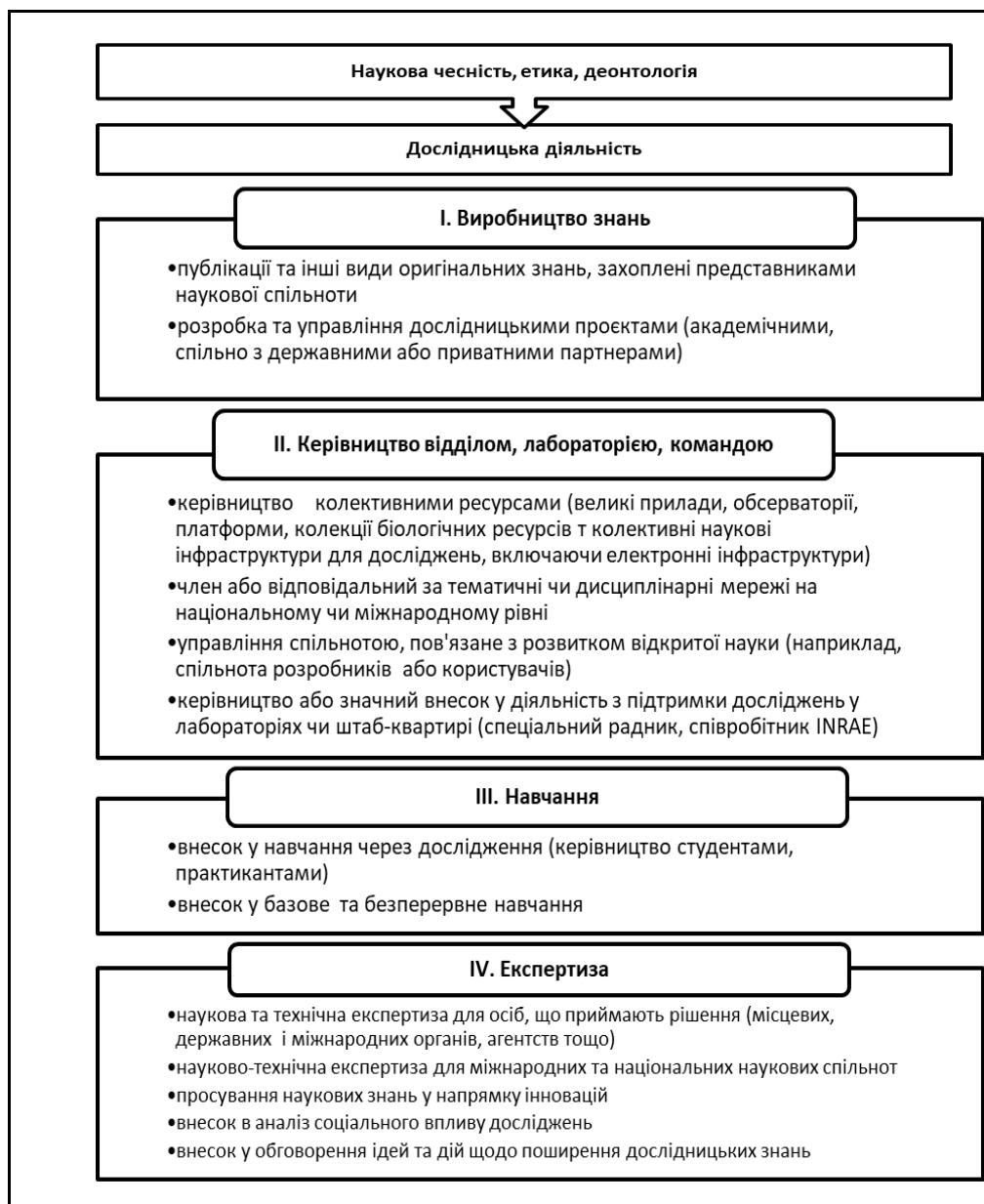

Рис. 3. Методика оцінювання дослідницької діяльності вчених в інституті INRAE (Франція)

Джерело: складено автором на основі⁸¹

Методика INRAE покликана забезпечити всебічну оцінку та визнання унікального стилю та зусиль вченого, які часто залишаються невидимими за традиційними статистичними розрахунками. Для цього, за оцінками французьких вчених Д. Тагю, Ф. Буде-Бон, К. Брар та ін. (2024), методика оцінювання в INRAE постійно оновлюється. Зокрема, внесені останні зміни, спрямовані на врахування вимог відкритої науки, міждисциплінарності (вчені мають право обирати дві різні комісії для оцінювання, якщо їхня робота знаходиться на межі кількох дисциплін), наукової доброчесності⁸² та ін.

Доцільність та невідкладність гнучкості в питаннях оцінювання дослідницької діяльності вчених обґрунтовується тим, що:

по-перше, INRAE – це науковий інститут, який інтегрує базові та прикладні підходи для досягнення кінцевих цілей для суспільства. Це охоплює різні дисципліни та експертизу, кожна з яких вимагає відповідних критеріїв, щоб відповідати новим вимогам наукового середовища;

по-друге, функції вчених виходять за межі виробництва знань і охоплюють експертизу, освіту та управління;

⁸¹ Tagu, D., Boudet-Bône, F., Brard, C., Legouy, E., & Gaymard, F. (2024). A qualitative and multicriteria assessment of scientists: A perspective based on a case study of INRAE, France. *Peer Community Journal*, 4, Article e77. DOI: <https://doi.org/10.24072/pcjournal.432>

⁸² Там само

по-третє, функції вчених розвиваються протягом їхньої кар'єри, при цьому старші вчені часто стають усе більш залученими до управлінських посад.

INRAE рекомендує вченим у звітах самооцінювання висвітлювати такі аспекти⁸³:

–нові типи наукових продуктів (не лише статті, а й препринти, репозиторії даних, коди та комп'ютерні програми);

–стратегії відкритого доступу (оцінюється не престиж журналу, а відкритість даних, використання препринтів, дотримання принципів FAIR для даних);

–участь у відкритому рецензуванні;

–громадянська наука та ін.

Відповідно до процедури оцінювання, комісії INRAE працюють незалежно та автономно, тому в їхній оцінці «краси» дослідницької діяльності вченого немає прямої кореляції із судженням про «корисність» діяльності, яка визначається керівниками вищої ланки. Оцінюваний вчений повинен включити думку його керівника до свого дос'є після особистої співбесіди. Ця думка та співбесіда складають судження про «корисність» дослідницької діяльності вченого.

Таким чином, упродовж усього процесу оцінювання вчений отримує дві незалежні оцінки (судження) щодо визнання рівня його дослідницької діяльності: від колег з комісії та від вищого керівника. При цьому процедурою оцінювання передбачено непрямі зв'язки, оскільки:

–керівництво отримує інформацію, яка передається комісіями вченим;

–водночас комісії можуть зв'язатися з керівництвом у разі виявлення труднощів, з якими стикаються вчені.

Так, комісії допомагають виявити вчених, які перебувають у кризових ситуаціях (наприклад, конфлікти в колективі або втрата мотивації), що дозволяє кадровим службам вчасно надати підтримку. Оцінювання враховує індивідуальну траєкторію та кар'єрний етап: від «молодих» вчених очікують більшої активності у виробництві знань, тоді як від «старших» – більше управлінської та експертної діяльності⁸⁴.

Таким чином, головною метою інституційної системи оцінювання є не санкції чи винагороди, а надання порад за результатами оцінювання колегами з комісії. Поради зазвичай балансують між визнанням позитивних аспектів та висловленням думок щодо вибору вченого (наприклад, методів), динаміки та актуальності досліджень або потенційних майбутніх напрямків (наприклад, з погляду співпраці). Вчений отримує письмове повідомлення (*beauty judgment*) з аналізом траєкторії розвитку, порадами щодо методів роботи або майбутніх напрямків досліджень.

II.3. Реформування національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених в Італії

Науковий інтерес до досвіду Італії полягає в тому, що система оцінювання наукової діяльності у цій країні тривалий час залишалася однією з найбільш централізованих та формалізованих у Європі, що суттєво позначилося на її показниках та позиціях у світових рейтингах з розвитку досліджень та інновацій. За даними звіту «Global Innovation Index 2025» (GII), Італія посідає 28-ме місце у загальному рейтингу найбільш інноваційних економік світу; 9-те місце за Н-індексом цитованості документів; 17-те місце у загальному рейтингу результатів у сфері знань та технологій та рейтингом університетів QS; 22-ге місце за часткою НДДКР, що фінансується бізнесом (53,2%); 32-ге місце у загальному рейтингу людського капіталу та досліджень і за кількістю вчених (2 888,7 на мільйон населення); 34-те місце за валовими витратами на НДДКР (1,3%); 40-ве місце за рівнем наукоємної зайнятості (37,5%) та ін⁸⁵.

Центральним органом у системі оцінювання дослідницької діяльності в Італії є Національне агентство з оцінювання університетської системи та досліджень (*Agenzia Nazionale di Valutazione del Sistema Universitario e della Ricerca, ANVUR*). Оцінювання відбувається на двох рівнях:

⁸³ Tagu, D., Boudet-Bône, F., Brard, C., Legouy, E., & Gaymard, F. (2024). A qualitative and multicriteria assessment of scientists: A perspective based on a case study of INRAE, France. *Peer Community Journal*, 4, Article e77. DOI: <https://doi.org/10.24072/pcjournal.432>

⁸⁴ Там само

⁸⁵ World Intellectual Property Organization. (2025). *Global Innovation Index 2025: Innovation at a crossroads* (18th ed.). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.58864>

1. Національне оцінювання інституцій (університетів, департаментів) – *Valutazione della Qualità della Ricerca* (VQR).

2. Національне наукове кваліфікаційне оцінювання окремих вчених – *Abilitazione Scientifica Nazionale* (ASN)⁸⁶.

З 2010 року, відповідно до статті 15 Закону «Реформа університету» (University Reform Law 240/2010)⁸⁷;63, оцінювання окремих вчених за процедурою ASN здійснювалося у тісній відповідності до належності викладачів до певних дисциплінарних груп, структурованих за такими трьома рівнями – від загального до більш спеціалізованого⁸⁸:

- сектори макроконкуренції;
- сектори конкуренції;
- науково-дисциплінарні сектори.

Відповідно до ст. 16 цього Закону, наявність кваліфікації ASN була обов'язковою вимогою та умовою для участі вчених у конкурсах на посади професора та доцента в університетах Італії. Процедура оцінювання вчених безпосередньо керувалася Міністерством університетів та досліджень Італії (Ministero dell'Università e della Ricerca, MUR) через секторальні національні оцінювальні комісії. За правилами ASN, процедури отримання кваліфікації ініціюються кожні два роки. Кандидати можуть подавати свої заявки протягом року. Міністерство встановлює критерії, параметри, показники наукової діяльності та відповідні методи відбору, а також порогові значення.

Регламентовані загальні критерії та показники оцінювання:

- критерії оцінювання поданих наукових публікацій;
- максимальна кількість публікацій, які можна подати для оцінювання;
- перелік з 11 оцінюваних відомостей, першим з яких є вплив наукової продукції;
- показники для вимірювання їхнього впливу, що розрізняють бібліометричні та небібліометричні сектори, а також перший та другий рівні.

Детальні кількісні показники (індикатори) для кожного наукового сектору встановлювалися окремими декретами MUR на основі пропозицій ANVUR. Присвоєння кваліфікацій здійснювалося на основі обґрунтованого рішення, що базувалося на аналітичній оцінці кваліфікацій, наукових публікацій та опису внеску у проведену дослідницьку діяльність, наданого вченим, який проходить оцінювання. Оцінювання ґрунтувалося на визначених критеріях та параметрах, диференційованих за функціями та дисциплінарними напрямками.

Для прикладу, на основі протоколу засідання комісії сектору 14/A2 (Політичні науки) та загальних правил Національної наукової атестації (ASN), оцінювання професорів та доцентів цього науково-дослідницького сектору базувалося на поєднанні кількісних показників, якісної оцінки публікацій та наявності специфічних наукових звань (Табл. 3).

Таблиця 3

Критерії та показники оцінювання для отримання наукової атестації (ASN)

<i>Категорія оцінювання</i>	<i>Показники та індикатори</i>	<i>Вимоги до професора</i>	<i>Вимоги до доцента</i>
Загальна наукова кваліфікація	Визнання наукової зрілості та рівня досягнутих результатів	Повна наукова зрілість: значущість тем, висока якість та оригінальність результатів, міжнародне визнання	Наукова зрілість: позитивний рівень якості та оригінальності результатів, визнання на національному рівні

⁸⁶ University of Modena and Reggio Emilia. (n.d.). *ASN: Regulations, criteria, indicators*. URL: <https://www.pop-en.unimore.it/asn-regulations/>

⁸⁷ Parlamento Italiano. (2010). *Legge 30 dicembre 2010, n. 240: Norme in materia di organizzazione delle università, di personale accademico e reclutamento, nonche' delega al Governo per incentivare la qualità e l'efficienza del sistema universitario*. Gazzetta Ufficiale n. 10 del 14 gennaio 2011. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/10240l.htm>

⁸⁸ Ministero dell'Università e della Ricerca. (2024). *Decreto Ministeriale n. 639 del 02-05-2024*. URL: <https://www.mur.gov.it/it/atti-e-normativa/decreto-ministeriale-n-639-del-02-05-2024>

<i>Категорія оцінювання</i>	<i>Показники та індикатори</i>	<i>Вимоги до професора</i>	<i>Вимоги до доцента</i>
Кількісні пороги (Impact)	Відповідність наукометричним показникам	Позитивна оцінка за показниками впливу наукової продукції	Позитивна оцінка за показниками впливу наукової продукції
Якість публікацій	Оцінка наукового доробку за змістовними критеріями	Загальна якість оцінюється як «висока»; особлива увага приділяється виданням міжнародного рівня та журналам класу А	Загальна якість оцінюється як «висока»; враховується когерентність з сектором та методична строгість
Критерії оцінки кожної роботи	Якісні параметри наукових текстів	Когерентність із сектором, індивідуальний внесок, інноваційність, престижність видавництва, безперервність продукції	Когерентність, методологічна строгість, внесок у прогрес дослідження у своїй галузі
Наукові звання (Titoli)	Специфічні досягнення	Керівництво ≥ 3 дослідницькими групами (1 міжнародна); Відповідальність за проекти (1 міжнародний або 2 національні); Членство в редколегіях журналів класу А і т.і.	Організація/доповіді на ≥ 4 конгресах (2 міжнародні); Керівництво ≥ 2 дослідницькими групами; Участь у редколегіях престижних видань
Викладацький досвід	Робота з докторантами та лекційна діяльність	Участь у колегії викладачів докторантури або 2 цикли лекцій для PhD	Одна участь у колегії докторантури або викладацьке доручення (мін. 4 години лекцій)
Міжнародна мобільність	Досвід роботи за кордоном та визнання	Стипендії у кваліфікованих іноземних інститутах	Наукове стажування або викладання за кордоном у визнаних установах

Джерело: Складено автором на основі⁸⁹

Запроваджена у 2010 р. система ASN, спрямована на подолання проблем кар'єрного просування вчених за академічними зв'язками, стажем роботи та гендерною упередженістю, з метою переходу до меритократії та продуктивності, ґрунтувалася на використанні кількісних показників як порогів вступу для кандидатів на академічне підвищення. Така система оцінювання мала значний вплив на поведінку вчених, що призвело до низки негативних наслідків^{90, 91}:

- *зміщення цілей* - прагнення до досягнення показників, а не до виробництва цінних знань (наприклад, вимога вченим гуманітарних наук публікуватися в журналах «категорії А» змушує їх писати на «модні» теми, які приймаються цими журналами, ігноруючи вузькоспеціалізовані або нішеві дослідження тощо);

⁸⁹ Ministero dell'Università e della Ricerca. (2021). *Procedura per il conseguimento dell'abilitazione scientifica nazionale alle funzioni di professore universitario di prima e seconda fascia* (D.D. 553/2021 come rettificato da D.D. 589/2021) *per il settore concorsuale 14/A2 – Scienza Politica: Verbale n. 1 del 06/09/2021*. URL: <https://www.mur.gov.it/sites/default/files/2021-02/Decreto%20Direttoriale%20n.553%20del%2026-02-2021.pdf>

⁹⁰ Bonaccorsi, A. (2020). Two decades of research assessment in Italy: Addressing the criticisms. *Scholarly Assessment Reports*, 2(1), Article 17. DOI: <https://doi.org/10.29024/sar.28>

⁹¹ Baccini, A., De Nicolao, G., & Petriovich, E. (2019). Citation gaming induced by bibliometric evaluation: A country-level comparative analysis. *PLoS ONE*, 14(9), Article e0221212. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221212>

- *вибір каналів комунікації*, які не узгоджуються з науковою спільнотою (наприклад, публікація в англійських журналах замість написання книг національною мовою);
- *аномальне зростання самоцитувань* та створення «цитатних картелів» (*citation clubs*), де італійські вчені цитують одні одних;
- *умисна розбивка одного дослідження* на багато дрібних статей, щоб збільшити кількість публікацій («кількість понад якість») та ін.

За оцінками експертів, призначених для усунення критичних аспектів ASN, ця система⁹²:

- перетворилася на громіздкий процес, що замість реалізації меритократичного підходу до оцінювання заслуг вчених почала сприйматися як фактичне право на отримання посади;
- через надмірну тривалість дії наданих статусів та генерацію надмірної кількості кваліфікованих кандидатів, яких університети не могли працевлаштувати через звичайні процедури, призвела до викривлення стратегічного планування та формування у вчених хибних кар'єрних очікувань;
- спричинила дублювання оцінювання на центральному та на локальному рівнях, що стимулювало прояви «локалізму» та суттєво обмежувало міжнародну й міжвузівську мобільність вчених та ін.

Як доводять дані *Global Innovation Index 2025*⁹³, недосконалість системи оцінювання дослідницької діяльності вчених негативно позначилася на загальних результатах розвитку дослідницького та інноваційного потенціалу Італії. Аналізуючи результати системи оцінювання досліджень та вчених Італії, А. Bonaccorsi (2020) дійшов висновку про те, що «оцінювання досліджень за своєю природою та метою є соціальним експериментом, який зрештою ґрунтується на науковому методі, тому відкритий для критики. Навіть жорсткої критики. Водночас не існує ідеального оцінювання досліджень. Аргумент «краще ніякого оцінювання, ніж недосконале оцінювання» є ідеологічним. Ми повинні прагнути вдосконалення, а не досконалості»⁹⁴.

На удосконалення існуючої системи оцінювання вчених 2 травня 2024 року в Італії було раціоналізовано секторальну структуру шляхом ухвалення 190 науково-дисциплінарних груп (*GSD – Gruppi scientifico-disciplinari*)⁹⁵. Ці оновлені групи замінили сектори конкуренції та макроконкуренції і слугують сьогодні основою для національної наукової атестації, процедур найму викладачів та визначення їхніх функціональних обов'язків.

З метою подолання обмежень національної системи ASN та удосконалення набору викладачів шляхом гармонізації процедур набору, повного впровадження реформи щодо нових науково-дисциплінарних груп, 19 травня 2025 року Радою Міністрів Італії було схвалено реформу з перегляду методів доступу, оцінювання та набору викладацького та наукового персоналу університетів⁹⁶.

Нова модель передбачає створення ІТ-платформи, якою керуватиме Міністерство університетів та досліджень. За допомогою цієї платформи кандидати можуть самостійно підтвердити, що вони відповідають мінімальним вимогам з продуктивності та наукової кваліфікації для участі в конкурсах. Відбір викладачів більше не буде централізованим, а буде делегований окремим університетам. Відбіркові комісії з найму професорів, доцентів та вчених складатимуться з внутрішніх членів (обраних університетом) та зовнішніх членів, обраних шляхом жеребкування з-поміж доступних викладачів по всій країні в науково-дисциплінарному секторі, охопленому конкурсом на подання заявок⁹⁷.

III. Реформування національної системи оцінювання дослідницької діяльності вчених в Україні

Система дослідницької діяльності наукових установ та ЗВО в Україні перебуває в процесі масштабного реформування, спрямованого на інтеграцію до Європейського дослідницького простору та

⁹² Ministero dell'Università e della Ricerca. (2025, May 19). *Università: Ok CDM a riforma reclutamento docenti*. URL: <https://www.mur.gov.it/it/news/lunedì-19052025/universita-ok-cdm-riforma-reclutamento-docenti>

⁹³ World Intellectual Property Organization. (2025). *Global Innovation Index 2025: Innovation at a crossroads* (18th ed.). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.58864>

⁹⁴ Bonaccorsi, A. (2020). Two decades of research assessment in Italy: Addressing the criticisms. *Scholarly Assessment Reports*, 2(1), Article 17. DOI: <https://doi.org/10.29024/sar.28>

⁹⁵ Ministero dell'Università e della Ricerca. (2024). *Decreto Ministeriale n. 639 del 02-05-2024*. URL: <https://www.mur.gov.it/atti-e-normativa/decreto-ministeriale-n-639-del-02-05-2024>

⁹⁶ Ministero dell'Università e della Ricerca. (2025, May 19). *Università: Ok CDM a riforma reclutamento docenti. Bernini, superiamo limiti Legge 240 e ci uniformiamo a standard UE*. URL: <https://www.mur.gov.it/it/news/lunedì-19052025/universita-ok-cdm-riforma-reclutamento-docenti>

⁹⁷ Там само

підвищення ефективності національної дослідницької системи. Порівняльний аналіз даних «Global Innovation Index 2025» (GII, 2025) відображає багатократні розриви в показниках дослідницької та інноваційної діяльності України⁹⁸ та країн-членів ЄС (Табл. 4).

Таблиця 4

Показники дослідницької та інноваційної діяльності Швеції, Франції, Італії та України
(за даними звіту GIІ 2025)

Показники	Позиція країни в рейтингу			
	Швеція	Франція	Італія	Україна
Загальний рейтинг інновацій	2	13	28	66
Вчені (еквівалент повної зайнятості на млн нас.)	1	22	32	68
Валові витрати на НДДКР (% від ВВП)	3	16	34	73
Наукоємна зайнятість (% від усіх зайнятих)	3	12	40	38
Якість наукових публікацій (Н-індекс)	13	5	9	51
Рейтинг університетів QS (сер. бал топ-3 закладів)	14	8	17	58

Джерело: складено автором на основі ⁹⁹

За даними GIІ (2025), Україна посідає 66-те місце у загальному світовому рейтингу досліджень та інновацій; 68-ме місце у світі за показником «Дослідники» (586,1 вчених у еквіваленті повної зайнятості на мільйон населення); 73-тє місце за показником «Валові витрати на дослідження та розробки» (0,3% від ВВП); 38-ме місце за показниками наукоємної зайнятості (37,9% від загальної чисельності зайнятих); 51-ше місце за «Н-індексом цитованості документів» та «рівнем впливу знань»; 58-ме місце за рейтингом університетів QS¹⁰⁰.

Впровадження реформ у системі оцінювання наукових установ та ЗВО впливає на реформування системи оцінювання дослідницької діяльності вченого. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016) визначено статус вченого як «основного суб’єкта» наукової і науково-технічної діяльності та визнано його права¹⁰¹:

- обирати види, напрями і засоби наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей;
- брати участь у конкурсах на проведення наукових досліджень, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел відповідно до законодавства України;
- здобувати державне і громадське визнання шляхом присвоєння йому наукових ступенів, вчених звань, премій, почесних звань за внесок у розвиток науки, технологій, впровадження наукових, науково-технічних результатів у виробництво та за підготовку наукових кадрів.

Відповідно до ст. 28 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, вчені мають право на здобуття наукових ступенів доктора філософії і доктора наук та присвоєння вчених звань старшого

⁹⁸ World Intellectual Property Organization. (2025). *Global Innovation Index 2025: Innovation at a crossroads* (18th ed.). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.58864>

⁹⁹ Там само

¹⁰⁰ Там само

¹⁰¹ Верховна Рада України. (2016). *Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII* (Редакція від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/848-19>

дослідника, доцента і професора. Присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань є державним визнанням рівня кваліфікації вченого¹⁰².

Присудження наукового ступеня доктора філософії та присвоєння вчених звань здійснюється відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014)¹⁰³. Присудження наукового ступеня доктора наук здійснюється відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016)¹⁰⁴.

Порядок присвоєння закладами вищої освіти та науковими установами вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, а також порядок позбавлення вчених звань встановлює Міністерство освіти і науки України. Вчені звання професора, доцента, старшого дослідника присвоює вчена рада закладу вищої освіти (вчена рада структурного підрозділу). Право присвоєння вченого звання професора та старшого дослідника надається також вченим (науково-технічним) радам наукових установ. Рішення відповідних вчених рад затверджує атестаційна колегія центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України¹⁰⁵.

Наявність відповідного наукового ступеня або вченого звання є кваліфікаційною вимогою для зайняття вченим відповідної посади¹⁰⁶. Для оцінювання дослідницької діяльності вчених у наукових установах передбачена процедура атестації наукових працівників, яка проводиться не рідше одного разу на п'ять років з метою:

- 1) оцінювання рівня професійної підготовки наукового працівника, результативності його роботи;
- 2) визначення відповідності кваліфікації наукового працівника займаній посаді;
- 3) виявлення перспективи використання здібностей наукового працівника, стимулювання підвищення його професійного рівня;
- 4) визначення потреби в підвищенні кваліфікації, професійній підготовці наукового працівника.

Положення про атестацію наукових працівників розробляється Національною радою України з питань розвитку науки і технологій та затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності¹⁰⁷. Для кожної наукової посади вченою радою наукової установи затверджується атестаційна форма, яка враховує певні критерії та показники дослідницької діяльності вченого (Табл.5).

Таблиця 5

Критерії та показники атестації наукових працівників

<i>Критерії дослідницької діяльності</i>	<i>Показники дослідницької діяльності</i>
Якість наукових результатів	Публікації, патенти, участь та керівництво науковими (науково-технічними) проектами (розробками)
Викладацька діяльність	Керівництво підготовкою та/або підготовка наукових кадрів
Національна та міжнародна співпраця	Участь у національних та міжнародних наукових проектах, господарських договорах, проектах тощо

¹⁰² Верховна Рада України. (2016). *Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII* (Редакція від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/848-19>

¹⁰³ Верховна Рада України. (2014). *Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII* (Редакція від 16.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>

¹⁰⁴ Верховна Рада України. (2016). *Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII* (Редакція від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

¹⁰⁵ Верховна Рада України. (2014). *Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII* (Редакція від 16.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20150611/>

¹⁰⁶ Верховна Рада України. (2016). *Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII* (Редакція від 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

¹⁰⁷ Кабінет Міністрів України. (1999). *Про затвердження Положення про атестацію наукових працівників: Постанова від 13.08.1999 № 1475* (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 285). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-99-%D0%BF#Text>

<i>Критерії дослідницької діяльності</i>	<i>Показники дослідницької діяльності</i>
Підвищення кваліфікації	Навчання, стажування (Кількість кредитів ЕКТС)
Виконання адміністративних обов'язків	Керівництво кафедрою або відділом, організація конференцій, управління проектами
Популяризацію науки	Лекції, інтерв'ю, науково-популярні передачі
Мобільність	Академічна мобільність, гостьові лекції та викладання, участь у міжнародних конференціях

Джерело: складено автором на основі ¹⁰⁸

Черговим джерелом реформування інституційних політик щодо атестації дослідницької діяльності вчених слугує впровадження оновленої «Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації» (далі – Методика), затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України № 1485 від 21.10.2024 р. І хоча концепція методики ґрунтується на комбінованому підході, який поєднує кількісні показники та якісну експертизу, основний акцент у структурі критеріїв оцінювання зроблено на кількісні показники щодо оцінки кадрового потенціалу, підготовки дослідників, наукових публікацій (кількість монографій, розділів монографій, наукових статей, зокрема в наукових журналах з квартілями Q1-Q2 та Q3-Q4 тощо), інтелектуальної власності, конкурсного фінансування проектів та експертної діяльності. У той час, як експертному оцінюванню підлягає лише «опис впливу результатів діяльності наукової установи/закладу вищої освіти на розвиток науки, суспільства та економіки»¹⁰⁹.

З огляду на досвід європейських країн, національні системи оцінювання дослідницької діяльності ЗВО та наукових установ визначально впливають на формування дослідницької поведінки вчених. Тому важливим і невідкладним завданням та умовою подальших реформ у системі оцінювання дослідницької діяльності вчених в Україні є завдання удосконалення національної Методики як на основі імплементації кращого досвіду європейських країн, так і з урахуванням національних інтересів України.

Висновки

Аналіз систем оцінювання вчених у Швеції, Франції, Італії та Україні демонструє своєрідність національних моделей та загальні тенденції переходу від кількісних метрик до якісних, комплексних підходів, узгоджених з принципами CoARA та відкритої науки.

Швеція використовує для оцінювання вчених модель FOKUS, де 70% показників припадає на якість дослідження, 15% – на фактори покращення та 15% – на суспільний вплив, з акцентом на експертні панелі та автономію ЗВО.

Цінним є досвід Франції з оцінювання вчених в інституті INRAE, який використовує систему, що поєднує оцінювання «корисності» досліджень, яке здійснюється керівниками, та оцінювання «краси» дослідження, що оцінюється колегами на основі багатокритеріальних показників. Ці показники охоплюють виробництво знань, керівництво, навчання та експертизу, з особливою увагою до визнання відкритих даних.

Повчальним для України є досвід Італії з функціонуючою понад 15 років жорстко централізованою національною системою оцінювання вчених (ASN), заснованою на кількісних бібліометричних

¹⁰⁸ Кабінет Міністрів України. (1999). *Про затвердження Положення про атестацію наукових працівників: Постанова від 13.08.1999 № 1475* (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 285). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-99-%D0%BF/card7>

¹⁰⁹ Міністерство освіти і науки України. (2024). *Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ від 21.10.2024 № 1485*. URL: <https://surl.lu/pfqaxg>

показниках. У 2024–2025 роках Італія запровадила реформи з імплементації децентралізованої моделі оцінювання вчених шляхом посилення автономії ЗВО та свободи вчених.

Національна «Методика оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації» (2024) є важливим, але не позбавленим недоліків, інструментом на шляху адаптації національної системи до сучасних стандартів оцінювання досліджень і вчених. Порівняно з новітніми підходами до оцінювання вчених у Швеції та Франції, нова національна Методика України залишається переобтяженою кількісними бібліометричними показниками, що може мати негативний вплив на формування інституційних систем оцінювання вчених у ЗВО та наукових установах, на дослідницьку поведінку вчених, результати дослідницької та інноваційної діяльності країни в цілому.

Для удосконалення національної методики оцінювання дослідницької діяльності ЗВО, наукових установ та вчених необхідно враховувати успішний досвід реформування національних систем оцінювання дослідницької діяльності вчених у європейських країнах щодо:

- посилення ролі якісного експертного оцінювання із застосуванням метрик для обґрунтування експертного судження;
- стимулювання відкритої відповідальної науки;
- сприяння принципам рівності, різноманіття й інклюзії;
- відповідності системи оцінювання галузевому профілю дослідницької діяльності вченого;
- комплексного підходу до визнання та врахування різних форм наукового внеску (дослідження, викладання, інновації, управління, суспільний вплив) й різноманітності кар’єрних траєкторій;
- стимулювання децентралізації та автономії ЗВО та наукових установ;
- підтримки свобод вченого, деінституціалізації патентів («привілей професора») та ін.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. (2014). *Про вищу освіту* (Закон України № 1556-VII). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Верховна Рада України. (2016). *Про наукову і науково-технічну діяльність* (Закон України № 848-VIII). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
3. Державна служба статистики України. (б.д.). *Зайняте населення за видами економічної діяльності (1998-2022)*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2013_u.htm
4. Кабінет Міністрів України. (1999). *Положення про атестацію наукових працівників* (Постанова № 1475, в редакції постанови від 03.04.2019 № 285). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-99-%D0%BF%ED20190410>
5. Кабінет Міністрів України. (2022). *Національний план щодо відкритої науки* (Розпорядження № 892-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/en/892-2022-%D1%80>
6. Міністерство освіти і науки України. (2024). *Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності* (Наказ № 1485 від 21.10.2024). URL: https://nauka.gov.ua/docs/110/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%9C%D0%9E%D0%9D148521102024_compressed.pdf
7. Петроє, О. (2024). Теоретико-методологічні засади оцінювання дослідницької діяльності вчених на основі принципів і підходів відповідальної відкритої науки. В І. Драч & О. Петроє (Ред.), *Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія* (с. 1-202). Інститут вищої освіти НАПН України. URL: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>
8. Agence nationale de la recherche (ANR). *Home page*. URL: <https://anr.fr>
9. Baccini, A., De Nicolao, G., & Petrovich, E. (2019). Citation gaming induced by bibliometric evaluation: A country-level comparative analysis. *PLoS ONE*, 14(9), Article e0221212. URL: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221212>
10. Bonaccorsi, A. (2020). Two decades of research assessment in Italy: Addressing the criticisms. *Scholarly Assessment Reports*, 2(1), Article 17. URL: <https://doi.org/10.29024/sar.28>

11. Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA). *A global coalition*. URL: <https://www.coara.org/coalition/coalition/>
12. Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA). (2022). *Agreement on reforming research assessment*. URL: <https://zenodo.org/records/13480728>
13. Council of the European Union. (2024). *Council adopts recommendation on attractive and sustainable careers in higher education*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15477-2024-INIT/en/pdf>
14. Council of the European Union. (2025). *Council Recommendation on the European Research Area Policy Agenda 2025-2027*. *Official Journal of the European Union*, C/2025/3593. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202503593
15. European Commission. (2023). *Annexes to the Proposal for a Council Recommendation on a European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe* (COM(2023) 436 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023DC0436>
16. European Commission. (2023). *Council Recommendation of 18 December 2023 on a European framework to attract and retain research, innovation and entrepreneurial talents in Europe*. URL: <http://data.europa.eu/eli/C/2023/1640/oj>
17. European Commission. *ERA Talent Platform*. EURAXESS. URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/era-talent-platform>
18. European Commission. *Research and Innovation Careers Observatory (ReICO)*. URL: <https://ec.europa.eu/era-talent-platform/reico/>
19. European University Association. (2021). *Universities without walls – A vision for 2030*. URL: <https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf>
20. Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur (Hcéres). (2021). *Référentiel d'évaluation des organismes de recherche*. URL: https://www.hceres.fr/sites/default/files/media/downloads/referentiel-devaluation-des-organismes-de-recherche_1.pdf
21. Haut Conseil de l'évaluation de la recherche et de l'enseignement supérieur (Hcéres). (n.d.). *Home page*. URL: <https://www.hceres.fr/en>
22. Institut national de recherche pour l'agriculture, l'alimentation et l'environnement (INRAE). (n.d.). *Home page*. URL: <https://www.inrae.fr>
23. INRAE. *Métiers de la recherche*. URL: <https://jobs.inrae.fr/metiers-recherche>
24. Italian Parliament. (2010). *Norme in materia di organizzazione delle università, di personale accademico e reclutamento...* (Legge 30 dicembre 2010, n. 240). *Gazzetta Ufficiale* n. 10. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/10240l.htm>
25. Lund University. (2025). *Assessment criteria for promotion as professor at the School of Economics and Management*. URL: <https://www.lusem.lu.se/internal/sites/lusem.lu.se.internal/files/2025-03/assessment-criteria-for-promotion-as-professor-at-the-school-of-economics-and-management-2025.pdf>
26. Lund University. (2025). *Guidelines for quality assurance and quality enhancement of research at Lund University*. URL: <https://www.staff.lu.se/sites/staff.lu.se/files/2025-04/guidelines-for-quality-assurance-and-quality-enhancement-of-research-at-lund-university.pdf>
27. Ministero dell'Università e della Ricerca (Italy). (2021). *Procedura per il conseguimento dell'abilitazione scientifica nazionale...* (Verbale N. 1 del 06/09/2021). URL: https://asn21.cineca.it/pubblico/co/miur/404/verbale_prima_riunione.pdf
28. Ministero dell'Università e della Ricerca (Italy). (2024). *Decreto Ministeriale n. 639 del 02-05-2024*. URL: <https://www.mur.gov.it/sites/default/files/2024-05/Decreto%20Ministeriale%20n.%20639%20del%2002-05-2024.pdf>
29. Ministry of Education and Research (Sweden). (1993). *The Higher Education Ordinance (1993:100)*. URL: https://hepo.iesalc.unesco.org/pc/static/countrydocs/cp/2025/swe/swe_RecQualLi.pdf
30. Ministry of Education and Research (Sweden). (2019). *Act on responsibility for good research practice and the examination of research misconduct (2019:504)*. URL: <https://www.uhr.se/en/start/laws-and-regulations/Laws-and-regulations/act-on-responsibility-for-good-research-practice/>

31. OECD. (2025). *Agreement for Reforming Research Assessment (ARRA)*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/access-to-public-research-data-toolkit_a12e8998-en/agreement-for-reforming-research-assessment-arra_932bf4a8-en.html
32. Penders, S., & Morais, R. (2025). *A growing international movement is changing academic career assessment*. European University Association. URL: <https://eua.eu/our-work/topics/academic-careers.html>
33. Prime Minister of France. (1983). *Décret n°83-1260 du 30 décembre 1983 fixant les dispositions statutaires communes aux corps de fonctionnaires...* URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000501099>
34. Prime Minister of France. (2023). *Décret n° 2023-1321 du 27 décembre 2023 portant partie réglementaire du code de la recherche*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/decret/2023/12/27/ESRJ2227040D/jo/texte>
35. Riksdag (Sweden). (1949). *Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar*. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1949345-om-ratten-till-arbetstagares_sfs-1949-345/
36. Riksdag (Sweden). (1992). *The Swedish Higher Education Act (1992:1434)*. URL: <https://www.uhr.se/en/start/laws-and-regulations/Laws-and-regulations/The-Swedish-Higher-Education-Act/>
37. Stockholm University. (2019). *Assessment criteria for promotion to Associate Professor and Professor in the Faculty of Science*. URL: <https://medarbetare.su.se/download/18.5a4cb83419250f93ee1ddc9/1727951623927/Criteria%20for%20promotion%202019-03-27.pdf>
38. Swedish Institute. (n.d.). *10 Reasons to choose Sweden for your research*. URL: <https://explore.sweden.se/research-in-sweden/doing-research-in-sweden>
39. Swedish Research Council (Vetenskapsrådet). (2015). *Research quality evaluation in Sweden – FOKUS*. URL: https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d255af/1555426986334/Research-Quality-Evaluation-Sweden_FOKUS_VR_2015.pdf
40. Swedish Research Council (Vetenskapsrådet). (2025). *The Swedish Research Barometer 2025: Swedish research in international comparison*. URL: <https://www.vr.se/download/18.599eca3619b2bd067b92bf8/1766056232676/The%20Swedish%20Research%20Barometer%202025.pdf>
41. Swedish Research Council. (n.d.). *Position on assessment of researcher merits*. URL: <https://www.vr.se/english/applying-for-funding/how-applications-are-assessed/how-the-assessment-is-made.html#Positiononassessmentofresearchermerits>
42. Tagu, D., Boudet-Bône, F., Brard, C., Legouy, E., & Gaymard, F. (2024). A qualitative and multicriteria assessment of scientists: A perspective based on a case study of INRAE, France. *Peer Community Journal*, 4, Article e77. URL: <https://doi.org/10.24072/pcjournal.432>
43. UNECE. (n.d.). *Researchers (in full-time equivalent), per 1,000,000 population*. UNECE Statistical Database. URL: <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=124>
44. Università di Modena e Reggio Emilia. (n.d.). *ASN Regulations, Criteria, Indicators*. URL: <https://www.pop-en.unimore.it/asn-regulations/>
45. Universitetskanslersämbetet (UKÄ). *Home page*. URL: <https://www.uka.se/>
46. World Intellectual Property Organization (WIPO). (2025). *Global Innovation Index 2025: Innovation at a crossroads* (18th ed.). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.58864>

Ірина РЕГЕЙЛО,

доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

член-кореспондент НАПН України,

головний науковий співробітник відділу

дослідницької діяльності університетів

Інституту вищої освіти НАПН України

<https://orcid.org/0000-0003-0512-2456>

Анотація. У розділі здійснено аналіз національних практик зарубіжних країн, міжнародних ініціатив та сучасних науково-аналітичних оглядів, присвячених оцінюванню наукових досліджень і проєктів в умовах відкритої науки. Обґрунтовано, що у світовому науковому просторі відбувається системна інтеграція принципів відкритої науки у грантові та інституційні процедури оцінювання, що проявляється у посиленні вимог до управління дослідницькими даними відповідно до принципів FAIR, забезпечення відтворюваності й прозорості досліджень, розвитку відкритого доступу, відкритого рецензування, а також стимулювання раннього поширення результатів через препринти та зареєстровані звіти.

Встановлено переорієнтацію міжнародної академічної спільноти від кількісних бібліометричних показників до якісного експертного оцінювання, заснованого на відповідальних, етичних та інклюзивних підходах. Показано, що сучасні моделі оцінювання (зокрема SCOPE Framework, CRediT-таксономія) сприяють розширенню розуміння наукових результатів, врахуванню різноманітних дослідницьких внесків та суспільного впливу науки. Особливу увагу приділено посиленню принципів рівності, різноманітності та інклюзивності (EDI) як важливого компонента справедливого оцінювання.

Виокремлено ключові тенденції трансформації систем оцінювання науки, серед яких домінування експертного підходу, інституціоналізація відкритої науки та поступовий перехід до парадигми відповідального оцінювання досліджень. Сформульовано рекомендації для українського наукового простору щодо впровадження прозорих, якісних та контекстно орієнтованих механізмів оцінювання, особливо актуальних у період повоєнного відновлення та європейської інтеграції.

Зроблено висновок, що реформування оцінювання науки в Україні має бути спрямоване на утвердження відповідальної, відкритої та інклюзивної моделі, яка визнає багатовимірність наукового внеску та посилює роль науки у суспільному розвитку.

Ключові слова: оцінювання, відкрита наука, наукові дослідження і проєкти, відповідальне оцінювання досліджень, експертне оцінювання, кількісні показники.

Abstract. This article analyses the national practices of foreign countries, international initiatives, and contemporary scholarly reviews dedicated to the assessment of scientific research and projects within the framework of Open Science. It is substantiated that a systemic integration of Open Science principles into grant and institutional assessment procedures is occurring globally. This is evidenced by stricter requirements for research data management according to FAIR principles, ensuring research reproducibility and transparency, the development of Open Access and Open Peer Review, and the incentivisation of early dissemination of results through preprints and registered reports.

The study identifies a reorientation of the international academic community from quantitative bibliometric indicators towards qualitative peer review based on responsible, ethical, and inclusive approaches. It is demonstrated that modern assessment models (specifically the SCOPE Framework and CRediT taxonomy) facilitate a broader understanding of scientific outputs, accounting for diverse research contributions and the societal impact of science. Particular attention is paid to the strengthening of Equality, Diversity, and Inclusion (EDI) principles as an essential component of fair assessment.

Key trends in the transformation of research assessment systems are highlighted, including the dominance of the expert-led approach, the institutionalisation of Open Science, and the gradual transition to the Responsible Research Assessment paradigm. Recommendations are formulated for the Ukrainian research

area regarding the implementation of transparent, qualitative, and context-oriented assessment mechanisms, which are particularly relevant during the period of post-war recovery and European integration.

The article concludes that the reform of research assessment in Ukraine should aim to establish a responsible, open, and inclusive model that recognises the multidimensionality of scientific contributions and strengthens the role of science in societal development..

Keywords: assessment, Open Science, scientific research and projects, Responsible Research Assessment (RRA), peer review, quantitative indicators.

Актуальність проблеми оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки

Динамічна, інклюзивна та доброчесна дослідницька система є необхідною передумовою розвитку науки й суспільства в епоху відкритої науки, інтенсивного розвитку штучного інтелекту, а також здатності реагувати на глобальні виклики, які постали перед людством у цілому та Україною зокрема, передусім в умовах широкомасштабної агресії з боку росії. Сучасний дослідницький простір в умовах відкритої науки зазнає трансформацій у науковій комунікації, зростаючого тиску з боку різних стейкхолдерів, впливу видавничо-аналітичної системи тощо. На тлі переходу від декларативних заяв до практичних реформ у системах оцінювання наукових досліджень і проєктів глобальні наукові організації здійснюють аналіз і координацію національних підходів до реформ, наголошуючи на важливості прийняття конструктивних рішень та запобіганні фрагментації дослідницьких систем. Відповідні документи мають на меті стимулювати глобальний, інклюзивний і скоординований діалог та сприяти системним змінам у сфері оцінювання досліджень.

Загалом практика оцінювання наукових досліджень і проєктів виконує кілька функцій і здійснюється різними зацікавленими сторонами. Вона застосовується для оцінювання наукових пропозицій з метою ухвалення рішень щодо фінансування, відбору наукових робіт для публікації, оцінювання дослідників під час прийому на роботу чи підвищення, а також для визначення ефективності діяльності наукових установ і університетів.

Упродовж останніх десятиліть моніторинг та оцінювання політики і діяльності у сфері досліджень та інновацій здебільшого ґрунтувалися на двох основних підходах. Перший передбачає використання міжнародних порівняльних кількісних індексів для вимірювання результативності наукових досліджень і проєктів на національному й регіональному рівнях. Зокрема, поточні практики значною мірою спираються на кількісні, переважно журнальні метрики, зокрема індекс впливу журналу (Journal Impact Factor, JIF), кількість публікацій, цитувань, h-індекс та показник впливу статті (Article Influence Score, AIS). Додатково використовуються показники доходів від грантів, внеску ресурсів (наприклад, фінансування досліджень чи розмір дослідницької групи), кількість зареєстрованих патентів, а також останнім часом метрики соціальних мереж (альтметрики) такі, як поширення чи завантаження матеріалів онлайн. Сукупно ці показники істотно впливають на репутацію установ, дослідницьких груп та окремих учених, формування наукових стратегій, кар'єрні траєкторії та розподіл ресурсів у дослідницькому середовищі. Водночас дедалі більше визнається, що вузьке й спрощене використання кількісних метрик неадекватно відображає різноманіття, цінність і цілісність наукової роботи. Надмірна залежність від показників може спотворювати стимули, погіршувати дослідницьку культуру, обмежувати між- і трансдисциплінарні підходи та сприяти поширенню неетичних практик. У зв'язку з цим зростає усвідомлення потреби розширення критеріїв оцінювання, з урахуванням таких аспектів, як наставництво, відкритість науки, взаємодія з суспільством і підтримка недостатньо представлених груп.

Другий підхід полягає у підготовці якісних аналітичних оглядів із залученням міжнародних чи національних незалежних експертів. Передусім оцінювання якості та впливу дослідницької діяльності є необхідним елементом управління, особливо в умовах відкритої науки.

Попри певні переваги, обидва підходи мають істотні обмеження: у першого підходу для визнання на міжнародному рівні недосконалі методологічні засади, що пов'язано з агрегуванням складних показників і недостатнім урахуванням національного контексту, натомість якісні оцінки забезпечують глибший аналіз, але мають обмежену спроможність до міжнародного порівняння та аналізу впливу результатів наукових досліджень і проєктів, зокрема в суспільстві. Так, у звіті Європейської комісії про знання та ставлення європейців до науки і технології, підготовленого за результатами опитування 34 тис.

осіб з 27 країн-членів Євросоюзу та восьми європейських країн, що не входять до ЄС, з-поміж яких громадяни Туреччини, Північної Македонії, Сербії та Великої Британії, представлено, що сім із десяти європейців (70 %) вважають, що рішення стосовно науки і технологій мають базуватися переважно на порадах експертів, а не на думці більшості людей у країні (28 %) ¹¹⁰.

Ураховуючи зазначене вище, особливої актуальності в Україні набуває питання з'ясування кращих практик зарубіжного досвіду, зокрема щодо оцінювання наукових досліджень і проєктів та визначення їхньої ефективності.

Стратегічні ініціативи щодо реформування оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів DORA

Declaration on Research Assessment. Фундаментальною стратегічною ініціативою, заснованою в 2013 р. та спрямованою на реформування оцінювання наукових досліджень і проєктів є Declaration on Research Assessment (DORA, 2013) ¹¹¹. DORA запропонувала для академічних установ, спонсорів та видавців 18 рекомендацій і просуває вдосконалення оцінювання, зокрема, наукових досліджень і проєктів досліджень шляхом зменшення залежності від імпакт-факторів журналів та посилення якісних критеріїв оцінки. Європейські країни, які підписали DORA, для оцінювання досліджень і наукових проєктів дотримуються таких принципів:

- визнання різноманітності внесків у дослідження та кар'єру відповідно до потреб і характеру досліджень;

- базовим є якісне оцінювання наукових досліджень і проєктів, що здійснюється на основі експертного рецензування та підтримується відповідальним використанням кількісних показників;

- відмова від невідповідного використання метрик журналів і публікацій під час оцінювання наукових досліджень і проєктів, зокрема неправильного використання імпакт-факторів журналів (JIF) та h-індексу;

- запобігати використанню рейтингів наукових організацій при оцінюванні наукових досліджень і проєктів тощо.

У сучасних умовах DORA імплементує практичні рекомендації, ресурси та наочні приклади задля формування та впровадження практики відповідального оцінювання досліджень (responsible research assessment, RRA) ¹¹², що детально представлено в роботі ¹¹³. Ключові ідеї DORA розгорнуто відображено у ¹¹⁴: відповідному Strategic Plan 2023-2026 ¹¹⁵, The Leiden Manifesto for Research Metrics (2015) ¹¹⁶, The Metric Tide (2015) ¹¹⁷, The Agreement on Reforming Research Assessment (Coalition for Advancing Research Assessment, CoARA, 2022) ¹¹⁸.

Принципи DORA імплементує *Latin American Forum on Research Assessment (FOLEC-CLACSO)* ¹¹⁹, яку підтримують понад 220 наукових організацій, установ, фондів, закладів вищої освіти тощо. CLACSO – це Рада соціальних наук (Latin American Council of Social Sciences) у Латинській Америці та Карибському

¹¹⁰ Eurobarometer 2024- European citizens' knowledge and attitudes towards science and technology (2025). DOI: 10.2777/6040908

¹¹¹ San Francisco Declaration on Research Assessment. URL: <https://sfdora.org/read/>

¹¹² Allen L. & Barbour V. & Cobey K. & Faulkes Z. & Hazlett H. & Lawrence R. & Lima Gi. & Massah F. & Schmidt R. (2025). A Practical Guide to Implementing Responsible Research Assessment at Research Performing Organizations. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15000683>.

¹¹³ Рєгейло І. Теоретичні основи оцінювання наукових досліджень і проєктів згідно з принципами і підходами відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни / Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петров, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Рєгейло, М. Саяк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петров. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

¹¹⁴ Там само

¹¹⁵ Strategic Plan 2023-2026. URL: <https://sfdora.org/strategic-plan/>

¹¹⁶ Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L. et al. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. (2015). Nature 520, 429–431. DOI:<https://doi.org/10.1038/520429a>

¹¹⁷ Wilsdon, J., et al. (2015). The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management. DOI:<https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4929.1363>

¹¹⁸ The Agreement on Reforming Research Assessment. (2022). URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf

¹¹⁹ Latin American Forum on Research Assessment (FOLEC-CLACSO). URL: <https://sfdora.org/case-study/the-latin-american-forum-for-research-assessment/>

басейні, провідний захисник соціально значущої та відповідальної науки. Латиноамериканський форум з оцінки досліджень (Latin American Forum for Research Assessment, FOLEC) є регіональним простором для дискусій та обміну кращими практиками і розробляє регіональні настанови з оцінки досліджень для підтримки принципів DORA та відповідального оцінювання наукових досліджень і проєктів. Обидві організації забезпечують сильне регіональне лідерство¹²⁰. У Декларації принципів оцінювання наукових досліджень і проєктів CLACSO-FOLEC (2022)¹²¹ наголошено, що її метою є забезпечення гарантій та захисту якісної та соціально значущої науки, а також застосування принципів DORA та відкритої науки, врахування: різноманітності наукових результатів та кар'єрних шляхів дослідників, значення регіональних журналів та національних сервісів, міждисциплінарності, національних мов та знань корінних народів.

Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA)¹²² створена задля забезпечення системного реформування оцінювання наукових досліджень та проєктів згідно з визначеними принципами та зобов'язаннями щодо визнання різноманітних результатів, практик та видів діяльності, які максимізують якість та вплив досліджень на основі передусім якісного експертного оцінювання, що підтримується відповідальним використанням кількісних показників.

Одним із найвагоміших нині документів, підготовлених в рамках відповідної робочої групи CoARA, є звіт «Improving Practices in the Assessment of Research Proposals»¹²³, в якому здійснено ґрунтовний аналіз національних систем оцінювання відповідно до ключових пріоритетів CoARA.

Ініціатива **SCOPE Framework for Research Evaluation**¹²⁴ – розроблена на основі п'ятиступеневої моделі відповідального оцінювання наукових досліджень і проєктів, що передбачає безпосередньо проведення оцінювання, планування нового оцінювання, а також перевірку здійсненого оцінювання. SCOPE — це акронім, де S означає «почніть з того, що ви поціновуєте», C – «враховуйте контекст», O – «використовуйте варіанти оцінювання», R – «глибоко досліджуйте» та E – «оцінюйте своє оцінювання». Вона базується на трьох принципах¹²⁵:

- 1) оцінюйте лише там, де це необхідно;
- 2) оцінюйте разом з оцінюваними;
- 3) використовуйте досвід оцінювання.

Заповнюючи прогалину між принципами та їх реалізацією, SCOPE формує структуровану п'ятиступеневу систему, яка дає змогу розробляти, реалізовувати та здійснювати оцінювання. Зараз SCOPE Framework for Research Evaluation широко використовується в усьому світі як інструмент для впровадження RRA в оцінюванні наукових досліджень і проєктів.

Hong Kong Principles¹²⁶ розроблені та затверджені задля заохочення, визнання та винагородження дослідників за їхню діяльність, що забезпечують надійність досліджень та відповідальну поведінку. Мета полягає в тому, щоб, підтримуючи та впроваджуючи Гонконгські принципи, організації могли допомагати дослідникам розвивати свою кар'єру таким чином, щоб забезпечити цілісність досліджень.

Contributor Role Taxonomy (CRediT)¹²⁷ – високорівнева таксономія, яка включає 14 ролей (концептуалізація, робота з даними, аналіз даних, залучення фінансування, дослідження, методи, управління проєктом, ресурси, програмне забезпечення, наукове керівництво, підтвердження (валідація), візуалізація, підготовка рукопису статті, перегляд і редагування рукопису) задля забезпечення чіткого розподілу функціональних обов'язків на початку та впродовж усього дослідницького проєкту. Це дає змогу активізувати дослідницький процес та уникнути плутанини й

¹²⁰ de Rijcke, S., Cosentino, C., Crewe, R., D'Ippoliti, C., Motala-Timol, S., Binti A Rahman, N., Rovelli, L., Vaux, D.L. and Yupeng, Y. 2023. The Future of Research Evaluation: A Synthesis of Current Debates and Developments. Global Young Academy (GYA), the InterAcademy Partnership (IAP) and the International Science Council (ISC) Centre for Science Futures. DOI: <https://doi.org/10.24948/2023.06>. C. 25.

¹²¹ A New Research Assessment Towards a Socially Relevant Science in Latin America and the Caribbean. URL: <https://www.clacso.org/wp-content/uploads/2022/08/Declaration-of-principles-Summary-Version-VERSION-FINAL-16.23.pdf>

¹²² CoARA. <https://www.coara.org/>

¹²³ Fors Y., Christa A., Marengo M., Kiesselbach M. WG Improving Practices in the Assessment of Research Proposals – Discussing Ways to Implement ARRA Commitments 1, 2 and 3 in Research Funding Criteria, Procedures and Culture. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17988266>

¹²⁴ INORMS. SCOPE Framework for Research Evaluation. URL: <https://inorms.net/scope-framework-for-research-evaluation/>

¹²⁵ Там само

¹²⁶ World Conferences on Research Integrity. (2025). Hong Kong Principles. <https://www.wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>

¹²⁷ CRediT. Contributor Role Taxonomy. <https://credit.niso.org/>

потенційних суперечок під час підготовки роботи та звітування, а також у разі вимог щодо внеску співавторів окремих видавців.

EDI Caucus (EDICa)¹²⁸ – створена з метою формування доказової бази для розвитку інклюзивної кар'єри в британській екосистемі досліджень та інновацій, покращення рівності, різноманітності та інклюзивності (equality, diversity and inclusion, EDI) у наукових дослідженнях та інноваціях за допомогою п'яти ключових принципів: синтез існуючих даних для виявлення недоліків та надання рекомендацій; проведення програми спільно розроблених досліджень для покращення обізнаності з EDI та розуміння гендерних аспектів інвалідності в науковій кар'єрі; фінансування впливових дослідницьких проєктів для сприяння прогресу в галузі EDI; створення кваліфікованих практичних спільнот EDI; поширення найкращих практик та профілів EDI за допомогою мультимедійних підходів, кульмінацією яких є інтерактивний веб-інструмент ERICa.

Make Data Count¹²⁹ — це ініціатива в рамках відкритої науки, яка сприяє розробці відкритих метрик даних для оцінювання використання даних і містить контекстуалізовані кількісні або якісні показники того, як здійснюється доступ до відкритих наборів даних або як вони використовуються. Це включає нормалізовану кількість переглядів і завантажень, цитування даних (тобто структуровані посилання на дані як частину наукової роботи) та інші показники використання даних. Діяльність Make Data Count спрямована за такими напрямками: функціонування відкритої інфраструктури для оцінювання використання даних; інформаційно-просвітницька робота для підвищення обізнаності та впровадження показників даних; забезпечення доказів використання та впливу відкритих даних завдяки співпраці з бібліометристами. За допомогою розроблення інструментів, стратегічних партнерств та залучення громадськості Make Data Count виступає за визнання «даних» важливим результатом під час оцінювання наукових досліджень і проєктів, ураховуючи те, що дослідницькі дані є цінними результатами наукової діяльності, оцінки та комунікації. Make Data Count надає відомим репозитаріям даних, видавцям та науковим установам і закладам вищої освіти рекомендації та інструменти для полегшення інтеграції метрик даних у репозитарії та платформи даних. Зокрема, Dryad¹³⁰, Figshare¹³¹ та Zenodo¹³² застосовують метрики Make Data Count для відстеження і демонстрації впливу даних досліджень,

Оцінювання дослідницьких пропозицій за принципами відкритої науки

Рамкова програма Європейського Союзу з досліджень та інновацій «*Horizon Europe*» (2021–2027) передбачає комплексне заохочення та оцінювання практик відкритої науки, виходячи за межі відкритого доступу до публікацій і управління науковими даними. Нововведенням Робочої програми є включення цих практик до оцінювання проєктних пропозицій за критеріями «Досконалість» та «Якість і ефективність впровадження»¹³³. У рамках цих критеріїв заявники повинні описати як невід'ємну частину методології впровадження практики відкритої науки та показати шляхи її адаптації до змісту їхньої роботи, що підвищуватиме шанси проєкту на здобуття гранту. Практики відкритої науки включають¹³⁴:

- раннє та відкрите поширення результатів досліджень, наприклад, через зареєстровані звіти, препринти або колективне залучення громадськості;
- відповідальне управління науковими даними відповідно до принципів FAIR;
- заходи для забезпечення відтворюваності результатів досліджень;
- надання відкритого доступу до результатів досліджень, зокрема публікації, дані, програмне забезпечення, моделі, алгоритми та робочі процеси;
- участь у відкритому рецензуванні;
- залучення громадян, громадянського суспільства та кінцевих користувачів для здобуття наукових знань, спільного створення планів і змісту досліджень та інновацій (громадянська наука).

¹²⁸ EDI Caucus. EDICa. URL: <https://edicaucus.ac.uk/>

¹²⁹ Make Data Count. (2024). An Essential Infrastructure for Open Science. URL: <https://makedatacount.org/>

¹³⁰ Dryad. Publish and preserve your data. URL: <https://datadryad.org/>

¹³¹ Figshare. Credit for all your research. URL: <https://figshare.com/>

¹³² Zenodo. URL: <https://zenodo.org/>

¹³³ European Commission, Horizon Europe Programme Guide, 2024: URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021_2027/horizon/guidance/programme-guide_horizon_en.pdf. C.43-44.

¹³⁴ Там само. C.42

У розділі «Досконалість» проектних пропозицій, зокрема в частині методології, заявники мають обґрунтувати інтеграцію обов'язкових і рекомендованих практик відкритої науки як складової дослідницького підходу, продемонструвавши їхню відповідність специфіці роботи та внесок у досягнення цілей проєкту. У разі унеможливлення таких практик необхідно надати аргументоване пояснення для їх виключення з оцінювання.

У розділі «Можливості учасників та консорціуму в цілому» заявники повинні описати, як консорціум об'єднує необхідні дисциплінарні та міждисциплінарні знання. Зокрема обґрунтувати, як це включає експертизу та/або досвід у практиках відкритої науки, що відповідають планам проєкту.

У проектних пропозиціях заявникам також пропонується зазначити до п'яти релевантних публікацій, широко використовуваних наборів даних або інших наукових здобутків членів консорціуму, що мають значення для запропонованої діяльності. Передбачається забезпечення відкритого доступу до публікацій, а набори даних мають відповідати принципам FAIR і бути відкритими настільки, наскільки це є можливим і доцільним. За відсутності відкритого доступу рекомендовано здійснити ретроспективне розміщення матеріалів у репозитаріях. Оцінювання значущості публікацій здійснюється на основі якісного обґрунтування, наданого заявниками, а не за показниками імпакт-фактора журналів.

Крім того, заявники повинні надати конкретну інформацію про те, як вони планують дотримуватися обов'язкових практик відкритої науки. Недостатнє розкриття цієї інформації призведе до зниження оцінки. Натомість чітке пояснення того, як вони будуть впроваджувати рекомендовані практики відповідно до своєї проєктної діяльності, зумовить підвищення оцінки. Якщо заявники вважають, що жодна з практик відкритої науки (обов'язкових або рекомендованих) не застосовується до їхнього проєкту, вони повинні надати обґрунтування.

Опис управління дослідницькими даними. У проєктній пропозиції практики відкритої науки слід висвітлювати з урахуванням вимог анотованої грантової угоди та відповідного посібника Horizon Europe¹³⁵. Заявники мають окреслити підходи до раннього й відкритого поширення результатів, зокрема зазначити релевантні форми (наприклад, препринти чи перереєстрацію) та платформи з урахуванням специфіки дисципліни. Для проєктів, що генерують або повторно використовують дані, обов'язковим є опис управління дослідницькими даними відповідно до принципів FAIR; подання повного Плану управління даними (DMP) на етапі заявки зазвичай не вимагається. У разі вимог робочої програми щодо використання федеративних репозиторіїв Європейського хмарного середовища відкритої науки їх застосування має бути чітко обґрунтоване¹³⁶.

Відтворюваність результатів досліджень. У проєктній пропозиції необхідно окреслити заходи, спрямовані на підвищення відтворюваності, зокрема через прозорий дизайн дослідження, надійний статистичний аналіз, урахування негативних результатів і впровадження практик відкритої науки (раннє поширення, DMP, відкритий доступ до програмного забезпечення, інструментів і робочих процесів). Відповідно до вимог Horizon Europe, публікації та всі результати, необхідні для валідації й повторного використання (дані, алгоритми, протоколи, моделі тощо), мають бути доступні через репозиторії з урахуванням законних обмежень¹³⁷.

Відкритий доступ. Заявники повинні описати забезпечення негайного відкритого доступу до публікацій, дослідницьких даних через надійні репозиторії та відкриті ліцензії тощо. Відкритий доступ до інших результатів (програмного забезпечення, моделей, протоколів тощо) і до фізичних матеріалів не є обов'язковим, але наполегливо рекомендується.

Відкрите рецензування. За можливості слід надавати перевагу відкритому рецензуванню, зазначивши відповідні видавничі платформи та формати¹³⁸.

Залучення громадян і користувачів. У проєктній пропозиції слід стисло й чітко окреслити підходи до залучення громадян, організацій громадянського суспільства та кінцевих користувачів відповідно до типу дослідницько-інноваційної діяльності, дисциплін і секторів. Таке залучення може реалізовуватися через спільне проєктування (семінари, фокус-групи, розроблення дорожніх карт і політик), спільне створення знань та інновацій (зокрема громадянську науку) і спільну оцінку (моніторинг, оцінювання та зворотний зв'язок). Його інтенсивність варіює від окремих заходів до ключового методологічного

¹³⁵ European Commission, Horizon Europe Programme Guide, 2024: URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021_2027/horizon/guidance/programme-guide_horizon_en.pdf

¹³⁶ Там само. С. 45.

¹³⁷ Там само. С. 44.

¹³⁸ Там само. С. 45.

підходу проєкту та потребує відповідних ресурсів і фахової експертизи, часто за участі спеціалізованих посередницьких організацій¹³⁹.

Ранній і відкритий обмін результатами досліджень. Практики раннього та відкритого поширення передбачають надання доступу до дослідницьких планів, методологій, даних, програмного забезпечення та результатів на якомого ранніх етапах дослідження. До ключових інструментів належать попередня реєстрація, зареєстровані звіти та препринти, які сприяють прозорості, відтворюваності та науковому пріоритету результатів¹⁴⁰.

Попередня реєстрація дослідницьких пропозицій забезпечує публічне оприлюднення гіпотез, дизайну та плану аналізу до збору даних, зменшуючи упередженість публікацій і підвищуючи достовірність досліджень. Зареєстровані звіти передбачають двоетапне рецензування, у межах якого прийняття до публікації ґрунтується на якості методології, незалежно від отриманих результатів. Препринти забезпечують оперативне поширення наукових рукописів до журнального рецензування; водночас автори мають враховувати редакційні політики обраних видань щодо такого формату.

У *European Science Foundation (ESF)* визначальними критеріями відповідального оцінювання досліджень¹⁴¹ є якість наукового проєкту, дослідницькі компетентності та досягнення заявників, здійсненність проєкту та його потенційний вплив – як науковий, так і суспільний, залежно від цілей та специфіки програми фінансування.

Оцінювання *якості дослідження* має здійснюватися з урахуванням програмно визначеного розуміння досконалості як багатовимірної категорії, що включає новизну, відповідність сучасному стану галузі, науковий підхід, чіткість цілей і методології, а також, за потреби, міждисциплінарну чи коопераційну складову.

Аналізуючи *профіль заявника або команди*, рецензенти мають враховувати кар'єрний етап і академічний вік, беручи до уваги обґрунтовані перерви в кар'єрі. Оцінювання публікацій повинно ґрунтуватися на їхньому змісті та якості, а не на формальних показниках або репутації видань; кількісні метрики можуть використовуватися лише допоміжно та з урахуванням дисциплінарного контексту.

Поряд із публікаціями слід брати до уваги *різноманітні результати досліджень* і типи наукової діяльності, зокрема програмні продукти, дані, патенти, політичний чи суспільний вплив, а також освітні досягнення в разі кар'єрно орієнтованих програм. Відповідно до принципів відкритої науки, важливим є також оцінювання планів щодо поширення результатів і забезпечення їхньої доступності для повторного використання.

Істотними є питання *етики та доброчесності* у дослідженнях. Етична експертиза грантових заявок, що зазвичай здійснюється одночасно або після наукового рецензування організаціями, які фінансують, і не входить до стандартної оцінки, може бути доповнена зауваженнями рецензентів щодо суттєвих етичних ризиків або можливих порушень наукової доброчесності, про які вони зобов'язані конфіденційно поінформувати ESF для подальшого реагування відповідно до встановлених процедур.

Під час оцінювання наукової якості проєкту рецензенти можуть враховувати *гендерний вимір*, якщо дослідження стосується людей як об'єктів або користувачів. У разі релевантності рецензенти оцінюють, чи належним чином інтегровано аналіз статі та/або гендеру в дослідницький дизайн.

Для зменшення впливу неявних упереджень *рецензентам рекомендується* приділяти достатню увагу ретельному аналізу заявок, послідовно застосовувати однакові критерії оцінювання, комплексно враховувати релевантні досягнення заявників, обґрунтовувати судження доказами, зосереджуватися на задокументованих результатах, а також критично переглядати власні висновки з метою виявлення можливих гендерних чи вікових упереджень¹⁴².

Заслужовують на увагу принципи, якими керується ESF під час надання дослідницьким проєктам експертних оцінок, яких щороку ESF надає понад 5 тис.¹⁴³:

¹³⁹ European Commission, Horizon Europe Programme Guide, 2024: URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021_2027/horizon/guidance/programme-guide_horizon_en.pdf. P.46.

¹⁴⁰ Там само. С. 46.

¹⁴¹ European Science Foundation. Guidelines for ESF Reviewers. (2025). URL: https://www.esf.org/wp-content/uploads/2025/10/ESF-Reviewer-Full-Guidelines_v4-Oct25.pdf. P. 5.

¹⁴² Там само. С. 7.

¹⁴³ European Science Foundation. Principles for Research Assessment followed by ESF Reviewers. (2025). URL: https://www.esf.org/wp-content/uploads/2025/10/ESF-Principles-for-Research-Assessment_v3-Oct25.pdf. P.2

1. *Експертне оцінювання*: рецензенти мають володіти належним рівнем фахової компетентності з відповідної проблематики для здійснення якісного оцінювання дослідницького проекту та його значущості для розвитку відповідної галузі знань та поза її межами.

2. *Довіра*: оцінювання ґрунтується на взаємній довірі між усіма залученими сторонами та дотриманні принципів доброчесності. Рецензенти зобов'язані забезпечувати конфіденційність розгляду пропозицій і не допускати неправомірного використання отриманої інформації.

3. *Неупередженість*: рецензенти здійснюють оцінювання незалежно від особистих чи інституційних інтересів відповідно до правил і процедур ESF, зокрема щодо виявлення та врегулювання реальних чи потенційних конфліктів, а також настанов щодо запобігання неявної упередженості.

4. *Прозорість*: оцінювання заявок здійснюється на єдиних засадах у межах програми фінансування, із забезпеченням чітких настанов для рецензентів щодо цілей і критеріїв оцінювання. Результати мають бути належно обґрунтовані та структуровані відповідно до визначених критеріїв.

5. *Відповідальне оцінювання досліджень*: оцінка ґрунтується на галузевих стандартах якості та критеріях досконалості відповідної програми фінансування. Під час аналізу досягнень кандидатів враховується ширший спектр наукових результатів і видів діяльності, а використання кількісних показників має допоміжний характер і не може бути визначальним.

6. *Повага*: рецензенти мають формулювати зауваження об'єктивно, коректно й неупереджено, демонструючи повагу до заявника, його наукової галузі та ідей, а також надавати конструктивний зворотний зв'язок. Критичні зауваження є допустимими, однак спосіб їх подання повинен залишатися професійним і тактовним, з урахуванням особливостей кар'єрного етапу дослідника.

7. *Своєчасність*: оперативність є ключовою складовою належної практики рецензування, з огляду на роль експертних висновків у подальших етапах оцінювання. Рецензенти зобов'язані дотримуватися встановлених термінів після прийняття запрошення від ESF.

Загальні вимоги ESF до звітів з оцінки¹⁴⁴:

- *Дотримання критеріїв оцінювання та шкали оцінок*, наданих для конкретної програми; оцінювати всі необхідні критерії та не додавати міркувань, які не стосуються їх.

- *Забезпечення узгодженості оцінок та коментарів*; усі оцінки повинні бути обґрунтовані у письмових коментарях, враховуючи будь-які спеціальні інструкції від фонду. При присвоєнні оцінок рекомендується використовувати повний діапазон шкали оцінок.

- *Розгляд різноманітних наукових результатів та видів діяльності*, що мають значення для характеру запропонованого дослідження. При оцінці публікацій заявника слід зважати на їх якість, а не на кількість, або на журнали, у яких вони опубліковані.

- *Підтримання всіх суджень аргументами та доказами* з пропозиції або з інших джерел (наприклад, надавати посилання). Кількісні показники та метрики на основі авторів (наприклад, h-index) слід використовувати обережно: вони не повинні бути єдиним критерієм якості/впливу.

- *Уникати надання довгих описів або резюме пропозиції* та включати тільки дуже короткі цитати.

- *Надавати конструктивну та обґрунтовану критику* і, якщо спеціально запитано, зворотний зв'язок, який буде корисним для заявника для покращення його пропозиції.

- *Писати простою та зрозумілою мовою*, уникати довгих речень.

- *Уникати презирливих заяв про заявника*, його запропоноване дослідження або сферу досліджень.

- *Уникати згадок про вік, національність або стать заявника*. Бути обізнаним щодо несвідомих упереджень і гендерних питань та уникати упередженої мови.

- *Під час оцінювання кількох пропозицій у межах одного конкурсу* рецензенти не повинні робити будь-які посилання або порівняння з іншими пропозиціями чи заявниками.

- *Не надавати прямих коментарів* щодо процесу оцінювання або формату бланка оцінювання у формі оцінювання. Натомість рецензенти повинні звертатися до ESF для надання своїх відгуків.

¹⁴⁴ European Science Foundation. Guidelines for ESF Reviewers. (2025). URL: https://www.esf.org/wp-content/uploads/2025/10/ESF-Reviewer-Full-Guidelines_v4-Oct25.pdf. P. 4-5.

Національні політики щодо оцінювання наукових досліджень і проектів

Підтримка ініціативи відповідального оцінювання наукових досліджень і проектів відображена у багатьох національних політиках світового освітнього та наукового простору, а також простежується наскрізна імплементація принципів і підходів відкритої науки.

Luxemburg National Research Fund (FNR)¹⁴⁵ спільно з **DORA** розробили шість конкретних пропозицій щодо покращення відповідального оцінювання наукових проектів та сприяння більш комплексному процесу оцінювання задля фінансування досліджень та успішного здобуття гранту. Ключовими ідеями для необхідності внесення змін до оцінювання наукових досліджень і проектів є¹⁴⁶:

- оцінка досліджень — ключовий елемент наукової культури;
- зосередження лише на скорочених або кількісних індикаторах призводить до вузького розуміння науки;
- підхід до оцінювання має розвиватися через експерименти та оцінювання нових ідей;
- більш комплексна система покращить якість науки, і для цього потрібно розширити поняття наукового результату, якості та впливу.

До шести практичних порад для сприяння більш комплексному процесу оцінювання віднесено такі¹⁴⁷:

1. Узгодження прийняття рішень зі стратегічними цілями та конкретними критеріями установи, що фінансує.
2. Чітке визначення контексту і обмежень будь-яких кількісних показників, поєднуючи їх з якісними пропозиціями.
3. Урахування всього спектру відкритої науки, викладання та наставництва, служіння науковій спільноті, взаємодія з суспільством тощо.
4. Усвідомлення ненавмисних упереджень, наприклад, за статтю, етнічністю, стажем, належністю до установи, дисципліною тощо, що виникають через наукові та культурні стереотипи.
5. Сприяння особистому та груповому свідомому ставленню до своїх обов'язків експертів за відповідальне оцінювання досліджень.
6. Запобігання конфлікту інтересів та одержання роз'яснень в установи, що фінансує.

Водночас FNR¹⁴⁸ імплементує практики відкритої науки та вимагає, щоб публікації були опубліковані у журналах відкритого доступу, на платформах відкритого доступу або були доступними через сховища відкритого доступу за ліцензією Creative Commons CC BY 4.0. Відкритий доступ повинен бути наданий негайно після публікації, без будь-яких періодів затримки. Дані, що лежать в основі наукових публікацій, повинні бути доступні на момент публікації, настільки відкрито та безкоштовно, наскільки це можливо. Для всіх проектів, які отримали фінансування, має бути складено План управління даними. Від дослідників та установ очікується забезпечення збереження наукових даних шляхом їх розміщення в надійних сховищах так, щоб дані були максимально доступними, взаємодіючими та придатними для повторного використання згідно з принципами FAIR.

Процедура відбору. Кожний поданий дослідницький проект розглядають міжнародні експерти¹⁴⁹. FNR забезпечує відкрити та підзвітну процедуру відбору. Усі заявники, незалежно від результату конкурсу, отримують узагальнені висновки зовнішньої експертизи та рішення експертної комісії щодо поданих пропозицій.

Експертне оцінювання. Після завершення прийому заявок FNR здійснює попередню перевірку їхньої відповідності формальним вимогам. Допущені проекти проходять ґрунтовну незалежну експертизу: кожен пропозицію в середньому оцінюють 2–3 міжнародні фахівці відповідної наукової галузі. Експерти діють згідно з настановами FNR та зобов'язані дотримуватися принципів конфіденційності.

¹⁴⁵ Luxembourg National Research Fund (FNR). URL: <https://www.fnr.lu/>

¹⁴⁶ Там само

¹⁴⁷ Luxembourg National Research Fund (FNR) and the Declaration on Research Assessment Group (DORA). (2021). URL: <https://www.fnr.lu/wp-content/uploads/2021/09/Responsible-research-assessment-DORA-FNR-1pager.png>

¹⁴⁸ Luxembourg National Research Fund. URL: <https://www.fnr.lu/>

¹⁴⁹ Luxembourg National Research Fund. How we fund research. URL: https://www.fnr.lu/wp-content/uploads/2025/10/selection-process_updated.jpg

Робота комісії та ухвалення рішення. На підставі письмових експертних висновків FNR формує експертні панелі за участю міжнародних експертів. Комісії здійснюють порівняльний аналіз поданих проєктів у межах відповідних конкурсів, оцінюють якість рецензій та готують узагальнені аналітичні висновки. За результатами обговорення комісія формулює рекомендації щодо фінансування, тоді як остаточне рішення ухвалює Правління FNR.

Research Council of Finland (RCF)¹⁵⁰ включила розділ «Відповідальна оцінка досліджень» як частину документа, що окреслює принципи рецензування¹⁵¹. У розділі зазначено, що організація підписала Угоду про реформування оцінки досліджень DORA відповідно до національної рекомендації Фінляндії стосовно найкращих практик оцінювання дослідників, що свідчить про готовність дотримуватися цих ініціатив у процесах оцінювання. Також наголошено про відповідальне оцінювання експертів задля врахування широкого спектру результатів, діяльності та практик поза публікаціями і зазначається про правильне використання кількісних показників.

Dutch research council (NWO)¹⁵² та **Netherlands organisation for Health Research and Development (ZonMw)**¹⁵³ запровадили кілька практик відкритого доступу в межах своїх фінансових інструментів, зосереджуючи увагу на відкритій публікації, управлінні науковими даними, громадянській науці та інфраструктурах відкритої науки. Наприклад, NWO/ZonMw вимагають, щоб усі публікації, які підготовлені у результаті досліджень, були доступні у відкритому доступі одразу після публікації. Це стосується наукових статей, а також матеріалів конференцій, монографій та розділів у книгах. NWO/ZonMw приймають три різні шляхи відкритого доступу: Золотий, Гібридний або Зелений відкритий доступ. Крім того, у NWO/ZonMw діє політика управління даними, яка має на меті зробити наукові дані, створені в рамках проєктів, фінансованих NWO/ZonMw, максимально відкритими та відповідно до принципів FAIR. Отже, організації, які фінансують, вимагають від заявників:

- заповнити розділ управління даними при поданні заявки на грант;
- підготувати план управління даними після отримання гранту та перед початком проєкту,
- розмістити наукові дані, отримані в рамках гранту, у надійному сховищі, враховуючи принципи FAIR.

Головний пріоритет **Austrian Science Fund (FWF)**¹⁵⁴ – якість досліджень, що визначається на основі міжнародного процесу експертного оцінювання, та має політику відкритого доступу для рецензованих публікацій. Ключовими критеріями оцінювання є¹⁵⁵: якість наукового проєкту; ступінь інновацій та потенційний приріст знань; дослідницька кваліфікація всіх залучених дослідників; доцільність виконання наукового дослідження.

Як підписант Угоди про реформування оцінки досліджень DORA, FWF також доручає експертам утримуватися від використання показників, таких як імпакт-фактори журналів, показники впливу статей або h-індекс під час оцінювання ефективності досліджень.

Дослідники наукового проєкту зобов'язані вказувати свої десять найважливіших наукових публікацій, а також десять найбільш значущих додаткових наукових досягнень, таких як: вільно доступні наукові дані, включаючи програмне забезпечення та коди, нагороди, виступи на конференціях, ключові лекції, значущі наукові проєкти, діяльність у рецензуванні, підтримка молодих науковців, виставки, взаємодія з суспільством (включаючи громадянську науку або трансдисциплінарну діяльність), науково-популярна комунікація, передача знань, ліцензії чи патенти, а також надати постійний ідентифікатор або посилання на кожне наукове досягнення.

Hungarian Research Network (HUN-REN)¹⁵⁶ використовує кілька категорій, призначених для демонстрації ширшого спектра наукових результатів, діяльності та кар'єрних траєкторій. Категорії

¹⁵⁰ Research Council of Finland. URL: <https://www.aka.fi/en/>

¹⁵¹ Research Council of Finland. RCF review principles. URL: <https://www.aka.fi/globalassets/10rahoitus/2025-liitteet/talvihaku-2026/rcf-review-principles-2025.pdf>

¹⁵² Dutch research council (NWO), Open Science policy. URL: <https://www.nwo.nl/open-science>

¹⁵³ Netherlands organisation for Health Research and Development (ZonMw), Knowledge development. URL: <https://www.zonmw.nl/en/about-zonmw/knowledge-development>

¹⁵⁴ Austrian Science Fund. URL: <https://www.fwf.ac.at/en/>

¹⁵⁵ General Principles of the FWF Decision Making Procedure. (2025). URL: https://www.fwf.ac.at/fileadmin/Website/Dokumente/Foerderung/fwf_decision_making_procedure.pdf

¹⁵⁶ Hungarian Research Network. URL: <https://hun-ren.hu/home>

включають¹⁵⁷: наукові результати поза межами публікацій, викладацьку та освітню діяльність, наставництво та підтримку молодих науковців, суспільний та економічний вплив, міжнародну та національну співпрацю, досвід у залученні фінансування та грантів, нагороди, визнання та професійну діяльність.

Наукові проекти, заявки, отримані *Knowledge Foundation in Sweden*¹⁵⁸ (KKS), розглядаються та оцінюються впродовж кількох етапів, що дає змогу фінансувати понад 20 закладів вищої освіти Швеції. До чотирьох основних критеріїв оцінювання належать¹⁵⁹: внесок у розвиток дослідницького та освітнього середовища; наукова/художня якість; переваги для ділових партнерів; впровадження. Задля рекомендації дослідницької пропозиції необхідно досягти достатнього рівня за всіма чотирма критеріями.

У *Berlin Institute of Health / Berlin Charité MERIT Projects*¹⁶⁰ розроблено інструмент оцінювання на основі структурованих шаблонів «Проекти MERIT» та відповідних методичних вказівок, що орієнтований на якісне, чесне та прозоре оцінювання досліджень у процесах внутрішнього фінансування¹⁶¹. Надається перевага якісній оцінці (операціоналізованій як «сильна»–«середня»–«слабка») порівняно з кількісним оцінюванням, щоб уникнути хибної точності та сприяти рефлексивній, змістовній оцінці.

WT BIH MERIT¹⁶² — це науково обґрунтований, ітеративний проект із політикою реалізації, який має на меті покращити оцінювання досліджень шляхом впровадження показників надійності та відтворюваності («критерії QUEST») і надійних та прозорих оцінок в інституційну оцінку досліджень з фінансування, набору та докторської програми в BIH/Charité. Показники надійності та відтворюваності — це набір критеріїв, які використовуються для оцінювання досліджень, тоді як рекомендації щодо належної практики оцінки мають на меті вдосконалити спосіб, у якому рецензенти відбирають осіб або проекти.

Головною винагородою є стимулювання та відокремлення надійних і відтворюваних досліджень за допомогою структурованих оцінок, щоб підвищити ймовірність проведення орієнтованих на використання трансляційних досліджень у BIH/Charité.

Належна практика оцінювання спрямована на підвищення прозорості та підзвітності органів управління протягом усього процесу подання заявки та відбору. Застосування критеріїв QUEST як додаткового стовпа оцінки досліджень у поєднанні з надійними та відтворюваними процедурами оцінювання змінюють процеси відбору до більш надійних та відтворюваних досліджень. Зокрема, «Критерії QUEST стосуються таких механізмів¹⁶³:

- 1) встановлення пріоритетів;
- 2) стратегії встановлення наукової точності;
- 3) стратегії забезпечення прозорості та поширення результатів;
- 4) залучення зацікавлених сторін.

Вони є новим, додатковим інструментом для оцінювання проектних пропозицій і публікацій. Керівні принципи GER спрямовані на покращення процесу відбору шляхом більшої прозорості, підзвітності та надійності наукових досліджень та проектів.

*Portuguese Foundation for Science and Technology (FCT)*¹⁶⁴ передбачає окремі вимоги для оцінювання науково-дослідних та технологічних проектів (Scientific Research and Technological Development, SR&TD), які спрямовані на оригінальні та актуальні наукові питання або концепції з використанням міжнародних стандартів як орієнтира, що роблять значний внесок у розвиток знань і вдосконалюють показники досягнення наукового результату упродовж реалізації, та дослідницьких

¹⁵⁷ HUN-REN Welcome Home and Foreign Researcher Recruitment Programme. URL: <https://hun-ren.hu/welcome-home-programme/hun-ren-welcome-home-and-foreign-researcher-recruitment-programme-107548>

¹⁵⁸ Knowledge Foundation in Sweden. URL: <https://www.kks.se/en/start-en/>

¹⁵⁹ Knowledge Foundation in Sweden. Preparation and assessment. URL: <https://www.kks.se/en/funding-and-assessment/preparation-and-assessment/>

¹⁶⁰ Berlin Institute of Health (BIH). URL: <https://www.bihealth.org/en/about-us/mission-and-strategy>

¹⁶¹ Kip M. WT BIH MERIT. Implementing mechanisms of robustness and transparency into the assessments of translational research (2025). URL: <https://www.bihealth.org/en/notices/wt-bih-merit>

¹⁶² WT BIH MERIT. URL: <https://www.bihealth.org/en/translation/innovation-enabler/quest-center/projects/project/wt-bih-merit>

¹⁶³ Kip, M. (2025). URL: Structured project templates with integrated responsible research & innovation (RRI) and open sciences (OS) criteria and corresponding assessment aids for reviewers for (intramural) research funding lines at Charité and BIH. Zenodo. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14609457>

¹⁶⁴ Portuguese Foundation for Science and Technology. URL: <https://www.fct.pt/en/>

проектів (Проекти РЕХ), що зосереджуються на оригінальних проектах для науковців початкового етапу кар'єри або на ідеях чи концепціях з високим ступенем новизни, які демонструють трансформаційний потенціал у порівнянні з попередньою роботою для більш досвідчених дослідників.

Оцінювання зосереджено на актуальності та якості наукових досліджень і проектів за такими критеріями¹⁶⁵ (табл. 1):

Таблиця 1

Критерії та оцінювання наукових досліджень та проектів

Наукові дослідження та технологічний розвиток (SR&TD)				Дослідницькі проекти (Проекти РЕХ)		
A	A1	A2	40%	A1	A2	40%
	Наукова цінність	Інноваційний характер проекту з міжнародної точки зору		Наукова цінність	Інноваційний характер проекту з міжнародної точки зору	
B	B1	B2	30%	B1	B2	30%
	Наукова цінність головного виконавця	Дослідницька команда		Наукова цінність головного виконавця, включаючи вплив виконання проекту на розвиток кар'єри головного виконавця та/або його наукову діяльність	Дослідницька команда	
C	Реалістичність плану роботи (включаючи його планування) та очікувані показники, а також відповідність бюджету		30%	Реалістичність плану роботи (включаючи його планування) та очікувані показники, а також відповідність бюджету		30%

Джерело: складено автором на основі¹⁶⁶

MP для обох типів розраховується за формулою:

$$MP = 0,40 (0,50 A1 + 0,50 A2) + 0,30 (0,60 B1 + 0,40 B2) + 0,30 C_i$$

Методологія відбору та ранжування заявок базується на показнику «Значущість проекту» (MP), який ґрунтується на відповідних критеріях оцінки:

Інноваційність (критерій A) ≠ Реалістичність (критерій C): Критерій A- Що пропонується (цінність, амбіційність, оригінальність). Критерій C- Наскільки це здійснено (планування, ресурси, реалізація).

Під час оцінки Критерію A «Наукова цінність (A1) та інноваційний характер (A2) проекту з міжнародної точки зору» рецензенти повинні враховувати такі аспекти (але не обмежуючись ними)¹⁶⁷:

- **Стандарти оцінки:** Оцінювання має враховувати наукову цінність та інноваційність пропозиції у порівнянні з провідними світовими практиками та її відповідність міжнародним стандартам якості. Для проектів, орієнтованих на проблеми, специфічні для Португалії, експерти можуть окреслювати унікальні особливості португальського контексту як пояснювальний фон, а не як критерій міжнародної значущості.

- **Орієнтація на амбіційність, оригінальність та типи інновацій:** Оцінювання має зосереджуватися на оригінальності запропонованих концепцій і підходів, а не на їх поступовому доповненні до наявних досліджень. Амбітні цілі є цінними за умови належного наукового обґрунтування та реального потенціалу проривного внеску у переосмислення сучасного рівня знань. Слід визнавати

¹⁶⁵ R&D Projects in All Scientific Domains 2025. Guide For Peer Reviewers. URL: <https://www.fct.pt/en/concursos/concurso-de-projetos-i-d-em-todos-os-dominios-cientificos-2025>. P. 4.

¹⁶⁶ Там само. С. 8.

¹⁶⁷ Там само. С. 8.

концептуальні, методологічні, прикладні й міждисциплінарні інновації, а також оцінювати відтворюваність запропонованої роботи.

- *Оцінювання цілісного впливу*: Оцінювати потенційний масштаб та обсяг впливу на розвиток знань, економічні, технологічні та соціальні сфери. Ураховувати, що фундаментальні дослідження можуть мати довгостроковий, а не швидкий вплив.

Загальні настанови щодо оцінки критерію В «Наукова цінність головного виконавця, включаючи вплив виконання проєкту на розвиток кар'єри головного виконавця та/або його наукову діяльність (B1) та дослідницької команди (B2)». Відповідно до зобов'язань FCT щодо Угоди про реформування оцінки досліджень, встановленої CoARA, членам експертних комісій рекомендується не використовувати метрики як заміник виміру якості окремих результатів та внеску заявника. Під час оцінювання цього критерію експертна комісія має враховувати, серед інших, такі аспекти¹⁶⁸:

- *Орієнтація на якість замість кількості*: оцінювати актуальність, вплив та якість наукових результатів, а не підрахунок публікацій або цитувань.

- *Оцінювання різноманітних внесків та кар'єрних шляхів*: врахування різних кар'єрних траєкторій, включаючи перерви та зміни працевлаштування, а також багатогранних внесків поза межами традиційних публікацій, зокрема набори даних, програмне забезпечення, практики відкритої науки, наставництво, залучення громадськості.

- *Урахування галузевих відмінностей*: адаптація оцінювання до специфіки наукової галузі та підгалузі, визнаючи, що різні дисципліни мають власні наукові практики, типи результатів та терміни впливу.

- *Оцінювання контекстне*: розгляд етапу кар'єри, наукового середовища та доступних ресурсів під час оцінювання внесків головного дослідника та команди.

Загальні рекомендації щодо оцінки критерію С «Реалістичність плану роботи (включаючи його планування) та очікувані показники, а також відповідність бюджету». При оцінюванні здійсненості за моделлю одноразової суми рецензенти повинні враховувати¹⁶⁹: модель одноразової суми та структуру завдання; адекватність і узгодженість бюджету; колаборативні інституції (за наявності); етику (за наявності) тощо.

У *США National Institutes of Health (NIH)*¹⁷⁰, починаючи з січня 2025 р., для оцінювання наукових проєктів запроваджено спрощену структуру рецензування. Попередні критерії експертного оцінювання (значущість, інноваційність, підхід, дослідник та середовище) реорганізовані у три блоки, щоб допомогти рецензентам зосередитися на ключових питаннях, які визначають наукову цінність. Експерти будуть враховувати всі три фактори при визначенні загальної оцінки впливу:

1. Важливість дослідження на основі значущості та інноваційності наукового проєкту.
2. Дотримання наукової строгості та успішність реалізації дослідницького проєкту через необхідні використані підходи.
3. Компетентність та ресурси крізь призму оцінювання інформації про дослідників та середовище.

У *Канаді* усі три федеральні дослідницькі ради National Research Council Canada (NRC), Natural Sciences and Engineering Research Council (NSERC) та Social Sciences and Humanities Research Council (SSHRC) підтримують ініціативу DORA стосовно досконалості досліджень та інклюзивних інновацій, є її учасниками, переосмислили критерії якості досліджень та відмовилися від бібліометрії, цитувань і h-індексу відповідно до принципів DORA¹⁷¹. Зокрема, під час проведення експертизи наукових досліджень і проєктів у *Natural Sciences and Engineering Research Council (NSERC)* керівними принципами є оцінювання внеску у наукове дослідження і проєкт та внесок у навчання і наставництво, відповідно внески оцінюються за їхньою якістю та впливом. Загалом розглядаються різноманітні форми внесків у наукове дослідження і проєкт — від публікацій, розробки інструментів і програмного забезпечення, створення наборів даних, патентів і авторських прав до комунікації досліджень для спеціалізованої та неспеціалізованої аудиторії, залучення до громадянської науки, прогрес у сфері рівності, різноманіття, інклюзії та доступності в дослідницькій екосистемі.

¹⁶⁸ R&D Projects in All Scientific Domains 2025. Guide For Peer Reviewers. URL: <https://www.fct.pt/en/concursos/concurso-de-projetos-i-d-em-todos-os-dominios-cientificos-2025>. P. 11.

¹⁶⁹ Там само. С. 12.

¹⁷⁰ NIH Central Resource for Research Grants and Funding Information. URL: <https://grants.nih.gov/>

¹⁷¹ Government of Canada. URL: <https://nrc.canada.ca/en/corporate/research-excellence>

Для оцінювання *якості внеску у наукове дослідження та проект* використовуються такі показники¹⁷²:

- урахування EDI (рівності, різноманітності та інклюзивності) у всіх аспектах дослідницького процесу;
- новизна, креативність та/або інновації у методології та/або застосуванні досліджень;
- відповідальне та етичне проведення досліджень, включно з чесним і продуманим дослідженням; відданість безпеці, захисту та цілісності; дотримання професійних стандартів і узгодження досліджень із потребами, визначеними спільнотою;
- відповідна та ретельна методологія (з використанням відповідної статистики та відтворюваності);
- прозорість і доступність результатів та відповідне управління даними (протоколи відкритої науки та/або управління даними корінних народів);

Для оцінювання *впливу внеску у наукове дослідження та проект* визначальними є наступні індикатори¹⁷³:

- прийняття та використання результатів досліджень зацікавленими сторонами, включаючи членів наукової спільноти, відповідних партнерів, конкретних спільнот або інших, хто може отримати користь від досліджень;
- досягнення до примирення та деколонізації досліджень;
- досягнення найсучаснішого рівня досліджень або технологічної готовності;
- внесок в економічний розвиток або екологічні чи соціальні інновації на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівні(ях);
- підвищення рівноправної та інклюзивної участі в дослідницькій екосистемі
- підвищення громадського розуміння, використання та/або інтересу до певних аспектів природничих наук і інженерії (NSE);
- вплив на поточну політику, керівні принципи, нормативні акти, закони, стандарти та/або практику;
- вплив на спрямованість або діяльність в громаді чи цільових партнерах.

Внески на навчання та наставництво, зокрема їхня якість та вплив, використовуються для оцінювання здатності заявника(ів) підтримувати запропоновані навчальні та наставницькі заходи, а також для оцінювання досконалості. NSERC приділяє велику увагу забезпеченню високоякісної підготовки та наставництва для всього персоналу, залученого до досліджень, щоб підтримувати та надихати людей критично мислити, створювати та застосовувати знання на благо Канади¹⁷⁴.

До показників, які враховуються під час оцінювання *якості внеску в навчання та наставництво*, віднесено¹⁷⁵:

- консультації та підтримка, пов'язані з навчанням та професійною орієнтацією, включаючи нетворкінг, розробку пропозицій та заявок, ефективну співпрацю та подолання міжособистісних конфліктів;
- врахування EDI в усіх аспектах навчання та наставництва;
- надання відповідного навчання, що відповідає галузі дослідження, етапу навчання та можливостям стажера;
- ознайомлення та усвідомлення стажерів із різноманітними дослідницькими (включаючи міждисциплінарні дослідження) середовищами та канадською і міжнародною спільнотами через конференції, співпрацю, партнерства та можливості обміну;
- ознайомлення стажерів з неакадемічним робочим середовищем через співпрацю, партнерство або інтегроване навчання з роботою в організаціях та громадах приватного, державного чи некомерційного сектору;
- передача дослідницьких та/або професійних навичок і знань, включаючи можливість участі у внеску в дослідження.

¹⁷² Natural Science and Engineering Research Council (NSERC) of Canada, Guidelines on the assessment of contributions to research, training and mentoring, 2024: URL: <https://nserc-crsng.canada.ca/en/guidelines-assessment-contributions-research-training-and-mentoring>

¹⁷³ Там само

¹⁷⁴ Там само

¹⁷⁵ Там само

Показники впливу внеску в навчання та наставництво включають¹⁷⁶:

- внесок висококваліфікованих фахівців (HQP) у NSE, ураховуючи посилення потенціалу в дослідницькій екосистемі;
- розвиток HQP у навчанні або кар'єрі, в рамках або за межами академічних кіл та/або національної освіти (NSE);
- збільшення EDI у дослідницькій екосистемі, включаючи посилену залученість та утримання недостатньо представлених груп у NSE;
- стимулювання інтересу канадської громадськості до NSE, включаючи заохочення наступного покоління студентів до розгляду кар'єри в NSE.

Отже, канадська система оцінювання наукових досліджень і проєктів орієнтована на комплексний, відповідальний і суспільно значущий підхід до дослідницької діяльності згідно з принципами відкритої науки.

Аналіз наукових праць щодо оцінювання наукових досліджень і проєктів

У сучасних умовах трансформації дослідницького простору простежуються розгорнуті дискусії стосовно оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки. На нашу думку, передусім заслуговують на увагу глибоко обґрунтовані науково-аналітичні матеріали і звіти із зазначеної проблеми.

1) **A. Rushforth, G. Sivertsen, J. Wilsdon, A. Bin, C. Firth, C. Fraser** et al. здійснили аналіз національних систем у 13 країнах (Аргентина, Австралія, Бразилія, Чилі, Китай, Колумбія, Індія, Італія, Мексика, Нідерланди, Норвегія, Польща, Великобританія) і розробили типологію¹⁷⁷, яка розширює наявні підходи до порівняльного аналізу зазначених систем оцінювання досліджень. По-перше, запропонована типологія створює сучасну аналітичну рамку для зіставлення систем за трьома парадигмами ефективності, а також за основними й додатковими аспектами оцінювання, що полегшує міжсистемні порівняння. По-друге, дослідження охоплює широкий спектр країн із різними моделями ex-post оцінки, включно з системами, орієнтованими не лише на фінансування, а й на стратегічні рекомендації, що дає змогу сформулювати комплексне бачення управління фінансуванням, ефективністю та якістю досліджень. По-третє, вибірка дає змогу глибше проаналізувати індивідуально-орієнтовані системи оцінювання, поширені насамперед у Латинській Америці, але недостатньо представлені в порівняльній літературі. По-четверте, міжнародна співпраця з дослідниками з тринадцяти країн забезпечила використання широкого масиву емпіричних і контекстуальних джерел різними мовами, що виходить за межі традиційних оглядів літератури.

Довготривалий аналітичний підхід (2010–2024) дав змогу авторам простежити еволюцію обґрунтувань і очікувань національних систем оцінювання та виявити послідовне формування трьох парадигм: дисциплінарної, парадигми досконалості та новітньої парадигми відповідальної оцінки досліджень (RRA). При цьому, на думку дослідників, перехід між ними не мав лінійного характеру: нові ідеї нашаровуються на попередні, формуючи гібридні системи з поєднанням різних парадигмальних елементів.

Проведений A. Rushforth, G. Sivertsen, J. Wilsdon, A. Bin, C. Firth, C. Fraser et al. аналіз засвідчив, що RRA перебуває на ранній стадії розвитку, є нерівномірно поширеною та сильно залежною від національного контексту. Відмінності у темпах і напрямках адаптації свідчать про потенційний критичний період у найближчі 5–10 років, коли системи або інтегруватимуть цю парадигму, або розвиватимуться альтернативними шляхами. Загалом результати застерігають від спрощеного трактування змін: попри окремі випадки згортання чи запуску нових систем, домінує тенденція до їх консолідації та поступових, асиметричних трансформацій, а не радикального зламу.

Ключовим викликом для майбутніх реформ залишається операціоналізація принципів RRA через надійні критерії, методи та показники оцінювання, а також узгодження нової парадигми з усталеними

¹⁷⁶ Natural Science and Engineering Research Council (NSERC) of Canada, Guidelines on the assessment of contributions to research, training and mentoring, 2024: URL: <https://nserc-crsng.canada.ca/en/guidelines-assessment-contributions-research-training-and-mentoring>

¹⁷⁷ Rushforth, A., Sivertsen, G., Wilsdon, J., Bin, A., Firth, C., Fraser, C., et al. (2025). A new typology of national research assessment systems: continuity and change in 13 countries. RoRI Working Paper No.15. Research on Research Institute. Preprint. URL: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.29041787.v4>

підходами дисциплінарності та досконалості. Це потребує подальших емпіричних і теоретичних досліджень, зокрема в межах міжнародних реформаторських ініціатив. Майбутні наукові пошуки мають розширити географію аналізу та зосередитися на практичних наслідках упровадження RRA, з урахуванням національних пріоритетів і стратегічних особливостей, а не через механічне наслідування універсальних моделей. Запропонована типологія створює підґрунтя для міждержавного взаємного навчання та сприяє більш контекстно чутливому ухваленню рішень у сфері оцінювання та фінансування досліджень.

2) За результатами аналізу 10 провідних міжнародних фондів та організацій (Independent Research Fund Denmark, Villum Foundation, Velux Foundation, Novo Nordisk Foundation, Augustinus Foundation, German Research Foundation, Volkswagen Stiftung, Riksbankens Jubileumsfond, Wellcome Trust, The Health Foundation) із фінансування досліджень **D. Pedersen, U. Gensby, J. Hedegaard, O. Hansen, J. Theilgaard, & K. Bennike**¹⁷⁸ представили звіт про різні підходи до оцінювання дослідницьких проєктів в контексті активних дискусій щодо відповідальної оцінки досліджень та відповідності глобальним тенденціям реформування оцінювання передусім з урахуванням зобов'язань CoARA. До ключових критеріїв авторами віднесено¹⁷⁹:

- принципи та процес оцінювання: експертне оцінювання; участь зовнішніх експертів; прозорість прийняття рішень; заходи для забезпечення справедливості та управління конфліктами інтересів; а також ступінь діалогу або ітерація між заявниками та рецензентами;

- використання кількісних і якісних показників: використання журнальних метрик (обмеження чи посилення), визнання різноманітного внеску, використання структурованих шаблонів для резюме учасників проєкту, їхні результати та компетентності;

- різноманітність, рівність та інклюзія: склад команди проєкту, гендерний баланс та інклюзивність у критеріях оцінювання, що включає усталені політики та нові практики;

- політики відкритої науки та відкритого доступу: публікації з відкритим доступом, відкриті дані, плани з управління даними, прозорість методів та визнання відкритих внесків;

- дослідницьке середовище та культура.

Встановлено, що всі проаналізовані фінансові організації розглядають експертне оцінювання як ключовий механізм відбору грантових заявок, незалежно від його організаційних форм — від індивідуальних рецензій до багатоступеневих панельних процедур. Якісна оцінка залишається провідним підходом. Окремі міжнародні донори (Wellcome Trust, German Research Foundation) відмовилися від використання журнальних метрик і вимагають контекстуалізованого опису наукових внесків, інші застосовують традиційні критерії з кількісними показниками. Відмінною є ступінь узгодженості з міжнародними реформаторськими ініціативами (CoARA, DORA): низка фондів активно інтегрує їхні принципи у політики рецензування, натомість деякі спонсори, не беручи участі в зазначених ініціативах, застосовують елементи відповідального оцінювання.

Дослідниками з'ясовано, що політика відкритої науки є варіативною: від усталених вимог щодо відкритого доступу, обміну даними та планів управління даними до загальних рекомендацій без обов'язкових норм. Водночас більшість грантодавачів переглядають свої підходи з урахуванням питань безпеки та цілісності даних. Принципи різноманітності, рівності та інклюзії задекларовані всіма донорами, однак рівень їх формалізації коливається — від чітких гендерних правил для експертних комісій до загальної інтеграції в організаційні стратегії. Окремі спонсори також визнають ширший спектр наукових внесків поза межами публікацій, хоча такі підходи здебільшого залишаються фрагментарними.

3) Розглядаючи методи якісної оцінки досліджень та інновацій **P. Gillet, Y. Caristan, P. Levy, C. Cherbut, V. Perdereau** виділяють чотири основні переваги та чотири принципові обмеження¹⁸⁰:

- Ключовою перевагою якісних методів є їхня здатність забезпечувати поглиблений і контекстуалізований аналіз механізмів і результатів політики у сфері досліджень та інновацій,

¹⁷⁸ Pedersen, D.B., Gensby, U., Hedegaard, J., Hansen, O. K., Theilgaard, J. B., & Bennike, K. B. (2025). Emerging Practices in Research Assessment: Cross-Case Analysis of 10 International Funders. Evidence Report produced for the EU Presidency High-Level Conference on Reforming Research Assessment (CeRRA). URL: <https://www.cerra.aau.dk>.

¹⁷⁹ Там само

¹⁸⁰ Philippe Gillet, Yves Caristan, Patrick Levy, Christine Cherbut, Véronique Perdereau (2023). Mission sur l'écosystème de la recherche et de l'innovation (2023). URL: <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/sites/default/files/2023-06/rapport--mission-sur-l-cosyst-me-de-la-recherche-et-de-l-innovation-28193.pdf>. C.4.

спираючись на експертні знання й первинну інформацію, що дає змогу інтерпретувати кількісні дані та виявляти кращі практики, виклики й можливості.

– Якісні огляди зазвичай залучають різноманітні групи стейкхолдерів і перспективи, сприяючи діалогу, взаємному навчанню та спільному продукуванню знань, що, як демонструють огляди інноваційної політики ОЕСР, є критично важливим для формування глибокого й комплексного розуміння національних інноваційних систем.

– Якісні оцінки підтримують системний підхід до політики у сфері досліджень та інновацій, оскільки дають змогу врахувати взаємодію різних інструментів, учасників і контекстів та сформувані цілісне розуміння відповідних процесів і результатів.

– На відміну від кількісних інструментів, якісні методи вирізняються високою гнучкістю та адаптивністю, оскільки можуть коригуватися впродовж оцінювання для врахування нових викликів і зворотного зв'язку, що, зокрема, продемонстровано в тематично сфокусованих оглядах промислових систем POINT.

Ураховуючи це, якісні методи оцінювання є особливо придатними для цілісного аналізу національних систем досліджень та інновацій, охоплюючи інституційні засади, політики, регуляторні та управлінські механізми, що набуває особливого значення в умовах зростання ролі трансформаційних інновацій, які потребують скоординованої участі широкого кола стейкхолдерів і рівнів врядування задля досягнення суспільно значущих цілей.

Водночас якісні методи оцінювання політики у сфері досліджень та інновацій мають суттєві методологічні обмеження¹⁸¹:

- залежність від експертних суджень, що створює ризик упередженості та суб'єктивних інтерпретацій, навіть за умови залучення різнопрофільних і незалежних експертних груп;
- якісні методи часто піддаються критиці через високу трудомісткість і значні фінансові витрати, що наочно ілюструє британська Рамка досконалості досліджень (REF), яка, попри використання експертної оцінки для розподілу державного фінансування університетів, зазнавала зауважень як щодо надмірної вартості, так і щодо ризиків суб'єктивної упередженості;
- якісні методи можуть мати обмежену надійність через недостатню порівнянність, відтворюваність і прозорість процедур, що, зокрема у випадку REF, викликало зауваження щодо залежності фінансових рішень від частково довільних або непрозорих експертних оцінок;
- якісні огляди ускладнюють міждержавне порівняння результатів, оскільки, на відміну від кількісних індикаторів, вони не ґрунтуються на стандартизованих аналітичних рамках і є контекстуально та мовно специфічними, що обмежує можливості узагальнення, синтезу та зіставлення висновків попри наявні спроби дослідження інституційних механізмів управління дослідженнями та інноваціями в різних країнах.

Отже, попри здатність якісних методів відображати важливі виміри ефективності досліджень та інновацій, зокрема управлінські й інституційні аспекти, недостатня порівнянність і узагальнюваність їх результатів обмежує аналітичну валідність, що зумовлює потребу в подальшій розробці більш систематизованих і вдосконалених підходів до якісного оцінювання.

Попри ключову роль оцінювання інструментів політики у сфері досліджень та інновацій (R&I) для підвищення ефективності відповідних систем, наявні підходи моніторингу й оцінювання мають суттєві методологічні обмеження: зокрема, кількісні методи й табло показників забезпечують зрозумілу комунікацію для політиків, проте спираються на вузький набір індикаторів, недостатньо враховують контекстуальну специфіку, не дають змоги чітко визначати пріоритети втручань і подекуди позбавлені належної прозорості та підзвітності.

Якісні підходи є більш придатними для аналізу контекстно зумовлених регуляторних, інституційних і управлінських особливостей систем досліджень та інновацій, однак через обмежену порівнянність і структурну узгодженість, зумовлені переважно характером аналізу, їхня аналітична сила зростає лише у поєднанні з кількісними методами, які на практиці рідко застосовуються комплексно, що знижує загальну валідність оцінювання.

¹⁸¹ Philippe Gillet, Yves Caristan, Patrick Levy, Christine Cherbut, Véronique Perdureau (2023). Mission sur l'écosystème de la recherche et de l'innovation (2023). URL: <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/sites/default/files/2023-06/rapport---mission-sur-l-cosyst-me-de-la-recherche-et-de-l-innovation-28193.pdf> . C.4-5.

P. Gillet, Y. Caristan, P. Levy, C. Cherbut, V. Perdereau запропонували інноваційний підхід до оцінювання ефективності досліджень та інновацій у ЄС, що поєднує кількісні індикаторні з якісними оглядами шляхом систематичного семантичного аналізу повторюваних звітів (зокрема ERAWATCH і RIO) з метою виявлення контекстуальних управлінських нюансів і формування більш порівнюваного та результативного інструменту політичної оцінки, обґрунтованого трьома групами висновків. Перевага запропонованого підходу полягає в тому, що систематична, узгоджена та порівнювана агрегація якісних звітів R&I (зокрема ERAWATCH і RIO) із застосуванням семантичного аналізу трансформує їх із окремих описових інструментів на потужний механізм безперервного моніторингу, міждержавного бенчмаркінгу та комплексного оцінювання політики, здатного виявляти контекстуальні виклики й тенденції та доповнювати кількісні оцінки ефективності.

На думку авторів, припинення підготовки таких звітів спричинило б істотні аналітичні втрати для комплексного розуміння політики досліджень та інновацій у ЄС, оскільки міг зникнути інструмент щорічного систематизованого міждержавного виявлення ключових проблем, зокрема у сфері управління та інституцій, що є критично важливими для формування інноваційних рамок на системному рівні, у зв'язку з чим доцільним видається створення оновленої обсерваторії ЄС з досліджень та інновацій, заснованої на мережі національних експертів, яка забезпечувала б регулярний якісний аналіз національних тенденцій і політичних відповідей із застосуванням колективної експертизи для мінімізації суб'єктивних упереджень¹⁸².

Оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки в Україні

63

В Україні проблема оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки регламентується Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання грантової підтримки наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету» від 21 серпня 2019 р. № 776, «Про затвердження Порядку конкурсного відбору та фінансування Національним фондом досліджень проєктів з виконання наукових досліджень і розробок» від 27 грудня 2019 р. № 1170 (із змінами), «Про затвердження Порядку надання грантової підтримки наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету» від 21 серпня 2019 р. № 776, наказом МОН України «Про проведення у 2025 році конкурсного відбору проєктів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, виконавцям яких є працівник закладів вищої освіти та наукових установ, що належать до сфери управління МОН, а також працівники наукових установ НАН України, які беруть участь у проведенні комплексних міжвідомчих досліджень» від 24 вересня 2025 р. № 1281».

У Національному фонді досліджень України¹⁸³ та згідно з наказом МОН України¹⁸⁴ науковий проєкт оцінюється за такими критеріями (з відповідними ваговими коефіцієнтами), що представлено в таблиці 1:

- якість запланованого дослідження;
- значущість проєкту для подальшого розвитку науки / техніки / технологій / суспільства (відповідно до спрямування проєкту);
- якість і реалістичність запропонованого плану виконання проєкту;
- науковий доробок виконавців проєкту.

¹⁸² Philippe Gillet, Yves Caristan, Patrick Levy, Christine Cherbut, Véronique Perdereau (2023). Mission sur l'écosystème de la recherche et de l'innovation (2023). URL: <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/sites/default/files/2023-06/rapport---mission-sur-l-e-cosyst-me-de-la-recherche-et-de-l-innovation-28193.pdf> . C.13.

¹⁸³ Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проєктів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, затверджений рішенням Наукової ради Національного фонду досліджень України від 30 жовтня 2025 р., протокол засідання № 30. URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

¹⁸⁴ МОН України. Наказ «Про проведення у 2025 році конкурсного відбору проєктів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, виконавцям яких є працівник закладів вищої освіти та наукових установ, що належать до сфери управління МОН, а також працівники наукових установ НАН України, які беруть участь у проведенні комплексних міжвідомчих досліджень» від 24 вересня 2025 р. № 1281». URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

Критерії оцінювання наукових досліджень і проектів на основі принципів і підходів відкритої науки в Україні

Національний фонд досліджень України		Міністерство освіти і науки України	
Критерії та підкритерії		Критерії та підкритерії	
1. Якість запланованого дослідження	1.1. Мотивація і обґрунтованість наукової концепції:	1. Якість запланованого дослідження	1.1. Ступінь відповідності/невідповідності тематики проекту тематичним напрямкам Конкурсу
	1.2. Новизна наукових ідей (у тому числі з позицій міждисциплінарності у разі, якщо дослідження має мультидисциплінарний характер).		1.2. Подана вичерпні інформація про сучасний стан проблеми, на вирішення якої направлений проект. Надане порівняння з існуючими аналогами та показано переваги нового підходу до вирішення поставлено проблеми. Надано стислий перелік основних положень, які автори проекту вважають ключовими і на вирішення яких направлений проект. Наведено вичерпний список посилань.
	1.3. Ясність та актуальність сформульованої мети і завдань дослідження		1.3. Сформульовано мету проект та детально описані завдання, які поставлені для досягнення мети. Ідентифіковано показники, за якими може бути оцінена повнота досягнення мети та виконання завдань.
	1.4. Адекватність запропонованих підходів та методів дослідження, їхня відповідність меті та завданням проекту.		1.4. Описана та пояснена загальна методологія, яка буде використана для вирішення завдань проекту, включаючи концепції, моделі та припущення, які лежать в основі роботи. Надано пояснення того, як методологічні підходи дозволять досягнути цілей проекту. Описана загальна концепція виконання проекту та підходи до його реалізації.
	-		1.5. Описано, як відповідні практики відкритої науки реалізуються як невід'ємна частина запропонованої методології. Показано, як вибір практик та їх впровадження адаптовані до характеру роботи, щоб підвищити шанси досягнення проектом своїх цілей. Описано, в який спосіб буде забезпечений відкритий доступ до результатів проекту. Наявні затверджені у ЗВО/НУ стратегічні документи задля відкритої науки. Вказано, в який спосіб проект буде сприяти їх реалізації.

Національний фонд досліджень України		Міністерство освіти і науки України	
Критерії та підкритерії		Критерії та підкритерії	
	-		1.6. Описано процес управління науковими даними, включно з їх отриманням, зберіганням та використанням. Сказано, яким чином дані будуть використовуватися від час та після завершення дослідження. Описано, як управління даними відповідає принципам FAIR (Findability, Accessibility, Interoperability, Reusability), зокрема щодо інтероперабельності та повторного використання даних
2. Значущість проекту для подальшого розвитку науки / техніки / технологій / суспільства (відповідно до спрямування проекту)	2.1. Потенційна важливість очікуваних результатів та отримання нових знань, розбудова нових підходів і технологій та/або їхнє значення для розв'язання актуальних практичних наукових / технічних / суспільних проблем.	2. Значущість проекту для подальшого розвитку науки / техніки / технологій / суспільства	2.1. Надано опис ключових результатів проекту та описано їх потенціал для впровадження. Вказано TRL результатів проекту на момент його завершення, які підтверджують прикладну складову результатів дослідження.
	2.2. Ефективність та доречність запланованих шляхів оприлюднення/використання результатів дослідження (очікувані фахові публікації, патенти, виступи на міжнародних наукових конференціях, поширення результатів дослідження серед громадськості).		2.2. Детально описано вплив (науковий, економічний / технологічний; соціальний; вплив на безпеку і обороноздатність (за наявності) очікуваних результатів проекту на розвиток наукового напрямку, за ким подана заявка. Оцінено можливість впливу отриманих результатів на економічний розвиток країни (регіону) та їх соціальний вплив. Зазначено цільові групи, які отримають користь від реалізації завдань та досягнення мети проекту.
	-		2.3. Описано шляхи поширення результатів проекту серед різних груп, включаючи наукову спільноту, бізнес та суспільство. Вказані конкретні шляхи дисемінації та поширення результатів. Заплановано кількісні індикатори, які реалістично виконати і які в повній мірі дозволяють оцінити результативність наукової складової результатів проекту.
	--		2.4. Вказано яким чином планується використання результатів після закінчення проекту. Деталізовано майбутніх стейкхолдерів або користувачів та план роботи з ними (участь у виставках, startup конкурсах,

Національний фонд досліджень України		Міністерство освіти і науки України	
Критерії та підкритерії		Критерії та підкритерії	
			пошук додаткового фінансування на імплементацію, план комерціалізації тощо). Вказано конкретні шляхи використання результатів.
	-		2.5. Показано, яким чином виконання завдань та досягнення мети будуть впливати на розвиток керівника та виконавців проекту, їх навичок та вмінь, кар'єрні перспективи команди, навчальний процес організації виконавця (створення нових курсів чи вдосконалення існуючих), розвиток потенціалу молодих вчених, в тому числі аспірантів і студентів. Вказано конкретний вплив на розвиток з наведеними кількісними індикаторами.
	-		2.6. План захисту інтелектуальної власності результатів, створених під час виконання проекту (заплановано кількісні індикатори)
3. Якість і реалістичність запропонованого плану виконання проекту	3.1. Обґрунтованість плану роботи, відповідність часових рамок складності сформульованих етапів та завдань, чіткість проміжних цілей, їхня логічна послідовність.	3. Якість і реалістичність запропонованого плану виконання проекту та очікуваних результатів	3.1. Обґрунтованість плану роботи, відповідність часових рамок складності сформульованих етапів та завдань, чіткість проміжних цілей, їхня логічна послідовність.
	3.2. Відповідність матеріально-технічної бази, обладнання (наявного та запланованого) поставленим завданням		3.2. Виваженість та реалістичність індикаторів реалізації завдань робочих пакетів та їх відповідність меті і завданням проекту.
	3.3. Збалансованість та обґрунтованість загального бюджету проекту.		3.3. Наявність і обґрунтованість оцінки можливих ризиків та передбачення шляхів їх запобігання чи вирішення.
	3.4. Наявність і обґрунтованість оцінки можливих ризиків та передбачення шляхів їх запобігання чи вирішення.		3.4. Обґрунтованість спроможності колективу виконати проект у повному обсязі з урахуванням наявної бази та досвіду виконавців
	-		3.5. Відповідність поставленим завданням матеріально-технічної бази, обладнання, дослідницької інфраструктури ЗВО/НУ
	-		3.6. Наявність позитивної державної атестації наукової діяльності ЗВО/НУ за напрямом проекту.
	-		3.7. Збалансованість та обґрунтованість загального бюджету проекту.
	-		

Національний фонд досліджень України		Міністерство освіти і науки України	
Критерії та підкритерії		Критерії та підкритерії	
4. Науковий доробок виконавців проекту	4.1. Якість публікацій керівника проекту за останні 5 років.	4. Науковий доробок виконавців проекту	4.1. Кількість статей у журналах, що індексуються в наукометричних базах даних Scopus та/або WoS та мають квартиль Q1-Q4 (на момент опублікування). Для проектів оборонного і подвійного призначення допускаються відомості про статті у виданнях, які містять інформацію, що становить державну таємницю, при цьому, для розрахунку, квартиль таких статей приймається рівним Q4.
	4.2. Якість публікацій виконавців проекту за останні 5 років		4.2. Кількість опублікованих статей у наукових фахових журналах України, що відносяться до категорії «Б», статті у закордонних наукових виданнях, що не оцінені за п.1 (у т.ч. ті, які не мають квартилю), а також англomовні тези доповідей у матеріалах міжнародних конференцій, що індексуються наукометричними базами даних Scopus та/або WoS, а також тих статей, яку не враховані у п.4.1.
	4.3. Збалансованість команди виконавців: відповідність кількості виконавців та рівня їхньої кваліфікації меті та завданням проекту.		4.3. Кількість патентів України на винахід, сорт рослин, породи тварин, корисну модель, свідоцтво авторського права на комп'ютерні програми, а також патентів інших країн, які обліковуються міжнародними патентними базами.
	4.4. Участь керівника та виконавців проекту в наукових програмах, фінансованих вітчизняними та міжнародними організаціями і установами (зокрема, грантами) за останні 5 років		4.4. Кількість захищених дисертацій доктора філософії (кандидата наук), доктора наук авторами проекту або під їх керівництвом (консультуванням).
	-		4.5. Кількість інституційних наукових грантів, а також грантів з науковою складовою (наприклад Erasmus+, Creative Europe), які фінансувалися закордонними організаціями (окрім індивідуальних грантів).
	-		4.6. Кількість інституційних наукових грантів, які фінансувалися за загальнодержавними конкурсними відборами (окрім індивідуальних грантів та

Національний фонд досліджень України		Міністерство освіти і науки України	
Критерії та підкритерії		Критерії та підкритерії	
			внутрішніх конкурсів МОН, НАН тощо) українськими організаціями.
	-		4.7. Обсяг коштів спеціального фонду ЗВО/НУ, залучених авторами на виконання міжнародних та/або державних грантів, які зазначені у пп. 6.5-6.6, та господарчих договорів (контрактів) із українськими та іноземними замовниками.

Джерело: складено автором на основі^{185, 186}

Отже, здійснюючи аналіз представлених у таблиці критеріїв оцінювання наукових досліджень і проєктів Національного фонду досліджень України та Міністерства освіти і науки України, необхідно зазначити, що обидві системи оцінювання ґрунтуються на класичних засадах експертизи наукових проєктів: якості дослідження, значущості результатів, реалістичності плану виконання та наукового доробку виконавців. Проте між ними простежуються відмінності у ступені деталізації критеріїв, акцентах на відкриту науку та використанні кількісних показників.

Щодо *якості запланованого дослідження*. Оцінювання наукових проєктів, що подаються на конкурси Національного фонду досліджень України (далі Фонд), ґрунтується на визначенні їхньої якості як ключового критерію добору¹⁸⁷. Він передбачає «застосування чіткої та прозорої методики, яка поєднує експертну (якісну) оцінку з відповідальним використанням кількісних показників, забезпечуючи об'єктивність, обґрунтованість і порівнюваність результатів. Фонд визнає, що високу якість слід оцінювати як за ідеєю проєкту (оригінальність, наукові амбіції, новизна), за потенціалом дослідника/заявника (досягнення, креативність, здатність виконувати роботу) та за його науковим, суспільним, технологічним та/або економічним впливом»¹⁸⁸. У Фонді цей блок має переважно якісно-експертний характер: оцінюється мотивація, новизна, чіткість мети, адекватність методів, що засвідчує традиційну модель реєр review, згідно з якою домінує змістовна оцінка наукової концепції.

У МОН України, крім подібних параметрів, суттєво розширено вимоги через включення:

- практик відкритої науки як частини методології;
- опису відкритого доступу до результатів,
- управління даними відповідно до принципів FAIR.

Це свідчить про більш політично й інституційно орієнтований підхід до відповідального дослідження, який враховує міжнародні стандарти згідно з принципами відкритої науки.

Щодо *значущості наукового проєкту та впливу*. У Фонді передбачено оцінювання різних аспектів результативності досліджень і професійного розвитку виконавців шляхом впливу на розвиток

¹⁸⁵ Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проєктів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, схвалений рішенням наукової ради Національного фонду досліджень України (протокол засідання від 25 серпня 2023 р. № 21 зі змінами відповідно до рішення наукової ради НФДУ від 26 жовтня 2023 р. протокол № 28). URL: <https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/poryadok-provedennya-naukovoi%CC%88-i-naukovo-tehnichnoi%CC%88-ekspertyzy-proektiv-pogodzhenyj-1.pdf>

¹⁸⁶ МОН України. Наказ «Про проведення у 2025 році конкурсного відбору проєктів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, виконавцям яких є працівник закладів вищої освіти та наукових установ, що належать до сфери управління МОН, а також працівники наукових установ НАН України, які беруть участь у проведенні комплексних міжвідомчих досліджень» від 24 вересня 2025 р. № 1281». URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

¹⁸⁷ Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проєктів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, затверджений рішенням Наукової ради Національного фонду досліджень України від 30 жовтня 2025 р., протокол засідання № 30. URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

¹⁸⁸ Там само

науки, суспільства, технологій та економіки, професійний потенціал та лідерські якості¹⁸⁹, а також розглядається через потенційну важливість результатів та ефективність їх поширення (публікації, патенти, конференції)¹⁹⁰.

Натомість МОН України застосовує значно ширшу рамку оцінювання впливу, включаючи: визначення рівня технологічної готовності (TRL), оцінювання економічного, соціального, безпекового ефекту, кількісні індикатори дисемінації, плани використання результатів після завершення проекту, розвиток людського капіталу та кар'єрних перспектив команди¹⁹¹. Отже, підхід МОН України відображає тенденцію до *impact-oriented evaluation*, де наука оцінюється не лише за новизною, а й за практичною та суспільною релевантністю.

Щодо *реалістичного плану виконання*. Фонд акцентує увагу на логічності етапів виконання наукового проекту, його ресурсному забезпеченні, бюджеті та ризиках. МОН України деталізує цей блок додатковими інституційними вимогами: відповідність інфраструктури, проходження державної атестації установи, реалістичності індикаторів робочих пакетів. Це демонструє передусім прагнення до підвищення управлінської відповідальності та інституційної спроможності виконавців.

Щодо *наукового доробку і кількісних показників*. Фонд використовує переважно якісну оцінку публікаційної активності з виваженими кількісними показниками. МОН України натомість вводить розгорнуту систему формалізованих кількісних критеріїв, зокрема: кількість статей у Scopus/WoS із кваліфікаціями Q1–Q4, кількість патентів, кількість захищених дисертацій, обсяг залучених грантових коштів тощо. Такий підхід свідчить про посилення ролі метрик, що може підвищувати прозорість, але водночас створює ризики надмірної орієнтації на показники, що є предметом критики в рамках принципів відповідального оцінювання (DORA, Leiden Manifesto).

У цілому порівняльний аналіз засвідчує, що критерії Національного фонду досліджень України та Міністерства освіти і науки України базуються на спільній структурі експертного оцінювання з урахуванням принципів відкритої науки, однак відрізняються концептуальними акцентами. Фонд репрезентує модель якісної наукової експертизи, зорієнтовану на оцінку новизни, методологічної обґрунтованості та потенційної значущості результатів з «відповідальним використанням кількісних показників, забезпечуючи об'єктивність, обґрунтованість і порівнюваність результатів»¹⁹². Натомість система МОН України демонструє більш інституціалізований підхід, який інтегрує принципи відкритої науки, управління дослідницькими даними відповідно до FAIR, а також значну кількість кількісних індикаторів результативності й впливу. Критерії МОН України відображають сучасні міжнародні тенденції до відкритості, підзвітності та орієнтації на суспільний ефект науки, однак потребують збалансування між метриками та експертним судженням задля уникнення редукції наукової якості до формальних показників. Загалом обидві моделі можуть розглядатися як взаємодоповнювані компоненти формування системи відповідального оцінювання наукових досліджень і проектів в Україні.

¹⁸⁹ Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, затверджений рішенням Наукової ради Національного фонду досліджень України від 30 жовтня 2025 р., протокол засідання № 30. URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

¹⁹⁰ Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, схвалений рішенням наукової ради Національного фонду досліджень України (протокол засідання від 25 серпня 2023 р. № 21 зі змінами відповідно до рішення наукової ради НФДУ від 26 жовтня 2023 р. протокол № 28). URL: <https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/poryadok-provedennya-naukovoi%CC%88-i-naukovo-tehnicnoi%CC%88-ekspertyzy-proektiv-pogodzenyj-1.pdf>

¹⁹¹ МОН України. Наказ «Про проведення у 2025 році конкурсного відбору проектів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, виконавцям яких є працівник закладів вищої освіти та наукових установ, що належать до сфери управління МОН, а також працівники наукових установ НАН України, які беруть участь у проведенні комплексних міжвідомчих досліджень» від 24 вересня 2025 р. № 1281». URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

¹⁹² Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, затверджений рішенням Наукової ради Національного фонду досліджень України від 30 жовтня 2025 р., протокол засідання № 30. URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

Ключові тенденції оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки

Здійснений аналіз пріоритетних міжнародних ініціатив, моніторинг зарубіжного і вітчизняного національного досвіду та вивчення науково-аналітичних оглядів щодо оцінювання наукових досліджень і проєктів на основі принципів і підходів відкритої науки дав змогу виокремити такі тенденції:

- функціонування інтегрованої системи оцінювання, в якій нові підходи в оцінюванні наукових досліджень і проєктів не замінюють усталені, а нашаровуються, взаємно доповнюють і утворюють змішані моделі відповідального оцінювання в умовах відкритої науки;

- домінування експертного (якісного) оцінювання як ключового механізму відбору наукових проєктів та відмова від кількісних метрик у більшості міжнародних фондів і наукових організацій та поступовий перехід до відповідального оцінювання Responsible Research Assessment (RRA), як нової парадигми;

- інституціоналізація відкритої науки, згідно з якою до оцінювання наукових досліджень і проєктів введено інформацію про забезпечення відкритого доступу, відкритих даних, управління даними, прозорості методів і визнання відкритих внесків;

- інтеграція DEI-принципів (різноманіття, рівність, інклюзія), що засвідчує важливість гендерного балансу та інклюзивності в оцінюванні наукових досліджень і проєктів;

- актуалізація міжнародних порівняльних наукових пошуків стосовно оцінювання наукових досліджень і проєктів та врахування національних, інституційних та управлінських особливостей системи науки й інновацій.

Висновки

Аналіз національних практик зарубіжних країн, пріоритетних міжнародних ініціатив та науково-аналітичних оглядів з питань оцінювання наукових досліджень і проєктів в умовах відкритої науки дав підстави для такого висновку.

1. Відбулася інтеграція відкритої науки у грантове та інституційне оцінювання наукових досліджень і проєктів, що підтверджується посиленням вимог до:

- системного врахування принципів відкритої науки як обов'язкової складової оцінювання проєктних заявок, зокрема в межах критеріїв «Досконалість» та «Якість і ефективність впровадження», та засвідчує інтеграцію відкритості не лише як додаткової опції, а як елементу методологічної обґрунтованості проєкту;

- управління дослідницькими даними відповідно до принципів FAIR, зокрема наявністю чіткого опису підходів до збереження, доступності та повторного використання даних, навіть якщо повний план управління даними (DMP) не подається на етапі заявки;

- відтворюваності та прозорості досліджень, що розглядаються як ключовий показник наукової якості. У заявках необхідно передбачати заходи щодо прозорого дизайну дослідження, відкритого доступу до методології, програмного забезпечення та робочих процесів;

- зростання ролі відкритого доступу як стандарту наукової комунікації. Негайний відкритий доступ до публікацій і дослідницьких даних через надійні репозитарії та відкриті ліцензії стає нормативною вимогою, разом з іншими результатами (моделей, протоколів, матеріалів) та активно рекомендується;

- розвиток відкритого рецензування та підвищення прозорості експертних процедур, що сприяє більшій підзвітності та довірі до процесів оцінювання;

- залучення громадян і кінцевих користувачів до дослідницького процесу, що зумовлює створення важливого напрямку – громадянської науки та співтворення знань із залученням суспільства, що розширює соціальну релевантність досліджень і посилює їхній вплив;

- стимулювання раннього й відкритого поширення результатів. Простежується активне впровадження практик попередньої реєстрації, зареєстрованих звітів і препринтів, які сприяють підвищенню достовірності досліджень, зменшенню упередженості публікацій та забезпеченню наукового пріоритету; утвердження принципів відповідального, етичного та неупередженого оцінювання.

2. У зарубіжному науковому просторі відбулася переорієнтація на якісне оцінювання замість кількісних метрик:

– перехід світової академічної спільноти від вузької бібліометричної моделі до відповідального, відкритого, етичного та інклюзивного оцінювання науки, де враховується не лише кількість публікацій, а з огляду на галузеву специфіку оцінюється реальний внесок дослідника у розвиток знань, інновацій та суспільства, передусім на основі впровадження CRediT-таксономії;

– створення структурованих моделей оцінювання, таких як SCOPE Framework, що допомагає інституціям планувати, реалізовувати й перевіряти справедливі процедури оцінювання;

– оцінювання значущості наукових здобутків дедалі більше ґрунтується на змістовному аналізі та доказовому обґрунтуванні, а не на формальних показниках, таких як імпаکت-фактор чи h-index. Метрики розглядаються лише як допоміжний інструмент із урахуванням дисциплінарного контексту;

– розширення поняття наукових результатів і переоцінка дослідницьких здобутків. Спостерігається тенденція до відходу від традиційної уваги на публікаціях у високореєтингових журналах, натомість акцент переноситься на широкий спектр наукових продуктів: дані, програмне забезпечення, алгоритми, протоколи, моделі, зокрема з використанням Make Data Count а також суспільний і політичний вплив результатів досліджень;

– необхідність дотримання доброчесності, прозорості, конфіденційності, уникнення конфліктів інтересів і неявних упереджень, про що наголошувалося в європейських політиках оцінювання наукових досліджень і проєктів. Оцінювання має бути поважним, конструктивним і враховувати кар’єрний етап заявника;

– розвиток принципів рівності, різноманітності та інклюзивності (EDI). Оцінювання дедалі більше включає критерії справедливості, підтримки інклюзивної академічної кар’єри та запобігання упередженням за ознаками статі, віку, дисципліни чи інституційної приналежності.

3. Зазначене вище дає змогу виокремити такі тенденції:

– функціонування інтегрованої системи оцінювання, в якій нові підходи в оцінюванні наукових досліджень і проєктів не замінюють усталені, а нашаровуються, взаємно доповнюють і утворюють змішані моделі відповідального оцінювання в умовах відкритої науки;

– домінування експертного (якісного) оцінювання як ключового механізму відбору наукових проєктів та відмова від кількісних метрик у більшості міжнародних фондів і наукових організацій та поступовий перехід до відповідального оцінювання Responsible Research Assessment (RRA), як нової парадигми;

– інституціоналізація відкритої науки, згідно з якою до оцінювання наукових досліджень і проєктів введено інформацію про забезпечення відкритого доступу, відкритих даних, управління даними, прозорості методів і визнання відкритих внесків;

– інтеграція EDI-принципів (різноманітності, рівності, інклюзії), що засвідчує важливість гендерного балансу та інклюзивності в оцінюванні наукових досліджень і проєктів;

– актуалізація міжнародних порівняльних наукових пошуків стосовно оцінювання наукових досліджень і проєктів та врахування національних, інституційних та управлінських особливостей системи науки й інновацій.

4. Рекомендації для національного українського наукового простору, МОН України та Національного фонду досліджень України:

– перехід від бібліометричного підходу до якісного експертного оцінювання. Необхідно поступово зменшувати залежність від імпакт-факторів, кількості публікацій і цитувань як основних критеріїв наукової результативності. Натомість слід розвивати якісні механізми експертної оцінки, які враховують змістовну новизну, методологічну обґрунтованість і реальний внесок дослідження;

– інституційне впровадження принципів відповідального оцінювання досліджень. Доцільним є формування національної політики відповідального оцінювання науки, що ґрунтується на прозорості, етичності, контекстності та недискримінаційності. Такі підходи мають стати частиною наукової культури, а не лише адміністративною процедурою атестації;

– розвиток сучасних інструментів оцінювання наукових досліджень і проєктів та прозорих процедур. Національному фонду досліджень України та МОН України слід адаптувати міжнародні моделі, такі як SCOPE Framework, для планування й перевірки справедливих процедур оцінювання наукових досліджень і проєктів. Також важливо забезпечити прозорість рішень експертних комісій і систематичний зворотний зв’язок для заявників;

– у період повоєнного відновлення особливо важливим є оцінювання наукових досліджень і проєктів, що враховує національні пріоритети розвитку, суспільні потреби, регіональну специфіку та

українськомовний науковий простір. Наукова діяльність має оцінюватися також через її внесок у відбудову країни, соціальну стійкість та інноваційний розвиток;

Збереження цілісності та якості досліджень, максимізація різноманітної, інклюзивної та недискримінаційної науки, а також оптимізація дослідницької діяльності для глобального суспільного блага є основними рушіями в умовах трансформаційних змін у світі.

У цілому реформування оцінювання науки в Україні має бути спрямоване на перехід до відповідальної, відкритої та інклюзивної моделі, яка визнає багатовимірність наукового внеску та посилює роль науки у суспільному розвитку й європейській інтеграції держави

Список використаних джерел

1. МОН України. Наказ «Про проведення у 2025 році конкурсного відбору проектів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, виконавцям яких є працівники закладів вищої освіти та наукових установ, що належать до сфери управління МОН, а також працівники наукових установ НАН України, які беруть участь у проведенні комплексних міжвідомчих досліджень» від 24 вересня 2025 р. № 1281». URL: <https://nauka.gov.ua/docs/186/%D0%9D%D0%B0%D0%B7-1281.PDF>

2. Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, затверджений рішенням Наукової ради Національного фонду досліджень України від 30 жовтня 2025 р., протокол засідання № 30. URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/poryadok-provedennya-ekspertyzy_25.11.pdf

3. Національний фонд досліджень України. Порядок проведення наукової і науково-технічної експертизи проектів та розгляду заявок на одержання грантової підтримки, що подаються до Національного фонду досліджень України, схвалений рішенням наукової ради Національного фонду досліджень України (протокол засідання від 25 серпня 2023 р. № 21 зі змінами відповідно до рішення наукової ради НФДУ від 26 жовтня 2023 р. протокол № 28). URL: <https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/poryadok-provedennya-naukovoi%CC%88-i-naukovo-tehnichnoi%CC%88-ekspertyzy-proektiv-pogodzhenyj-1.pdf>

4. Реейло І. Теоретичні основи оцінювання наукових досліджень і проектів згідно з принципами і підходами відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення країни / Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Реейло, М. Саяк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

5. A New Research Assessment Towards a Socially Relevant Science in Latin America and the Caribbean. URL: <https://www.clacso.org/wp-content/uploads/2022/08/Declaration-of-principles-Summary-Version-VERSION-FINAL-16.23.pdf>

6. Allen L. & Barbour V. & Cobey K. & Faulkes Z. & Hazlett H. & Lawrence R. & Lima Gi. & Massah F. & Schmidt R. (2025). A Practical Guide to Implementing Responsible Research Assessment at Research Performing Organizations. DOI:[/doi.org/10.5281/zenodo.15000683](https://doi.org/10.5281/zenodo.15000683).

7. Austrian Science Fund. URL: <https://www.fwf.ac.at/en/>

8. Berlin Institute of Health (BIH). URL: <https://www.bihealth.org/en/about-us/mission-and-strategy>

9. CoARA. URL: <https://www.coara.org/>

10. CRediT. Contributor Role Taxonomy. URL: <https://credit.niso.org/>

11. Rijcke, S., Cosentino, C., Crewe, R., D'Ippoliti, C., Motala-Timol, S., Binti A Rahman, N., Rovelli, L., Vaux, D.L. and Yupeng, Y. 2023. The Future of Research Evaluation: A Synthesis of Current Debates and Developments. Global Young Academy (GYA), the InterAcademy Partnership (IAP) and the International Science Council (ISC) Centre for Science Futures. DOI:[/doi.org/10.24948/2023.06](https://doi.org/10.24948/2023.06). C. 25.

12. Dryad. Publish and preserve your data. URL: <https://datadryad.org/>

13. Dutch research council (NWO), Open Science policy: URL: <https://www.nwo.nl/open-science>

14. EDI Caucus. EDICa. URL: <https://edicaucus.ac.uk/>

15. Eurobarometer 2024- European citizens' knowledge and attitudes towards science and technology (2025). DOI: 10.2777/6040908

16. European Commission, Horizon Europe Programme Guide, 2024. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021_2027/horizon/guidance/programme-guide_horizon_en.pdf
17. European Science Foundation. Guidelines for ESF Reviewers. (2025). URL: https://www.esf.org/wp-content/uploads/2025/10/ESF-Reviewer-Full-Guidelines_v4-Oct25.pdf. P. 5.
18. European Science Foundation. Principles for Research Assessment followed by ESF Reviewers. (2025). URL: https://www.esf.org/wp-content/uploads/2025/10/ESF-Principles-for-Research-Assessment_v3-Oct25.pdf. P.2
19. Figshare. Credit for all your research. URL: <https://figshare.com/>
20. Fors Y., Christa A., Marengo M., Kiesselbach M. WG Improving Practices in the Assessment of Research Proposals – Discussing Ways to Implement ARRA Commitments 1, 2 and 3 in Research Funding Criteria, Procedures and Culture. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17988266>
21. General Principles of the FWF Decision Making Procedure. (2025). URL: https://www.fwf.ac.at/fileadmin/Website/Dokumente/Foerderung/fwf_decision_making_procedure.pdf
22. Government of Canada. URL: <https://nrc.canada.ca/en/corporate/research-excellence>
23. Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L. et al. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. (2015). Nature 520, 429–431. DOI: <https://doi.org/10.1038/520429a>
24. Hungarian Research Network. URL: <https://hun-ren.hu/home>
25. HUN-REN Welcome Home and Foreign Researcher Recruitment Programme. URL: <https://hun-ren.hu/welcome-home-programme/hun-ren-welcome-home-and-foreign-researcher-recruitment-programme-107548>
26. INORMS. SCOPE Framework for Research Evaluation. URL: <https://inorms.net/scope-framework-for-research-evaluation/>
27. Kip M. WT BIH MERIT. Implementing mechanisms of robustness and transparency into the assessments of translational research (2025). URL: <https://www.bihealth.org/en/notices/wt-bih-merit>
28. Kip, M. (2025). Structured project templates with integrated responsible research & innovation (RRI) and open sciences (OS) criteria and corresponding assessment aids for reviewers for (intramural) research funding lines at Charité and BIH. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14609457>
29. Knowledge Foundation in Sweden. URL: <https://www.kks.se/en/start-en/>
30. Knowledge Foundation in Sweden. Preparation and assessment. URL: <https://www.kks.se/en/funding-and-assessment/preparation-and-assessment/>
31. Latin American Forum on Research Assessment (FOLEC-CLACSO). URL: <https://sfdora.org/case-study/the-latin-american-forum-for-research-assessment/>
32. Luxembourg National Research Fund. How we fund research. URL: https://www.fnr.lu/wp-content/uploads/2025/10/selection-process_updated.jpg
33. Luxembourg National Research Fund. URL: <https://www.fnr.lu/>
34. Luxemburg National Research Fund (FNR) and the Declaration on Research Assessment Group (DORA). (2021). URL: <https://www.fnr.lu/wp-content/uploads/2021/09/Responsible-research-assessment-DORA-FNR-1pager.png>
35. Luxemburg National Research Fund (FNR). URL: <https://www.fnr.lu/>
36. Make Data Count. (2024). An Essential Infrastructure for Open Science. URL: <https://makedatacount.org/>
37. Natural Science and Engineering Research Council (NSERC) of Canada, Guidelines on the assessment of contributions to research, training and mentoring, 2024: URL: <https://nserc-crsng.canada.ca/en/guidelines-assessment-contributions-research-training-and-mentoring>
38. Netherlands organisation for Health Research and Development (ZonMW), Knowledge development. URL: <https://www.zonmw.nl/en/about-zonmw/knowledge-development>
39. NIH Central Resource for Research Grants and Funding Information. URL: <https://grants.nih.gov/>
40. Pedersen, D.B., Gensby, U., Hedegaard, J., Hansen, O. K., Theilgaard, J. B., & Bennike, K. B. (2025). Emerging Practices in Research Assessment: Cross-Case Analysis of 10 International Funders. Evidence Report produced for the EU Presidency High-Level Conference on Reforming Research Assessment (CeRRA). URL: <https://www.cerra.aau.dk>
41. Philippe Gillet, Yves Caristan, Patrick Levy, Christine Cherbut, Véronique Perdereau (2023). Mission sur l'écosystème de la recherche et de l'innovation (2023). URL: <https://www.enseignementsup->

recherche.gouv.fr/sites/default/files/2023-06/rapport---mission-sur-l-cosyst-me-de-la-recherche-et-de-l-innovation-28193.pdf .

42. Portuguese Foundation for Science and Technology. URL: <https://www.fct.pt/en/>
43. R&D Projects in All Scientific Domains 2025. Guide For Peer Reviewers. <https://www.fct.pt/en/concursos/concurso-de-projetos-i-d-em-todos-os-dominios-cientificos-2025>
44. Research Council of Finland. <https://www.aka.fi/en/>
45. Research Council of Finland. Open Science. URL: <https://www.aka.fi/en/from-research-to-society/responsible-science/open-science/#>
46. Research Council of Finland. RCF review principles. URL: <https://www.aka.fi/globalassets/10rahoitus/2025-liitteet/talvihaku-2026/rcf-review-principles-2025.pdf>
47. Rushforth, A., Sivertsen, G., Wilsdon, J., Bin, A., Firth, C., Fraser, C., et al. (2025). A new typology of national research assessment systems: continuity and change in 13 countries. RoRI Working Paper No.15. Research on Research Institute. Preprint. URL: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.29041787.v4>
48. San Francisco Declaration on Research Assessment. URL: <https://sfdora.org/read/>
49. Strategic Plan 2023-2026. URL: <https://sfdora.org/strategic-plan/>
50. The Agreement on Reforming Research Assessment. (2022). URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf
51. Wilsdon, J., et al. (2015). The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management. URL: 10.13140/RG.2.1.4929.1363
52. World Conferences on Research Integrity. (2025). Hong Kong Principles. URL: <https://www.wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>
53. WT BIH MERIT. URL: <https://www.bihealth.org/en/translation/innovation-enabler/quest-center/projects/project/wt-bih-merit>
54. Zenodo. URL: <https://zenodo.org/>

Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо захисту прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки

Наталія ПРИХОДЬКІНА*доктор педагогічних наук, професор,**головний науковий співробітник**відділу дослідницької діяльності університетів**Інституту вищої освіти НАПН України*<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-9965-6912>

Анотація. У дослідженні здійснено компаративний аналіз досвіду США, країн Європейського Союзу та України щодо захисту прав інтелектуальної власності в контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки. Розкрито механізми правового регулювання відкритого доступу до результатів публічно фінансованих досліджень, зокрема федеральну ліцензію для державних цілей у США та Стратегію збереження прав у країнах cOAlition S. Проаналізовано політики інтелектуальної власності провідних університетів світу — Гарвардського, Массачусетського технологічного інституту, Стенфордського, Кембриджського, Оксфордського та інших, — що демонструють різноманітні моделі поєднання комерціалізації винаходів із забезпеченням відкритого доступу до публікацій. Досліджено стан імплементації принципів відкритої науки в Україні, роль Інституту вищої освіти НАПН України у науково-методичному супроводі цих процесів, а також практики українських університетів щодо розбудови інституційних репозитаріїв та затвердження політик відкритого доступу. На основі проведеного аналізу виявлено ключові тенденції: збереження авторських прав за дослідниками через законодавчо закріплені механізми державних ліцензій; стандартизацію ліцензування через ліцензії Creative Commons як універсального інструменту управління авторськими правами в академічному середовищі; диференціацію підходів щодо публікацій і патентоспроможних винаходів; скасування ембарго та забезпечення негайного відкритого доступу; інституціоналізацію політик відкритого доступу за принципом «opt-out»; інтеграцію вимог відкритого доступу в системи оцінювання якості досліджень.

Ключові слова: відкрита наука, інтелектуальна власність, авторське право, відкритий доступ, ліцензії Creative Commons, Стратегія збереження прав, федеральна ліцензія для державних цілей, інституційний репозитарій, оцінювання якості досліджень, трансфер технологій, заклади вищої освіти, Plan S, політика відкритого доступу, наукові публікації, дослідницькі дані, європейська інтеграція.

Abstract. The study provides a comparative analysis of the experiences of the United States, European Union countries, and Ukraine regarding the protection of intellectual property rights in the context of research quality assessment under conditions of open science. The mechanisms of legal regulation of open access to publicly funded research results are examined, including the federal license for government purposes in the USA and the Rights Retention Strategy in cOAlition S countries. The intellectual property policies of leading world universities—Harvard, Massachusetts Institute of Technology, Stanford, Cambridge, Oxford, and others—are analyzed, demonstrating various models of combining invention commercialization with ensuring open access to publications. The state of implementation of open science principles in Ukraine is investigated, along with the role of the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine in providing scientific and methodological support for these processes, as well as the practices of Ukrainian universities in developing institutional repositories and adopting open access policies. Based on the analysis conducted, key trends have been identified: retention of copyright by researchers through legislatively established mechanisms of government licenses; standardization of licensing through Creative Commons licenses as a universal tool for copyright management in the academic environment; differentiation of approaches regarding publications and patentable inventions; elimination of embargoes and provision of immediate open access; institutionalization of open access policies based on the "opt-out" principle; integration of open access requirements into research quality assessment systems.

Keywords: open science, intellectual property, copyright, open access, Creative Commons licenses, Rights Retention Strategy, federal license for government purposes, institutional repository, research quality

assessment, technology transfer, higher education institutions, Plan S, open access policy, scholarly publications, research data, European integration.

Актуальність проблеми щодо захисту прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки

Сучасна наукова екосистема перебуває в стані глибокої трансформації, рушійною силою якої є два, на перший погляд, протилежні вектори: посилення захисту прав інтелектуальної власності (ПІВ) як стимулу для інновацій та поширення парадигми відкритої науки, що прагне до максимальної прозорості та доступності знань. Відкрита наука розглядається як новий стандарт для поширення знань, що сприяє кооперативній роботі, обміну даними та результатами досліджень, а не лише публікаціями. З іншого боку, законодавство про інтелектуальну власність, зокрема авторське право та патенти, історично слугує для збалансування моральних та економічних прав творців та винахідників із ширшими інтересами та потребами суспільства, винагороджуючи їх за інтелектуальні зусилля. З одного боку, дослідники визнають потенціал відкритої науки у прискоренні наукового прогресу, демократизації знань та підвищенні ефективності досліджень. З іншого – існують обґрунтовані застереження щодо захисту інтелектуальної власності, забезпечення якості досліджень та збереження конкурентних переваг.

Права інтелектуальної власності, патенти, авторські права відіграють важливу роль в академічній діяльності та є основоположними засобами впливу науки на життя громадськості та надання послуг суспільству. Без відповідного захисту прав на винаходи та твори зменшується стимул для дослідників зосередитись на прикладних дослідженнях, а для наукових установ поширювати інноваційні ідеї та практику. Передача технологій та знань від академії іншим партнерам на цей час є центральною в екосистемі, що включає науково-дослідні організації, державні установи та приватні суб'єкти, такі як компанії та громадські організації¹⁹³.

У листопаді 2021 р. на 41-й сесії Генеральної конференції 193 країни-члени ЮНЕСКО, включаючи Україну, одностайно прийняли Рекомендацію про відкриту науку¹⁹⁴ – перший глобальний міжнародний нормативний документ у цій сфері. У Рекомендації визнається важливість існуючих міжнародних правових рамок, зокрема, у сфері прав інтелектуальної власності, включаючи права науковців на їхні наукові продукти, та наголошується, що практика відкритої науки, заснована на цінностях співпраці та обміну, базується на існуючих системах інтелектуальної власності та сприяє відкритому підходу, що заохочує використання відкритого ліцензування.

За Рекомендацією публікації мають бути розміщені у відкритому доступі безкоштовно, а передача авторських прав третім сторонам не повинна обмежувати права громадськості на відкритий доступ¹⁹⁵. Водночас у документі звертається увага на необхідність балансу відкритості з правами інтелектуальної власності, захистом персональних даних та міркуваннями безпеки. Право інтелектуальної власності забезпечує правову основу, в межах якої може бути реалізована відкрита наука. Ключовим є питання вибору відповідних ліцензій, зокрема ліцензій Creative Commons, що дозволяють авторам зберігати певні права при одночасному забезпеченні широкого доступу до їхніх робіт¹⁹⁶. Проаналізуємо досвід США та європейських країн щодо захисту прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки.

США

Успішна інтеграція прав інтелектуальної власності та відкритої науки є комплексною соціально-політичною проблемою, що вимагає системних змін у трьох взаємопов'язаних сферах. По-перше, це стосується нормативно-правового регулювання та політик, які встановлюють правила для дослідників,

¹⁹³ Потреба у стратегіях із врегулювання прав інтелектуальної власності в академічних установах. 2019. URL: https://ipr.nas.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2019_ALLEA_Statement_IPR_Strategy_ua_15_05_2020.pdf, с. 16

¹⁹⁴ UNESCO Recommendation on Open Science. URL: <https://www.unesco.org/en/open-science/about>

¹⁹⁵ UNESCO Recommendation on Open Science: a response from cOAlition S. URL: <https://www.coalition-s.org/unesco-recommendation-on-open-science-a-response-from-coalition-s/>

¹⁹⁶ Kumar N. Rethinking Intellectual Property Rights in the Era of Open Science. Interdisciplinary Studies in Society, Law, and Politics. 2024. Vol. 2. No. 3. URL: <https://doi.org/10.61838/kman.isslp.2.3.1>

установ та фінансових установ. По-друге, це зачіпає критерії оцінювання дослідницької діяльності, які визначають, що саме ціниться в академічному середовищі. По-третє, це вимагає трансформації інституційних практик управління інноваціями, зокрема, ролі університетів.

Підхід Сполучених Штатів Америки до управління результатами наукових досліджень історично формувався під сильним впливом ідеї комерціалізації та трансферу технологій. Фундаментальним документом, що визначив сучасну інноваційну систему США, є Закон Бея-Доула (The Bayh-Dole Act) 1980 р.¹⁹⁷, дозволивши університетам, некомерційним організаціям та малому бізнесу зберігати права власності (отримувати патенти) на дослідження, здійснені за федерального фінансування. В обмін на це право, установи зобов'язувалися надавати уряду невиключну, безоплатну ліцензію на використання винаходу. Цей закон став поштовхом до розвитку академічного підприємництва, стимулюючи створення в університетах офісів трансферу технологій (Technology Transfer Offices – ТТО), що займалися патентуванням та ліцензуванням університетських розробок. Проте дія Закон Бея-Доула не поширювалася на наукові статті, що є окремою правовою категорією¹⁹⁸.

Однак в останнє десятиліття у США спостерігається тенденція до забезпечення відкритого доступу до досліджень, здійснених за фінансування держави. Основою сучасної американської політики відкритого доступу є прийнятий у 2013 р. «Меморандум для керівників виконавчих департаментів та агентств: Збільшення доступу до результатів наукових досліджень, що фінансуються з федерального бюджету» (Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies: Increasing Access to the Results of Federally Funded Scientific Research¹⁹⁹), згідно з яким федеральні агентства з бюджетом понад \$100 млн зобов'язані розробити плани для забезпечення відкритого доступу до публікацій. Зокрема, дозволяється 12-місячне ембарго (період, коли стаття доступна лише за платною підпискою).

Пандемія COVID-19 продемонструвала критичну важливість негайного та безперешкодного доступу до наукових досліджень. Під час кризи видавництва тимчасово відкрили доступ до публікацій, пов'язаних із коронавірусом, що дозволило дослідникам у всьому світі швидко обмінюватися результатами та прискорити розробку вакцин і методів лікування²⁰⁰. Цей досвід став каталізатором перегляду федеральної політики відкритого доступу. 25 серпня 2022 р. Управління з питань науково-технологічної політики Білого дому (Office of Science and Technology Policy – OSTP) оприлюднило меморандум «Забезпечення вільного, негайного та справедливого доступу до результатів досліджень, що фінансуються з федерального бюджету» (Ensuring Free, Immediate, and Equitable Access to Federally Funded Research²⁰¹), відомий як Меморандум Нельсон (Nelson Memo). За Меморандумом з 31 грудня 2025 р. всі політики відкритого доступу набувають чинності.

Варто зазначити, що провідні американські наукові фонди прискорили впровадження процес імплементації "Меморандуму Нельсон", встановивши дату набуття чинності на 1 липня 2025 р., значно випередивши загальний дедлайн. Національні інститути здоров'я (National Institutes of Health – NIH), які є найбільшими у світі державними спонсорами біомедичних досліджень, оновили свою Політику публічного доступу. З 1 липня 2025 р. всі фінальні рецензовані рукописи, здійснені за фінансування NIH, повинні бути депоновані в репозиторій PubMed Central (PMC) одразу після прийняття до публікації та бути у відкритому доступі без будь-якого ембарго з офіційної дати публікації²⁰². Це значна зміна порівняно з попередньою політикою, яка дозволяла 12-місячну затримку.

Ключовим правовим механізмом імплементації Меморандуму Нельсон є федеральна ліцензія для державних цілей (Federal Purpose License – FPL), кодифікована у 2 C.F.R. § 200.315(b) Кодексу федеральних нормативних актів²⁰³. Ця ліцензія існує майже 50 років, вперше була запроваджена у 1976

¹⁹⁷ The Bayh-Dole Act. A guide to the law and implementing regulations. URL: <https://www.cogr.edu/sites/default/files/COGR%20Bayh%20Dole%20V.2.pdf>

¹⁹⁸ Thomas J. March-In Rights Under the Bayh-Dole Act. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5148000>

¹⁹⁹ Holdren J. P. Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies: Increasing Access to the Results of Federally Funded Scientific Research. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/scholcom/240/>

²⁰⁰ PLOS cheers the OSTP memorandum "Ensuring Free, Immediate, and Equitable Access to Federally Funded Research". The Official PLOS Blog. URL: <https://theblog.plos.org/2022/09/plos-cheers-the-ostp-memorandum/>

²⁰¹ Nelson A. Ensuring Free, Immediate, and Equitable Access to Federally Funded Research. White House Office of Science and Technology Policy. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/08/08-2022-OSTP-Public-Access-Memo.pdf>

²⁰² 2024 NIH Public Access Policy. URL: <https://grants.nih.gov/grants/guide/notice-files/NOT-OD-25-047.html>

²⁰³ 2 C.F.R. § 200.315 – Intangible Property. Code of Federal Regulations. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-2/subtitle-A/chapter-II/part-200/subpart-D/subject-group-ECFR8feb98c2e3e5ad2/section-200.315>

р. в документі «Циркуляр A-110» (Circular A-110)²⁰⁴. З квітня 2024 р. Управління з питань менеджменту та бюджету (Office of Management and Budget – OMB) оновило формулювання цього регуляторного положення²⁰⁵. Згідно з оновленим текстом: «федеральне агентство-грантодавець резервує безоплатне, невиключне та безвідкличне право відтворювати, публікувати або іншим чином використовувати твір для федеральних цілей та уповноважувати інших робити те саме. Це включає право вимагати від грантоотримувачів робити такі твори доступними через визначені агентством репозиторії публічного доступу»²⁰⁶.

Федеральна ліцензія для державних цілей є невиключною ліцензією, що означає збереження авторських прав за дослідниками. Згідно з 2 C.F.R. § 200.315(b): «Грантоотримувач може отримати авторське право на будь-який твір, що підлягає охороні авторським правом і який було створено або право власності на який було набуто в рамках федерального гранту»²⁰⁷. Федеральна ліцензія набуває чинності в момент підписання грантової угоди, до будь-яких договорів з видавництвами. Це означає, що навіть якщо автор пізніше підпише видавничий договір, який передає виключні права видавництву, уряд зберігає свою невиключну ліцензію на використання твору для федеральних цілей²⁰⁸.

У відповідь на ці виклики академічні установи, консорціуми та альянси об'єдналися в ініціативу «Право на депонування» (The Right to Deposit)²⁰⁹. Учасники цієї ініціативи обговорюють, як федеральна ліцензія для державних цілей повинна бути підтримана всіма федеральними грантодавцями та університетськими політиками відкритого доступу для допомоги авторам у збереженні їхніх прав²¹⁰.

Національний науковий фонд (National Science Foundation – NSF) вимагає від своїх грантоотримувачів депонувати копії рецензованих статей та матеріалів конференцій²¹¹ у своєму публічному репозиторії (NSF Public Access Repository – NSF-PAR²¹²). У Політиці відкритого доступу NSF (NSF Public Access Policy²¹³) акцентовано увагу на управлінні даними: кожна грантова заявка повинна містити План управління даними (Data Management Plan), який описує, як дані будуть збиратися, зберігатися, захищатися та поширюватися. Цей план має чітко визначати політики доступу та спільного використання, враховуючи питання приватності, конфіденційності, безпеки та прав інтелектуальної власності. Дослідження, фінансовані NIH, підпадають під дію урядової ліцензії на використання (Government Use License²¹⁴), яка дозволяє негайний випуск статей грантоотримувачів²¹⁵.

Політики інтелектуальної власності провідних американських університетів та дослідницьких центрів демонструють різноманітність підходів до балансування комерціалізації та відкритості. Система управління інтелектуальною власністю та авторським правом у Гарвардському університеті (Harvard University) є унікальним прикладом балансу між академічною свободою дослідників та інституційними інтересами закладу. Гарвардський університет здійснив революційний крок, запровадивши першу в США політику відкритого доступу "за замовчуванням" – "Harvard Open Access Policy"²¹⁶. Її сутність полягає в тому, що кожен дослідник університету надає невиключну ліцензію на розповсюдження своїх наукових статей з некомерційною метою, що дозволяє закладу розміщувати ці роботи у відкритому цифровому репозитарії DASH (Digital Access to Scholarship at Harvard)²¹⁷. Професорсько-викладацький склад зберігає за собою авторські права на свої наукові та творчі доробки (книги, статті, лекційні курси чи музичні

²⁰⁴ Authors Alliance. Legal Pathways to Open Access: Open Access and U.S. Federal Information Policy. White Paper. №. 1. URL: https://www.authorsalliance.org/resources/legal-pathways-to-open-access-no-1/#_edn1

²⁰⁵ Author Rights: how an updated regulation can help federally funded authors retain copyright. URL: <https://galter.northwestern.edu/news/author-rights-how-an-updated-regulation-can-help-federally-funded-authors-retain-copyright>

²⁰⁶ 2 C.F.R. § 200.315 – Intangible Property. Code of Federal Regulations. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-2/subtitle-A/chapter-II/part-200/subpart-D/subject-group-ECFR8feb98c2e3e5ad2/section-200.315>

²⁰⁷ Там само

²⁰⁸ Harbeson E. Open Access and U.S. Federal Information Policy. <https://ssrn.com/abstract=5020096>

²⁰⁹ The Right to Deposit. <https://sites.google.com/uconn.edu/the-right-to-deposit/home?authuser=0>

²¹⁰ Outcomes, Questions, and Answers: "The Right to Deposit (R2D) Uniform guidance to ensure author compliance and public access". <https://escholarship.org/uc/item/0bj150gj>

²¹¹ NSF Public Access Initiative. URL: <https://www.nsf.gov/public-access>

²¹² NSF Public Access Repository. URL: <https://par.nsf.gov>

²¹³ NSF Public Access Policy. URL: <https://research.columbia.edu/nsf-public-access-policy>

²¹⁴ Government licences. URL: <https://www.copyright.com.au/licences-permission/government-licences/>

²¹⁵ U.S. Science Funding Agencies Roll Out Policies for Free Access to Journal Articles. URL: <https://opusproject.eu/openscience-news/u-s-science-funding-agencies-roll-out-policies-for-free-access-to-journal-articles/>

²¹⁶ Harvard Open Access Policies. URL: <https://library.harvard.edu/harvard-open-access-policies>

²¹⁷ DASH: An open access repository of research by the Harvard community. URL: <https://library.harvard.edu/services-tools/dash>

твори). Це правило дозволяє вченим вільно розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної праці, окрім адміністративних документів або специфічних завдань, які університет замовив і профінансував (у таких випадках права переходять до закладу). Ця система працює за принципом "opt-out" ("за замовчуванням"), проте вона гнучко враховує інтереси авторів через механізм "вейвера" (waiver)²¹⁸ — документ, який звільняє конкретну статтю від дії університетської ліцензії. Такий підхід гарантує, що політика відкритості не обмежує науковців у виборі престижних журналів для публікації.

Водночас сфера патентного права та комерціалізації винаходів регулюється інакше і перебуває під контролем Офісу технологічного розвитку (Office of Technology Development – OTD)²¹⁹. Якщо науковий результат, наприклад нові ліки чи інженерна технологія, був створений із використанням значних ресурсів університету, лабораторного обладнання або в рамках грантового фінансування, права на таку інтелектуальну власність належать Гарварду²²⁰. Це відповідає федеральному законодавству США, зокрема, акту Бея-Доула (Bayh-Dole Act), і дозволяє університету централізовано займатися патентуванням та ліцензуванням технологій. При цьому інтереси винахідників захищені чіткою схемою розподілу прибутків, яка передбачає виплату частини роялті безпосередньо авторам розробки, їхнім лабораторіям та факультетам, що створює фінансовий стимул для інноваційної діяльності всередині академічного середовища²²¹.

Массачусетський технологічний інститут (Massachusetts Institute of Technology – MIT) є взірцем інституції, яка успішно поєднує активну комерціалізацію з політикою відкритого доступу. Його Офіс ліцензування технологій (Technology Licensing Office – TLO)²²² є одним із найуспішніших у світі, щорічно генерує десятки мільйонів доларів доходу, реєструє сотні патентів та сприяє запуску десятків високотехнологічних стартапів. Ця діяльність базується на суворій політиці інтелектуальної власності, яка закріплює права на винаходи за MIT, якщо вони були створені з використанням його ресурсів. У 2009 р. в MIT було ухвалено політику відкритого доступу²²³, що надає невиключну, безоплатну ліцензію на поширення наукових статей своїх викладачів через інституційний репозиторій. Ця політика діє за принципом "opt-out", тобто вона застосовується автоматично, якщо викладач не подасть запит на виняток²²⁴. У 2017 р. було розширено можливості відкритого доступу на всіх авторів університету, включаючи студентів, аспірантів та співробітників, які не є викладачами. Для цієї категорії діє ліцензія "opt-in" (за згодою)²²⁵. Після підписання цієї ліцензії вона діє автоматично для всіх майбутніх робіт автора, надаючи їм такий самий захист і підтримку, як і викладачам. Політика права інтелектуальної власності MIT за замовчуванням закріплює за інститутом право власності на винаходи, створені його співробітниками та студентами з використанням ресурсів інституту²²⁶.

Водночас, Офіс ліцензування технологій MIT активно підтримує розповсюдження програмного забезпечення через різноманітні моделі, включаючи комерційне ліцензування та популярні ліцензії з відкритим кодом. Реалізація політики здійснюється через репозитарій DSpace@MIT. Станом на листопад 2025 р. близько 57% статей викладачів MIT є у вільному доступі у репозитарії. Колекція налічує понад 54,750 наукових статей та понад 60,000 дисертацій. Матеріали репозитарію були завантажені понад 32 мільйони разів²²⁷. Статистика показує, що статті в DSpace часто мають у десятки разів більше переглядів,

²¹⁸ Harvard Open Access Policy Waiver Request Harvard Library Open Scholarship and Research Data Services Formerly the Waiver Generator. URL: https://harvard.az1.qualtrics.com/jfe/form/SV_2oxS9iUdJfB0KGyv

²¹⁹ Office of Technology Development. URL: <https://otd.harvard.edu>

²²⁰ Protecting intellectual property. URL: <https://otd.harvard.edu/faculty-inventors/protecting-intellectual-property/>

²²¹ Procedure for the allocation of Net Royalties if a Creator is lost or unresponsive. URL: <https://otd.harvard.edu/faculty-inventors/resources/policies-and-procedures/procedure-for-the-allocation-of-net-royalties-if-a-creator-is-lost-or-unres/>

²²² MIT: Technology Licensing Office. URL: <https://tlo.mit.edu>

²²³ MIT: Intellectual Property. 2025. URL: <https://policies.mit.edu/policies-procedures/130-information-policies/131-intellectual-property>

²²⁴ Guidance note from the Research Office and Cambridge Enterprise IP Policy in practice – how it works, who to approach and when? URL: <https://www.enterprise.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2015/04/ip-policy-in-practice-guidance-note-25may10.pdf>

²²⁵ MIT authors' opt-in open access license. <https://libraries.mit.edu/scholarly/mit-open-access/opt-in-oa-license/>

²²⁶ MIT: Software & Open Source Protection. URL: <https://tlo.mit.edu/researchers-mit-community/protect/software-open-source-protection>

²²⁷ Dunn K. Open access downloads: November 2025: statistics from the OA collection of DSpace@MIT. 2025. URL: <https://libraries.mit.edu/news/open-access-downloads-november-2025/43900/>

ніж їхні платні версії на сайтах видавництв (наприклад, стаття про властивості морської води мала 25000 завантажень у DSpace проти 700 у видавця)²²⁸.

Одним із найскладніших аспектів поєднання відкритості та комерціалізації є управління часом публічного розкриття інформації. Публікація статті, тези конференції або навіть презентація на семінарі вважається "публічним розкриттям" (public disclosure). У більшості країн світу це миттєво анулює можливість отримання патенту на винахід (втрата новизни). За рішенням MIT дослідникам рекомендується подавати форму розкриття винаходу до TLO за кілька тижнів або місяців до запланованої публікації. Це дозволяє TLO подати попередню патентну заявку (provisional patent application), яка фіксує пріоритетну дату. Одразу після подання заявки дослідник може вільно публікувати статтю у відкритому доступі, не втрачаючи при цьому прав на комерціалізацію²²⁹.

У Стенфордському університеті (Stanford University) створено спеціалізований Офіс ліцензування технологій (Office of Technology Licensing – OTL), місія якого полягає у сприянні передачі технологій Стенфорда для використання та вигоди суспільства, одночасно генеруючи нецільові доходи для підтримки досліджень та освіти²³⁰. Політика Стенфорда щодо інтелектуальної власності передбачає, що всі потенційно патентоспроможні винаходи, створені викладачами, співробітниками або студентами університету в ході виконання їх університетських обов'язків або з використанням університетських ресурсів, мають бути розкриті університету та належать йому. Винятком є авторське право на педагогічні, наукові або художні твори, які залишаються у творця, якщо інше не передбачено законом або спонсорськими угодами. Важливим аспектом стенфордської моделі є система розподілу доходів від ліцензування. Політика університету передбачає, що дохід від патентів розподіляється наступним чином: після відшкодування університету витрат на патентування, залишок розподіляється між винахідниками (третина), їх факультетом/кафедрою (третина) та університетом в цілому (третина)²³¹.

ЄВРОПА

Відкрита наука стала одним із ключових пріоритетів науково-освітньої політики Європейського Союзу протягом останнього десятиліття. Цей підхід передбачає забезпечення вільного доступу до результатів наукових досліджень, даних та методологій, що фінансуються з публічних коштів. Водночас реалізація принципів відкритої науки породжує складні питання щодо авторського права та інтелектуальної власності, які потребують збалансованого правового регулювання на національному та наднаціональному рівнях.

Директива ЄС 2019/1024 про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору²³² встановлює принцип «open by default» — публічно фінансовані дослідницькі дані мають бути відкритими за замовчуванням, із застереженням «настільки відкрито, наскільки можливо; настільки закрито, наскільки необхідно» (as open as possible, as closed as necessary). Дані повинні відповідати принципам FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable), а держави-члени зобов'язані розробити політики відкритого доступу до фінансованих дослідницьких даних. Саме принцип Reusable безпосередньо пов'язує FAIR із правами інтелектуальної власності. Важливо, що FAIR не тотожний Open: дані можуть бути FAIR-сумісними, але водночас мати обмежений доступ для захисту прав інтелектуальної власності, персональних даних або комерційних інтересів.

Ключовою ініціативою стала Рекомендація Ради ЄС від 2 грудня 2022 р. щодо валоризації знань (Council Recommendation (EU) on the guiding principles for knowledge valorisation²³³), що замінила попередню Рекомендацію 2008/416/ЄС про управління інтелектуальною власністю в діяльності з

²²⁸ Roosa S. DSpace@MIT communities and the benefits of open. URL: <https://libraries.mit.edu/news/dspace-mit-communities-and-the-benefits-of-open/38286/>

²²⁹ MIT: Patenting & Commercializing Your Invention. URL: <https://tlo.mit.edu/understand-ip/patenting-commercializing-your-invention>

²³⁰ Inventions, Patents, and Licensing. Stanford University. URL: <https://doresearch.stanford.edu/policies/research-policy-handbook/intellectual-property/inventions-patents-and-licensing>

²³¹ Stanford Policies on Intellectual Property. Office of Technology Licensing, Stanford University. URL: <https://otl.stanford.edu/stanford-policies-intellectual-property>

²³² Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_036-19#Text

²³³ Council Recommendation (EU) 2022/2415 of 2 December 2022 on the guiding principles for knowledge valorisation. URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2022/2415/oj>

трансферу знань та Кодекс практики для університетів та інших публічних дослідницьких організацій²³⁴. Документ встановлює керівні принципи для держав-членів щодо ефективного управління інтелектуальною власністю в контексті відкритої науки.

У 2018 р. група національних дослідницьких фінансуючих організацій за підтримки Європейської комісії та Європейської дослідницької ради заснувала cOAlition S та запустила План S – ініціативу, спрямовану на прискорення переходу до повного та негайного відкритого доступу до наукових публікацій²³⁵. З 1 січня 2021 р. всі наукові статті, що є результатом досліджень, фінансованих членами коаліції, повинні публікуватися у відкритому доступі негайно, без ембарго²³⁶.

Ключовою вимогою Плану S є збереження авторських прав за авторами. Автори повинні публікувати свої роботи під відкритою ліцензією Creative Commons, що є основним інструментом ліцензування наукового контенту у відкритому доступі²³⁷. План S та BOAI рекомендують CC BY 4.0 як стандартну ліцензію, що вимагає лише атрибуції автора²³⁸. Ліцензії CC0 (Public Domain Dedication) рекомендовані для метаданих та наборів даних, ліцензії з обмеженнями NC (NonCommercial) та ND (NoDerivatives) не рекомендовані для публічно фінансованих досліджень, оскільки NC може обмежувати використання у підручниках та комерційних контекстах, а ND унеможливує переклади – критично для міжнародної науки²³⁹. План S також передбачає обмеження плати за публікацію в журналах відкритого доступу та сприяє розвитку нових бізнес-моделей наукового видавництва.

Заслугує на увагу в контексті нашого дослідження Стратегія збереження прав (Rights Retention Strategy - RRS), підтримувана cOAlition S, що дозволяє авторам зберігати достатньо прав для виконання вимог грантодавців без додаткових витрат, узгоджується зі «шляхом через репозиторій» (repository route), передбаченим Планом S. Ця стратегія поширюється на наукові статті дослідників, фінансування яких здійснюється організаціями-членами cOAlition S, проте є особливо актуальною у випадках, коли матеріали подаються до журналів, видавці яких ще не надають авторам можливості забезпечити відкритий доступ до офіційної версії статті (Version of Record – VoR) у спосіб, що відповідає вимогам Плану S. За умовами Стратегії автор включає до супровідного листа при поданні статті та до самого тексту рукопису стандартне формулювання: "З метою забезпечення відкритого доступу автор застосував ліцензію Creative Commons Attribution (CC BY) до будь-якої версії прийнятого до публікації рукопису автора (Author Accepted Manuscript), що з'явиться на основі цього подання"²⁴⁰. Оскільки ліцензія CC BY декларується до підписання угоди з видавцем, вона має юридичний пріоритет. Будь-які подальші обмеження, які видавець намагається накласти через Copyright Transfer Agreement (наприклад, ембарго), є недійсними в тій частині, що суперечить попередній ліцензії²⁴¹. Таким чином, Стратегія дає змогу й надалі обирати для публікації потрібні журнали, забезпечуючи при цьому доступ до прийнятого рукопису автора (Author Accepted Manuscript – AAM) через репозиторій безпосередньо в момент публікації.

Хоча Україна не є прямим членом cOAlition S, вимоги Плану S застосовуються до українських дослідників, які отримують фінансування від організацій-членів консорціуму, зокрема Wellcome Trust та Європейської Комісії. Закон України «Про авторське право і суміжні права»²⁴² дозволяє добровільне ліцензування, що забезпечує юридичну сумісність ліцензій Creative Commons з українським правом.

²³⁴ Commission Recommendation of 10 April 2008 on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organisations (notified under document number C(2008) 1329). Official Journal of the European Union. 2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008H0416&from=EN>

²³⁵ cOAlition S. Plan S: Making full and immediate Open Access a reality. URL: <https://www.coalition-s.org/>

²³⁶ Enserink M. European science funders ban grantees from publishing in paywalled journals. URL: <https://www.science.org/content/article/european-science-funders-ban-grantees-publishing-paywalled-journals>

²³⁷ Creative Commons Licenses. URL: <https://osc.universityofcalifornia.edu/scholarly-publishing/creative-commons-licenses/>

²³⁸ What is Creative Commons. URL: <https://uva.libguides.com/responsible-research/cc-license>

²³⁹ Mudrak B. Creative Commons Licenses: an Introduction for Researchers. American journal experts. 2015. URL: <https://www.aje.com/arc/creative-commons-intro>

²⁴⁰ What Is Rights Retention? <https://library.unimelb.edu.au/open-scholarship/rights-retention>

²⁴¹ Guide for Authors Complying with U.S. Federal Agency Public Access and Publisher Policies. URL: <https://sparcopen.org/our-work/guide-for-authors-complying-with-policies/>

²⁴² Про авторське право і суміжні права: Закон України № 2811-І. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

Рамкова програма Horizon Europe, що є основним інструментом фінансування досліджень в ЄС, встановлює відкриту науку як юридичне зобов'язання для всіх учасників²⁴³. Однією із ключових вимог є використання ліцензії Creative Commons Attribution (CC BY) або еквівалентної, що дозволяє максимальне повторне використання. Для монографій та інших довгоформатних публікацій допускаються також більш обмежувальні ліцензії, зокрема, CC BY-NC (некомерційне використання) або CC BY-ND (без похідних творів)²⁴⁴. Стратегічний вибір ліцензії дозволяє досліднику збалансувати вимоги відкритості з необхідністю контролювати комерційне використання чи цілісність своєї роботи.

Проект IP4OS (Intellectual Property for Open Science), що фінансується Європейським Союзом, підтримує дослідників, університети та інноваторів в управлінні інтелектуальною власністю у спосіб, сумісний із принципами відкритої науки. Проект просуває комплементарний підхід, поєднуючи інструменти IP з обміном дослідницькими результатами відповідно до принципів FAIR²⁴⁵.

У заяві ALLEA – Європейської федерації академій наук, яка представляє понад 50 академій з понад 40 країн ЄС та країн, які не є членами ЄС²⁴⁶ – «Узгодження прав інтелектуальної власності з відкритою наукою» (Aligning intellectual property rights with open science) звертається увага на напруженість між ідеями сучасної дослідницької політики: рухом відкритої науки та економічного зростання, що передбачає захист інтелектуальної власності. ALLEA підкреслює, що право інтелектуальної власності забезпечує правову основу, в межах якої може бути реалізована відкрита наука, а не протистоїть їй. Заява містить кілька важливих рекомендацій: патентна активність має використовуватися з обережністю як метрика оцінювання результативності дослідницьких систем, організацій та індивідуальних дослідників; накопичення патентів, що не використовуються, не повинно стимулюватися системами оцінювання. У документі також зазначено, що хоча патентні доходи та ліцензійні збори можуть відігравати корисну роль у поповненні бюджетів державних дослідницьких організацій, це не повинно розглядатися як заміна державного фінансування. Дослідження показують, що для більшості державних дослідницьких організацій офіси трансферу технологій коштують більше, ніж приносять доходу²⁴⁷.

Складні відносини між інтелектуальною власністю та відкритою наукою заслуговують на особливу увагу у контексті університетів як одних із найважливіших центрів досліджень та інновацій. У стилізованій моделі досліджень та інновацій в умовах вільноринкової капіталістичної системи публічний сектор та університети створюють фундаментальні дослідження відповідно до принципів відкритої науки, тоді як конкурентний ринок здійснює прикладні дослідження та комерціалізує нові технології з використанням прав інтелектуальної власності.

Великобританія є одним із світових лідерів у розвитку політики відкритого доступу та відкритої науки, що обумовлено як історичними традиціями академічної свободи, так і цілеспрямованою державною політикою у сфері наукових досліджень. Починаючи з публікації звіту «Accessibility, sustainability, excellence: how to expand access to research publications. Executive summary» у 2013 р.²⁴⁸, країна послідовно впроваджує системні реформи, спрямовані на забезпечення вільного доступу до результатів досліджень, що фінансуються з публічних коштів. Ця політика суттєво вплинула на трансформацію системи управління інтелектуальною власністю в університетах, створивши унікальну модель балансування між захистом авторських прав дослідників та забезпеченням відкритого доступу до наукового знання.

Наразі політика Великої Британії щодо відкритої науки є однією з найпрогресивніших у світі та тісно узгоджується з Plan S. Державна організація фінансування досліджень UK Research and Innovation (UKRI²⁴⁹), яка об'єднує сім дослідницьких рад, Research England та Innovate UK, впровадила оновлену політику відкритого доступу. Одна з ключових вимог – негайний відкритий доступ до наукових статей (з

²⁴³ European Commission. Horizon Europe: Open Science. URL: https://rea.ec.europa.eu/open-science_en

²⁴⁴ Open science in Horizon Europe: Open science and Intellectual Property Rights (IPR). URL: https://rea.ec.europa.eu/open-science_en

²⁴⁵ EURICE. IP4OS (Intellectual Property for Open Science). URL: <https://eurice.eu/projects/ip4os>

²⁴⁶ ALLEA. URL: <https://allea.org>

²⁴⁷ ALLEA Statement: Aligning intellectual property rights with open science. URL: <https://allea.org/wp-content/uploads/2022/04/ALLEA-Statement-Aligning-IPR-with-Open-Science.pdf>

²⁴⁸ Finch, J., Bell, S., Bellingan, L., Campbell, R., Donnelly, P., Gardner, R., Hall, M., Hall, S., Kiley, R., van der Stelt, W., Sweeney, D., Sykes, P., Tickell, A., Wissenburg, A., Egginton, R., & Jubb, M. Accessibility, sustainability, excellence: how to expand access to research publications. Executive summary. International Microbiology: the Official Journal of the Spanish Society for Microbiology. 2013. № 16(2). DOI: <https://doi.org/10.2436/20.1501.01.187>

²⁴⁹ UK Research and Innovation. URL: <https://www.ukri.org>

1 квітня 2022 р.) та монографій (з 1 січня 2024 р.)²⁵⁰. Для статей обов'язковою є ліцензія CC BY. Однак, на відміну від деяких більш жорстких інтерпретацій Plan S, UKRI демонструє гнучкість, дозволяючи у виняткових, обґрунтованих випадках використовувати ліцензію CC BY-ND (без похідних творів), що може бути важливим для гуманітарних дисциплін, де цілісність твору має особливе значення. Політика UKRI щодо даних також базується на принципі "настільки відкриті, наскільки можливо, і настільки закриті, наскільки необхідно", визнаючи, що власність на дані, згенеровані в ході дослідження, належить дослідникам або їхнім установам²⁵¹.

З 1 січня 2026 р. набувають чинності оновлені вимоги (Excellence Framework 2029: Open Access Policy) національної системи оцінювання якості досліджень у закладах вищої освіти Великобританії, результати якої визначають розподіл державного фінансування наукових досліджень – Research Excellence Framework (REF), зокрема, депонування прийнятого рукопису у репозитарії протягом трьох місяців після публікації, негайний відкритий доступ без ембарго, використання ліцензій Creative Commons²⁵².

Британська університетська система характеризується високим рівнем автономії, що призвело до формування різних моделей управління інтелектуальною власністю. За законодавством²⁵³ університет володіє авторським правом на твори, створені працівниками в межах їхніх службових обов'язків. Однак більшість університетів добровільно відмовляються від цих прав щодо традиційних наукових публікацій на користь авторів. Аналіз статутних документів провідних університетів дозволяє виділити ключові підходи до балансу між інтересами інституції та дослідника.

Університет Единбурга є одним з перших у Великій Британії, який запровадив політику щодо публікацій досліджень та авторських прав (Research Publications & Copyright Policy), повністю узгоджену з вимогами Plan S. Згідно з цією політикою, науковці автоматично надають університету невиключну ліцензію на розміщення прийнятих рукописів (AAM) у репозитарії (Edinburgh Research Archive – ERA) з ліцензією CC BY без будь-якого ембарго²⁵⁴. Цей механізм дозволяє уникнути конфліктів з видавцями, оскільки попередня ліцензія, надана університету, має юридичний пріоритет над договорами про відчуження прав. Політика підтверджує, що первинне авторське право належить співробітнику, а не університету (за винятком специфічних випадків замовних робіт), що є важливим елементом академічної свободи та стимулює авторів до активного управління своїми правами²⁵⁵.

Кембриджський університет (University of Cambridge) має комплексну систему політик, що регулюють різні аспекти відкритої науки, включаючи "Позицію щодо відкритої науки" («The University's Open Research Position Statement»)²⁵⁶, "Рамкову політику управління дослідницькими даними" («Research data management policy framework»)²⁵⁷ та політику права інтелектуальної власності²⁵⁸. На відміну від MIT, політика Кембриджа щодо авторського права за замовчуванням залишає його за автором. Це означає повну свободу публікувати свої результати у відкритому доступі (Open Access) без потреби отримувати дозвіл від адміністрації. Винятком є випадки, якщо співробітник створює програмне забезпечення для внутрішніх систем університету або пише методичні матеріали за прямим дорученням, авторське право належить установі. Однак, щодо патентоздатних винаходів, створених співробітниками в ході виконання своїх службових обов'язків, початкове право на подання заявки належить університету. Університетський офіс Cambridge Enterprise спільно з винахідниками ухвалює рішення про комерціалізацію²⁵⁹. Позиція Кембриджу – якщо дослідник володіє своїми ідеями, він більш

²⁵⁰ New Self-Archiving policy enables immediate open access for University of Cambridge researchers. URL: <https://www.lib.cam.ac.uk/stories/self-archiving-policy>

²⁵¹ UKRI Open Access Policy: URL: UK Research and Innovation. <https://www.ukri.org/publications/ukri-open-access-policy/>

²⁵² Research Excellence Framework 2029: URL: Open Access Policy. URL: <https://www.ref.ac.uk/>

²⁵³ Copyright, Designs and Patents Act 1988. UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/>

²⁵⁴ Research Publications & Copyright Policy (2021). URL: https://edwebcontent.ed.ac.uk/sites/default/files/atoms/files/research_publications_copyright_policy_2021_approved.pdf

²⁵⁵ Там само.

²⁵⁶ The University's Open Research Position Statement. URL: <https://www.openresearch.cam.ac.uk/cambridge/policies-frameworks/open-research-position-statement>

²⁵⁷ Research data management policy framework. URL: <https://www.openresearch.cam.ac.uk/cambridge/policies-frameworks/rdm-policy-framework>

²⁵⁸ Intellectual property rights. Statutes and Ordinances of the University of Cambridge. URL: <https://www.admin.cam.ac.uk/univ/so/2012/chapter13-section2.html>

²⁵⁹ Intellectual Property. URL: <https://www.hr.admin.cam.ac.uk/hr-staff/information-staff/staff-guide/terms-employment/intellectual-property>

мотивований до інновацій. Водночас, централізована підтримка відкритої науки гарантує, що результати, отримані за кошти платників податків, є частиною «глобального інтелектуального капіталу». Така гнучкість дозволяє Кембриджу бути одним із лідерів у Європі за кількістю створених «єдинорогів» (стартапів вартістю понад 1 млрд. дол.)²⁶⁰, не зважаючи на суворі правила відкритості даних.

В Оксфордському університеті (Oxford University) питання інтелектуальної власності регулюються Статутом XVI (Statute XVI)²⁶¹. Оксфорд застосовує диференційований підхід. Зокрема, університет претендує на право інтелектуальної власності щодо винаходів, патентів, дизайнів, баз даних, програмного забезпечення, навчальних курсів, будь-яких творів, створених з використанням ресурсів університету або на спеціальне замовлення. Водночас, університет відмовляється від авторських прав на наукові праці: книги, статті, лекції, партитури²⁶². Це дозволяє зберегти традиційну академічну свободу публікації.

Університетський коледж Лондона (University College London – UCL) демонструє сучасний прагматичний підхід, використовуючи модель "waiver and license-back"²⁶³. UCL відмовляється від авторських прав на наукові та навчальні матеріали на користь авторів, проте залишає за собою невиключну, безкоштовну, безвідкличну ліцензію на використання цих матеріалів для освітніх та дослідницьких цілей, а також для розміщення в інституційному репозитарії (UCL Discovery²⁶⁴). Така модель забезпечує авторам свободу публікації, але гарантує університету можливість виконувати вимоги відкритого доступу.

Важливим аспектом британського законодавства є концепція добросовісного використання (fair dealing²⁶⁵), яка дозволяє обмежене копіювання матеріалів, захищених авторським правом, для цілей некомерційних досліджень, приватного навчання, критики чи огляду та цитування. На відміну від американської доктрини «fair use²⁶⁶», британська концепція має більш чітко визначені межі застосування. Дослідники, які здійснюють некомерційні дослідження, не порушують авторське право при копіюванні матеріалів для аналізу тексту та даних (text and data mining²⁶⁷).

Нідерланди є одним із лідерів відкритого доступу в Європі. У 2024 р. 94,6% публікацій, що є результатом грантів від Нідерландської організації наукових досліджень (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek – NWO²⁶⁸) та національної організації Нідерландів, що займається фінансуванням та стимулюванням досліджень у сфері охорони здоров'я, медичних наук та благополуччя (ZonMw²⁶⁹), були опубліковані у відкритому доступі. Це найвищий показник серед європейських країн, де середній рівень для ЄС становить 47%²⁷⁰. Ключовим правовим інструментом є стаття 25fa Закону про авторське право Нідерландів (Auteurswet)²⁷¹, що надає дослідникам невідчужуване право надавати доступ до своїх наукових праць для громадськості безкоштовно після періоду ембарго (шість місяців), навіть якщо вони підписали договір про передачу авторських прав видавцю. Це застосовується до коротких наукових робіт (статей, розділів книг), дослідження яких було повністю або частково профінансовано з держаних коштів Нідерландів.

У 2017 р. десять організацій, включаючи Королівську академію мистецтв і наук Нідерландів (KNAW), NWO та Асоціацію університетів Нідерландів (VSNU), підписали Національний план відкритої науки (NPOS), який ставив за мету досягти 100% відкритого доступу до публікацій до 2020 року. Асоціація

²⁶⁰ Kuchler H. Cambridge aims to double its number of 'unicorns' by 2035. URL: <https://www.cic.vc/cambridge-aims-to-double-its-number-of-unicorns-by-2035/>

²⁶¹ Statute XVI: Property, Contracts, and Trusts. URL: <https://governance.admin.ox.ac.uk/legislation/statute-xvi-property-contracts-and-trusts>

²⁶² Intellectual property. URL: <https://www.ox.ac.uk/students/academic/guidance/intellectual-property>

²⁶³ UCL Intellectual Property (IP) Policy. URL: <https://www.ucl.ac.uk/enterprise/staff/policies-supported-innovation-enterprise/ucl-intellectual-property-ip-policy>

²⁶⁴ UCL Discovery. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk>

²⁶⁵ Bainbridge J. A guide to copyright and fair dealing in the UK. URL: <https://harperjames.co.uk/article/fair-dealing-copyright/>

²⁶⁶ 17 U.S. Code § 107 - Limitations on exclusive rights: Fair use. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107>

²⁶⁷ Text and data mining. URL: <https://library.cranfield.ac.uk/text-and-data-mining>

²⁶⁸ Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. URL: <https://www.nwo.nl>

²⁶⁹ ZonMw. URL: <https://www.zonmw.nl/en/about-zonmw>

²⁷⁰ Rathenau Instituut. Open access of research publications. URL: <https://www.rathenau.nl/en/science-figures/output/publications/open-access-research-publications>

²⁷¹ Article 25fa End User Agreement. URL: [https://www.rug.nl/library/open-access/article-25fa-end-user-agreement?lang=en#:~:text=This%20publication%20is%20distributed%20under%20the%20terms,\(Auteurswet\)%20with%20explicit%20consent%20by%20the%20author.](https://www.rug.nl/library/open-access/article-25fa-end-user-agreement?lang=en#:~:text=This%20publication%20is%20distributed%20under%20the%20terms,(Auteurswet)%20with%20explicit%20consent%20by%20the%20author.)

університетів Нідерландів активно веде переговори з великими видавцями щодо трансформаційних угод, які дозволяють нідерландським авторам публікуватися у відкритому доступі без додаткових витрат [18, 19].

Німецький досвід регулювання авторського права та інтелектуальної власності в контексті відкритої науки демонструє ефективну модель балансування інтересів дослідників, наукових установ, видавців та суспільства. Особливістю німецької системи є децентралізований підхід до формування політики відкритого доступу, що зумовлено федеративним устроєм держави та конституційно закріпленою автономією земель у сфері освіти та науки. Німеччина досягла значного прогресу завдяки координованим зусиллям федерального уряду, урядів земель, наукових організацій та університетів. У 2015 р. було запроваджено «Ініціативу відкритого доступу» – структурну підтримку впровадження політики, включаючи щорічний моніторинг відкритого доступу. Серед цілей земельних стратегій: досягнення певної квоти публікацій відкритого доступу для журнальних статей, призначення офіцерів з відкритого доступу та прийняття політик відкритого доступу в усіх установах, моніторинг показників публікацій відкритого доступу, створення єдиної технічної інфраструктури²⁷².

Згідно з § 12 UrhG Закону «Про авторське право і суміжні права» (Urheberrechtsgesetz – UrhG) автор має виключне право вирішувати, чи буде опублікований його твір та яким чином. Стаття 2 Закону визначає, що захисту підлягають «твори у сфері літератури, науки та мистецтва». Принцип невідчужуваності авторства означає, що автор не може повністю передати свої авторські права іншій особі за життя, однак може надавати ліцензії на використання твору²⁷³. Ліцензії Creative Commons є найпоширенішою моделлю ліцензування академічних публікацій. При публікації у відкритому доступі всі права на опублікований твір залишаються за автором. Видавець отримує лише прості невиключні права на використання. Застосовуючи ліцензії відкритого контенту, автори також передають стандартизовані права третім особам для подальшого використання своєї дослідницької роботи. Моральні права автора не зачіпаються таким ліцензуванням²⁷⁴.

Французька модель відкритої науки ґрунтується на трьох основних законодавчих актах: Законі про інновації 1999 р. (Loi Allègre²⁷⁵), Законі про цифрову республіку 2016 р. (Loi pour une République numérique²⁷⁶) та Законі про програмування досліджень 2020 р. (Loi de programmation de la recherche²⁷⁷). Ці документи формують комплексну правову основу, що регулює питання авторського права, патентування та відкритого доступу до наукових публікацій і даних

На основі цієї законодавчої бази французькі фінансуючі організації впроваджують політики відкритого доступу. Французьке національне агентство з досліджень (Agence nationale de la recherche – ANR), яке є одним із засновників та активних учасників cOAlition S, вимагає від грантоотримувачів забезпечувати негайний відкритий доступ під ліцензією Creative Commons CC-BY або еквівалентною до будь-якої наукової публікації, що є результатом фінансованого проєкту. Це може бути досягнуто через публікацію в журналі повного відкритого доступу, публікацію в журналі за передплатою, що є частиною трансформаційної угоди, публікацію в журналі за передплатою із застосуванням Стратегії збереження прав (RRS)²⁷⁸.

Аналіз досвіду європейських країн засвідчує наявність різноманітних підходів до регулювання авторського права та інтелектуальної власності у сфері університетських досліджень у контексті відкритої науки. Нідерланди та Франція демонструють приклади централізованих національних стратегій з

²⁷² Hobert A., Jahn, N., Mayr P. et al. Open access uptake in Germany 2010–2018: adoption in a diverse research landscape. *Scientometrics*. 2021. № 126. PP. 9751–9777. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04002-0>

²⁷³ Urheberrechtsgesetz – UrhG. Copyright Act of 9 September 1965 (Federal Law Gazette I, p. 1273), as last amended by Article 28 of the Act of 23 October 2024 (Federal Law Gazette 2024 I No. 323). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html

²⁷⁴ Kreutzer T., Lahmann H. Rechtsfragen bei Open Science: Ein Leitfaden. Hamburg University Press, 2021. URL: <https://doi.org/10.15460/HUP.211>

²⁷⁵ LOI no 99-587 du 12 juillet 1999 sur l'innovation et la recherche. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000759583>

²⁷⁶ LOI n° 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033202746>

²⁷⁷ LOI n° 2020-1674 du 24 décembre 2020 de programmation de la recherche pour les années 2021 à 2030 et portant diverses dispositions relatives à la recherche et à l'enseignement supérieur. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042137953/>

²⁷⁸ FAQ publications: Quelle est la politique de libre accès aux publications de l'ANR? URL: <https://anr.fr/en/anrs-role-in-research/commitments/open-science/faq-pub/>

чіткими правовими механізмами, тоді як Німеччина реалізує більш децентралізований підхід через федеральну систему та ініціативи на рівні окремих земель.

Спільними тенденціями для всіх розглянутих європейських країн є поступова відмова від передачі виключних авторських прав видавцям на користь збереження прав за авторами, широке впровадження ліцензій Creative Commons Attribution (CC BY), розвиток інституційних та національних репозиторіїв для депонування наукових публікацій та даних, інтеграція принципів FAIR для управління дослідницькими даними.

У жовтні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив Національний план щодо відкритої науки, який визначає стратегічні напрями розвитку відкритої науки в Україні [27]. Цей документ є важливим кроком до інтеграції України у європейський та світовий простір відкритої науки.

Україна

Інтеграція до Європейського дослідницького простору – пріоритет розвитку науки в Україні. На сьогодні цей рух підкріплений Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом²⁷⁹. Україна здійснює активні кроки щодо імплементації принципів відкритої науки, що закріплено у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки»²⁸⁰. Цей документ передбачає гармонізацію національного законодавства з нормами ЄС, зокрема, створення національної мережі репозиторіїв, запровадження нових критеріїв оцінювання наукової діяльності та забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, фінансованих державою.

Важливою віхою стало прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» (№ 2811-IX від 01.12.2022), який суттєво змінив правовий режим службових творів. Згідно зі ст. 14 та 16 Закону майнові права на службові твори переходять до роботодавця (університету чи наукової установи) з моменту створення твору в повному обсязі, якщо інше не передбачено трудовим договором або контрактом. При цьому особисті немайнові права залишаються за автором.

У 2025 р. Міністерство освіти і науки України оприлюднило для громадського обговорення проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації принципів відкритої науки»²⁸¹. Законопроект має на меті ввести в правове поле поняття «відкритий доступ до наукової інформації», «дослідницькі дані» та «відкрита наука». Проте, експертне середовище, зокрема, фахівці Національної академії наук України, висловило суттєві зауваження до проекту. Критика стосується необхідності більш точного узгодження з європейськими практиками, зокрема, в частині застосування вільних публічних ліцензій та уникнення конфліктів з імперативною вимогою письмової форми правочинів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, що закладена в Цивільному кодексі України²⁸².

Однією з перешкод для повноцінного впровадження відкритої науки в Україні є формалізм цивільного законодавства. У ст. 1107 Цивільного кодексу України²⁸³ зазначено, що потрібна письмова форма для договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. У «Рекомендаціях щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав»²⁸⁴ зазначено, що ліцензій Creative Commons відповідають існуючому в Україні правовому регулюванню, проте судова практика все ще містить ризики для використання таких ліцензій,

²⁷⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

²⁸⁰ Про затвердження національного плану щодо відкритої науки: Розпорядження КМУ України від 08 жовтня 2022 р. № 892-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022>

²⁸¹ МОН пропонує для громадського обговорення проект ЗУ «Про внесення змін до деяких Законів України щодо реалізації принципів відкритої науки». URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-zu-pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-zakoniv-ukrainy-shchodo-realizatsii-pryntsyviv-vidkrytoi-nauky>

²⁸² Звіт про громадське обговорення директорату розвитку науки до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо реалізації принципів відкритої науки». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennia/2025/05/01/zvit-ho-projekt-zu-pro-vnes-zmin-do-deiakykh-zu-shchodo-realiz-pryntsyviv-vidkrytoi-nauky-01-05-2025.pdf>

²⁸³ Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²⁸⁴ Рекомендації щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав. URL: <https://surl.li/ujbitl>

які за своєю природою є договорами приєднання в електронній формі²⁸⁵. Українські суди, розглядаючи спори про порушення авторських прав, вимагають ідентифікації сторін договору, що є проблематичним для ліцензій CC, де ліцензіар може бути анонімним або представленим лише нікнеймом. Без чіткого законодавчого закріплення легітимності електронних публічних ліцензій та механізмів доказовості їх укладання, українські науковці та університети залишаються в зоні правової невизначеності при розміщенні своїх робіт у міжнародних репозитаріях або використанні чужого контенту під ліцензіями CC²⁸⁶.

Попри наявні законодавчі прогалини та правову невизначеність, українські наукові установи та університети не очікують на повне врегулювання нормативної бази, а самостійно розробляють внутрішні політики та механізми впровадження принципів відкритої науки. Аналіз практик провідних закладів вищої освіти демонструє різноманітність підходів до балансування між відкритістю наукових результатів та захистом інтелектуальної власності.

Важливу роль у цьому процесі відіграє Національна академія педагогічних наук України. Президія НАПН України 22 серпня 2024 р. затвердила Концепцію розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024–2030 рр.²⁸⁷. Електронна бібліотека НАПН України, створена у 2011 р. на базі системи EPrints, підтримує міжнародну ініціативу відкритого доступу та щомісяця забезпечує понад 240 тисяч завантажень ресурсів²⁸⁸.

Інститут вищої освіти НАПН України є провідним національним науковим, освітнім та експертним центром з питань розвитку вищої освіти, який здійснює експертну підтримку процесів інтеграції української академічної спільноти до Європейського дослідницького простору²⁸⁹. Інститут найактивнішим чином приєднався до ініціативи «Відкрита наука»²⁹⁰. У 2024 р. науковці Інституту розробили «Методичні рекомендації закладам вищої освіти щодо імплементації настанов відкритої науки», в яких запропоновано модель імплементації відкритої науки у ЗВО²⁹¹. Ці напрацювання були використані робочою групою з питань управління науковими даними Міністерства освіти і науки України.

У міжнародному реєстрі ROARMAP зареєстровано понад 20 інституційних політик відкритого доступу українських закладів, серед яких Сумський державний університет, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Національний університет «Києво-Могилянська академія» та ін²⁹².

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" (КПІ ім. Ігоря Сікорського) – один із перших українських університетів, який 1 листопада 2022 р. затвердив Політику відкритої науки²⁹³, що ґрунтується на принципах FAIR та інтегрована в стратегію розвитку закладу. Цей документ визначає підходи університету до балансування між відкритістю наукових результатів та захистом інтелектуальної власності. В університеті функціонує відділ науково-інноваційного супроводу освітнього процесу, який співпрацює з відділом договірної роботи

²⁸⁵ Приходькіна Н.О. Захист прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Рєгейло, М. Саюк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 156-181. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

²⁸⁶ Makhinchuk V., Podolieva A., Panova L., Gramatskiy E., Boichuk A. The Legal Nature of Creative Commons Licenses and the Features of Their Use in Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2020. Vol. 23 Issue 4. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-legal-nature-of-creative-commons-licenses-and-the-features-of-their-use-in-ukraine-9455.html>

²⁸⁷ Драч І., Петроє О., Бородієнко О., Рєгейло І. Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>

²⁸⁸ Електронна бібліотека НАПН України. УЕО: українська електронна енциклопедія освіти. URL: https://eduglos.iitta.gov.ua/index.php/Електронна_бібліотека_НАПН_України

²⁸⁹ Інститут вищої освіти НАПН України. URL: https://naps.gov.ua/ua/structure/institutions/high_education/

²⁹⁰ Співпраця вчених Інституту вищої освіти НАПН України і МОН України щодо імплементації руху «Відкрита наука». URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3499/>

²⁹¹ Методичні рекомендації закладам вищої освіти щодо імплементації настанов відкритої науки / І. Драч, О. Петроє, О.Бородієнко, І. Рєгейло. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 18 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15059447>

²⁹² GOAP. Ukraine. URL: <https://www.goap.info/oa/access-by-region/country/ukraine>

²⁹³ Про затвердження та реалізацію Політики відкритої науки в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: https://document.kpi.ua/files/2022_HON-337.pdf

юридичного управління університету для забезпечення належного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності²⁹⁴.

Багато університетів України підтримують інституційні репозитарії²⁹⁵, реалізуючи як «зелений шлях» (самоархівування у репозитаріях), так і «золотий шлях» відкритого доступу (публікація у журналах відкритого доступу). За даними порталу nauka.gov.ua²⁹⁶, в Україні функціонує понад 80 інституційних репозитаріїв університетів. Серед найбільш розвинених електронних архівів: ELAKPI (КПІ ім. Ігоря Сікорського), eKMAIR (Національний університет «Києво-Могилянська академія»), електронний архів Сумського державного університету, репозитарій Львівської політехніки, цифровий архів Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, репозитарій Запорізького національного університету, електронна бібліотека Житомирського державного університету, репозитарій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та інші. Політика репозитаріїв передбачає укладання авторського договору про передачу невиключних прав, при цьому особисті немайнові права автора зберігаються за ним.

Проведений аналіз засвідчує, що Україна перебуває на етапі активної розбудови правової та інституційної інфраструктури відкритої науки. На інституційному рівні спостерігається випереджальний розвиток: провідні університети та наукові установи самостійно затверджують політики відкритої науки, розбудовують репозитарії та формують компетенції з управління інтелектуальною власністю. Ключову роль у науково-методичному супроводі цих процесів відіграє Інститут вищої освіти НАПН України. Для подальшого розвитку необхідним є законодавче закріплення статусу електронних публічних ліцензій, узгодження норм Цивільного кодексу з практикою застосування ліцензій Creative Commons, а також поширення успішного досвіду університетів-лідерів на всю систему вищої освіти України.

Висновки

88

Проведений аналіз досвіду США, країн Європейського Союзу та України дозволяє виділити такі ключові тенденції у сфері захисту прав інтелектуальної власності в умовах відкритої науки.

1. *Тенденція до збереження авторських прав за дослідниками.* У США та країнах ЄС спостерігається поступова відмова від практики передачі виключних авторських прав видавцям. Це реалізується через федеральну ліцензію для державних цілей у США, Стратегію збереження прав у країнах cOAlition S, законодавчо закріплене невідчужуване право автора на відкритий доступ у Нідерландах та Франції.

2. *Тенденція до застосування державних ліцензій для публічно фінансованих досліджень.* Федеральна ліцензія для державних цілей у США демонструє, як можна забезпечити публічний доступ до результатів досліджень, зберігаючи при цьому авторські права дослідників. Цей механізм надає державі невиключну, безоплатну та безвідкличну ліцензію на використання творів, створених за державного фінансування, при цьому автор зберігає повний обсяг авторських прав.

3. *Тенденція до стандартизації ліцензування.* Ліцензії Creative Commons, насамперед CC BY, стають універсальним інструментом управління авторськими правами в академічному середовищі. Їх застосування рекомендовано Plan S, Horizon Europe та більшістю національних політик відкритого доступу.

4. *Тенденція до диференціації підходів щодо різних об'єктів інтелектуальної власності.* Провідні університети світу застосовують різні режими для публікацій та винаходів: авторські права на наукові статті залишаються за дослідниками, тоді як права на патентоспроможні винаходи закріплюються за університетом із чіткою схемою розподілу доходів.

5. *Тенденція до скасування ембарго.* Меморандум Нельсон у США та оновлена політика UKRI у Великобританії передбачають негайний відкритий доступ до публікацій без періоду затримки. Це суттєво змінює баланс інтересів між дослідниками, університетами та видавцями.

²⁹⁴ У центрі уваги – інтелектуальна власність. КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://kpi.ua/2024-kp17-science>

²⁹⁵ Практики відкритого доступу до наукових публікацій: свобода знань в Україні та світі. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/34243/>

²⁹⁶ Інституційні репозитарії українських університетів. URL: <https://nauka.gov.ua/information/institutsiini-repozytarii-ukrainskykh-universytetiv/>

6. *Тенденція до інституціоналізації політик відкритого доступу.* Університети масово запроваджують політики відкритого доступу за принципом «opt-out», що передбачає автоматичне надання університету невиключної ліцензії на розміщення публікацій у репозитаріях.

7. *Тенденція до інтеграції вимог відкритого доступу в системи оцінювання якості досліджень.* REF у Великобританії та аналогічні системи в інших країнах включають дотримання політик відкритого доступу як обов'язкову умову для врахування публікацій при оцінюванні.

Список використаних джерел

1. 17 U.S. Code § 107 - Limitations on exclusive rights: Fair use. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/107>
2. C.F.R. § 200.315 – Intangible Property. Code of Federal Regulations. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-2/subtitle-A/chapter-II/part-200/subpart-D/subject-group-ECFR8feb98c2e3e5ad2/section-200.315>
3. 2024 NIH Public Access Policy. URL: <https://grants.nih.gov/grants/guide/notice-files/NOT-OD-25-047.html>
4. Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_036-19#Text
5. Драч І., Петроє О., Бородієнко О., Рєгейло І. Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
6. Електронна бібліотека НАПН України. УЕЕО: українська електронна енциклопедія освіти. URL: https://eduglos.iitta.gov.ua/index.php/Електронна_бібліотека_НАПН_України
7. Звіт про громадське обговорення директорату розвитку науки до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо реалізації принципів відкритої науки». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2025/05/01/zvit-ho-proyekt-zu-pro-vnes-zmin-do-deyakikh-zakoniv-ukrainy-shchodo-realizatsii-pryncypiv-vidkrytoi-nauky-01-05-2025.pdf>
8. Інститут вищої освіти НАПН України. URL: https://naps.gov.ua/ua/structure/institutions/high_education/
9. Інституційні репозитарії українських університетів. URL: <https://nauka.gov.ua/information/institutsiini-repozytarii-ukrainskykh-universytetiv/>
10. Методичні рекомендації закладам вищої освіти щодо імплементації настанов відкритої науки / І. Драч, О. Петроє, О.Бородієнко, І. Рєгейло. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 18 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15059447>
11. МОН пропонує для громадського обговорення проект ЗУ «Про внесення змін до деяких Законів України щодо реалізації принципів відкритої науки». URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-proponuie-dlia-hromadskoho-obhovorennia-proiekt-zu-pro-vnesennia-zmin-do-deiakikh-zakoniv-ukrainy-shchodo-realizatsii-pryncypiv-vidkrytoi-nauky>
12. Потреба у стратегіях із врегулювання прав інтелектуальної власності в академічних установах. 2019. URL: https://ipr.nas.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/2019_ALLEA_Statement_IPR_Strategy_ua_15_05_2020.pdf, с. 16
13. Практики відкритого доступу до наукових публікацій: свобода знань в Україні та світі. URL: <https://www.gurt.org.ua/articles/34243/>
14. Приходькіна Н.О. Захист прав інтелектуальної власності у контексті оцінювання якості дослідницької діяльності в умовах відкритої науки. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Рєгейло, М. Саюк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. С. 156-181. URL: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>
15. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 2811-І. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
16. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки: Розпорядження КМУ України від 08 жовтня 2022 р. № 892-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022>

17. Про затвердження та реалізацію Політики відкритої науки в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». URL: https://document.kpi.ua/files/2022_HON-337.pdf

18. Рекомендації щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=805c49ed-9f0d-4cb2-b7c4-8befb54c8b6f&title=RekomendatsiiSchodoZastosuvanniaVilnikhPublichnikhLitsenziiNaVikoristanniaObktivAvtorskogoPravaSumizhnikhPrav>

19. Співпраця вчених Інституту вищої освіти НАПН України і МОН України щодо імплементації руху «Відкрита наука». URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3499/>

20. У центрі уваги – інтелектуальна власність. КПІ ім. Ігоря Сікорського. URL: <https://kpi.ua/2024-kp17-science>

21. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

22. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

23. ALLEA Statement: Aligning intellectual property rights with open science. URL: <https://allea.org/wp-content/uploads/2022/04/ALLEA-Statement-Aligning-IPR-with-Open-Science.pdf>

24. ALLEA. URL: <https://allea.org>

25. Article 25fa End User Agreement. URL: [https://www.rug.nl/library/open-access/article-25fa-end-user-agreement?lang=en#:~:text=This%20publication%20is%20distributed%20under%20the%20terms,\(Auteursw et\)%20with%20explicit%20consent%20by%20the%20author.](https://www.rug.nl/library/open-access/article-25fa-end-user-agreement?lang=en#:~:text=This%20publication%20is%20distributed%20under%20the%20terms,(Auteursw et)%20with%20explicit%20consent%20by%20the%20author.)

26. Author Rights: how an updated regulation can help federally funded authors retain copyright. URL: <https://galter.northwestern.edu/news/author-rights-how-an-updated-regulation-can-help-federally-funded-authors-retain-copyright>

27. Authors Alliance. Legal Pathways to Open Access: Open Access and U.S. Federal Information Policy. White Paper. №. 1. URL: https://www.authorsalliance.org/resources/legal-pathways-to-open-access-no-1/#_edn1

28. Bainbridge J. A guide to copyright and fair dealing in the UK. URL: <https://harperjames.co.uk/article/fair-dealing-copyright/>

29. COALITION S. Plan S: Making full and immediate Open Access a reality. URL: <https://www.coalition-s.org/>

30. Commission Recommendation of 10 April 2008 on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organisations (notified under document number C(2008) 1329). Official Journal of the European Union. 2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008H0416&from=EN>

31. Copyright, Designs and Patents Act 1988. UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/>

32. Council Recommendation (EU) 2022/2415 of 2 December 2022 on the guiding principles for knowledge valorisation. URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2022/2415/oj>

33. Creative Commons Licenses. <https://osc.universityofcalifornia.edu/scholarly-publishing/creative-commons-licenses/>

34. DASH: An open access repository of research by the Harvard community. <https://library.harvard.edu/services-tools/dash>

35. Dunn K. Open access downloads: November 2025: statistics from the OA collection of DSpace@MIT. 2025. <https://libraries.mit.edu/news/open-access-downloads-november-2025/43900/>

36. Enserink M. European science funders ban grantees from publishing in paywalled journals. URL: <https://www.science.org/content/article/european-science-funders-ban-grantees-publishing-paywalled-journals>

37. EURICE. IP4OS (Intellectual Property for Open Science). URL: <https://eurice.eu/projects/ip4os>

38. European Commission. Horizon Europe: open science. URL: https://rea.ec.europa.eu/open-science_en

39. FAQ publications: Quelle est la politique de libre accès aux publications de l'ANR? URL: <https://anr.fr/en/anrs-role-in-research/commitments/open-science/faq-pub/>
40. Finch, J., Bell, S., Bellingan, L., Campbell, R., Donnelly, P., Gardner, R., Hall, M., Hall, S., Kiley, R., van der Stelt, W., Sweeney, D., Sykes, P., Tickell, A., Wissenburg, A., Egginton, R., & Jubb, M. Accessibility, sustainability, excellence: how to expand access to research publications. Executive summary. *International Microbiology: the Official Journal of the Spanish Society for Microbiology*. 2013. № 16(2). [10.2436/20.1501.01.187](https://doi.org/10.2436/20.1501.01.187)
41. GOAP. Ukraine. URL: <https://www.goap.info/oa/access-by-region/country/ukraine>
42. Government licences. URL: <https://www.copyright.com.au/licences-permission/government-licences/>
43. Guidance note from the Research Office and Cambridge Enterprise IP Policy in practice – how it works, who to approach and when? URL: <https://www.enterprise.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2015/04/ip-policy-in-practice-guidance-note-25may10.pdf>
44. Guide for Authors Complying with U.S. Federal Agency Public Access and Publisher Policies. URL: <https://sparcopen.org/our-work/guide-for-authors-complying-with-policies/>
45. Harbeson E. Open Access and U.S. Federal Information Policy. URL: <https://ssrn.com/abstract=5020096>
46. Harvard Open Access Policies. URL: <https://library.harvard.edu/harvard-open-access-policies>
47. Harvard Open Access Policy Waiver Request Harvard Library Open Scholarship and Research Data Services Formerly the Waiver Generator. URL: https://harvard.az1.qualtrics.com/jfe/form/SV_2oxS9iUdJfB0KGyv
48. Hobert A., Jahn, N., Mayr P. et al. Open access uptake in Germany 2010–2018: adoption in a diverse research landscape. *Scientometrics*. 2021. № 126. PP. 9751–9777. URL: <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04002-0>
49. Holdren J. P. Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies: Increasing Access to the Results of Federally Funded Scientific Research.
50. Intellectual property rights. Statutes and Ordinances of the University of Cambridge. <https://www.admin.cam.ac.uk/univ/so/2012/chapter13-section2.html>
51. Intellectual Property. URL: <https://www.hr.admin.cam.ac.uk/hr-staff/information-staff/staff-guide/terms-employment/intellectual-property>
52. Intellectual property. URL: <https://www.ox.ac.uk/students/academic/guidance/intellectual-property>
53. Inventions, Patents, and Licensing. Stanford University. URL: <https://doresearch.stanford.edu/policies/research-policy-handbook/intellectual-property/inventions-patents-and-licensing>
54. Kreutzer T., Lahmann H. *Rechtsfragen bei Open Science: Ein Leitfaden*. Hamburg University Press, 2021. URL: <https://doi.org/10.15460/HUP.211>
55. Kuchler H. Cambridge aims to double its number of 'unicorns' by 2035. URL: <https://www.cic.vc/cambridge-aims-to-double-its-number-of-unicorns-by-2035/>
56. Kumar N. Rethinking Intellectual Property Rights in the Era of Open Science. *Interdisciplinary Studies in Society, Law, and Politics*. 2024. Vol. 2. № 3. URL: <https://doi.org/10.61838/kman.isslp.2.3.1>
57. LOI n° 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033202746>
58. LOI n° 2020-1674 du 24 décembre 2020 de programmation de la recherche pour les années 2021 à 2030 et portant diverses dispositions relatives à la recherche et à l'enseignement supérieur. <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042137953/>
59. LOI no 99-587 du 12 juillet 1999 sur l'innovation et la recherche. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000759583>
60. Makhinchuk V., Podolieva A., Panova L., Gramatskiy E., Boichuk A. The Legal Nature of Creative Commons Licenses and the Features of Their Use in Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2020. Vol. 23 Issue 4. URL: <https://www.abacademies.org/articles/the-legal-nature-of-creative-commons-licenses-and-the-features-of-their-use-in-ukraine-9455.html>
61. MIT authors' opt-in open access license. URL: <https://libraries.mit.edu/scholarly/mit-open-access/opt-in-oa-license/>
62. MIT: Intellectual Property. 2025. URL: <https://policies.mit.edu/policies-procedures/130-information-policies/131-intellectual-property>

63. MIT: Patenting & Commercializing Your Invention. URL: <https://tlo.mit.edu/understand-ip/patenting-commercializing-your-invention>
64. MIT: Software & Open Source Protection. URL: <https://tlo.mit.edu/researchers-mit-community/protect/software-open-source-protection>
65. MIT: Technology Licensing Office. URL: <https://tlo.mit.edu>
66. Mudrak B. Creative Commons Licenses: an Introduction for Researchers. American journal experts. 2015. URL: <https://www.aje.com/arc/creative-commons-intro>
67. Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. URL: <https://www.nwo.nl>
68. Nelson A. Ensuring Free, Immediate, and Equitable Access to Federally Funded Research. White House Office of Science and Technology Policy. URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2022/08/08-2022-OSTP-Public-Access-Memo.pdf>
69. New Self-Archiving policy enables immediate open access for University of Cambridge researchers. URL: <https://www.lib.cam.ac.uk/stories/self-archiving-policy>
70. NSF Public Access Initiative. URL: <https://www.nsf.gov/public-access>
71. NSF Public Access Policy. URL: <https://research.columbia.edu/nsf-public-access-policy>
72. NSF Public Access Repository. URL: <https://par.nsf.gov>
73. Office of Technology Development. URL: <https://otd.harvard.edu>
74. Open science in Horizon Europe: Open science and Intellectual Property Rights (IPR). URL: https://rea.ec.europa.eu/open-science_en
75. Outcomes, Questions, and Answers: «The Right to Deposit (R2D) Uniform guidance to ensure author compliance and public access». URL: <https://escholarship.org/uc/item/0bj150gj>
76. PLOS cheers the OSTP memorandum «Ensuring Free, Immediate, and Equitable Access to Federally Funded Research». The Official PLOS Blog. URL: <https://theplosblog.staging.plos.org/2022/09/plos-cheers-the-ostp-memorandum/>
77. Procedure for the allocation of Net Royalties if a Creator is lost or unresponsive. URL: <https://otd.harvard.edu/faculty-inventors/resources/policies-and-procedures/procedure-for-the-allocation-of-net-royalties-if-a-creator-is-lost-or-unres/>
78. Protecting intellectual property. URL: <https://otd.harvard.edu/faculty-inventors/protecting-intellectual-property/>
79. Rathenau Instituut. Open access of research publications. URL: <https://www.rathenau.nl/en/science-figures/output/publications/open-access-research-publications>
80. Research data management policy framework. URL: <https://www.openresearch.cam.ac.uk/cambridge/policies-frameworks/rdm-policy-framework>
81. Research Excellence Framework 2029: Open Access Policy. URL: <https://www.ref.ac.uk/>
82. Research Publications & Copyright Policy (2021). URL: https://edwebcontent.ed.ac.uk/sites/default/files/atoms/files/research_publications_copyright_policy_2021_approved.pdf
83. Roosa S. DSpace@MIT communities and the benefits of open. URL: <https://libraries.mit.edu/news/dspace-mit-communities-and-the-benefits-of-open/38286/>
84. Stanford Policies on Intellectual Property. Office of Technology Licensing, Stanford University. URL: <https://otl.stanford.edu/stanford-policies-intellectual-property>
85. Statute XVI: Property, Contracts, and Trusts. URL: <https://governance.admin.ox.ac.uk/legislation/statute-xvi-property-contracts-and-trusts>
86. Text and data mining. URL: <https://library.cranfield.ac.uk/text-and-data-mining>
87. The Bayh-Dole Act. A guide to the law and implementing regulations. URL: <https://www.cogr.edu/sites/default/files/COGR%20Bayh%20Dole%20V.2.pdf>
88. The Right to Deposit. URL: <https://sites.google.com/ucop.edu/the-right-to-deposit/home?authuser=0>
89. The University's Open Research Position Statement. URL: <https://www.openresearch.cam.ac.uk/cambridge/policies-frameworks/open-research-position-statement>
90. Thomas J. March-In Rights Under the Bayh-Dole Act. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5148000>
91. U.S. Science Funding Agencies Roll Out Policies for Free Access to Journal Articles. URL: <https://opusproject.eu/openscience-news/u-s-science-funding-agencies-roll-out-policies-for-free-access-to-journal-articles/>
92. UCL Discovery. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk>

93. UCL Intellectual Property (IP) Policy. URL: <https://www.ucl.ac.uk/enterprise/staff/policies-supported-innovation-enterprise/ucl-intellectual-property-ip-policy>
94. UK Research and Innovation. URL: <https://www.ukri.org>
95. UKRI Open Access Policy: UK Research and Innovation. URL: <https://www.ukri.org/publications/ukri-open-access-policy/>
96. UNESCO Recommendation on Open Science: a response from cOAlition S. URL: <https://www.coalition-s.org/unesco-recommendation-on-open-science-a-response-from-coalition-s/>
97. UNESCO Recommendation on Open Science. URL: <https://www.unesco.org/en/open-science/about>
98. Urheberrechtsgesetz – UrhG. Copyright Act of 9 September 1965 (Federal Law Gazette I, p. 1273), as last amended by Article 28 of the Act of 23 October 2024 (Federal Law Gazette 2024 I No. 323). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html
99. What is Creative Commons. URL: <https://uva.libguides.com/responsible-research/cc-license>
100. What Is Rights Retention? URL: <https://library.unimelb.edu.au/open-scholarship/rights-retention>
101. ZonMw. URL: <https://www.zonmw.nl/en/about-zonmw>
102. Holdren J. P. Memorandum for the Heads of Executive Departments and Agencies: Increasing Access to the Results of Federally Funded Scientific Research. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/scholcom/240/>

Розділ 5
Модель оцінювання дослідницької діяльності університетів в
контексті їх регіональної залученості

*Олександра БОРОДІЄНКО,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
головний науковий співробітник відділу
дослідницької діяльності університетів
Інституту вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-9133-0344>*

Анотація. Теоретично обґрунтовано модель оцінювання феномену регіональної залученості університетів у освітньому, дослідницькому вимірах та вимірі впливу на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону. Виокремлено та диференційовано чинники впливу на рівень регіональної залученості університетів. Обґрунтовано напрями, принципи, критерії та рівні регіональної залученості університетів. Обґрунтовано необхідність застосування управління, зорієнтованого на результат, для операціоналізації процесу поглиблення регіональної залученості університету. Представлено методiku моніторингу та оцінювання рівня регіональної залученості університету. Запропоновано рамку самооцінювання рівня регіональної залученості університету та якості його (університету) дослідницької діяльності в контексті регіональної залученості. Обґрунтовано критерії а показники оцінювання рівня регіональної залученості в контексті дефрагментації у вимір освітнього процесу, дослідницької діяльності та впливу.

Ключові слова: регіональна залученість, вплив, оцінювання дослідницької діяльності, якість досліджень.

Abstract. The model for assessing the phenomenon of universities' regional engagement in the educational, research, and impact dimensions related to addressing the socio-economic development challenges of the region is theoretically substantiated. The factors influencing the level of regional engagement of universities are identified and differentiated. The directions, principles, criteria, and levels of universities' regional engagement are justified. The necessity of applying results-based management for operationalizing the process of deepening a university's regional engagement is substantiated. A methodology for monitoring and evaluating the level of regional engagement of a university is presented. A framework for self-assessment of the university's level of regional engagement and the quality of its research activities in the context of regional engagement is proposed. Criteria and indicators for assessing the level of regional engagement are substantiated in the context of its defragmentation into the dimensions of the educational process, research activities, and impact.

Keywords: regional engagement, impact, research evaluation, research quality.

**4.1. Актуалізація проблеми оцінювання дослідницької діяльності університетів
в контексті їх регіональної залученості**

Проблема оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості постає особливо гостро із таких міркувань. У першу чергу слід відзначити існування низки системних проблем у системі вищої освіти (зосередженість діяльності закладів вищої освіти на освітньому процесі та другорядність фокусування на здійсненні якісних наукових досліджень; низький рівень соціальної їх відповідальності; існування значного розриву між системою вищої освіти та ринком праці, зокрема в частині дисбалансу попиту та існуючої освітньої пропозиції; відсутність системної практики зворотного зв'язку від роботодавців щодо їх вимог до рівня розвиненості компетентностей випускників; низький рівень довіри суспільства до результатів та цінності наукових досліджень, які здійснюються в університетах; відсутність практики орієнтації перспективних наукових досліджень на

вирішення актуальних проблем регіонального розвитку та прикладних бізнес-завдань)²⁹⁷. Така ситуація поглиблюється триваючими процесами децентралізації та посиленням спроможності громад щодо побудови регіональних інноваційних кластерів соціально-економічного розвитку (технологічних та індустріальних парків, центрів інновацій та технологічного трансферу, бізнес-інкубаторів тощо). При цьому роль університетів у процесах інноваційного регіонального розвитку все ще залишається пасивно-формальною²⁹⁸, що втілюється або у обмеженості практики взаємодії з регіональними стейкхолдерами, або у відсутності цінності такої взаємодії серед декларованих університетом ключових цінностей. У примірному переліку показників, що містяться у контракті з керівником державного закладу вищої освіти, відсутні показники, які свідчать про цільову стратегічну підтримку ініціатив, пов'язаних із посиленням впливу наукових досліджень на вирішення соціально-економічних проблем територій та регіонів. Такими, які опосередковано відображають цю проблему, можна вважати лише показники 1.5 «Збільшення обсягу надходжень до спеціального фонду за результатами наукових та науково-технічних робіт за проектами міжнародного співробітництва, за результатами наукових і науково-технічних робіт за господарськими договорами та за результатами надання наукових послуг» (що може свідчити про затребуваність досліджень для вирішення регіональних проблем регіонального розвитку - авт.) та 2.2 «Входження ЗВО до одного з міжнародних рейтингів QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings, Academic Ranking of World Universities або до їх галузевих секторів» (частина з яких містить показники, які відображають рівень регіональної залученості університетів - авт.)²⁹⁹.

Натомість візія та стратегії розвитку провідних європейських університетів уособлює їх як інституції, які є відкритими та інкорпорованими у соціально-економічне життя (зокрема на місцевому та регіональному рівнях); при цьому комплексність їх місій передбачає інтегрування освітньої діяльності, досліджень, інновацій, розбудови корпоративної культури та служіння громаді^{300,301}. Університети є глибоко інкорпорованими у середовище шляхом поглиблення процесів співпраці, співуправління та співтворення з зовнішніми стейкхолдерами (насамперед регіональними). Наукові дослідження, які здійснюються в університетах, передбачають постійний діалог зі спільнотами (насамперед неакадемічними - бізнесом, неурядовими організаціями, органами влади), їх активне залучення до здійснення досліджень та використання їх результатів³⁰².

Необхідність подолання наслідків широкомасштабної агресії російської федерації вимагає переосмислення підходів до ефективності управління на національному, регіональному та інституційному рівнях, зокрема шляхом поглиблення партнерств, ефективного та відповідального використання ресурсів, поглиблення синергій між стейкхолдерами з метою отримання максимальних ефектів від спільної діяльності, упровадження цінностей відповідальності за її (діяльності) наслідки. У цьому контексті університети мають усвідомлювати свою роль у процесах державотворення та розв'язання проблем соціально-економічного розвитку (зокрема територій та регіонів свого впливу); важливою також є їх місія щодо спрямування досліджень на розв'язання конкретних наукоємних

²⁹⁷ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки (№286-р) / Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 26.07.2025).

²⁹⁸ Ховрак, І. (2020). Міжсекторна співпраця в регіоні на засадах соціальної відповідальності. *Economics. Finances. Law.* 2/1. 10-15. 10.37634/efp.2020.2(1).2.

²⁹⁹ Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2024 р. № 416 «Про внесення змін до Примірного переліку цільових показників, що наводяться у контракті з керівником державного закладу вищої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-primirnogo-pereliku-cilovih-pokaznikiv-sho-navodyatsya-u-kontrakti-z-kerivnikom-derzhavnogo-zakladu-vishoyi-osviti>

³⁰⁰ Universities without walls. A vision for 2030. EUA: веб-сайт. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf> (дата звернення: 23.05.2025).

³⁰¹ Borodiyenko, O., Malykhina, Ya., Zlenko, A., Shynkar, T., & Drok, P. (2024). Brand communication of EU leading universities: inspirations for the Ukrainian context. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(57). URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.57.2024.4434>

³⁰² Universities without walls. A vision for 2030. EUA: веб-сайт. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf> (дата звернення: 23.05.2025).

проблем оборони, безпеки, економіки та суспільства³⁰³. Очевидними довгостроковими ефектами від цього стане зростання рівня затребуваності та якості досліджень, які здійснюються університетами (що впливатиме на поглиблення рівня довіри суспільства до таких досліджень); зростання можливостей щодо комплексності та якості досліджень (через мобілізацію ресурсів та залучення представників неакадемічного сектору до реалізації спільних дослідницьких проєктів); узгодження напрямів досліджень з актуальними суспільними викликами та потребами регіонів та громад; розвиток інноваційної культури всередині неакадемічного середовища; залучення громад до процесу генерування знань, досліджень, взаємодії з науковим співтовариством, використання результатів досліджень тощо³⁰⁴.

Державна регіональна політика передбачає здійснення соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах із врахуванням їх «природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності»³⁰⁵. Одним із аспектів регіональної політики є децентралізація управління та посилення значення таких суб'єктів, як макрорегіон, мікрорегіон та територіальна громада, які виокремлюються та функціонують із врахуванням їх соціальних, просторових, екологічних, економічних, безпекових та інші особливостей, утворюючи так званий функціональний тип території³⁰⁶. Тому університети мають стати вагомим чинником збалансованого розвитку територій, здійснюючи інтервенції як у підготовку фахівців для регіональних ринків праці, так і розробляючи науково обгрунтовані засади регіональної політики.

Основою феномену регіональної залученості університетів є такі аспекти їх діяльності, як «вплив на розвиток громад (територій), стимулювання їх інноваційного розвитку, економічний та соціальний вплив, створення незалежного інтелектуального середовища, неперервна освіта громадян регіону, просування інновацій, трансфер технологій, комерціалізація знань, залученість у вирішення проблем регіонального розвитку, розвиток підприємництва, подолання інтелектуального розриву між академічною спільнотою та громадськістю, приваблення та розвиток місцевих талантів, стимулювання інноваційного розвитку, покращення якості життя у громадах, вплив на суспільство та навколишнє середовище, просування ідей партнерства, розвиток потенціалу регіонів, комерціалізація інтелектуальної власності, розвиток зв'язків регіону з глобальним світом, розвиток людського капіталу та сталий розвиток регіону, розвиток громадянської позиції, стимулювання позитивних змін у суспільстві, розвиток суспільної та культурної канви регіону»³⁰⁷. Відтак, регіональну залученість університетів визначаємо як їх здатність здійснювати вплив на інноваційний розвиток регіону, розвиток людського капіталу, стимулювати економічний розвиток регіону, здійснювати вплив на його (регіону) суспільний розвиток. Регіональна залученість відображає силу соціального, середовищного, культурного та економічного впливу результатів досліджень університету на рівні регіону³⁰⁸. Зазначимо, що межа впливу університету визначається не тільки географічним регіоном (наприклад, у глобальному рейтингу UMultirank регіон визначається як територія, яка обмежується радіусом 50 кілометрів від університету³⁰⁹, а в українському контексті це часто співпадає з межами територіальної громади – авт.), але й мірою інноваційності університету (що може спричинити переростання впливу університетом меж визначеного регіону), існуючою культурною та економічною гомогенністю транскордонних регіонів (у цьому контексті вплив університету поширюється також на території держав-сусідів³¹⁰). Тому у контексті регіональної

³⁰³ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки (№286-р) / Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 26.07.2025).

³⁰⁴ Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2025-2027 роки. 2024. НАПН України. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>

³⁰⁵ Верховна рада України. Закон України «Про засади державної регіональної політики». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

³⁰⁶ Там же.

³⁰⁷ Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петров, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Ревейло, М. Саяк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петров. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

³⁰⁸ Garlick S., & Langworthy A. Benchmarking university community engagement: Developing a national approach in Australia. 2008. Higher Education Management and Policy 20(2). DOI: <https://doi.org/10.1787/hemp-v20-2-en>

³⁰⁹ UMultirank. (2023). Economic Engagement Ranking. URL: <https://www.umultirank.org/about/methodology/indicators/>

³¹⁰ Holod, Andrii & Chetyrbuk, Olha. (2024). Транскордонне співробітництво у сфері університетської освіти між Україною та Польщею. Educere et Educare. 19. 45-59. DOI: <https://doi.org/10.48075/educare.v19i49.33344>.

залученості університетів пропонуємо використовувати так званий *university customized* підхід, який передбачає визначення регіону як території, на розвиток якої університет має значний вплив³¹¹.

4.2. Теоретичне обґрунтування моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості

З метою теоретичного обґрунтування моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості вважаємо за необхідне розглянути проблему у більш широкому дискурсі та теоретично обґрунтувати модель оцінювання феномену регіональної залученості університетів у всіх його вимірах – освітньому, дослідницькому та вимірі впливу на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону (рис.1). Така необхідність, на нашу думку, зумовлюється складністю цього феномену та взаємообумовленістю всіх його складових. Запропонована модель слугує засобом пізнання цього складного, багатоелементного та поліструктурного явища. Вона також дає змогу ідентифікувати чинники та принципи його функціонування та обґрунтувати методики та критерії оцінювання рівня його розвиненості. Така модель слугує також засобом для стратегування, удосконалення та неперервних покращень у діяльності університету.

Феномен регіональної залученості університетів актуалізується та розвивається під впливом чинників, які можна диференціювати на такі рівні: *міжнародні практики* (практики оцінювання міжнародних проектів та програм (зокрема програм Горизонт-2020 та Горизонт Європа³¹²), які містять критерії впливу та регіональної залученості; зростання спроможності українських університетів шляхом поглиблення їх співпраці з європейськими, що викликає необхідність суголосності та ототожнення практик, зокрема в аспекті поглиблення регіональної залученості; необхідність посилення позицій українських університетів у міжнародних рейтингах, частина з яких (QS World University Ranking, Times Higher Education Ranking, UMultirank³¹³) передбачає оцінювання за критеріями регіональної залученості); *національний* (необхідність подолання проблеми неузгодженості освітньої пропозиції університетів з реальними та прогнозними потребами регіональних ринків праці; низький рівень працевлаштування випускників університетів на регіональних ринках; спорадичність взаємодії з регіональними стейкхолдерами; низький рівень довіри суспільства до результатів та цінності наукових досліджень, які здійснюються в університетах; відсутність практики узгодження тематики досліджень з реальними проблемами розвитку регіонів країни; відсутність практик залучення представників неакадемічних спільнот до здійснення досліджень; невикористання більшістю закладів вищої освіти можливості громадянського суспільства для свого розвитку); *регіональний* (низький рівень впливу університетів на вирішення проблем регіонального розвитку; низький рівень розвитку інноваційної та управлінської культури на рівні регіонів; практична відсутність впливу університетів у процесах прийняття рішень та консалтингу регіональних політичних реформ³¹⁴) та *інституційний* (існуюча необхідність залучення університетами додаткових джерел фінансування, потреба в комерціалізації результатів досліджень, потреба в утвердженні позицій університетів як центрів регіонального інноваційного розвитку).

Цільовий блок моделі передбачає стратегічну мету – поглиблення рівня їх регіональної залученості, яка може бути екстрапольована та реалізована в контексті трьох вимірів: освітньому, дослідницькому та вимірі впливу. Фундаментальним питанням є те, у якій мірі впровадження політик та процесів сприятиме підвищенню ефективності у кожному із зазначених вимірів. Важливим аспектом також вбачається гармонізація залучених ресурсів (людських, часових, інтелектуальних), які інвестуються університетом у ці процеси, та отримуваних ефектів та ресурсів. Позитивні зміни по кожному із цих

³¹¹ Jonkers K., Tijssen R., Karvounarakis A. and Goenaga Beldarrain X. A Regional Innovation Impact Assessment Framework for universities. 2018. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ISBN 978-92-79-77048-7. DOI: <https://doi.org/10.2760/623825>, JRC109020.

³¹² A New Horizon for Europe. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2018. 388 p. DOI: <https://doi.org/10.2777/978720>

³¹³ Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Ререйло, М. Саюк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

³¹⁴ Бородієнко, О. Регіональна залученість у стратегічних пріоритетах і операційній діяльності провідних фламандських університетів. Молодь і ринок. 2023. №5/213. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/282779> (дата звернення: 10.08. 2025).

вимірів, зумовлені поглибленням рівня регіональної залученості університету, прямо або опосередковано впливають на ефективність діяльності університету як структури.

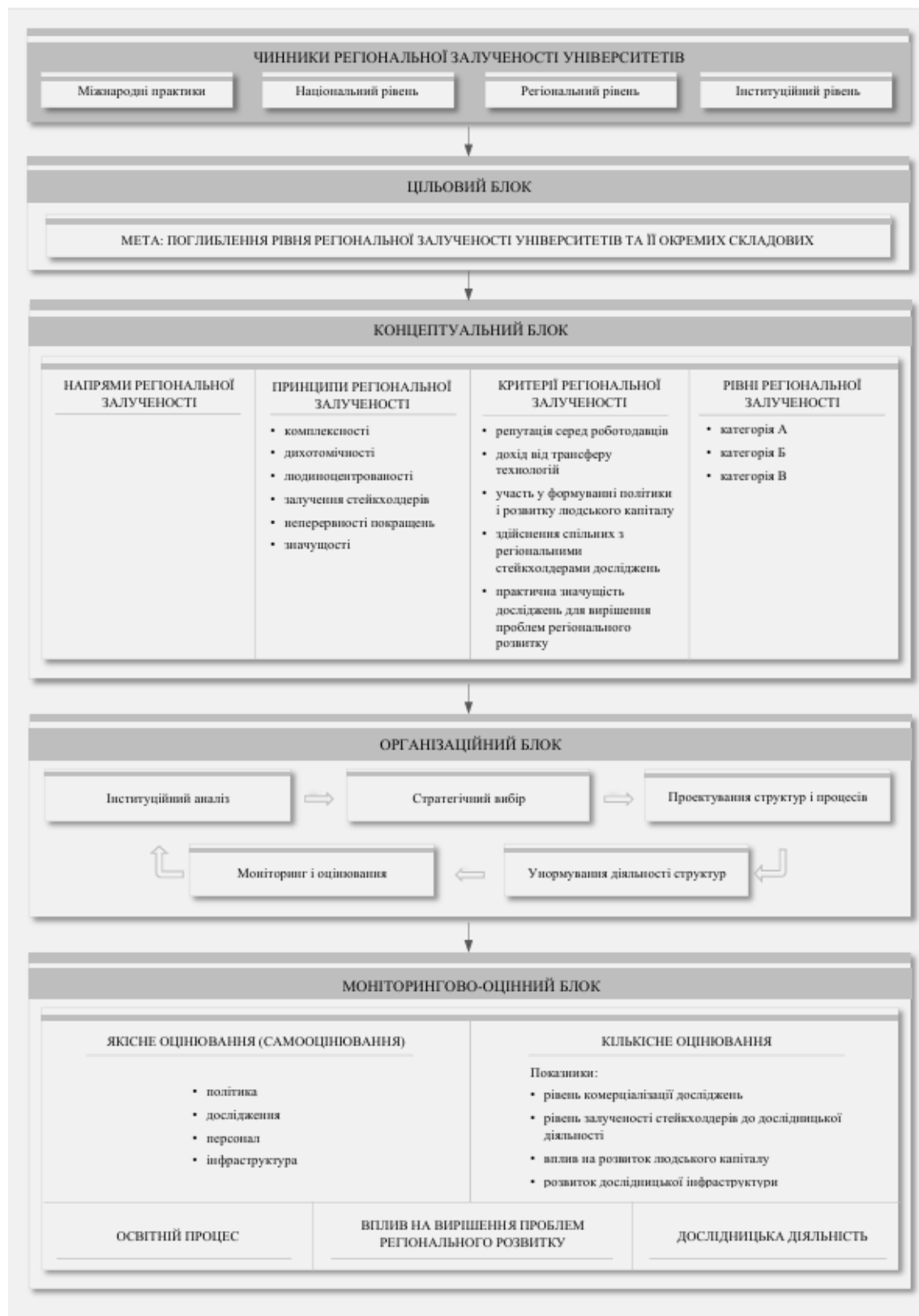

Рис.1. Модель оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості

До прикладу, здійснення спільних з регіональними стейкхолдерами наукових досліджень, спрямованих на вирішення актуальних соціально-економічних проблем регіону, інкорпороватиме широку експертизу різних стейкхолдерів, а це у свою чергу сприятиме продукуванню нових знань,

інкорпоруванню результатів досліджень до змісту освітнього процесу (що сприятиме у свою чергу сучасній, актуальній та контекстній підготовці фахівців), поглибленню партнерств та посиленню інтелектуальної, комерційної та управлінської спроможності університетів³¹⁵.

Концептуальний блок моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості містить напрями, принципи, критерії та рівні регіональної залученості. Аналіз міжнародного та національного досвіду^{316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325} показує, що регіональна залученість університету може втілюватись в реалізації таких *напрямів*:

- здійснення наукових досліджень, спрямованих на вирішення актуальних проблем регіонального розвитку;
- реалізація освітнього процесу з проявленою регіональною компонентою (включаючи інкорпорування до змісту освіти інформації, яка є специфічною для регіону та характеризує його культурні, політичні та соціально-економічні особливості);
- запровадження таких інституційних політик університетів, які спрямовуються на посилення культурного, соціального та економічного впливу на регіональному рівні; інкорпорування політики служіння громадам (яка передбачає створення суттєвої доданої цінності на кожному етапі реалізації наукових проєктів з регіонального розвитку);
- залучення громадськості до освітнього процесу (у якості експертів чи запрошених лекторів) та до реалізації спільних дослідницьких проєктів;
- створення та підтримка відкритих дослідницьких спільнот (які включають представників регіональних академічних спільнот) та відкритих середовищ (забезпечення доступності для представників громади наукових ресурсів та інфраструктур; створення спільних кафедр та умов для поширення та обміну знаннями та досвідом; підтримка мережевих платформ взаємодії з регіональними стейкхолдерами);
- ресурсна підтримка ініціатив, спрямованих на розвиток регіонів (надання грантів на реалізацію проєктів з регіонального розвитку; підтримка (у тому числі експертна) інноваційних регіональних екосистем);
- розвиток людського потенціалу (релевантна потреба регіону підготовка кадрів; розвиток потенціалу представників громади та посилення їхньої здатності до вирішення проблем регіону; стимулювання філософії служіння громаді (у тому числі з рахунок кар'єрного просування та стимулювання працівників університету, які залучаються до проєктів регіонального розвитку).

Здійснене дослідження дало змогу сформулювати *принципи* оцінювання рівня регіональної залученості університетів, які доцільно брати до уваги у процесі дизайнування відповідних систем оцінювання українських університетів.

Принцип комплексності. Оцінювання рівня регіональної залученості університетів повинне здійснюватися всебічно та системно. Воно має охоплювати як показники досягнутих результатів (performance indicators), так і показники сприйняття та визнання діяльності (perception indicators).

³¹⁵ Бородієнко, О.В. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. In: О. Бородієнко, Ю. Вітренко, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах: аналітичні матеріали (частина II) (препринт). Інститут вищої освіти НАПН України. 2022. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736190/> (дата звернення: 23.08.2025).

³¹⁶ ETH Zurich. ETH Zurich's Strategy and Development Plan. URL: <https://ethz.ch/en/the-eth-zurich/portrait/strategy.html>

³¹⁷ Imperial College London. Strategy 2020-2025. URL: <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/strategy-2020-2025/public/CollegeStrategy2020-2025.pdf>

³¹⁸ Karolinska Institutet. Strategy 2030 – creating Karolinska Institutet's future together. URL: <https://staff.ki.se/media/89655/download>

³¹⁹ PSL. Excellence and Equal Opportunity. URL: <https://psl.eu/en/university/about-us/excellence-and-equal-opportunity>

³²⁰ The University of Cambridge. University matters? The University of Cambridge in an increasingly complex world. URL: <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/how-the-university-and-colleges-work/people/vice-chancellor/speeches/university-matters-kate-pretty-lecture-2022>

³²¹ The University of Edinburgh. Strategy 2030. URL: <https://www.ed.ac.uk/about/strategy-2030>

³²² UCL. Strategic Plan 2022-27. URL: <https://www.ucl.ac.uk/strategic-plan-2022-27/ucl-strategic-plan-2022-27>

³²³ Université Paris-Saclay. Université Paris-Saclay scientific framework. URL: https://www.univ-evry.fr/fileadmin/mediatheque/ueve-institutionnel/01_Universite/Saclay/universite_paris-saclay_scientific_framework.pdf

³²⁴ University of Copenhagen. Strategy 2030. Creating benefit for more people. URL: <https://about.ku.dk/strategy-2030/>

³²⁵ University of Oxford. New Vice-Chancellor ready to 'fire and wire' University with Oxford and world. URL: <https://www.ox.ac.uk/news/2023-01-10-new-vice-chancellor-ready-fire-and-wire-university-oxford-and-world>

Комплексний підхід передбачає поєднання різних методів оцінювання, зокрема кількісних і якісних, застосування розробленої рамки самооцінювання, методології «360 градусів» та інших аналітичних інструментів. У межах такого оцінювання до уваги беруться ключові виміри регіональної залученості університетів — освітній, дослідницький та вимір впливу на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону.

Принцип дихотомічності. Оцінювання рівня регіональної залученості університету має базуватися на розумінні взаємної природи впливів та обміну інформацією між університетом і регіональним середовищем. Воно повинно враховувати не лише, до прикладу, внесок наукових досліджень університету в подолання соціально-економічних викликів регіону, а й роль місцевих громад та стейкхолдерів у формуванні дослідницького порядку денного університету, зокрема у визначенні змісту, пріоритетів і стандартів якості цих досліджень.

Принцип людиноцентрованості оцінювання полягає у проектуванні системи оцінювання — з погляду добору методів, показників та їх інтерпретації — таким чином, щоб можна було чітко виявити наслідки дослідницької діяльності для конкретних людей та груп. Такий підхід дає змогу аналізувати вплив регіонально орієнтованих досліджень як на професійний розвиток і кар’єрні траєкторії наукових і науково-педагогічних працівників університету, так і на підвищення добробуту й якості життя мешканців регіону.

Принцип залучення стейкхолдерів. Модель оцінювання має охоплювати системний аналіз ролі та впливу стейкхолдерів на реалізацію дослідницької діяльності університету на всіх її стадіях. У межах оцінювання доцільно визначити, зокрема: які інструменти застосовує університет для залучення до дослідницького процесу зацікавлених сторін; на яких етапах досліджень їх участь є найбільш обґрунтованою та з якою метою; які результати та наслідки забезпечує така взаємодія; у який спосіб заклад вищої освіти адаптує дизайн досліджень для врахування інтересів різних груп стейкхолдерів; які соціальні, наукові чи практичні вигоди отримує громада від спільної з університетом дослідницької діяльності.

Принцип неперервності покращень. Побудова методики оцінювання має бути спрямована не лише на діагностику поточного рівня та виявлення проблем у сфері регіональної залученості, але й на формування підґрунтя для визначення можливих шляхів розвитку й посилення взаємодії університету з регіональними стейкхолдерами.

Принцип значущості. Методика оцінювання має бути зорієнтована на визначення інтенсивності та масштабу впливу університетських досліджень на ключові виміри соціально-економічного розвитку регіону. Зокрема, йдеться про їхню роль у формуванні й реалізації регіональної політики, наданні експертної та аналітичної підтримки управлінським рішенням, сприянні розв’язанню завдань соціально-економічного, гуманітарного й духовного розвитку, а також про соціальні, економічні, політичні та прикладні наслідки впровадження результатів досліджень на регіональному рівні.

Аналіз міжнародного та національного досвіду використання показників регіональної залученості^{326, 327, 328, 329, 330} дає змогу, шляхом інтерпретації та синтезу, запропонувати такі критерії рівня її (регіональної залученості) розвиненості:

- *репутація університету серед роботодавців регіону*, що передбачає з’ясування таких аспектів, як врахування регіонального контексту в освітніх програмах університету та змісті освіти; рівень співпраці з роботодавцями регіону в аспекті реалізації освітнього процесу; досвід спільної реалізації дослідницьких проєктів;
- *дохід від трансферу технологій* — питома вага роялті та ліцензійних платежів, триманих внаслідок трансферу технологій бенефіціарам регіону. Дихотомічність цього показника відзеркалює, з одного боку, спроможність університету продукувати інновації, здійснювати затребувані та релевантні регіону дослідження, надавати консультативні послуги стейкхолдерам

³²⁶ QS Top Universities. (2023). Employer Reputation. URL: <https://support.qs.com/hc/en-gb/articles/4407794203410>

³²⁷ Times Higher Education. (2023). World University Rankings 2023: methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2023-methodology>

³²⁸ UMultirank. (2023). Economic Engagement Ranking. URL: <https://www.umultirank.org/about/methodology/indicators/>

³²⁹ Деякі питання державної атестації наукових установ. Міністерство освіти і науки України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#Text> (дата звернення: 30.07. 2025).

³³⁰ Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності. Міністерство освіти і науки України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19#Text> (дата звернення: 04.07. 2025).

регіону, а з іншого – готовність стейкхолдерів фінансувати дослідження, спрямовані на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону;

- *участь у формуванні регіональної політики і розвитку людського капіталу* передбачає врахування таких аспектів, як частка студентів, практична підготовка яких відбувалась на підприємствах та у організаціях регіону; частка випускників університету, працевлаштованих у компаніях та організаціях регіону; участь працівників університету у діяльності регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування, які здійснюють формування та реалізацію відповідної політики; надання консультативних послуг, експертних оцінок, висновків, рекомендацій компаніям та організаціям регіону, здійснення прогнозів щодо регіонального розвитку;
- *здійснення спільних із регіональними стейкхолдерами наукових досліджень* - питома вага фінансування університету на здійснення спільних з компаніями та організаціями регіону наукових досліджень; питома вага публікацій, серед співавторів яких є принаймні один, афілійований в організації, компанії чи університеті, розташованому у регіоні;
- *практична значущість досліджень для вирішення проблем регіонального розвитку* (в аспекті впровадження розробок у виробництві та/або у діяльності підприємств, установ, закладів, організацій регіону); практична цінність результатів досліджень для суспільства та економіки регіону, зокрема їх використання поза межами академічних кіл (у виробничій, освітній, соціальній, політичній, культурній та інших сферах діяльності суспільства).

У межах окреслених вище концептуальних основ регіональної залученості університетів визначальним постає завдання здійснення свідомого організаційного вибору тієї моделі взаємодії з регіоном, яка є найбільш доцільною для конкретного закладу. Такий вибір має ґрунтуватися на врахуванні кількох взаємопов'язаних компонентів: по-перше, ідентифікації проблем діяльності університету, які можуть бути подолані або пом'якшені шляхом посилення їх регіональної залученості; по-друге, визначення адекватних рішень, зокрема форм і інструментів взаємодії, особливостей організаційної культури та ціннісних орієнтирів в аспекті регіональної залученості; по-третє, окреслення кола учасників процесу, включно з внутрішніми й зовнішніми стейкхолдерами, а також аналізу того, чия експертиза, досвід і мережі взаємодії є найбільш корисними для розв'язання наявних викликів; і, зрештою, оцінки нових можливостей, що виникають у результаті впровадження відповідної моделі регіональної залученості з погляду подолання існуючих проблем і розвитку університету та регіону³³¹. Організаційний вибір, а відтак і інституційна політика університету, має базуватись на стратегічному виборі щодо рівня інкорпорованості університету у вирішення проблем регіонального розвитку, реалістичного аналізу кадрового потенціалу та рівня вмотивованості до участі у проектах регіонального розвитку, здатності академічної спільноти університету здійснювати експертну діяльність та вплив на розвиток регіональної політики.

За рівнем регіональної залученості університети можуть відноситись до таких категорій:

- *категорія А* (університет має винятковий вплив на соціально-економічні процеси в регіоні; він визнається спільнотою як вагомий гравець та джерело вагомого впливу (у тому числі й на регіональну політику); такий університет має усталені зв'язки зі стейкхолдерами регіону та виступає осередком суспільного діалогу, затребуваним з боку регіональних гравців джерелом інновацій та вагомим чинником розвитку людського капіталу регіону;
- *категорія Б* (університет має значний потенціал для наукового, технічного та соціального впливу на розвиток регіону; його вплив має помітний характер; університет визнається регіональною академічною та неакадемічною спільнотами як важливий учасник, що робить суттєвий внесок у розвиток регіону (зокрема через експертну, освітню та інноваційну діяльність); такий університет має налагоджені зв'язки з ключовими стейкхолдерами, бере участь у регіональних ініціативах та долучається до фахового й суспільного діалогу; він є учасником екосистеми інновацій регіону та робить вагомий внесок у розвиток людського капіталу, хоча його вплив не є визначальним для формування регіональної політики);
- *категорія В* (університет має обмежений або фрагментарний вплив на соціально-економічні процеси в регіоні; його роль у регіональному розвитку визнається переважно в межах освітньої

³³¹ Cohen M., March J., Olsen J. A Garbage Can Model of Organizational Choice. Administrative Science Quarterly. 1972. Vol. 17, No. 1. P. 1-25. URL: <http://www.jstor.org/stable/2392088> (дата звернення 17.07.2025).

функції або окремих проєктів; зв'язки зі стейкхолдерами є епізодичними або проєктно орієнтованими, участь у суспільному діалозі — спорадичною; інноваційна діяльність та внесок у розвиток людського капіталу є локальними, без системного впливу на регіональні процеси.

Функціонування *організаційного блоку* моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості забезпечується через застосування парадигми управління, зорієнтованого на результат (result-based management). Її ключова ідея полягає в об'єднанні зусиль і інтересів різних стейкхолдерів довкола досягнення спільно визначених цілей, а також у раціональному та ефективному використанні наявних ресурсів^{332, 333, 334, 335}. Організаційний блок моделі також реалізується через застосування спеціальної технології, що передбачає поетапне впровадження визначених дій. Початковою фазою є інституційний аналіз, у межах якого оцінюється спроможність закладу вищої освіти функціонувати в наявному середовищі та визначається характер його впливу на нього³³⁶. Паралельно здійснюється окреслення конкурентних стратегій розвитку (стратегічного набору) та аналіз сильних і слабких сторін університету, зокрема з позицій кадрового потенціалу, рівня кваліфікації персоналу, управлінських і адміністративних можливостей, якості освітньої діяльності тощо. Результати цього етапу формують підґрунтя для обґрунтованого вибору моделі регіональної залученості.

Наступним кроком є проєктування структур і процесів, які забезпечують регіональну взаємодію. Рішення щодо організаційних структур мають включати визначення їх формату, функціонального призначення, цілей, завдань, принципів діяльності, складу учасників та механізмів організації роботи. Водночас проєктування процесів охоплює характеристику типів взаємодій, руху інформаційних потоків, алгоритмів координації між структурними одиницями, правил взаємодії, процедур ухвалення управлінських рішень і реалізації комунікаційної політики.

Упорядкування діяльності забезпечується шляхом формування належної нормативно-правової бази, що регламентує роботу структур, орієнтованих на посилення регіональної залученості університету. На цьому етапі доцільно спроектувати бізнес-процеси таким чином, щоб вони були ресурсоефективними, уникали дублювання функцій і паралельного виконання однакових дій, а також дозволяли здійснювати вимірювання результативності на кожній стадії реалізації. Для цього може використовуватися, у спрощеному форматі, модель Business Process Model and Notation (BPMN)³³⁷, яка сприяє наочному представленню та впорядкуванню взаємодій у межах процесів регіональної залученості. Завершальним є етап моніторингу та оцінювання, в межах якого визначаються підходи й правила оцінювання діяльності організаційних структур і процесів, формуються відповідні критерії, індикатори та інструментарій їх вимірювання. Ключове значення при цьому має виокремлення ключових показників результативності (KPIs), що дають змогу відстежувати поточний стан справ, оцінювати динаміку змін і рівень досягнення стратегічних цілей.

Значущість інтеграції *моніторингово-оцінного блоку* в модель оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості полягає в тому, що моніторинг та оцінювання слугують інструментами для забезпечення підзвітності, підвищення ефективності реалізації програм і проєктів, розвитку потенціалу зацікавлених сторін, покращення рівня взаєморозуміння та співпраці між ними, зміцнення відповідальності та збільшення підтримки партнерських відносин у громаді^{338, 339}. Цей блок містить методи оцінювання та моніторингу рівня регіональної залученості, а також уніфіковані критерії оцінювання за трьома вимірами — освітнім, дослідницьким та виміром впливу університету на вирішення проблем регіонального розвитку.

³³² Results Based Management Concepts and Methodology. UNDP Results Framework. Technical Note. 2000. 19 p.

³³³ Results-based management handbook. Applying RBM concepts and tools for a better urban future. UN-Habitat Results-Based Management Handbook. 2017. 230 p.

³³⁴ Results-based Management Handbook. Harmonizing RBM concepts and approaches for improved development results at country level. United Nations Development Group. 2011. 68 p.

³³⁵ Results-Based Management Handbook: Working together for Children. United Nations Children's Fund (UNICEF). 2017. 192 p.

³³⁶ Там само.

³³⁷ Business Process Model and Notation (BPMN). OMG. 2011. URL: <https://www.omg.org/spec/BPMN/2.0/PDF> (дата звернення 16.06.2025).

³³⁸ Як налагодити партнерство: рекомендації для бізнесу. Центр «Розвиток КСБ». 2017. 64 с.

³³⁹ Partnership evaluation guide: Building Productive Relationships Through Evaluation. NACCHO University: веб-сайт. URL: <https://www.naccho.org/uploads/full-width-images/SDOH-Partnership-Evaluation-Guide-V4-FINAL.pdf> (дата звернення 14.06.2025).

В групі методів *якісного оцінювання* чільне місце посідає самооцінювання рівня залученості університету та якості дослідницької діяльності в контексті регіональної залученості. Рамка самооцінювання може передбачати з'ясування таких питань^{340, 341, 342, 343, 344, 345}:

- чи існує в університеті політика щодо дослідницької діяльності в контексті регіональної залученості?
- якою є частка досліджень, які фінансуються із зовнішніх (регіональних) джерел?
- якою є частка досліджень, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку?
- у якій мірі університетом підтримуються ініціативи (дослідження), спрямовані на вирішення проблем регіонального розвитку?
- якими є інструменти підтримки ініціатив та дослідницьких проєктів, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку?
- яким є рівень готовності працівників університету брати участь у вирішенні проблем регіонального розвитку?
- у якій мірі здійснення досліджень, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку, впливає на професійну кар'єру вченого та інші мотиваційні механізми?
- яким є рівень розвиненості компетентності працівників університету щодо вирішення проблем регіонального розвитку?
- які інструменти використовуються університетом задля забезпечення людським капіталом процесів регіональної залученості (підготовка агентів впливу, утворення посад зі специфічними функціями, підтримка наукової журналістики, формування позитивного ставлення до регіональної залученості тощо)?
- яким чином представники громад та бізнесу можуть впливати на визначення пріоритетних напрямів досліджень, які здійснюються в університеті? Яким чином університет корегує дизайн досліджень як результат впливу регіональних стейкхолдерів?
- у якій мірі регіональні стейкхолдери залучаються до процесу здійснення наукового дослідження на кожному його етапі? Які ефекти дає залучення стейкхолдерів? Яким чином університет забезпечує розуміння стейкхолдерами їх ролей в здійсненні досліджень?
- які інструменти використовуються університетом задля залучення регіональних стейкхолдерів до процесу досліджень (ініціювання консультацій зі стейкхолдерами, їх вплив на формулювання тематики досліджень, створення платформ та умов для постійної комунікації зі стейкхолдерами, отримання та рефлексія зворотного зв'язку від стейкхолдерів щодо практичної значущості досліджень)?
- які питання щодо тематики, напрямів, впровадження результатів досліджень зазвичай обговорюються з регіональними стейкхолдерами (питання етики досліджень, методики досліджень, їх впливу, поліпшення якості досліджень)?
- у якій мірі представники громад мають доступ до знань, інтелектуальних ресурсів, дослідницьких даних, продуктованих університетом, та дослідницької інфраструктури?
- у якій мірі університет забезпечує функціонування наукової інфраструктури (музеїв, наукових центрів) та залучення представників громади до їх заходів?
- чи існує комунікаційна стратегія, спрямована на широке висвітлення та просування результатів досліджень та ініціатив, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку?

³⁴⁰ Watson D. Managing civic and community engagement. 2007. Maidenhead: McGraw-Hill Education/Open University Press.

³⁴¹ Holland B. Analyzing institutional commitment to service: A model of key organizational factors. 1997. Michigan Journal of Community Service Learning, 4(1), 30-41.

³⁴² Hollander E., Saltmarsh J., & Zlotkowski E. Indicators of engagement. 2010. In L. Simon, M. Kenny, K. Brabeck & R. Lerner (Eds.), *Learning to serve: Promoting civil society through service-learning* (pp. 31-50). Norwell, MA: Kluwer Academic Publishers.

³⁴³ Furco A., Weerts D., Burton L., & Kent K. *Assessment rubric for institutionalizing community engagement in higher education*. 2009. URL: <https://engagement.umn.edu/sites/engagement.umn.edu/files/UMNCommunityEngagementInstitutionalizationRubric.pdf>

³⁴⁴ National Co-ordinating Centre for Public Engagement (NCCPE). *EDGE self-assessment matrix*. URL: http://www.publicengagement.ac.uk/sites/default/files/publication/edge_tool_resource_pack_v2.pdf

³⁴⁵ Strand R., Spaapen J., Bauer M. W., Hogan E., Revuelta G., & Stagl S. Indicators for promoting and monitoring responsible research and innovation: Report from the expert group on policy indicators for responsible research and innovation. 2015. Luxembourg: European Commission. URL: https://resbios.eu/wp-content/uploads/2022/11/Indicators_for_Promoting_and_monitoring.pdf

- у якій мірі університетом промотуються наукові ініціативи, проекти та заходи, які передбачають широке залучення представників регіональних неакадемічних спільнот (наукові дебати, наукові референдуми, ініціативи громадянської науки)?
- які ефекти отримує регіон та від спільної зі стейкхолдерами дослідницької діяльності?
- у якій мірі університет сприяє розвитку наукової культури у громаді та поглибленню рівня компетентності представників громади щодо вирішення проблем регіонального розвитку?

Друга група методів моніторингу та оцінювання передбачає *кількісне оцінювання* регіональної залученості університетів. Показниками для такого оцінювання можуть бути^{346, 347, 348, 349:}

1. Показники рівня комерціалізації досліджень, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку:
 - частка доходів університету, отриманих від реалізації дослідницьких проектів, які фінансуються регіональними спонсорами, контрактів та спільних із неакадемічними партнерами проектів;
 - частка доходів університету, отриманих від приватних партнерів регіону;
 - частка доходів університету, отриманих від надання консультативних послуг для місцевих та регіональних підприємств та організацій;
 - кількість патентів (кількість заявок та отриманих патентів на винаходи), кількість ліцензій, обсяг доходів від роялті;
 - кількість спінофів (компаній, створених для комерціалізації патентованих технологій, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку);
 - кількість комерційних установ у регіоні, співзасновником яких є університет, та обсяг отриманих доходів від діяльності цих установ;
 - кількість стартапів, метою діяльності яких є вирішення проблем регіонального розвитку.
2. Показники рівня залученості регіональних стейкхолдерів до спільних дослідницьких проектів:
 - кількість дослідницьких проектів, результати яких мають прямий вплив на вирішення проблем регіонального розвитку;
 - кількість проектів із соціальних інновацій, до реалізації яких долучені працівники університету;
 - кількість наукових проектів, які фінансуються регіональними спонсорами, контрактів та спільних із неакадемічними партнерами наукових проектів;
 - кількість спільних із співавторами-представниками регіонального бізнесу наукових публікацій;
3. Показники впливу університету на розвиток людського капіталу регіону:
 - частка магістрів, навчання яких фінансується чи співфінансується громадою або приватним бізнесом регіону;
 - кількість бакалаврських, магістерських та докторських робіт, науковими керівниками яких були представники неакадемічного сектору регіону;
 - кількість фактів мобільності працівників університету до підприємств та організацій регіону;
 - кількість наукових працівників з подвійною афіліацією (на підприємствах/компаніях регіону);
 - кількість академічних посад, які фінансуються регіональним бізнесом;
 - кількість захищених докторських дисертацій, тематика яких передбачає вирішення проблем регіонального розвитку;
4. Показники розвитку дослідницької інфраструктури:
 - існування регіонального офісу трансферу технологій;
 - наявність наукової інфраструктури у спільному з регіональним бізнесом користуванні;
 - кількість створених (або співфінансованих) лабораторій та споруд, які знаходяться у спільному з регіональними стейкхолдерами користуванні.

³⁴⁶ Molas-Gallart J., Salter A., Patel P., Scott A., & Duran X. Measuring Third Stream Activities: Final Report to the Russell Group of Universities. 2002. Brighton: SPRU, University of Sussex.

³⁴⁷ Charles D., & Benneworth P. Evaluating the Regional Contribution of an HEI: A Benchmarking Approach. 2002. Bristol: Higher Education Funding Council for England.

³⁴⁸ E3M project. Conceptual Framework for Third Mission Indicator Definition. 2011. URL: <http://e3mproject.eu/Concept-Framework-Third-Mission-Indicator.pdf>

³⁴⁹ Jonkers K., Tijssen R., Karvounaraki A. and Goenaga Beldarrain X. A Regional Innovation Impact Assessment Framework for universities. 2018. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ISBN 978-92-79-77048-7. doi:10.2760/623825, JRC109020.

Критерії оцінювання і моніторингу рівня регіональної залученості університетів можуть бути дефрагментовані в вимірах освітнього процесу, впливу на вирішення проблем регіонального розвитку та виміру дослідницької діяльності (Табл.1).

Таблиця 1

Критерії оцінювання і моніторингу рівня регіональної залученості університетів

Вимір	Критерії оцінювання
Освітнього процесу	- інтеграція регіональної компоненти у зміст освіти; - співпраця з роботодавцями регіону у освітньому процесі; - працевлаштування випускників у регіоні; - релевантність підготовки кадрів потребам регіону; - розвиток потенціалу громади через освітню діяльність; - фінансування підготовки спеціалістів за рахунок коштів з регіональних джерел; - залучення неакадемічних експертів до освітньої діяльності; - мобільність персоналу університету; тематика бакалаврських, магістерських робіт та докторських дисертацій, орієнтованих на вирішення проблем регіонального розвитку
Впливу на вирішення проблем регіонального розвитку	- вплив на розвиток наукового знання, спрямованого на вирішення проблем регіонального розвитку; - вплив на розвиток регіональної економіки; вплив на розвиток суспільства
Дослідницької діяльності	- політика університету щодо дослідницької діяльності в контексті регіональної залученості; - досвід спільної з регіональними партнерами реалізації дослідницьких проєктів; - публікаційна активність працівників університету із регіональними співавторами; - практична цінність досліджень для регіону; - створення та підтримка відкритих дослідницьких спільнот та середовищ; - фінансування досліджень з зовнішніх (регіональних) джерел; - орієнтація досліджень на вирішення проблем регіонального розвитку; - підтримка та стимулювання університетом ініціатив, спрямованих на регіональний розвиток; - залучення регіональних стейкхолдерів до формування пріоритетних напрямів досліджень та вимог щодо їх якості; - інструменти комунікації та взаємодії з регіональними стейкхолдерами; - доступ громади до наукових знань, даних та дослідницької інфраструктури університету; - промоція наукових ініціатив із залученням неакадемічних спільнот; - вплив дослідницької діяльності університету на вирішення проблем регіонального розвитку; кількісні показники дослідницької діяльності університету, пов'язаної з регіоном

Вимір освітнього процесу в контексті регіональної залученості університету оцінюється за такими критеріями: *інтеграція регіональної компоненти у зміст освіти* (наявність у навчальних програмах інформації, що відображає культурні, політичні, соціально-економічні особливості регіону; відсоток

дисциплін або модулів, які містять регіональний контент); *співпраця з роботодавцями регіону у освітньому процесі* (рівень партнерських зв'язків із підприємствами та організаціями регіону для реалізації освітніх програм; частка студентів, які проходили практичну підготовку та/або стажування на підприємствах та в організаціях регіону); *працевлаштування випускників у регіоні* (відсоток випускників, працевлаштованих у компаніях та організаціях регіону, що підтверджує релевантність освіти потребам місцевого ринку праці); *релевантність підготовки кадрів потребам регіону* (відповідність освітніх програм та компетентностей випускників актуальним соціально-економічним та культурним викликам регіону); *розвиток потенціалу громади через освітню діяльність* (кількість ініціатив, спрямованих на підвищення спроможності представників громад вирішувати проблеми регіонального розвитку); *фінансування підготовки спеціалістів за рахунок коштів з регіональних джерел* (частка бакалаврів/магістрів, підготовка яких фінансується або співфінансується органами місцевого самоврядування чи приватним бізнесом регіону); *залучення неакадемічних експертів до освітньої діяльності* (кількість бакалаврських, магістерських та докторських робіт, науковими керівниками яких є представники регіонального бізнесу або громадських організацій); *мобільність персоналу університету* (кількість випадків тимчасового залучення викладачів та дослідників університету до роботи або стажувань у регіональних підприємствах та організаціях); *тематика бакалаврських, магістерських робіт та докторських дисертацій, орієнтованих на вирішення проблем регіонального розвитку* (кількість захищених робіт дисертацій, які присвячені вирішенню актуальних проблем регіонального розвитку).

Феномен впливу регіональної залученості університету оцінюється за такими критеріями^{350, 351}:

- *вплив на розвиток наукового знання, спрямованого на вирішення проблем регіонального розвитку*. У цьому контексті варто брати до уваги такі аспекти, як загальна кількість публікацій, зокрема високо цитованих, які відзеркалюють результати реалізації проєктів регіонального розвитку; кількість публікацій, які є внеском у розвиток знань щодо вирішення специфічних проблем регіонального розвитку; частка дослідників, які беруть участь у регіональних проєктах;
- *вплив на розвиток регіональної економіки* (в частині стимулювання розвитку компаній, зростання продуктивності праці, створення нових робочих місць, збільшення технологічної ємності виробництва, розвиток сектору науки та інновацій). Релевантними, на наш погляд, є такі показники: очікувана комерціалізація результатів спільних з регіональними стейкхолдерами проєктів (запровадження у серійне виробництво, перспективні обсяги доходів від запровадження інновацій); кількість створених або збережених робочих місць на підприємствах регіону, що уможливилось в результаті впровадження результатів проєктів; кількість документів із захисту прав власності (патентів, торгових марок, ліцензій); кількість спін-офф та обсяг інвестицій, які стали наслідком реалізації наукових проєктів з регіонального розвитку;
- *вплив на розвиток суспільства* (в аспекті вирішення його пріоритетних проблем, залученості представників неакадемічної спільноти до інноваційного розвитку регіону та сприйняття суспільством технологічного прогресу та інновацій). У цьому контексті варто брати до уваги такі аспекти, як частка отриманих у результаті проєкту наукових результатів, спрямованих на вирішення груп проблем та/або досягнення цілей сталого розвитку регіону; кількість проєктів, реалізованих на засадах залучення громадськості; кількість та напрями змін у регіональній політиці щодо соціально-економічного розвитку, інспірованих результатами проєктів; використання результатів проєктів для поліпшення якості життя та добробуту населення регіону (зокрема, прототипів, результатів клінічних досліджень, створених продуктів і сервісів, дослідницької інфраструктури та баз даних тощо); трансфер технологій у неакадемічні сектори; зміни у стандартах, протоколах, практиках, які спричинені науковими результатами проєктів.

Вимір дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості оцінюється за такими критеріями:

³⁵⁰ Peter van den Besselaar, Ramon Flecha, Alfred Radauer. Monitoring the Impact of EU Framework Programmes. *European Commission, Directorate-General for Research and Innovation*. 2018. 171 p.

³⁵¹ A New Horizon for Europe. *European Commission, Directorate-General for Research and Innovation*. 2018. 388 p. doi:10.2777/978720

– *досвід спільної з регіональними партнерами реалізації дослідницьких проєктів* (кількість та масштаб спільних наукових проєктів із компаніями, організаціями та інституціями регіону; частка дослідницьких проєктів, фінансованих університетом у співпраці з регіональними партнерами);

– *публікаційна активність працівників університету із регіональними співавторами* (відсоток наукових публікацій, де серед авторів є представники компаній, організацій або університетів регіону);

– *практична цінність досліджень для регіону* (вплив результатів досліджень на суспільство та економіку регіону (використання у виробництві, освіті, соціальній сфері, культурі, політиці); впровадження наукових результатів поза академічною сферою);

– *створення та підтримка відкритих дослідницьких спільнот та середовищ* (наявність відкритих платформ і спільнот для взаємодії науковців, бізнесу і громади регіону; забезпечення доступності наукових ресурсів і інфраструктури для регіональних стейкхолдерів; функціонування спільних кафедр, мережових платформ, ініціатив обміну знаннями);

– *політика університету щодо дослідницької діяльності в контексті регіональної залученості* (наявність формалізованих документів та стратегій, які регламентують дослідження, орієнтовані на потреби регіону);

– *фінансування досліджень з зовнішніх (регіональних) джерел* (частка досліджень, фінансованих місцевими органами влади, бізнесом чи іншими регіональними партнерами);

– *орієнтація досліджень на вирішення проблем регіонального розвитку* (відсоток наукових проєктів, присвячених вирішенню актуальних проблем регіону);

– *підтримка та стимулювання університетом ініціатив, спрямованих на регіональний розвиток* (наявність інструментів підтримки дослідницьких ініціатив, спрямованих на регіональний розвиток; наявність механізмів їх фінансування, надання консультацій, інфраструктурної підтримки, менторства);

– *залучення регіональних стейкхолдерів до формування пріоритетних напрямів досліджень та вимог щодо їх якості* (наявність механізмів участі бізнесу та громади у визначенні тематики та дизайну досліджень; можливість коригування напрямів досліджень на основі зворотного зв'язку від регіональних партнерів; практика залучення стейкхолдерів на кожному етапі дослідницького процесу; активність регіональних партнерів у плануванні, реалізації та впровадженні досліджень; рівень усвідомлення регіональними стейкхолдерами їх ролей і внеску в дослідницьку діяльність університету);

– *інструменти комунікації та взаємодії з регіональними стейкхолдерами* (практика консультацій, наявність мережових платформ, регулярне отримання і врахування зворотного зв'язку; наявність платформ для обговорення етичних, методологічних і практичних аспектів досліджень);

– *доступ громади до наукових знань, даних та дослідницької інфраструктури університету* (рівень відкритості наукових ресурсів, даних, лабораторій, музеїв, центрів для представників регіону; наявність практики залучення представників громади до заходів і діяльності наукової інфраструктури);

– *промоція наукових ініціатив із залученням неакадемічних спільнот* (практика організації наукових дебатів, референдумів, ініціатив громадянської науки за участю представників регіону);

– *вплив дослідницької діяльності університету на вирішення проблем регіонального розвитку* (оцінка соціальних, економічних, культурних ефектів спільної зі стейкхолдерами дослідницької діяльності; вплив на розвиток наукової культури та компетентності громади; практика реалізації заходів, спрямованих на підвищення рівня наукової грамотності та здатності громади брати участь у вирішенні проблем регіонального розвитку);

– *кількісні показники дослідницької діяльності університету, пов'язаної з регіоном* (кількість проєктів з безпосереднім впливом на розвиток регіону; кількість проєктів соціальних інновацій за участю працівників університету; кількість дослідницьких проєктів, фінансованих регіональними спонсорами; кількість спільних із регіональними партнерами наукових публікацій).

Результатом впровадження моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості є удосконалення освітнього процесу, підвищення якості і затребуваності досліджень, вирішення соціально-економічних проблем громад та підвищення рівня інституційної спроможності українських університетів.

Удосконалення освітнього процесу, яке досягається шляхом спільних, системних, злагоджених зусиль стейкхолдерів, втілюється в: створенні якісного освітнього середовища, впровадженні інноваційних педагогічних технологій, забезпеченні відповідності кваліфікацій вимогам ринку праці, підвищенні рівня працевлаштування випускників, покращенні якості освітнього процесу (шляхом

використання ресурсних можливостей партнерів), залученні представників громадськості (насамперед експертного середовища) до викладання в університеті, оновленні навчальних планів у відповідності із вимогами відповідних секторів та ринків, удосконаленні моделі компетентностей майбутніх фахівців, удосконаленні практикоорієнтованої підготовки студентів (шляхом проходження практик на базі партнерських організацій), інкорпорування в освітній та дослідницький процес експертизи зовнішніх стейкхолдерів (практичних кейсів, завдань, запитів).

Підвищення якості та затребуваності досліджень реалізується в: формуванні напрямів досліджень, які відповідають суспільним запитам; створенні інтегрованих дослідницьких команд, спільному здійсненні досліджень та впровадженні їх результатів; створенні інноваційних центрів, районів, регіональних профільних дослідницьких вузлів, інноваційних середовищ; підтримці спінаутів і стартапів; розвитку в університеті інноваційної мікрокультури, яка базується на широкому залученні громадськості; створенні нових робочих місць (зокрема тих, які пов'язані з дослідженнями), поширенні результатів наукових досліджень.

Діяльність університетів, яка є наслідком впровадження моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості сприяє також вирішенню проблем громад та проблем регіонального соціально-економічного розвитку (шляхом вибудовування конструктивних відносин з місцевими та регіональними спільнотами, здійснення соціально-економічних перетворень на місцевому та регіональному рівнях, створення регіональних інноваційних екосистем, створення платформ для міжсекторального діалогу, співпраці та обміну знаннями, реалізації спільних проєктів (із залученням бізнес-сектору, громадянського суспільства та неприбуткових організацій), залучення громадськості до спільних досліджень та викладання в університеті, широкого охоплення представників громад освітніми програмами)³⁵².

Збільшення рівня інституційної спроможності університетів як наслідок впровадження публічно-громадського управління втілюється в: уможливленні стійкого розвитку університетів, зміцненні матеріально-технічної бази, оперативному вирішенні актуальних стратегічних проблем, збільшенні ресурсної бази прийняття і реалізації управлінських рішень, інкорпоруванні відкритої демократичної моделі управління із залученням громадянського суспільства, впровадженні сучасних управлінських технологій та кращих управлінських практик, посиленні прозорості та підзвітності управління університетом, впровадженні культури та філософії широкого міжсекторального партнерства, розвитку інноваційної та підприємницької культури, посиленні культурного, економічного та суспільного впливу на місцевому та регіональному рівнях.

Висновки

1. В умовах сучасних викликів українські університети повинні усвідомлювати власну відповідальність у процесах формування та розвитку держави, а також у подоланні соціально-економічних викликів, зокрема на рівні територій і регіонів їх впливу. Не менш важливою складовою їх місії є орієнтація наукових досліджень на вирішення прикладних, наукоємних завдань у сфері оборони й безпеки, економіки та суспільного розвитку. Університети покликані відігравати ключову роль у забезпеченні сталого й збалансованого розвитку територій, поєднуючи підготовку кадрів, конкурентоспроможних на регіональних ринках праці, з формуванням науково обґрунтованих підходів до реалізації регіональної політики. У довгостроковій перспективі це зумовлює зростання попиту на дослідження університетів та підвищення їх якості, що, своєю чергою, сприятиме посиленню суспільної довіри до наукових результатів. Водночас розширюються можливості для здійснення комплексних і міждисциплінарних досліджень завдяки консолідації ресурсів і залученню представників неакадемічного сектору до реалізації спільних наукових проєктів. Узгодження пріоритетів наукової діяльності з актуальними суспільними викликами, потребами регіонів і територіальних громад сприяє формуванню інноваційної культури в неакадемічному середовищі, а також активнішому залученню громад до процесів продукування знань, наукової взаємодії та практичного використання результатів досліджень.

³⁵² Бородієнко, О. Регіональна залученість у стратегічних пріоритетах і операційній діяльності провідних фламандських університетів. Молодь і ринок. 2023. №5/213. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/282779> (дата звернення: 10.08. 2023).

2. Теоретичне обґрунтування моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості передбачає розгляд проблеми у більш широкому дискурсі оцінювання феномену регіональної залученості університетів у всіх його вимірах – освітньому, дослідницькому та вимірі впливу на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону, що зумовлюється складністю цього феномену та взаємообумовленістю всіх його складових.

3. Феномен регіональної залученості університетів актуалізується та розвивається під впливом чинників, які можна диференціювати на такі рівні: міжнародні практики, національний, регіональний та інституційний.

4. Стратегічною метою реалізації моделі є поглиблення рівня регіональної залученості університетів, при цьому фундаментальним питанням є те, у якій мірі впровадження політик та процесів сприятиме підвищенню ефективності у кожному із вимірів регіональної залученості - освітньому, дослідницькому та вимірі впливу.

5. Регіональна залученість університетів формується як багатовимірне явище. Поглиблення регіональної залученості засвідчує трансформацію університету з автономного продуцента знань у активного учасника регіонального розвитку, співвідповідального за соціально-економічні та культурні трансформації територій свого впливу.

6. Ключовим напрямом регіональної залученості є орієнтація наукових досліджень на вирішення актуальних проблем регіонального розвитку. Такий підхід забезпечує зростання прикладної цінності наукових результатів, їх відповідність реальним потребам регіонів і громад, а також сприяє впровадженню досліджень у практику ухвалення управлінських рішень та розвитку регіональних інноваційних екосистем.

7. Важливим елементом регіональної залученості виступає реалізація освітнього процесу з вираженою регіональною компонентою. Інкорпорування в зміст освіти знань, що відображають культурні, політичні та соціально-економічні особливості регіону, забезпечує підготовку фахівців, здатних ефективно працювати в умовах конкретного територіального контексту, підвищує релевантність освітніх програм потребам місцевого ринку праці та зміцнює зв'язок університету з регіоном.

8. Не менш значущим напрямом є впровадження інституційних політик університетів, спрямованих на посилення їх культурного, соціального та економічного впливу на регіональному рівні. Особливе місце в цьому процесі займає інкорпорування політики служіння громадам, яка передбачає створення доданої цінності для регіону на всіх етапах реалізації освітніх і наукових ініціатив та закріплює місію університету як партнера громад у розвитку територій.

9. Регіональна залученість університетів також реалізується через активне залучення громадськості до освітнього процесу та дослідницької діяльності. Участь представників громад, бізнесу та експертного середовища у викладанні, формуванні тематики досліджень і реалізації спільних проєктів підсилює прикладну спрямованість освіти й науки, а також сприяє взаємному обміну знаннями та досвідом.

10. Суттєвим напрямом є створення й підтримка відкритих дослідницьких спільнот і середовищ, що забезпечують доступність наукових ресурсів та інфраструктури для регіональних стейкхолдерів. Розвиток спільних кафедр, мережових платформ взаємодії та механізмів поширення знань формує умови для стійкої наукової комунікації та зміцнення регіонального інтелектуального капіталу.

11. Регіональна залученість університетів передбачає і активну ресурсну підтримку ініціатив, спрямованих на розвиток регіонів, зокрема через надання грантів, експертний супровід проєктів регіонального розвитку та підтримку інноваційних екосистем. Така підтримка посилює роль університетів як каталізаторів регіональних змін і джерел інновацій.

12. Визначальним інтегративним напрямом є розвиток людського потенціалу регіонів. Йдеться не лише про підготовку кадрів, релевантних потребам регіональної економіки, а й про підвищення спроможності представників громад до самостійного вирішення проблем регіонального розвитку. Важливою умовою цього процесу є формування та підтримка філософії служіння громаді всередині університетів, зокрема через механізми кар'єрного зростання й стимулювання працівників, залучених до проєктів регіонального розвитку.

13. Принципами оцінювання рівня регіональної залученості університетів є принцип комплексності, дихотомічності, людиноцентрованості оцінювання, залучення стейкхолдерів, неперервності покращень, значущості.

14. Критеріями оцінювання рівня регіональної залученості університетів є: репутація університету серед роботодавців регіону, дохід від трансферу технологій, участь у формуванні регіональної політики і розвитку людського капіталу, здійснення спільних із регіональними стейкхолдерами наукових досліджень, практична значущість досліджень для вирішення проблем регіонального розвитку.

15. Регіональна залученість університетів не є універсальною моделлю, а постає результатом усвідомленого стратегічного та організаційного вибору кожного закладу. Ефективність цього вибору визначається здатністю університету чітко ідентифікувати власні проблеми розвитку та співвіднести їх із потребами регіону, обрати адекватні форми й інструменти взаємодії зі стейкхолдерами, а також залучити релевантний експертний і соціальний капітал. Реалізація моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості потребує узгодження інституційної політики університету з рівнем його включеності у вирішення проблем регіонального розвитку, реалістичної оцінки кадрового потенціалу академічної спільноти, а також її спроможності здійснювати експертний вплив на формування та реалізацію регіональної політики. За таких умов регіональна залученість перетворюється на чинник сталого розвитку як самого університету, так і регіону, у якому він функціонує.

16. Організаційний блок моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості реалізується через застосування спеціальної технології, що передбачає поетапне впровадження визначених дій: інституційний аналіз, окреслення конкурентних стратегій розвитку (стратегічного набору) та аналіз сильних і слабких сторін університету, проектування структур і процесів, які забезпечують регіональну взаємодію, формування належної нормативно-правової бази та опис ключових бізнес-процесів, моніторинг та оцінювання, в межах якого визначаються підходи й правила оцінювання діяльності організаційних структур і процесів, формуються відповідні критерії, індикатори та інструментарій їх вимірювання.

17. Методика оцінювання рівня регіональної залученості університету передбачає використання як якісних (самооцінювання), так і кількісних методів. Показниками для кількісного оцінювання є: показники рівня комерціалізації досліджень, спрямованих на вирішення проблем регіонального розвитку; показники рівня залученості регіональних стейкхолдерів до спільних дослідницьких проєктів; показники впливу університету на розвиток людського капіталу регіону; показники розвитку дослідницької інфраструктури. При цьому вимір освітнього процесу в контексті регіональної залученості університету оцінюється за такими критеріями: інтеграція регіональної компоненти у зміст освіти, співпраця з роботодавцями регіону у освітньому процесі, рівень працевлаштування випускників у регіоні, релевантність підготовки кадрів потребам регіону, розвиток потенціалу громади через освітню діяльність, фінансування підготовки спеціалістів за рахунок коштів з регіональних джерел, залучення неакадемічних експертів до освітньої діяльності, мобільність персоналу університету, тематика бакалаврських, магістерських робіт та докторських дисертацій, орієнтованих на вирішення проблем регіонального розвитку. Феномен впливу регіональної залученості університету оцінюється за такими критеріями: вплив на розвиток наукового знання, спрямованого на вирішення проблем регіонального розвитку; вплив на розвиток регіональної економіки; вплив на розвиток суспільства. Вимір дослідницької діяльності університетів в контексті їх регіональної залученості університету оцінюється за такими критеріями: досвід спільної з регіональними партнерами реалізації дослідницьких проєктів; політика університету щодо дослідницької діяльності в контексті регіональної залученості; публікаційна активність працівників університету із регіональними співавторами; практична цінність досліджень для регіону; створення та підтримка відкритих дослідницьких спільнот та середовищ; фінансування досліджень з зовнішніх (регіональних) джерел; орієнтація досліджень на вирішення проблем регіонального розвитку; підтримка та стимулювання університетом ініціатив, спрямованих на регіональний розвиток; залучення регіональних стейкхолдерів до формування пріоритетних напрямів досліджень та вимог щодо їх якості; інструменти комунікації та взаємодії з регіональними стейкхолдерами; доступ громади до наукових знань, даних та дослідницької інфраструктури університету; промоція наукових ініціатив із залученням неакадемічних спільнот; вплив дослідницької діяльності університету на вирішення проблем регіонального розвитку; кількісні показники дослідницької діяльності університету, пов'язаної з регіоном.

Список використаних джерел

1. Бородієнко О.В. Публічно-громадське управління університетом у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення країни. In: О. Бородієнко, Ю. Вітренко, В. Ворона, М. Дебич, О. Паламарчук, О. Слюсаренко, Ж. Таланова. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо політики та механізмів забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах: аналітичні матеріали (частина II) (препринт). Інститут вищої освіти НАПН України. 2022. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736190/>.
2. Бородієнко О. Регіональна залученість у стратегічних пріоритетах і операційній діяльності провідних фламандських університетів. Молодь і ринок. 2023. №5/213. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/282779>.
3. Верховна рада України. Закон України «Про засади державної регіональної політики». 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
4. Деякі питання державної атестації наукових установ. Міністерство освіти і науки України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#Text>.
5. Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2025-2027 роки. 2024. НАПН України. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/>
6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2024 р. № 416 «Про внесення змін до Примірного переліку цільових показників, що наводяться у контракті з керівником державного закладу вищої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-primirnogo-pereliku-cilovih-pokaznikiv-sho-navodyatsya-u-kontrakhti-z-kerivnikom-derzhavnogo-zakladu-vishoyi-osviti>
7. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Регейло, М. Саяк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>
8. Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності. Міністерство освіти і науки України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19#Text>.
9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки (№286-р) / Кабінет міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>.
10. Ховрак І. (2020). Міжсекторна співпраця в регіоні на засадах соціальної відповідальності. Economics. Finances. Law. 2/1. 10-15. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2020.2\(1\).2](https://doi.org/10.37634/efp.2020.2(1).2).
11. Як налагодити партнерство: рекомендації для бізнесу. Центр «Розвиток КСВ». 2017. 64 с.
12. A New Horizon for Europe. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. 2018. 388 p. DOI: <https://doi.org/10.2777/978720>
13. Borodiyenko O., Malykhina Ya., Zlenko, A. Shynkar T., & Drok P. (2024). Brand communication of EU leading universities: inspirations for the Ukrainian context. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 4(57). DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.57.2024.4434>
14. Business Process Model and Notation (BPMN). OMG. 2011. URL: <https://www.omg.org/spec/BPMN/2.0/PDF>.
15. Charles D., & Benneworth P. Evaluating the Regional Contribution of an HEI: A Benchmarking Approach. 2002. Bristol: Higher Education Funding Council for England.
16. Cohen M., March J., Olsen J. A Garbage Can Model of Organizational Choice. Administrative Science Quarterly. 1972. Vol. 17, No. 1. Pp. 1-25. URL: <http://www.jstor.org/stable/2392088>.
17. E3M project. Conceptual Framework for Third Mission Indicator Definition. 2011. URL: <http://e3mproject.eu/Concep-Framework-Third-Mission-Indicator.pdf>
18. ETH Zurich. ETH Zurich's Strategy and Development Plan. URL: <https://ethz.ch/en/the-eth-zurich/portrait/strategy.html>
19. Furco A., Weerts D., Burton L., & Kent K. *Assessment rubric for institutionalizing community engagement in higher education*. 2009. URL: <https://engagement.umn.edu/sites/engagement.umn.edu/files/UMNCommunityEngagementInstitutionalizationRubric.pdf>
20. Garlick S., & Langworthy A. Benchmarking university community engagement: Developing a national approach in Australia. 2008. Higher Education Management and Policy 20(2).

21. Holland B. Analyzing institutional commitment to service: A model of key organizational factors. 1997. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 4(1), 30-41.
22. Hollander E., Saltmarsh J., & Zlotkowski E. Indicators of engagement. 2010. In L. Simon, M. Kenny, K. Brabeck & R. Lerner (Eds.), *Learning to serve: Promoting civil society through service-learning* (pp. 31-50). Norwell, MA: Kluwer Academic Publishers.
23. Holod, Andrii & Chetyrbuk, Olha. (2024). Транскордонне співробітництво у сфері університетської освіти між Україною та Польщею. *Educere et Educare*. 19. 45-59. 10.48075/educare.v19i49.33344.
24. Iakovleva, T., Thomas, E., Nordstrand Berg, L., Pinheiro, R., & Benneworth, P. (Eds.). (2022). *Universities and Regional*
25. *Engagement: From the Exceptional to the Everyday* (1st ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003150299>
26. Imperial College London. Strategy 2020-2025. URL: <https://www.imperial.ac.uk/media/imperial-college/about/leadership-and-strategy/strategy-2020-2025/public/CollegeStrategy2020-2025.pdf>
27. Jonkers K., Tijssen R., Karvounaraki A. and Goenaga Beldarrain X. A Regional Innovation Impact Assessment Framework for universities. 2018. Publications Office of the European Union, Luxembourg. ISBN 978-92-79-77048-7. DOI: <https://doi.org/10.2760/623825>, JRC109020.
28. Karolinska Institutet. Strategy 2030 – creating Karolinska Institutet's future together. URL: <https://staff.ki.se/media/89655/download>
29. Molas-Gallart J., Salter A., Patel P., Scott A., & Duran X. Measuring Third Stream Activities: Final Report to the Russell Group of Universities. 2002. Brighton: SPRU, University of Sussex.
30. National Co-ordinating Centre for Public Engagement (NCCPE). *EDGE self-assessment matrix*. URL: http://www.publicengagement.ac.uk/sites/default/files/publication/edge_tool_resource_pack_v2.pdf
31. Partnership evaluation guide: Building Productive Relationships Through Evaluation. *NACCHO University*: веб-сайт. URL: <https://www.naccho.org/uploads/full-width-images/SDOH-Partnership-Evaluation-Guide-V4-FINAL.pdf>.
32. Peter van den Besselaar, Ramon Flecha, Alfred Radauer. Monitoring the Impact of EU Framework Programmes. *European Commission, Directorate-General for Research and Innovation*. 2018. 171 p.
33. PSL. Excellence and Equal Opportunity. URL: <https://psl.eu/en/university/about-us/excellence-and-equal-opportunity>
34. QS Top Universities. (2023). Employer Reputation. URL: <https://support.qs.com/hc/en-gb/articles/4407794203410>
35. Results Based Management Concepts and Methodology. UNDP Results Framework. Technical Note. 2000. 19 p.
36. Results-Based Management Handbook: Working together for Children. United Nations Children's Fund (UNICEF). 2017. 192 p.
37. Results-based management handbook. Applying RBM concepts and tools for a better urban future. UN-Habitat Results-Based Management Handbook. 2017. 230 p.
38. Results-based Management Handbook. Harmonizing RBM concepts and approaches for improved development results at country level. United Nations Development Group. 2011. 68 p.
39. Strand R., Spaapen J., Bauer M. W., Hogan E., Revuelta G., & Stagl S. Indicators for promoting and monitoring responsible research and innovation: Report from the expert group on policy indicators for responsible research and innovation. 2015. Luxembourg: European Commission.
40. The University of Cambridge. University matters? The University of Cambridge in an increasingly complex world. URL: <https://www.cam.ac.uk/about-the-university/how-the-university-and-colleges-work/people/vice-chancellor/speeches/university-matters-kate-pretty-lecture-2022>
41. The University of Edinburgh. Strategy 2030. URL: <https://www.ed.ac.uk/about/strategy-2030>
42. Times Higher Education. (2023). World University Rankings 2023: methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2023-methodology>
43. UCL. Strategic Plan 2022-27. URL: <https://www.ucl.ac.uk/strategic-plan-2022-27/ucl-strategic-plan-2022-27>
44. UMultirank. (2023). Economic Engagement Ranking. URL: <https://www.umultirank.org/about/methodology/indicators/>

45. Université Paris-Saclay. Université Paris-Saclay scientific framework. URL: https://www.univ-evry.fr/fileadmin/mediatheque/ueve-institutionnel/01_Universite/Saclay/universite_paris-saclay_scientific_framework.pdf
46. Universities without walls. A vision for 2030. *EUA*: веб-сайт. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf>.
47. University of Copenhagen. Strategy 2030. Creating benefit for more people. URL: <https://about.ku.dk/strategy-2030/>
48. University of Oxford. New Vice-Chancellor ready to 'fire and wire' University with Oxford and world. URL: <https://www.ox.ac.uk/news/2023-01-10-new-vice-chancellor-ready-fire-and-wire-university-oxford-and-world>
49. Watson D. Managing civic and community engagement. 2007. Maidenhead: McGraw-Hill Education/Open University Press.

Розділ 6

Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду і розроблення рекомендацій щодо вдосконалення системи оцінювання дослідницької доброчесності дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки

Олена СЛОБОДЯНЮК,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

відділу дослідницької діяльності університетів

Інституту вищої освіти НАПН України

<https://orcid.org/0000-0002-1927-3362>

Анотація. Дослідницька доброчесність є ключовим елементом якості досліджень, довіри до науки та ефективності наукової політики. Вона охоплює весь життєвий цикл дослідження: від розробки початкових ідей і пропозицій до способів проведення дослідження та передачі, використання та оцінки результатів дослідження. У розділі здійснено аналіз сучасних підходів до оцінювання дослідницької доброчесності та окреслено основні виклики (концептуальні, методологічні, культурні та інфраструктурні), що постають перед науковою спільнотою. Наголошено на доцільності розроблення міжнародно узгоджених гнучких інструментів оцінювання, здатних враховувати різноманіття дослідницьких контекстів та орієнтованих не лише на контроль, а й на формування, підтримку наукової етики та культури дослідницької доброчесності. Відзначено, що в межах Європейського дослідницького простору оцінювання дослідницької доброчесності розглядається як інтегрований і багатовимірний процес, спрямований на подолання орієнтації на вузькі кількісні метрики на користь цінностей якості, відкритості, відповідальності та етики у науковій діяльності.

Вивчено досвід університетів Великої Британії, в яких продемонстровано практичну реалізацію зазначених підходів до формування та оцінювання дослідницької доброчесності. На прикладі університетів Великої Британії продемонстровано комплексний підхід до просування і збереження цінностей, проаналізовано ключові складові системи забезпечення дослідницької доброчесності, зокрема нормативно-правову основу (власні кодекси та процедури, узгоджені з міжнародними документами), освітній і наставницький компоненти (обов'язкові тренінги та менторські програми), управлінські структури (офіси та комітети з питань дослідницької доброчесності), систему управління даними (розвинену інфраструктуру відкритого доступу), механізми прозорості та підзвітності (щорічні звіти, відкриті політики реагування на порушення), а також напрями міжнародного співробітництва (участь у глобальних ініціативах). Досліджено, що запропоновані UK Research Integrity Office показники свідчать, що оцінювання дослідницької доброчесності розглядається як цілісний процес, який охоплює управління, освіту, комунікацію, відкритість і відповідальність

Для успішної реалізації оцінювання дослідницької діяльності університетів в умовах Відкритої науки надано рекомендації на національному, інституційному рівнях.

Ключові слова: дослідницька діяльність, оцінювання дослідницької доброчесності, цінності, етичний стандарт, показники, критерії.

Abstract. Research integrity is a key element of research quality, trust in science and the effectiveness of science policy. It covers the entire research life cycle: from the development of initial ideas and proposals to the methods of conducting research and the transfer, use and evaluation of research results. The section analyzes modern approaches to assessing research integrity and outlines the main challenges (conceptual, methodological, cultural and infrastructural) facing the scientific community. It emphasizes the feasibility of developing internationally agreed flexible assessment tools that can take into account the diversity of research contexts and are focused not only on control, but also on the formation and support of scientific ethics and a culture of research integrity. It is noted that within the European Research Area, the assessment of research integrity is considered as an integrated and multidimensional process aimed at overcoming the orientation towards narrow quantitative metrics in favor of the values of quality, openness, responsibility and ethics in scientific activity.

The experience of universities in the UK and was studied, which demonstrated the practical implementation of the above approaches to the formation and assessment of research integrity. Using the

example of universities in the UK, a comprehensive approach to promoting and preserving values was demonstrated, and key components of the research integrity assurance system were analyzed, including the regulatory framework (own codes and procedures, consistent with international documents), educational and mentoring components (mandatory training and mentoring programs), management structures (offices and committees on research integrity), data management system (developed open access infrastructure), transparency and accountability mechanisms (annual reports, open policies for responding to violations), as well as areas of international cooperation (participation in global initiatives). It is studied that the indicators proposed by the UK Research Integrity Office indicate that the assessment of research integrity is considered as a holistic process that encompasses governance, education, communication, openness and accountability.

For the successful implementation of the evaluation of university research activities in the context of Open Science, recommendations are provided at the national and institutional levels.

Keywords: research activities, assessment of research integrity, values, ethical standards, indicators, criteria.

Актуальність дослідження оцінювання дослідницької доброчесності

Довіра до науки й науковців має фундаментальне значення для функціонування суспільства. Втрата довіри до дослідницької діяльності є однією проблем, яка набула особливої актуальності після пандемії COVID-19. COVID-криза політизувала науку та зробила науковців об'єктами підозр і сумнівів та проблематизувала довіру до науки³⁵³. Поряд із кризовими викликами, що спричинив COVID-19 (перервання досліджень, перерозподіл фінансових ресурсів за пріоритетами досліджень, ускладнення логістики співпраці науковців та ін.), відбувалися й протилежні процеси – утвердження відкритості та інноваційності наукової діяльності завдяки впровадженню нових технологій. Із реалізацією принципів відкритої науки та поширенням технологій, таких як генеративний штучний інтелект (далі – ШІ), наукова діяльність набула нових підходів. Відкрита наука актуалізувала проблему забезпечення якості досліджень, вимагаючи дотримання високих етичних стандартів на всіх етапах їх проведення. Стрімкий розвиток та використання науковцями ШІ (для створення гіпотез, розробки експериментів, збору та інтерпретації даних) відкриває нові можливості для підвищення ефективності наукових досліджень, пришвидшує процес отримання результатів, проте становить загрозу подальшому розвитку наукових досліджень в частині дотримання принципів академічної доброчесності, зокрема через ризики несанкціонованого або непрозорого генерування контенту, плагіату, фальсифікації результатів та зниження якості наукової роботи. В Belgrade Ministerial Declaration GPAI (Global Partnership on Artificial Intelligence, міжнародній ініціативі, яку створено для просування відповідального, етичного, орієнтованого на людину, розвитку та використання ШІ): етичність (ethical), орієнтація на людину (human-centric), інклюзивність (inclusive), повага до прав людини (rights-respecting), справедливість і рівність (equality, gender, accessibility) – цінності, які є ключовим ядром декларації³⁵⁴. Саме дотримання відзначених цінностей є необхідною передумовою для запобігання порушенням етичної складової досліджень, тому доцільно змінити практику їх проведення, зокрема впровадити чітко визначені методи, забезпечити прозоре звітування та сформувати дослідницьку культуру. Інституційна підтримка у вигляді чітких рекомендацій, якісного навчання та наставництва є ключовими факторами для формування та зміцнення культури дослідницької доброчесності. Структурні та інституційні чинники, включаючи стимули до дослідження та системи визнання, відіграють важливу роль у дослідницькій поведінці. Таким чином, сприяння доброчесності досліджень вимагає колективних зусиль усіх зацікавлених сторін для підтримки громадської довіри до наукового співтовариства та забезпечення надійності, відтворюваності наукових результатів

Означені принципи мають критичне значення для забезпечення дослідницької доброчесності (Research Integrity – далі RI), оскільки за останні два десятиліття зафіксовано збільшення рівня порушень провадження досліджень, відкликань статей (в десять раз)³⁵⁵, проблем з відтворюваністю та надійності

³⁵³ Ioannidis J. The Politicization of Medical Science in the COVID Crisis and Its Causes [Електронний ресурс] // Hungarian Conservative. 2023. P. 7. URL: <https://www.hungarianconservative.com/articles/politics/the->.

³⁵⁴ GPAI Belgrade Ministerial Declaration. 04/12/2024. Belgrade, Serbia. URL: <chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://wp.oecd.ai/app/uploads/2024/12/GPAI-Belgrade-Declaration-final-3.pdf>.

³⁵⁵ Stauffer R. Retractions Increase 10-Fold in 20 Years — and Now AI is Involved // AAPS Newsmagazine. 2025. February. (Meetings section). URL: <https://www.aapsnewsmagazine.org/aapsnewsmagazine/articles/new-page3/feb25/meetings-feb25>.

наукових результатів. Згідно з дослідженням F. Fang, R. Steen і A. Casadevall³⁵⁶ більшість відкликаних наукових статей пов'язані саме з порушеннями доброчесності — фальсифікацією, фабрикацією та плагіатом. Це підкреслює необхідність створення надійних систем моніторингу та оцінювання RI.

На *Світовій конференції з дослідницької доброчесності*³⁵⁷ (2019) було наголошено на важливості переходу від реактивних до проактивних стратегій у просуванні доброчесності, зокрема розробки ефективних інструментів її оцінювання. Водночас, як зазначають S. Horbach і W. Halffman³⁵⁸, традиційні метрики — кількість публікацій або цитувань — часто не відображають етичність дослідницької практики, а іноді навіть стимулюють порушення наукової етики та доброчесності. У зв'язку з цим постає потреба у виробленні більш комплексних та обґрунтованих підходів до оцінювання дослідницької діяльності в цілому та RI зокрема.

Оцінювання RI (Assessment of Research Integrity – далі – ARI) є складним і неоднозначним процесом. Огляд ключових джерел і наукових публікацій засвідчив наявність проблем, що впливають на ефективність досліджень у цій сфері:

1. Невизначеність і варіативність концептуальних підходів.

В попередньому дослідженні³⁵⁹ підкреслено неефективність роботи над проблемами порушень через відсутність єдиних підходів до визначення та змістовного наповнення поняття RI. У США домінує вивчення проблем RI через її порушення – FFP (fabrication, falsification, plagiarism), в Європі – на культурі відповідального дослідження. У країнах Глобального Півдня відсутність чітких політик або доступу до міжнародних ініціатив створює додаткові бар'єри^{360, 361, 362}: брак інфраструктури для моніторингу і оцінювання, нерівність у доступі до публікацій, залежність від зовнішнього фінансування та пов'язаний з цим тиск тощо.

2. Домінування карального підходу над превентивним.

Вивчення проблем ARI зосереджено на виявленні індивідуальних порушень, залишаючи поза увагою структурні чинники, що сприяють їх виникненню — зокрема, публікаційний тиск, нерівний доступ до наукових ресурсів і особливості інституційної культури^{363, 364}.

3. Відсутність стандартизованих та валідованих інструментів оцінювання.

³⁵⁶ Fang F. C., Steen R. G., Casadevall A. Misconduct accounts for the majority of retracted scientific publications // Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. 2012. Vol. 109. P. 17028–17033. DOI: 10.1073/pnas.1212247109. URL: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1212247109>.

³⁵⁷ The World Conferences on Research Integrity. URL: <https://www.wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>.

³⁵⁸ Horbach S., Halffman W. Promoting Virtue or Punishing Fraud: Mapping Contrasts in the Language of 'Scientific Integrity'. URL: https://www.researchgate.net/publication/311749425_Promoting_Virtue_or_Punishing_Fraud_Mapping_Contrasts_in_the_Language_of_'Scientific_Integrity'.

³⁵⁹ Слободянюк О. М. Теоретичні основи оцінювання дослідницької доброчесності дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів Відкритої науки // Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петрое, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Регейло, М. Саюк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петрое. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. С. 137–155. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>.

³⁶⁰ Resnik D. B., Neal T., Raymond A., Kissling G. E. Research misconduct definitions adopted by U.S. research institutions // Accountability in Research. 2015. Vol. 22, No. 1. P. 14–21. DOI: 10.1080/08989621.2014.891943. URL: https://www.researchgate.net/publication/266571866_Research_Misconduct_Definitions_Adopted_by_US_Research_Institutions

³⁶¹ Steneck N. H. Fostering integrity in research: Definitions, current knowledge, and future directions // Science and Engineering Ethics. 2006. Vol. 12, No. 1. P. 53–74. DOI: 10.1007/pl00022268. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16501647/>

³⁶² Resnik D., Shamoo A. The Singapore Statement on Research Integrity / D. Resnik, A. Shamoo // Accountability in Research. 2011. Vol. 18, №2. P. 71–75. DOI: 10.1080/08989621.2011.557296. URL: https://www.researchgate.net/publication/50352844_The_Singapore_Statement_on_Research_Integrity

³⁶³ Martinson B. C., Anderson M. S., de Vries R. Scientists behaving badly // Nature. 2005. Vol. 435, No. 7043. P. 737–738. DOI: 10.1038/435737a. URL: https://www.academia.edu/13892924/Scientists_behaving_badly.

³⁶⁴ Fanelli D. How many scientists fabricate and falsify research? A systematic review and meta-analysis of survey data // PLoS ONE. 2009. Vol. 4, No. 5. e5738. DOI: 10.1371/journal.pone.0005738. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0005738>.

Аналіз ключових документів та праць дослідників^{365, 366} засвідчив відсутність уніфікованих методологій для ARI. Існуючі інструменти, зокрема опитувальники та самозвіти, здебільшого залишаються контекстно залежними й суб'єктивними, що обмежує їхню надійність та валідність. Ініціативи зі створення універсальних індикаторів, зокрема під егідою ЮНЕСКО чи Всесвітньої конференції з дослідницької доброчесності (WCRI), наразі перебувають на стадії розробки.

4. Ігнорування соціокультурного контексту.

Інструменти ARI, розроблені у США чи Європі, не завжди придатні для використання в Азії, Африці чи Латинській Америці через відмінності в академічних та дослідницьких практиках, етичних уявленнях та структурі науки³⁶⁷.

5. Нерівність у доступі до навчання та інституційної підтримки RI.

У низці регіонів світу (країни Глобального Півдня, Південна Азія) спостерігається недостатній розвиток інституційної інфраструктури, що забезпечує підтримку RI. Зокрема, відсутні або малодоступні навчальні програми з етики та доброчесності досліджень, а також ефективні механізми захисту викривачів порушень. Така ситуація створює не лише бар'єри для практичного впровадження принципів доброчесності, а обмежує можливості для її об'єктивного та системного оцінювання³⁶⁸.

6. Обмежена прозорість і відкритість у процесах оцінювання.

У глобальному контексті зберігається недостатній рівень прозорості щодо процедур ARI на рівні наукових організацій та урядових структур. Відсутність відкритої інформації про критерії, методи та результати такого оцінювання унеможливорює зовнішню верифікацію та сприяє формуванню недовіри з боку наукової спільноти, зокрема щодо справедливості й обґрунтованості прийнятих рішень³⁶⁹.

7. Проблемою залишається обмежена увага наукової спільноти до вивчення позитивних прикладів етично відповідального дослідження, що стримує розвиток ефективних моделей доброчесної наукової практики.

Більшість досліджень зосереджена на вивченні порушень, тоді як позитивні приклади доброчесної поведінки, роль наставництва чи інституційної підтримки — недостатньо вивчені³⁷⁰.

Проаналізовані джерела засвідчили, що дослідження ARI стикаються з численними викликами: концептуальними, методологічними, культурними та інфраструктурними. Для впровадження ARI, ефективного і справедливого, доцільно розробити міжнародно визнані гнучкі інструменти, які враховують різноманіття дослідницьких контекстів і спрямовані не лише на контроль, а й на підтримку культури доброчесності.

I. Ключові підходи та принципи Європейського дослідницького простору до оцінювання дослідницької доброчесності

В Європейському дослідницькому просторі (European Research Area, ERA) артикульовано прагнення до системних, прозорих та етичних підходів до науки. Ключові аспекти цієї позиції, сформульовані на основі європейських політик, ініціатив і документів:

1. Системний підхід до RI.

Європейська комісія визнає, що RI є основою якісних досліджень, яку не можна забезпечити лише покараннями чи етичними кодексами. У документах ERA наголошується, що необхідно створювати

³⁶⁵ Mousa A., Flanagan M., Tay C. T. et al. Research Integrity in Guidelines and Evidence synthesis (RIGID): a framework for assessing research integrity in guideline development and evidence synthesis // eClinicalMedicine. 2024. Vol. 59. Article 102717. DOI: 10.1016/j.eclinm.2024.102717. URL: [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(24\)00296-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(24)00296-7/fulltext).

³⁶⁶ Mejlgaard N., Bouter L. M., Gaskell G. et al. Research integrity: nine ways to move from talk to walk // Nature. 2020. Vol. 586, No. 7829. P. 358–360. DOI: 10.1038/d41586-020-02847-8. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33041342/>.

³⁶⁷ Kombe F., Anunobi E. N., Tshifugula N. P. et al. Promoting research integrity in Africa: An African voice of concern on research misconduct and the way forward // Developing World Bioethics. 2014. Vol. 14, No. 3. C. 158-166. DOI: 10.1111/dewb.12024. URL: <https://doi.org/10.1111/dewb.12024>.

³⁶⁸ OECD. OECD Public Integrity Handbook. Paris: OECD Publishing, 2020. 239 c. DOI: 10.1787/ac8ed8e8-en.

³⁶⁹ Martinson B. C., Anderson M. S., de Vries R. Scientists behaving badly // Nature. 2005. Vol. 435, No. 7043. P. 737–738. DOI: 10.1038/435737a. URL: https://www.academia.edu/13892924/Scientists_behaving_badly.

³⁷⁰ Bouter L. What Research Institutions Can Do to Foster Research Integrity // Science and Engineering Ethics. 2020. Vol. 26, No. 4. C. 2363-2369. DOI: 10.1007/s11948-020-00178-5. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11948-020-00178-5>

інституційні, культурні та політичні умови, які сприяють доброчесності в повсякденній науковій практиці³⁷¹ (ERA Policy Agenda 2022–2024).

2. Критика традиційних метрик (impact factor, h-index тощо).

В результаті діяльності над проектом SOPs4RI (Standard Operating Procedures for Research Integrity), який є орієнтиром для розробки політики та оцінювання RI^{372, 373}, запропоновані конкретні керівні принципи та інструменти для впровадження політик доброчесності на рівні інституцій. У матеріалах звіту проєкту наголошується, що ефективне оцінювання RI повинно відповідати вимогам:

- бути контекстуальним, тобто враховувати особливості дисципліни та установи;
- включати процеси, а не лише результати дослідницької діяльності (наприклад, чи були дотримані принципи відкритої науки, чи використовувались відповідальні практики авторства);
- уникати виключно кількісних метрик.

3. Підтримка RI, як елемента концепції відкритої науки.

ЄС активно підтримує ініціативу *Coalition for Advancing Research Assessment* (далі – CoARA), яка об'єднує наукові установи для переосмислення системи оцінювання досліджень. У декларації CoARA підкреслено, що «Оцінювання досліджень, дослідників та дослідницьких організацій має ґрунтуватися передусім на якісному судженні, у центрі якого є експертне рецензування, доповнене відповідальним використанням кількісних показників»³⁷⁴. Окрім вагомості думки експертів в процесі оцінювання, в документах COARA передбачені визнання цінності таких практик і результатів дослідницької діяльності, як реплікація, відкриті дані, етична взаємодія з суспільством, що напряму пов'язано з доброчесністю³⁷⁵.

4. Відповідальність установ, а не лише окремих дослідників.

В публікаціях, що представляють результати проєкту SOPs4RI наголошено на важливості наявності політик на рівні інституцій та постійного оцінювання як основи формування культури доброчесності³⁷⁶. Без надійних методів оцінювання RI інституціям важко реалізовувати ефективну відповідальну дослідницьку практику і забезпечити її удосконалення. Саме тому у політиці European Research Area (далі – ERA) дедалі більше наголошується: «Дослідницькі організації та інституції, що забезпечують фінансування наукових досліджень, повинні формувати середовище, яке стимулює та винагороджує дослідників за дотримання принципів дослідницької доброчесності, передбачаючи навчання, чіткі процедури розгляду випадків недоброчесності, захист викривачів і механізми управління конфліктом інтересів»³⁷⁷, - інституції мають брати відповідальність за створення умов, сприятливих доброчесності. Це включає:

- навчання і підтримку (RI training);
- захист викривачів (whistleblower protection);
- прозоре управління конфліктами інтересів;
- внутрішнє оцінювання середовища доброчесності, а не лише індивідуальних кейсів³⁷⁸.

³⁷¹ European Commission; Council of the European Union. ERA Policy Agenda 2022–2024. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://european-research-area.ec.europa.eu/documents/european-research-area-policy-agenda-2022-24>

³⁷² Mejlgaard N., Bloch C. W., Madsen E. B. Responsible research and innovation in Europe: a cross-country comparative analysis // Science and Public Policy. 2019. Vol. 46, No. 2. С. 198-209. DOI: 10.1093/scipol/scy048.

³⁷³ SOPs4RI Consortium. Policy Recommendations from the SOPs4RI project: Standard Operating Procedures for Research Integrity. 2020. SOPs4RI. URL: <https://sops4ri.eu/toolbox/policy-recommendations>.

³⁷⁴ Agreement on Reforming Research Assessment. Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA), 20 липня 2022. URL: <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/>.

³⁷⁵ Agreement on Reforming Research Assessment. Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA), 20 липня 2022. URL: <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/>.

³⁷⁶ Sorensen M. P., Ravn T., Marušić A., et al. Strengthening research integrity: which topic areas should organisations focus on? // Humanities and Social Sciences Communications. 2021. Vol. 8. Article 198. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00874-y>. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-021-00874-y>.

³⁷⁷ European Commission. A new ERA for Research and Innovation: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Electronic resource]. Brussels, 30.09.2020. – COM(2020) 628 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0628>.

³⁷⁸ European Commission. Towards a reform of the research assessment system: Scoping report [Electronic resource]. Brussels: Directorate-General for Research and Innovation, 2021. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f2d322b-2a9f-11ec-bd8e-01aa75ed71a1>.

Отже, тенденція до зміни акценту відповідальності з індивідуального на відповідальність систем, установ чи інституцій, а також до включення культурного контексту, зростає. Зокрема, L. Bouter³⁷⁹ закликає до розробки «відповідальних систем оцінювання досліджень», які враховують відкритість, прозорість і етичність співпраці.

5. *Фінансування, що враховує підтримку високих етичних стандартів.*

Європейські фінансові агенції, зокрема програма Horizon Europe — ключова програма ЄС з фінансування досліджень та інновацій інтегрують вимоги щодо RI до умов конкурсів на фінансування наукових проєктів. Це відображається в обов'язкових процедурах етичної оцінки, які включають вимогу наявності політики RI (Research Integrity Policy) та механізмів її забезпечення в інституції-заявнику, як-то:

1. *Етична самооцінка (Ethics Self-Assessment)*: усі заявники зобов'язані заповнити таблицю етичних питань (Ethics Issues Table) та надати детальну самооцінку, яка включає опис етичних аспектів проєкту та заходів щодо забезпечення відповідності етичним принципам³⁸⁰.

2. *Дотримання Європейського кодексу дослідницької доброчесності*: заявники повинні підтвердити, що їхній проєкт відповідає найвищим стандартам дослідницької доброчесності, як це визначено в Європейському кодексі дослідницької доброчесності³⁸¹.

3. *Політика RI в інституції-заявнику*: установи, які подають заявки, повинні мати впроваджену політику дослідницької доброчесності, що узгоджується з європейськими стандартами та передбачає формалізовані механізми підтримки, контролю та оцінювання дотримання принципів RI. Це може бути перевірено під час етичної оцінки проєкту.

4. *Оцінювання та моніторинг*: проєкти, які отримують фінансування, підлягають постійному етичному моніторингу, включаючи можливі перевірки, огляди та аудити для забезпечення дотримання етичних стандартів протягом усього періоду реалізації проєкту³⁸². Так, наприклад, Horizon Europe системно інтегрує вимоги щодо RI на всіх етапах конкурсу — від подання заявки до реалізації проєкту. Це підкреслює важливість наявності чіткої політики RI в інституції-заявнику та її дотримання як ключової умови для отримання фінансування.

Аналіз ключових підходів та принципів Європейського дослідницького простору до оцінювання дослідницької доброчесності засвідчив, що в межах ERA **оцінювання дослідницької доброчесності** визначається як *інтегрований багатовимірний процес, орієнтований на культуру дослідницької доброчесності, відкритість і підтримку на рівні політик та передбачає відмову від домінування кількісних показників на користь комплексних підходів*. У цьому контексті постає потреба розглядати оцінювання не ізольовано, а у взаємозв'язку з процесами забезпечення RI, які визначають підходи та критерії її оцінювання. Питання оцінювання RI невіддільне від питання її забезпечення, оскільки обидва процеси становлять єдину систему управління якістю досліджень.

По-перше, ARI передбачає вимірювання рівня дотримання принципів і стандартів RI у діяльності інституції, дослідників або дослідницьких спільнот. Проте критерії для такого оцінювання можуть бути сформульовані лише на основі уже наявних механізмів забезпечення RI — політик, процедур, освітніх програм, етичних комітетів, механізмів реагування на порушення тощо.

По-друге, результати оцінювання мають зворотний вплив: вони використовуються для удосконалення системи забезпечення доброчесності — виявлення ризиків, уточнення політик, посилення етичної культури. Тобто оцінювання виконує функцію моніторингу ефективності забезпечення RI. По-третє, у сучасних підходах до наукового управління (зокрема, в ЄС, Великій Британії, країнах Організації економічного співробітництва та розвитку, ОЕСР) оцінювання та забезпечення RI розглядаються як взаємодоповнюючі елементи інтегрованої моделі управління якістю досліджень: забезпечення створює умови (політики, структури, навчання); оцінювання є інструментом, що визначає, наскільки ці умови дієві й чи сприяють вони формуванню культури доброчесності.

Таким чином, актуальність дослідження ARI полягає в обґрунтуванні концепту: забезпечення RI та удосконалення через механізми оцінювання стимулюють університети, наукові установи, організації, що

³⁷⁹ Bouter L. What Research Institutions Can Do to Foster Research Integrity // Science and Engineering Ethics. 2020. Vol. 26, № 4. P. 2363–2369. DOI: 10.1007/s11948-020-00178-5.

³⁸⁰ Privanova. Ethics Appraisal Process in Horizon Europe – Key Changes. URL: <https://www.privanova.com/resources/ethics-appraisal-process-in-horizon-europe-key-changes>.

³⁸¹ All European Academies (ALLEA). The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised edition. Berlin: ALLEA, 2017. 24 c. URL: <https://allea.org/code-of-conduct/>.

³⁸² European Research Council. Ethics: Guidance Documents. URL: <https://erc.europa.eu/manage-your-project/ethics-guidance>.

фінансують дослідження, та редакції формувати середовища, у якому доброчесність є невід'ємною нормою наукової діяльності. Відповідно до позиції ERA, ARI має бути контекстуальним і спрямованим на розвиток, а не обмежуватися контролем за дотриманням процедур. Такий підхід узгоджується з принципами ERA, спрямованими на перехід від домінування кількісних метрик оцінювання результативності до утвердження культури досліджень, заснованої на якості, відкритості, відповідальності та етичних стандартах.

II. Оцінювання дослідницької доброчесності: зарубіжний досвід

Ефективне ARI на інституційному рівні ґрунтується на впровадженні системних підходів і позитивних практик, що сприяють формуванню сталої культури доброчесності в освітньо-науковому середовищі. При дослідженні питань оцінювання дослідницької доброчесності необхідно враховувати аспекти її забезпечення, оскільки саме система забезпечення створює предмет оцінювання, визначає її критерії та слугує основою для інтерпретації отриманих результатів.

В умовах зростаючої уваги до якості наукових досліджень та відповідальності закладів вищої освіти і наукових установ за дотримання етичних стандартів, важливого значення набувають чіткі механізми внутрішнього моніторингу, прозорі процедури реагування на порушення та заходи з підтримки дослідників. У цьому контексті вивчення й адаптація позитивних прикладів з європейського та міжнародного досвіду дозволяє інституціям вибудовувати ефективні моделі оцінювання, що базуються на довірі, прозорості й постійному вдосконаленні.

II.1. Велика Британія: теорія та практика оцінювання дослідницької доброчесності

Дослідження в Великій Британії розглядаються як національне надбання великої цінності, яке має всесвітньо визнані переваги³⁸³. Держава відіграє значну роль у міжнародних дослідженнях: у 2020 році майже 60% дослідницьких публікацій у Великій Британії мали співавторів за межами держави, що є вищим рівнем міжнародної співпраці, ніж в інших країнах G7, а також у Бразилії, Китаї, Індії, і Південній Кореї³⁸⁴. В UK Research and Development Roadmap, розроблений Department for Science, Innovation & Technology оприлюднено зобов'язання збільшити інвестиції Великобританії в дослідження та розробки до 2,4% ВВП до 2027 року та збільшити державне фінансування досліджень і розробок до 22 мільярдів фунтів стерлінгів на рік до 2024–2025 років.

У контексті реалізації зазначених стратегічних цілей зростає увага до якості, доброчесності та ефективності дослідницької діяльності. З огляду на це, актуальним є аналіз чинних правових, інституційних і політичних механізмів забезпечення та оцінювання RI у Великій Британії, із виокремленням проблем, виявлених у системі саморегулювання, і тенденцій її реформування відповідно до принципів ERA.

У Великій Британії немає єдиного централізованого державного органу, який би контролював дотримання RI. Управління дотриманням принципів RI, створення системи оцінювання RI відбувається через механізми зовнішньої (стандарти та вимоги встановлюються поза установою, як-то: UK Research Integrity Office, Research Councils UK/UK Research and Innovation) та/або внутрішньої регуляції (шляхом розробки політики та практик, чек-листів само оцінювання). Проте відповідальність за дотримання етичних стандартів покладається насамперед на університети, наукові установи та фінансуючі організації: «Підхід [...] до дослідницької доброчесності ґрунтується на саморегулюванні, у межах якого провідну роль відіграють роботодавці та організації, що фінансують дослідження³⁸⁵. На думку Трейсі Браун Ове, директорки благодійної організації Sense about Science³⁸⁶, з 2002 року декларування та

³⁸³ Independent Review of the UK's Research, Development and Innovation Organisational Landscape. Final Report and Recommendations. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6409fda2d3bf7f02fef8832b/rdi-landscape-review.pdf>.

³⁸⁴ Annual statements on research integrity of UK universities : reports. London : Universities UK / individual universities, 2024. P.8. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>.

³⁸⁵ Universities UK. The Concordat to Support Research Integrity [Електронний ресурс]. London : Universities UK, 2019. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>.

³⁸⁶ Sense about Science: Official website: URL: <https://senseaboutscience.org/>.

дотримання етичних стандартів є «основою репутації науково-дослідних установ [...] і міжнародної репутації Великобританії як лідера досліджень»³⁸⁷.

Правовою основою для реалізації університетами/науковими установами, організаціями, що фінансують дослідження контролю за дотриманням етичних стандартів є трудове законодавство Великої Британії: *Employment Rights Act 1996*³⁸⁸ – регулює загальні трудові права; *Equality Act 2010*³⁸⁹ – недискримінація в процесі найму, навчання та дослідницької роботи; *Health and Safety at Work Act 1974*³⁹⁰ – безпека досліджень (особливо за участю людей чи тварин), а також договірні зобов'язання, визначені фінансувальниками досліджень і внутрішніми політиками організацій.

В рамках діяльності The UK Research Integrity Office (далі – UKRIO), яка надає конфіденційну, експертну, незалежну консультацію щодо питань організації доброчесних наукових досліджень, створено робочу групу у зв'язку з оновленням практик доброчесності у Великій Британії та переглядом Concordat to Support Research Integrity (далі – Concordat), що опублікувала основні звіти з 2019 до 2022 рр. Членами робочої групи визначено недоліки чинної системи забезпечення RI та наукової етики, що впливає на узгодженість процедур розслідування порушень, ефективність внутрішніх політик установ, а також на довіру до механізмів саморегулювання у науковому середовищі:

1. Непослідовність у застосуванні вимог, зокрема щодо варіативності грантових договорів між установами та фондами, вказує на важливу структурну проблему в системі забезпечення RI у Великій Британії. Йдеться про правову та процедурну фрагментацію, яка унеможливорює узгоджену позицію.

2. Відсутність органу контролю за виконанням університетами, науковими організаціями, дослідницькими командами та ін. У Concordat немає механізму моніторингу дотримання вимог на національному рівні.

3. Обмежена сфера дії Concordat – його застосування здебільшого обмежено академічним сектором, тоді як більшість досліджень фінансується бізнесом (у 2021 році 59% витрат на R&D припадали на бізнес-сектор³⁹¹).

4. Недостатня обов'язковість процедур UKRIO – дотримання Порядку UKRIO щодо розслідування неправомірної поведінки не є обов'язковим для всіх організацій³⁹². Університети, наукові установи, дослідницькі команди та ін. можуть як орієнтуватися на стандарти, розроблені UKRIO, так і, за правом академічної автономії, формувати внутрішні політики і процедури, пов'язані із забезпеченням дотримання принципів RI та розглядом її порушень. Такий підхід зумовлює варіативність практик та створює ризики нерівномірного застосування стандартів RI.

Ефективність саморегульованої системи провадження досліджень була предметом вивчення Комітетом з науки і технологій Палати громад (The Science, Innovation and Technology Select Committee) у рамках його запитів щодо RI у 2018 році³⁹³ та щодо відтворюваності результатів досліджень у 2023 році³⁹⁴. Враховуючи результати попередніх досліджень^{395, 396, 397}, коментарі дослідницького співтовариства, Комітет сформулював три ключові проблеми, пов'язані з неправомірною поведінкою дослідників, зокрема:

³⁸⁷ UKRIO : Official page. URL: https://ukrio.org/?utm_source=chatgpt.com.

³⁸⁸ United Kingdom. Employment Rights Act 1996. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/18/contents>.

³⁸⁹ United Kingdom. Equality Act 2010: Act of the United Kingdom on equality. 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>.

³⁹⁰ United Kingdom. Equality Act 2010: Act of the United Kingdom on equality. 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>.

³⁹¹ Panjwani A. Research and Development spending. UK Parliament – House of Commons Library, 2023.

³⁹² Official page UKRIO. URL: https://ukrio.org/?utm_source=chatgpt.com.

³⁹³ UK Parliament. Science, Innovation and Technology Committee. Research Integrity Inquiry. 2018. URL: <https://committees.parliament.uk/work/4644/research-integrity/>.

³⁹⁴ UK Parliament. Science, Innovation and Technology Committee. Reproducibility and Research Integrity – Report Summary. 2023. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm5803/cmselect/cmsctech/101/summary.html>.

³⁹⁵ UK Parliament. Science, Innovation and Technology Committee. Peer review in scientific publications. 2011. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmsctech/856/85602.htm>.

³⁹⁶ Nuffield Council on Bioethics. The culture of scientific research: report. London, 2014. URL: <https://www.nuffieldbioethics.org/assets/pdfs/The-culture-of-scientific-research-report.pdf>.

³⁹⁷ The Parliamentary Office of Science and Technology (2017). Integrity in research. POSTnote. Report No.: 544. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-0544/POST-PN-0544.pdf>.

- спостерігається тиск на дослідників у межах поточної дослідницької системи, зокрема вимога регулярно публікувати в престижних журналах, що призводить до помилок, сумнівних практик і неправомірної поведінки;

- відзначається занепокоєння роботодавців щодо процедур розслідування та звітування про випадки порушення дослідницької доброчесності, а також загальний дефіцит довіри серед ключових учасників чинної системи саморегулювання;

- наголошується на необхідності більш системного фокусування всіх зацікавлених сторін на принципах і практиках дослідницької доброчесності.

Відповідаючи на запити та ризики, які супроводжують науково-інноваційну діяльність та відповідно до тенденцій реформи системи оцінювання в EHEA, ERA, Велика Британія проводить власну роботу щодо зміни моделі оцінювання дослідницької діяльності університетів (перехід до оцінювання за збалансованими кількісними та якісними метриками, визнання різноманітності наукових результатів, посилення уваги до наукової культури та доброчесності). Існує кілька ключових документів, які визначають стандарти та підходи до ARI: The Concordat to Support Research Integrity, Code of Practice for Research, UKRIO's Self-Assessment Tool for the Concordat.

Проаналізуємо дані документи через призму врахування принципів RI в дослідженнях та їх врахуванні під час оцінювання.

*The Concordat to Support Research Integrity*³⁹⁸. В документі визначено п'ять фундаментальних принципів для забезпечення належної дослідницької практики (чесність (Honesty), ретельність (Rigour), прозорість і відкритість (Transparency), турбота й повага (Care and Respect), підзвітність (Accountability) та здорової дослідницької культури. Відповідно до Concordat, установи щорічно публікують звіт про заходи з підтримки дослідницької доброчесності, включно з просуванням належної наукової практики та вирішенням проблем у дослідженнях (Таблиця 1).

Таблиця 1

122 **Розподіл зобов'язань та інструментів забезпечення дослідницької доброчесності**

№ з/п	Зобов'язання щодо дотримання RI	Сторони, відповідальні за дотримання RI	Ключові інструменти забезпечення RI
1	Дотримання стандартів чесності та суворості	Роботодавці; організації, що фінансують дослідження	Політики й процедури щодо чесності; оприлюднення стандартів; прив'язка до фінансування
2	Дотримання етичних, правових і професійних норм	Дослідники, роботодавці	Політики етичної перевірки; консультації; перевірки під час подання заявок
3	Формування культури доброчесності	Роботодавці; організації, що фінансують дослідження	Підтримка, навчання, наставництво; раннє виявлення проблем; старший відповідальний за доброчесність
4	Справедливе розслідування порушень	Усі сторони	Конфлікти інтересів; конфіденційність; чіткі механізми повідомлення; прозоре розслідування
5	Спільна робота та відкритий перегляд процесів та процедур	Роботодавці; організації, що фінансують дослідження	Щорічна звітність; перегляд політик і практик; відкритість на вебсайтах

Джерело:³⁹⁹

³⁹⁸ Universities UK. The Concordat to Support Research Integrity [Електронний ресурс]. London : Universities UK, 2019. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>.

³⁹⁹ Government Office for Science. Guidance to implement the Concordat to Support Research Integrity within government. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/implementing-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government/guidance-to-implement-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government>.

Government Office for Science є урядовим органом Великої Британії, де розроблено документ *Guidance to implement the Concordat to Support Research Integrity within government*⁴⁰⁰ (далі – Керівництво). Документ створено для допомоги урядовим департаментам, агентствам, офісам з RI, структурним підрозділам університетів/наукових установ інтегрувати стандарти RI у процеси управління, фінансування, оцінювання й публікації досліджень. Керівництво містить показники та критерії для щорічних звітів ЗВО та наукових установ про дотримання RI (Таблиця 2).

Таблиця 2

Структура та зміст щорічного звіту про дотримання RI на інституційному рівні

Показник (indicator)	Критерій (criterion)
1. Управління	Наявність керівництва вищої ланки та ключових органів/груп у відділі, які контролюють і забезпечують сумлінність досліджень (включно з призначенням старшим співробітником, який контролює сумлінність досліджень, і призначенням співробітником, який є першою контактною особою для отримання інформації про RI). До таких осіб належать: головний науковий радник, директор департаменту з аналізу та керівник департаментів з питань політики
2. Процеси підтримки культури RI	Наявність політик з RI, з врахуванням ризиків, та як реалізовані норми, задекларовані в політиках; як політики з RI доповнюють інші політики та керівні принципи департаменту щодо стандартів у дослідженнях; робота над системами та процесами найкращих практики; перехресні посилання на інші відповідні задокументовані процеси, що визначаються науковим планом відділу чи стратегією формування доказової бази
3. Керівництво для дослідників, роботодавців і замовників досліджень	Керівні документи, на кого спрямовані, де оприлюднені. Наприклад, Кодекс поведінки, Кодекс принципів; додаткові вказівки щодо конкретних питань, наприклад, дослідження за кордоном, робота з дітьми чи тваринами, прозорість, використання персональних даних тощо; поширення/перегляди керівних документів протягом періоду або запропоновані; веб-сайт або веб-сторінки
4. Навчання та підвищення обізнаності	Структура кар'єри – вміст RI в навчанні/просуванні/ кар'єрному зростанні; навчальні курси та інші заходи з професійного розвитку, які впроваджено для персоналу, безперервний професійний розвиток, набуття навичок спілкування; організація наставництва
5. Зовнішнє залучення	Зовнішня взаємодія з іншими організаціями та установами для обміну інформацією та найкращим досвідом щодо RI
6. Відкрита наука та протоколи досліджень	Як підходи відкритої науки застосовувалися під час проведення або замовлення досліджень; чи були опубліковані протоколи дослідження та плани аналізу до початку досліджень
7. Публікація результатів досліджень	Заява, що вказує на політику та практику публікації результатів досліджень, їх доступність, а також фіксація відсутності публікацій звітів та їх причини
8. Процедури дослідження неправомірної поведінки	Заява, яка гарантує, що процеси, запроваджені установою для розгляду заяв про неналежну поведінку, є прозорими, своєчасними, надійними та справедливими та відповідають потребам організації; деталі політики та процедури боротьби з неправомірною поведінкою (та заплановані зміни); роль відповідальної особи та інші ролі, встановлені для розгляду справ; домовленості про інформування; заява високого рівня щодо офіційних розслідувань неправомірної поведінки в

⁴⁰⁰ Government Office for Science. Guidance to implement the Concordat to Support Research Integrity within government. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/implementing-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government/guidance-to-implement-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government>.

Показник (indicator)	Критерій (criterion)
	дослідженні, включаючи дані про кількість розслідувань і будь-які підтверджені справи. За умов відсутності розслідування – заява про випадок; заява про те, що установа дізналася з будь-яких офіційних розслідувань дослідницької неправомірної поведінки, які були розпочаті; заява про те, як установа створює та вбудовує дослідницьке середовище, в якому всі співробітники, дослідники та студенти відчувають себе комфортно повідомляти про випадки неправомірної поведінки

Джерело:⁴⁰¹

Запропоновані показники свідчать, що оцінювання RI розглянуто як цілісний процес, який охоплює **управління, освіту, комунікацію, відкритість і відповідальність**.

*Code of Practice for Research*⁴⁰² (далі – Кодекс), розроблений UK Research Integrity Office. Кодекс доповнює існуюче Керівництво щодо відповідального проведення досліджень; розроблений для заохочення етично належної поведінки в дослідженнях та запобігання порушень. Документ допомагає організаціям та дослідникам проводити дослідження найвищої якості та підтримувати здорову дослідницьку культуру. Накопичений досвід авторів Кодексу (J. Parry, J. Woodhams, M. Ahmed, K. Dally та ін.) сприяв формуванню рекомендованого контрольного списку (далі – checklist) для дослідників та університетів/наукових установ щодо проведення, в належно етичний спосіб, досліджень на кожного етапі.

Checklist складається з трьох розділів, які відповідають етапам дослідження: підготовка до дослідження, проведення дослідження, завершення дослідження (звіти/комунікація тощо). Він є поетапним, інтегрованим, який охоплює правові, етичні, організаційні, методологічні та комунікаційні аспекти, адаптовані до міждисциплінарного й міжнародного контексту наукової діяльності. Специфіка Checklist-а полягає в його превентивній/ проактивній спрямованості: чек-лист уможливорює завчасно ідентифікувати потенційні ризики, конфлікти інтересів, а також забезпечити чіткий розподіл ролей, відповідність процедур та належне документування. Інструмент враховує принципи відкритої науки, ефективного управління дослідницькими даними та прозорості авторствата функціонує як практичний механізм підвищення якості, надійності та відповідальності наукових досліджень.

*UKRIO's Self-Assessment Tool for the Concordat*⁴⁰³ (далі – Self-Assessment Tool) – інструмент самооцінювання, який розроблено для ЗВО та наукових установ для встановлення рівня відповідності їхніх політик, процедур і практик вимогам та принципам Concordat.

Серед переваг Self-Assessment Tool відзначимо:

1. Комплексність: інструмент охоплює всі ключові аспекти RI: управління, підтримку культури, навчання, відкриту науку, публікації, зовнішні зв'язки, розгляд порушень тощо.
2. Практикоорієнтованість: кожен розділ передбачає конкретні приклади діяльності, документів, заходів, що допомагає уникати форма
3. Зв'язок із політиками та стратегіями: відділи повинні демонструвати, як їхні дії з доброчесності пов'язані зі стратегією, політикою або планом, що сприяє інтеграції доброчесності в управління.
4. Прозорість і підзвітність: звітність щодо розслідувань порушень або причин відмови від публікації сприяє підвищенню прозорості та довіри до установи.
5. Сприяння вдосконаленню: обов'язковий аналіз помилок та відзначення заходів/ процедур, які, завдяки оцінці досвіду та практик дозволяють удосконалювати процеси та практики.
6. Підкріплення культурою навчання: фокус на навчанні, наставництві, підвищенні обізнаності, що сприяє формуванню культури доброчесності.

⁴⁰¹ Government. Office for Science: Guidance to implement the Concordat to Support Research Integrity within government: URL: <https://www.gov.uk/government/publications/implementing-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government/guidance-to-implement-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government#annex-c>.

⁴⁰² UK Research Integrity Office (UKRIO). Code of Practice for Research. 2025. URL: <https://ukrio.org/ukrio-resources/publications/code-of-practice-for-research/>

⁴⁰³ UK Research Integrity Office (UKRIO). UKRIO's Self-Assessment Tool for the Concordat: second edition. URL: <https://ukrio.org/wp-content/uploads/UKRIO-Self-Assessment-Tool-for-The-Concordat-to-Support-Research-Integrity-V2.pdf>

*Indicators of Research Integrity: Initial Mapping of the Landscape, Opportunities and Challenges*⁴⁰⁴ є доробком Research Consulting⁴⁰⁵, який за дорученням UK Research and Innovation (далі – UKRI), Cancer Research UK та GuildHE здійснили дослідження та визначили потенційні показники оцінювання RI. Метою дослідження, проведеного Research Consulting за замовленням UKRI та інших партнерів, є надати допомогу дослідницьким організаціям у визначенні та впровадженні показників/індикаторів оцінювання RI, а також у розумінні можливостей та викликів, пов'язаних із оцінювання. Результат наукової розвідки надає важливі відомості щодо того, як різні аспекти доброчесності можуть бути виміряні, що дозволяє покращити дослідницьку практику в цілому.

Аналіз ключових документів щодо регулювання питання оцінювання RI уможливорює формулювання проміжного підсумку:

1. Оцінювання RI передбачає кількісні/якісні показники

1.1. Кількісні (Таблиця 3).

Таблиця 3

Показники та індикатори оцінювання RI (кількісні)

	Назва індикатора	Показники
1.	Наявність політики з доброчесності	Так/ні; аналіз вмісту політик
2.	Кількість перевірок про дотримання норм та правил RI	Кількість досліджень, що пройшли етичну оцінку (у %)
3.	Частота порушень доброчесності	Кількість зафіксованих інцидентів / загальна кількість досліджень
4.	Частка дослідників, що пройшли тренінги	Чисельність персоналу, який пройшов навчання з доброчесності (у %)
5.	Частота публікацій із зазначенням відкритого доступу або відкритих даних	Кількість публікацій у відкритому доступі (у %)
6.	Частка звітів щодо доброчесності від загальної кількості щорічних звітів	Так/ні; % від загальної кількості установ
7.	Кількість розслідувань, проведених за встановленою процедурою	Абсолютне значення або % від загальної кількості звернень
8.	Наявність механізмів виявлення конфлікту інтересів	Так/ні; кількість задекларованих конфліктів

Джерело: складено автором на основі: ⁴⁰⁶, ⁴⁰⁷, ⁴⁰⁸, ⁴⁰⁹

1.2. Якісні (Таблиця 4).

2. Система оцінювання RI має відповідати вимогам:

– *послідовність* – оцінювання має охоплювати всі етапи дослідження: підготовку, проведення, завершення (звіт та комунікація);

– *уніфікованість і узгодженість* – єдина система термінів, стандартів та звітності;

– *прозорість процедур* – відкритість політик, доступ до інформації, чітке документування;

– *адаптивність до різних типів досліджень і дисциплін* – врахування міждисциплінарності;

– *вимірність* – кожен критерій повинен мати відповідні індикатори;

⁴⁰⁴ Indicators of Research Integrity: Initial Mapping of the Landscape, Opportunities and Challenges [Electronic resource]. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. – 66 p. – DOI: 10.2777/12264.

⁴⁰⁵ Research Consulting. Official page. URL: <https://www.research-consulting.com/>.

⁴⁰⁶ Universities UK. The Concordat to Support Research Integrity [Електронний ресурс]. London: Universities UK, 2019. Режим доступу: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>

⁴⁰⁷ UK Research Integrity Office (UKRIO). Guidance documents; UKRI policies and conditions : official documents. — London : UKRIO, 2024.

⁴⁰⁸ Wellcome Trust. Research policies : official document. — London : Wellcome Trust, 2024. — URL: <https://wellcome.org/research-funding/guidance/policies-grant-conditions>

⁴⁰⁹ Annual statements on research integrity of UK universities: reports. — London: Universities UK / individual universities, 2024.

Показники та індикатори оцінювання RI (якісні)

	Критерій	Опис
1.	Наявність і реалізація політик і процедур	Внутрішні документи щодо доброчесності, етичних стандартів, конфлікту інтересів, механізмів повідомлення про порушення
2.	Етична відповідність досліджень	Наявність етичного перегляду, дотримання законодавчих вимог (в т.ч. на рівні трудового, антидискримінаційного та біобезпекового законодавства)
3.	Підзвітність і прозорість	Щорічна звітність установ про заходи для підтримки доброчесності
4.	Справедливість і ефективність розслідувань порушень	Процедури розслідувань, конфіденційність, прозорість, незалежність
5.	Навчання та підтримка дослідників	Програми тренінгів, менторства, консультативна підтримка
6.	Моніторинг та аудит досліджень	Механізми внутрішнього контролю, перевірки відповідності на всіх етапах дослідження
7.	Інституційне управління ризиками	Наявність системи оцінювання ризиків на всіх етапах досліджень
8.	Прозорість у результатах дослідження	Публікація нульових/негативних результатів, збереження даних, відкритий доступ
9.	Визнання внесків усіх учасників дослідження	Узгодження авторства, запобігання недобросовісному привласненню результатів
10.	Підтримка відкритої науки та відкритих методів	Дотримання принципів FAIR, відкриті дані, відкриті методи

Джерело: складено автором на основі: ⁴¹⁰, ⁴¹¹, ⁴¹², ⁴¹³

– *спрямованість на попередження порушень* – основна увага має бути на запобіганні порушенням, а не лише на покаранні;

– *зовнішній контроль або підтримка* – наприклад, роль UKRIO, що надає методичну підтримку і створює інструменти самооцінювання.

Проаналізуємо, як підходи та показники оцінювання RI враховано в політиках та практиках університетів Великої Британії, які займають лідерські позиції в QS World University Rankings: University of Oxford, University of Cambridge, King's College London, University of Edinburgh, University of Glasgow (Таблиця 5).

Аналіз систем оцінювання RI в університетах Великої Британії свідчить про високий рівень інституціоналізації принципів RI.

1. Нормативна база. Університети мають власні кодекси доброчесності та процедури, які узгоджуються з національними і міжнародними документами (Concordat, ALLEA Code).

2. Освіта і наставництво. Усі розглянуті університети впроваджують обов'язкове навчання з доброчесності для аспірантів і дослідників, а також системи менторства.

3. Структури управління. Функціонують спеціальні офіси та комітети з питань RI, які відповідають за моніторинг і розслідування.

⁴¹⁰ Universities UK. The Concordat to Support Research Integrity [Електронний ресурс]. — London : Universities UK, 2019. — URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>.

⁴¹¹ UK Research Integrity Office (UKRIO). Guidance documents; UKRI policies and conditions : official documents. — London : UKRIO, 2024.

⁴¹² Wellcome Trust. Research policies : official document. — London : Wellcome Trust, 2024. — URL: <https://wellcome.org/research-funding/guidance/policies-grant-conditions>.

⁴¹³ Annual statements on research integrity of UK universities: reports. — London: Universities UK / individual universities, 2024.

Оцінювання дослідницької доброчесності в університетах Великої Британії

№	Назва показника	University of Oxford	University of Cambridge	King's College London	University of Edinburgh	University of Glasgow
1	Формування дослідницького середовища, сприятливого до RI	Стратегічне зобов'язання, щорічні огляди	Політики Concordat, щорічні звіти	Прозорість, турбота, культура RI	Офіційні звіти, політики, комунікація	Кодекс практик, комітети, інтеграція Postgraduate Research (далі –PGR)
2	Навчання усіх учасників дослідження RI	Програми підвищення обізнаності	Тренінги, заходи для персоналу	Курси, рекомендації від команд з дослідницької етики (Research Ethics team)	Обов'язкові курси, ресурси для PGR	Онлайн-курс для PGR, навчальні ресурси
3	Компетентний супровід і наставництво щодо RI на всіх етапах дослідницької кар'єри	Наставництво як інституційна ініціатива	Супровід молодих дослідників	Підтримка через врядування та супервізію	Система супроводу PGR, кар'єрний розвиток	Вимоги до супервізії, аспірантури (Graduate Schools)
4	Створення структур, відповідальних за дотримання RI	Звіт для Research & Innovation Committee	Призначені офіси/комітети	Команда з питань управління, етики та доброчесності (Governance, Ethics & Integrity team)	Уповноважені посадові особи (Named officers, Integrity Review Group)	Радник (або консультант) з питань доброчесності (Integrity Adviser)
5	Забезпечення науковців надійною інфраструктурою управління даними	Політика управління дослідницькими даними (Research Data Management services), політики	Політика архівування (Archiving Policy, Digital Preservation Policy), відкритий доступ	Політика архівування (Archiving Policy, Digital Preservation Policy), відкритий доступ	Розвинена інфраструктура Research Data Management	Розвинена система управління дослідницькими даними
6	Організація дослідницької співпраці (міжнародної, міждисциплінарно, міжсекторальної та ін.)	Підтримка міжнародних проектів	Управління договорами (due-diligence)	Настанови щодо міжнародних досліджень	Управління договорами (due-diligence) для партнерств	Кодекс співпраці, рекомендації для провадження наукових проектів
7	Запровадження редакційної політики та	Політика публікацій, авторства	Прозорість, реєстрація досліджень	Політика публікацій, відкриті дані	Комунікація з авторами,	Інституційний

№	Назва показника	University of Oxford	University of Cambridge	King's College London	University of Edinburgh	University of Glasgow
	комунікації з авторами, які сприяють забезпеченню RI	(Research Publication Policy)			відкритий доступ	цифровий репозиторій (Enlighten)
8	Створення умов (конфіденційності та захисту викривачів порушень) для повідомлень про конфлікт інтересів та порушення RI	Прозорі механізми повідомлень	Анонімні звіти про скарги	Механізми захисту викривачів	Процеси повідомлення, навчання	Анонімна форма, конфіденційні контакти
9	Запровадження прозорих процедур щодо виявлення, перевірки та встановлення відповідальності за порушення RI	Процедури, звітність про випадки порушень	Кількість звернень/розслідувань	Політики формального розгляду порушень	Політика, навчання для комісій з добро-чесності та етики	Унормовані процедури перевірки порушень, підтримка викривачів

Джерело: ⁴¹⁴, ⁴¹⁵, ⁴¹⁶, ⁴¹⁷, ⁴¹⁸

4. Управління даними. Створено розвинену інфраструктуру відкритого доступу та зберігання дослідницьких даних (репозитарії, сервіси Data Management).

5. Прозорість і підзвітність. Ключовим є щорічне оприлюднення звітів з доброчесності, а також чіткі процедури реагування на порушення.

6. Міжнародна співпраця. Активна участь у глобальних та міждисциплінарних проєктах підкріплює стандарти RI на міжнародному рівні.

Британські університети демонструють комплексний підхід до запровадження та удосконалення RI: від нормативного закріплення до практичної реалізації через навчання, інституційні механізми та прозору звітність. Такий досвід може бути використаний як орієнтир для вдосконалення системи RI в Україні. При формуванні рекомендацій для українських університетів доцільно:

- деталізувати інформацію щодо навчання, супроводу, управління даними;
- розробити та прозоро висвітлювати політики щодо захисту викривачів;
- описувати механізми розслідування порушень;
- запровадити індикатори для системної оцінки відповідності.

Проаналізовані документи та позитивні практики університетів засвідчують:

1. Оцінювання RI ґрунтується на системі показників, які поділяються на кількісні та якісні.

Кількісні: частота повідомлень про порушення, наявність політик і процедур, кількість курсів з дослідницької етики.

⁴¹⁴ Oxford: University of Oxford. Annual statement on research integrity 2024. URL: <https://researchsupport.admin.ox.ac.uk/sitefiles/research-integrity-2024-statement.pdf>.

⁴¹⁵ University of Cambridge. Research Integrity Report 2023–2024. URL: <https://www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/integrity-RI-annual-reports>.

⁴¹⁶ King's College London. Research Integrity Statement 2023–24: official document. London: King's College London, 2024. URL: <https://www.kcl.ac.uk/research/integrity-statement-2023-24>.

⁴¹⁷ University of Edinburgh: Annual Research Ethics & Integrity Report 2023–24. URL: <https://research-office.ed.ac.uk/research-integrity/annual-research-ethics-and-integrity-reports>.

⁴¹⁸ University of Glasgow: Annual Statement for Research Integrity 2023–2024. URL: <https://www.gla.ac.uk/myglasgow/ris/researchintegrity/misconduct/annualstatementonresearchintegrity/>

Якісні: сприйняття та досвід дослідників, культурні практики в установі, рівень прозорості та відкритості досліджень.

2. Функції показників.

Залежно від зацікавлених сторін, показники виконують різні функції:

– спонсори, організації та видавці застосовують для оцінювання дослідницького середовища та перевірки на відповідність до встановлених вимог;

– UK Committee on Research Integrity (UKCORI)⁴¹⁹ використовує показники/індикатори для виявлення системного тиску, що може негативно впливати на доброчесність;

– метадослідники залучають їх як структурні докази при плануванні та аналізі досліджень.

3. Вимоги до показників.

Індикатори ARI мають відповідати таким вимогам:

– відповідати вимогам релевантності;

– забезпечувати надійність і відтворюваність;

– враховувати етичні аспекти, зокрема конфіденційність;

– бути прозорими та універсальними для різних дисциплін;

– не створювати надмірного навантаження для дослідників та ЗВО/наукових установ.

4. Методика визначення пріоритетності індикаторів.

Для вибору пріоритетних індикаторів пропонується тривимірна матриця оцінки, яка враховує:

– рівень відповідальності: індивідуальна, інституційна;

– складність питань: від конкретних («чи існує політика?») до абстрактних («чи відповідає поведінка принципам?»);

– складність збору даних: легка доступність інформації або потреба у додатковому зборі.

5. Залежно від реалізації політики забезпечення RI встановлено рівень її сформованості: висока, середня або низька.

Основою для визначення показників/індикаторів оцінювання є п'ять принципів RI, визначених у Concordat to Support Research Integrity: чесність, наукова строгість, прозорість і відкритість у комунікації, турбота та повага, підзвітність. Зазначені принципи мають різні прояви у межах окремих галузей знань та потребують адаптації з урахуванням специфіки дослідницьких практик.

III. Методичні рекомендації з оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів Відкритої науки в умовах післявоєнного відновлення України

Здійснений аналіз наукових джерел, зарубіжних політик та досвіду Великої Британії, яка позиціонується як провідний науковий, освітній та інноваційний центр дозволив сформулювати комплекс рекомендацій щодо удосконалення системи оцінювання дослідницької доброчесності в Україні

на національному рівні:

1) створити незалежний Офіс дослідницької доброчесності України (далі – Офіс), який надаватиме методичну допомогу, забезпечуватиме моніторинг і публічну прозорість;

2) розробити та запровадити Кодекс дослідницької доброчесності із чіткими стандартами та обов'язковою звітністю університетів;

3) Офісу розробити систему тренінгів для підготовки експертів з оцінювання дослідницької доброчесності на інституційному рівні;

4) Офісу забезпечити залучення наукової спільноти до обговорення показників критеріїв/індикаторів оцінювання дослідницької доброчесності (за моделлю ENERI, ORI, UKRIO) для систематичного моніторингу;

5) забезпечити інституційну звітність і самооцінювання як ключові інструменти підзвітності та підвищення довіри до результатів досліджень;

6) сприяти формуванню культури відкритої науки та її невід'ємної складової – дослідницької доброчесності

на інституційному рівні:

інституційно-правові рамки

⁴¹⁹ UK Committee on Research Integrity. Annual Statement 2024 : report. London : UK Committee on Research Integrity, 2024.

- розробити та затвердити політику дослідницької доброчесності, з урахуванням принципів відкритої науки;
- визначити чіткі процедури розслідування порушень дослідницької доброчесності та відповідні санкції

організаційна структура

- створити структурний підрозділ та/або обрати відповідальну особу для методичної підтримки, експертизи та консультацій з питань дослідницької доброчесності;
- створити комісію з питань дослідницької доброчесності для розгляду скарг і запобігання конфлікту інтересів;
- забезпечити регулярне оприлюднення звітів про заходи з дослідницької доброчесності та результату моніторингу ЗВО/науковою установою стану дослідницької доброчесності

інструменти оцінювання

- адаптувати до політики ЗВО/наукової установи індикатори оцінювання (кількісні й якісні), зокрема:
 - наявність і якість внутрішніх політик дослідницької доброчесності;
 - кількість порушень і процедури розслідуваних випадків порушень;
 - прозорість процедур;
 - наявність навчальних програм з дослідницької доброчесності;
 - дотримання принципів відкритої науки та ін.

освіта і культура доброчесності

- інституціоналізувати обов'язкове навчання дослідників та студентів щодо дослідницької доброчесності;
- підтримувати програми підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників, адміністраторів і експертів у сфері дослідницької доброчесності.

Висновки

1. Питання оцінювання дослідницької доброчесності набуває особливої актуальності через низку умов: зростання суспільної уваги до науки, впровадження принципів відкритої науки та глобальний характер результатів наукового пошуку. Підвищена суспільна увага до науки зумовлює потребу в більшій підзвітності й посилює значення механізмів оцінювання доброчесності як інструменту підтримки довіри до результатів; відкритість дослідницьких даних, методів і результатів підвищує вимоги до прозорості та відтворюваності наукових практик; глобальний характер відкритої науки передбачає активну міжнародну співпрацю, що потребує узгоджених стандартів етики й доброчесності для забезпечення якісної взаємодії між дослідниками з різних країн. Аналіз попередніх досліджень дозволив визначити низку викликів, що стоять перед посиленням спроможності наукових досліджень та які зумовлені концептуальними, методологічними, культурними і інфраструктурними чинниками.

2. Аналіз ключових документів ERA, ENEA, наукових праць засвідчив: дослідницька доброчесність, по-перше, визначається як невід'ємна складова якості досліджень, що потребує інституційної підтримки, а не лише дотримання індивідуальних норм. Це проявляється у вимогах до університетів та дослідницьких організацій створювати умови для розвитку культури доброчесності: від навчання і підтримки дослідників до захисту викривачів та управління конфліктами інтересів. По-друге, в документах ERA запропонований перехід до контекстуального якісного оцінювання, що враховує процеси дослідження — застосування принципів відкритої науки, реплікацію, етичну взаємодію з суспільством. По-третє, у фокусі опиняється відповідальність систем і установ, а не лише окремих дослідників, що вимагає запровадження політик на інституційному рівні і механізмів постійного моніторингу. По-четверте, ERA підкреслює зв'язок доброчесності з фінансуванням: у програмах, зокрема Horizon Europe, закріплюється обов'язковість політики дослідницької доброчесності в інституціях-заявниках та інтеграцію оцінювання на всіх етапах реалізації проєктів. Відзначено тенденцію переходу від фрагментарного (з акцентом на каральні практики за порушення) підходу до дослідницької доброчесності до інтегрованої системи, що охоплює всі рівні відповідальності та етапи наукової діяльності.

Узагальнення попередніх досліджень поняття *оцінювання дослідницької доброчесності* дозволило уточнити визначення даного поняття як інтегрованого, багатовимірного процесу, що

потребує відходу від кількісних метрик, формування культури доброчесності, відкритість і підтримку на рівні політик. Доведено, оцінювання дослідницької доброчесності доцільно розглядати у взаємозв'язку з процесами її забезпечення, які, за сучасних підходів є взаємодоповнюючими елементами інтегрованої моделі управління якістю досліджень:

- *забезпечення* створює умови (політики, структури, навчання);
- *оцінювання* вимірює, наскільки ці умови дієві й чи сприяють вони формуванню культури доброчесності.

3. Для удосконалення системи оцінювання дослідницької діяльності в Україні, зокрема оцінювання дослідницької доброчесності, здійснено аналіз ключових документів ERA, ENEA; порівняльний аналіз з системою оцінювання в Великій Британії, контент-аналіз – виокремлення показників та критеріїв оцінювання дослідницької доброчесності.

4. Аналіз системи забезпечення та оцінювання дослідницької доброчесності у Великій Британії дозволив зробити висновок, що досліджена система не є централізованою, а функціонує через поєднання державних органів, фінансових агентств та професійних організацій. На національному рівні ключову роль у питанні дотримання та оцінювання дослідницької доброчесності відіграють UK Research and Innovation (UKRI) та UK Research Integrity Office (UKRIO). Основним документом, що регулює підтримку та оцінювання дослідницької доброчесності в Великій Британії є Concordat to Support Research Integrity. Робочою групою Concordat to Support Research Integrity визначені недоліки чинної системи забезпечення дослідницької доброчесності та наукової етики: непослідовність у застосуванні вимог дотримання дослідницької доброчесності; відсутність органу контролю за виконанням Concordat та обмежена сфера його повноважень та дії; недостатня обов'язковість процедур UKRIO. Оскільки зафіксовані недоліки мають вплив на узгодженість процедур розслідування порушень, ефективність внутрішніх політик установ, а також на довіру до механізмів саморегулювання у науковому середовищі – визначено вимоги до системи оцінювання дослідницької доброчесності:

- послідовність, яка відповідає етапам провадження досліджень;
- уніфікованість і узгодженість термінів, стандартів та звітності;
- прозорість процедур;
- адаптивність до різних типів досліджень і дисциплін;
- вимірність (показник-критерій);
- спрямованість на попередження порушення;
- зовнішній контроль або підтримка.

У представленому UK Research Integrity Office інструменті UKRIO's Self-Assessment Tool for the Concordat серед компонентів, які оцінюють дослідницьку доброчесність на інституційному рівні визначено: управління; процеси підтримки культури чесності дослідження; керівництво для дослідників, роботодавців і замовників досліджень; навчання та підвищення обізнаності; зовнішнє залучення; відкрита наука та протоколи досліджень; публікація досліджень; дослідження неправомірної поведінки.

5. Для успішної реалізації оцінювання дослідницької діяльності університетів в умовах Відкритої науки надано рекомендації на національному, інституційному рівнях.

Список використаних джерел

1. Слободянюк О. М. Теоретичні основи оцінювання дослідницької доброчесності дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів Відкритої науки // Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки: монографія. / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Регейло, М. Саюк, О. Слободянюк; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. С. 137–155. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>

2. Agreement on Reforming Research Assessment. Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA), 20 липня 2022. URL: <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/>

3. All European Academies (ALLEA). The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised edition. Berlin: ALLEA, 2017. 24 с. URL: <https://allea.org/code-of-conduct/>

4. Annual statements on research integrity of UK universities : reports. London : Universities UK / individual universities, 2024. P.8. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>

5. Bouter L. What Research Institutions Can Do to Foster Research Integrity // *Science and Engineering Ethics*. 2020. Vol. 26, № 4. C. 2363–2369. DOI: 10.1007/s11948-020-00178-5
6. Bouter L. What Research Institutions Can Do to Foster Research Integrity // *Science and Engineering Ethics*. 2020. Vol. 26, № 4. P. 2363–2369. DOI: 10.1007/s11948-020-00178-5
7. European Commission. A new ERA for Research and Innovation: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 30.09.2020. COM(2020) 628 final. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0628>
8. European Commission. Towards a reform of the research assessment system: Scoping report [Electronic resource]. Brussels: Directorate-General for Research and Innovation, 2021. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2f2d322b-2a9f-11ec-bd8e-01aa75ed71a1>
9. European Commission; Council of the European Union. ERA Policy Agenda 2022–2024. — Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://european-research-area.ec.europa.eu/documents/european-research-area-policy-agenda-2022-24>
10. European Research Council. Ethics: Guidance Documents. URL: <https://erc.europa.eu/manage-your-project/ethics-guidance>.
11. Fanelli D. How many scientists fabricate and falsify research? A systematic review and meta-analysis of survey data // *PLoS ONE*. 2009. Vol. 4, No. 5. e5738. DOI: 10.1371/journal.pone.0005738.
12. Fang F. C., Steen R. G., Casadevall A. Misconduct accounts for the majority of retracted scientific publications // *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2012. Vol. 109. P. 17028–17033. DOI: 10.1073/pnas.1212247109
13. Government. Office for Science: Guidance to implement the Concordat to Support Research Integrity within government: URL: <https://www.gov.uk/government/publications/implementing-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government/guidance-to-implement-the-concordat-to-support-research-integrity-within-government#annex-c>
14. GPAI Belgrade Ministerial Declaration. 04/12/2024. Belgrade, Serbia. URL: <chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://wp.oecd.ai/app/uploads/2024/12/GPAI-Belgrade-Declaration-final-3.pdf>
15. Horbach S., Halffman W. Promoting Virtue or Punishing Fraud: Mapping Contrasts in the Language of 'Scientific Integrity'. URL: https://www.researchgate.net/publication/311749425_Promoting_Virtue_or_Punishing_Fraud_Mapping_Contrasts_in_the_Language_of_'Scientific_Integrity'
16. Independent Review of the UK's Research, Development and Innovation Organisational Landscape. Final Report and Recommendations. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6409fda2d3bf7f02fef8832b/rdi-landscape-review.pdf>
17. Indicators of Research Integrity: Initial Mapping of the Landscape, Opportunities and Challenges [Electronic resource]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. 66 p. DOI: 10.2777/12264
18. Ioannidis J. The Politicization of Medical Science in the COVID Crisis and Its Causes // *Hungarian Conservative*. 2023. Режим доступа: Ioannidis J. The Politicization of Medical Science in the COVID Crisis and Its Causes. p 7.
19. King's College London. Research Integrity Statement 2023–24 : official document. London : King's College London, 2024. URL: <https://www.kcl.ac.uk/research/integrity-statement-2023-24>
20. Kombe F., Anunobi E. N., Tshifugula N. P. et al. Promoting research integrity in Africa: An African voice of concern on research misconduct and the way forward // *Developing World Bioethics*. 2014. Vol. 14, No. 3. C. 158–166. DOI: 10.1111/dewb.12024. URL: <https://doi.org/10.1111/dewb.12024>
21. Martinson B. C., Anderson M. S., de Vries R. Scientists behaving badly // *Nature*. 2005. Vol. 435, № 7043. P. 737–738. DOI: 10.1038/435737a. <https://doi.org/10.1038/435737a>
22. Mejlgaard N., Bloch C. W., Madsen E. B. Responsible research and innovation in Europe: a cross-country comparative analysis // *Science and Public Policy*. 2019. Vol. 46, No. 2. C. 198–209. DOI: 10.1093/scipol/scy048
23. Mejlgaard N., Bouter L. M., Gaskell G. et al. Research integrity: nine ways to move from talk to walk // *Nature*. 2020. Vol. 586, No. 7829. P. 358–360. DOI: 10.1038/d41586-020-02847-8. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33041342/>
24. Mousa A., Flanagan M., Tay C. T. et al. Research Integrity in Guidelines and evidence synthesis (RIGID): a framework for assessing research integrity in guideline development and evidence synthesis //

- eClinicalMedicine*. 2024. Vol. 59. Article 102717. DOI: 10.1016/j.eclinm.2024.102717. URL: [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(24\)00296-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(24)00296-7/fulltext).
25. Nuffield Council on Bioethics. The culture of scientific research: report. London, 2014. URL: <https://www.nuffieldbioethics.org/assets/pdfs/The-culture-of-scientific-research-report.pdf>
26. OECD. OECD Public Integrity Handbook. Paris: OECD Publishing, 2020. 239 c. DOI: 10.1787/ac8ed8e8-en
27. Oxford: University of Oxford. Annual statement on research integrity 2024. URL: <https://researchsupport.admin.ox.ac.uk/sitefiles/research-integrity-2024-statement.pdf>
28. Panjwani A. Research and Development spending. UK Parliament – House of Commons Library, 2023.
29. Privanova. Ethics Appraisal Process in Horizon Europe – Key Changes. URL: <https://www.privanova.com/resources/ethics-appraisal-process-in-horizon-europe-key-changes>
30. Research Consulting. Official page. URL: <https://www.research-consulting.com/>
31. Resnik D. B., Neal T., Raymond A., Kissling G. E. Research misconduct definitions adopted by U.S. research institutions // *Accountability in Research*. 2015. Vol. 22, No. 1. P. 14–21. DOI: 10.1080/08989621.2014.891943.
32. Resnik D., Shamoo A. The Singapore Statement on Research Integrity / D. Resnik, A. Shamoo // *Accountability in Research*. 2011. Vol. 18, №2. P. 71–75. DOI: 10.1080/08989621.2011.557296.
33. Sense about Science: Official website: URL: <https://senseaboutscience.org/>
34. SOPs4RI Consortium. Policy Recommendations from the SOPs4RI project: Standard Operating Procedures for Research Integrity. 2020. SOPs4RI. URL: <https://sops4ri.eu/toolbox/policy-recommendations>
35. Sorensen M. P., Ravn T., Marušić A., et al. Strengthening research integrity: which topic areas should organisations focus on? // *Humanities and Social Sciences Communications*. 2021. Vol. 8. Article 198. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00874-y>
36. Stauffer R. Retractions Increase 10-Fold in 20 Years — and Now AI is Involved // *AAPS Newsmagazine*. 2025. February. (Meetings section). URL: <https://www.aapsnewsmagazine.org/aapsnewsmagazine/articles/new-page3/feb25/meetings-feb25>
37. Steneck N. H. Fostering integrity in research: Definitions, current knowledge, and future directions // *Science and Engineering Ethics*. 2006. Vol. 12, No. 1. P. 53–74. DOI: 10.1007/pl00022268.
38. The Parliamentary Office of Science and Technology (2017). Integrity in research. POSTnote. Report No.: 544. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-0544/POST-PN-0544.pdf>
39. The World Conferences on Research Integrity. URL: <https://www.wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>.
40. UK Committee on Research Integrity. Annual Statement 2024 : report. London : UK Committee on Research Integrity, 2024.
41. UK National Protective Security Authority (NPSA). Trusted Research Guidance for Academia. URL: <https://www.npsa.gov.uk/trustedresearch>
42. UK Parliament. Science, Innovation and Technology Committee. Peer review in scientific publications. 2011. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmsctech/856/85602.htm>
43. UK Parliament. Science, Innovation and Technology Committee. Research Integrity Inquiry. 2018. URL: <https://committees.parliament.uk/work/4644/research-integrity/>
44. UK Parliament. Science, Innovation and Technology Committee. Reproducibility and Research Integrity Report Summary. 2023. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm5803/cmselect/cmsctech/101/summary.html>
45. UK Research Integrity Office (UKRIO). Code of Practice for Research. 2025. URL: <https://ukrio.org/ukrio-resources/publications/code-of-practice-for-research/>
46. UK Research Integrity Office (UKRIO). Guidance documents; UKRI policies and conditions : official documents. London : UKRIO, 2024.
47. UK Research Integrity Office (UKRIO). UKRIO's Self-Assessment Tool for the Concordat: second edition. URL: <https://ukrio.org/wp-content/uploads/UKRIO-Self-Assessment-Tool-for-The-Concordat-to-Support-Research-Integrity-V2.pdf>
48. UKRIO : Official page. URL: https://ukrio.org/?utm_source=chatgpt.com

49. United Kingdom. Employment Rights Act 1996. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/18/contents>
50. United Kingdom. Equality Act 2010 : Act of the United Kingdom on equality. 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>
51. Universities UK. The Concordat to Support Research Integrity [Электронный ресурс]. London : Universities UK, 2019. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/concordat-support-research-integrity>
52. University of Cambridge. Research Integrity Report 2023–2024. URL: <https://www.research-integrity.admin.cam.ac.uk/integrity-RI-annual-reports>
53. University of Edinburgh: Annual Research Ethics & Integrity Report 2023–24. URL: <https://research-office.ed.ac.uk/research-integrity/annual-research-ethics-and-integrity-reports>
54. University of Glasgow: [Annual Statement for Research Integrity 2023-2024](https://www.gla.ac.uk/myglasgow/ris/researchintegrity/misconduct/annualstatementonresearchintegrity/). URL: <https://www.gla.ac.uk/myglasgow/ris/researchintegrity/misconduct/annualstatementonresearchintegrity/>
55. Wellcome Trust. Research policies : official document. London : Wellcome Trust, 2024. URL: <https://wellcome.org/research-funding/guidance/policies-grant-conditions>
56. Official page UKRIO. URL: https://ukrio.org/?utm_source=chatgpt.com

Розділ 7

Політики та практики оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених в умовах відкритої науки

Марія САЮК

науковий співробітник

відділу дослідницької діяльності університетів

Інститут вищої освіти НАПН України

<https://orcid.org/0000-0002-7648-5708>

Анотація. У розділі монографії розглянуто трансформацію підходів до оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених у контексті формування Європейського дослідницького простору та впровадження принципів відкритої науки. Здійснено систематизацію сучасних європейських підходів до оцінювання молодих вчених на прикладі національних правових політик окремих країн Європейського дослідницького простору, зокрема Нідерландів, Франції, Німеччини, Фінляндії та України, які репрезентують різні моделі реформування систем наукової оцінки. Обґрунтовано, що домінування кількісних показників, зокрема публікаційних метрик і рейтингових індикаторів, поступово поступається комплексним моделям оцінювання, орієнтованим на якість досліджень, науковий потенціал, відкритість результатів, міждисциплінарність і командну взаємодію.

Ключові слова: відкрита наука, молодий вчений, оцінювання дослідницької діяльності, Європейський дослідницький простір.

Abstract. This chapter of the monograph discusses the transformation of approaches to evaluating the research activities of early-career researchers in the context of the formation of the European Research Area and the implementation of open science principles. It systematises contemporary European approaches to evaluating junior researchers using the example of national legal policies in selected countries of the European Research Area, namely the Netherlands, France, Germany, Finland and Ukraine, which represent different models of reforming scientific evaluation systems. It is argued that the dominance of quantitative indicators, in particular publication metrics and rating indicators, is gradually giving way to comprehensive evaluation models focused on research quality, scientific potential, openness of results, multidisciplinary and team interaction.

Keywords: open science, junior researchers, evaluating the research activities, European Research Area.

Актуальність проблеми оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених в контексті відкритої науки

Трансформація сучасних систем наукових досліджень зумовлює необхідність переосмислення підходів до оцінювання дослідницької діяльності, зокрема в контексті поширення принципів відкритої науки. Упродовж останнього десятиліття у європейському науковому просторі спостерігається послідовний відхід від вузько-індикативних моделей оцінювання, що ґрунтуються переважно на кількісних бібліометричних показниках, на користь більш комплексних, контекстуально чутливих і відповідальних підходів. Такі зміни відбуваються під впливом нових політик у сфері науки та інновацій, спрямованих на забезпечення відкритості, прозорості, відтворюваності та суспільної значущості наукових результатів.

Особливе місце в цих процесах посідають молоді вчені, які перебувають на ранніх етапах наукової кар'єри та, водночас, є однією з найбільш уразливих груп у системі дослідницького оцінювання. З одного боку, саме молоді вчені розглядаються як ключові агенти впровадження принципів відкритої науки, активні користувачі цифрових інфраструктур, відкритих репозитаріїв і нових форм наукової комунікації. З іншого – існуючі системи оцінювання нерідко не враховують специфіку початку кар'єри молодих вчених, що спричинено відсутністю досвіду, низькою публікаційною активністю, відсутністю визнання у професійному колі, обмеженим доступом до проектної та грантової діяльності.

У цьому контексті відкрита наука постає не лише як сукупність інструментів і практик, пов'язаних із відкритим доступом до результатів досліджень, а як комплексна парадигма переосмислення наукової якості та наукової діяльності загалом. Міжнародні організації та професійні академічні спільноти –

зокрема Європейська комісія, UNESCO, Європейська асоціація університетів, COARA, cOAlition S – наголошують на необхідності реформування систем оцінювання досліджень у напрямі визнання різноманітності наукового внеску, врахування контексту діяльності дослідників і зменшення залежності від формалізованих метрик. Для молодих вчених ці процеси створюють як нові можливості, так і додаткові виклики, що потребує спеціального аналітичного осмислення.

Актуальність дослідження проблематики оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених у контексті відкритої науки посилюється в умовах післявоєнного відновлення України. Інтеграція до Європейського дослідницького простору, оновлення національної наукової політики та адаптація інституційних практик до європейських стандартів зумовлюють потребу у виробленні підходів до оцінювання, які поєднували б вимоги відкритості, академічної доброчесності та підтримки сталого розвитку наукових кар'єр. У цьому сенсі молоді вчені виступають не лише об'єктом оцінювання, а й стратегічним ресурсом відновлення та модернізації національної наукової системи.

Метою цього розділу є аналіз політик і практик оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених в умовах відкритої науки та обґрунтування можливих напрямів удосконалення відповідних механізмів у вітчизняному контексті. Методологічну основу розділу становлять порівняльний аналіз, контент-аналіз політик і концептуальне узагальнення сучасних підходів до оцінювання досліджень.

Розвиток відкритої науки упродовж останніх десятиліть суттєво вплинув на уявлення про наукову якість та критерії оцінювання дослідницької діяльності. Якщо традиційні моделі оцінювання ґрунтувалися переважно на кількісних бібліометричних показниках, зокрема індексах цитування, імпаکت-факторах журналів та обсягах публікаційної активності, то сучасні підходи дедалі частіше акцентують увагу на багатовимірному характері наукового внеску та контекстуальній зумовленості дослідницької діяльності^{420, 421}. У цьому сенсі відкрита наука постає не лише як набір практик, пов'язаних із відкритим доступом до результатів досліджень, а як системна зміна у розумінні цінності та якості наукового знання.

У рекомендаціях UNESCO відкрита наука трактується як підхід, що поєднує відкритий доступ до наукових публікацій, відкриті дослідницькі дані, прозорість методів, відкриті освітні ресурси та активну взаємодію науки із суспільством⁴²². Такий підхід сприяє підвищенню відтворюваності досліджень, зростанню довіри до наукових результатів і розширенню можливостей використання наукових знань поза академічним середовищем. Водночас він вимагає перегляду усталених критеріїв оцінювання, які не завжди здатні адекватно відобразити внесок дослідника у відкриті форми наукової діяльності.

Переосмислення наукової якості в умовах відкритої науки пов'язане з критикою надмірної залежності від формалізованих метрик, що тривалий час домінували в системах оцінювання досліджень. У низці стратегічних документів Європейського Союзу та рекомендаціях професійних академічних спільнот наголошується, що використання агрегованих показників, таких як імпакт-фактор журналу, не відображає реальної якості окремого дослідження і може призводити до викривлень у науковій поведінці дослідників⁴²³. Це особливо актуально для молодих вчених, для яких ранні етапи кар'єри значною мірою визначаються результатами формалізованого оцінювання.

У відповідь на ці виклики формується підхід до відповідального оцінювання досліджень, який передбачає врахування різноманітних типів наукового внеску, зокрема відкритих даних, програмного забезпечення, міждисциплінарних результатів, участі у спільних дослідницьких ініціативах та взаємодії з зовнішніми стейкхолдерами⁴²⁴. У цьому контексті якість наукової діяльності розглядається не як сукупність формальних показників, а як поєднання наукової новизни, методологічної обґрунтованості, прозорості та соціальної релевантності досліджень.

Особливу роль у формуванні нових уявлень про наукову якість відіграють міжнародні ініціативи, спрямовані на реформування системи оцінювання досліджень. Так, Лейденський маніфест сформулював базові принципи відповідального використання наукометричних показників,

⁴²⁰ Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics / D. Hicks, P. Wouters, L. Waltman, S. de Rijcke, I. Rafols. *Nature*. 2015. Vol. 520, No. 7548. P. 429–431. DOI: <https://doi.org/10.1038/520429a>

⁴²¹ The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management / J. Wilsdon et al. London : HEFCE, 2015. 164 p. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4929.1363>

⁴²² UNESCO Recommendation on Open Science / UNESCO. Paris, 2021. 34 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (дата звернення: 03.11.2025).

⁴²³ San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA). 2012. URL: <https://sf-dora.org/read/> (дата звернення: 03.11.2025).

⁴²⁴ Agreement on Reforming Research Assessment / CoARA. 2022. 24 p. URL: <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/> (дата звернення: 03.11.2025).

наголошуючи на необхідності поєднання кількісних і якісних методів оцінювання та врахування специфіки дисциплін і дослідницьких контекстів⁴²⁵. Подібні підходи знаходять відображення й у політиках Європейської комісії, спрямованих на розвиток Європейського дослідницького простору та підтримку відкритої науки як ключового чинника підвищення якості досліджень.

Переорієнтація на відкриту науку змінює й уявлення про відповідальність дослідників та наукових інституцій. Якість дослідницької діяльності дедалі частіше пов'язується з дотриманням принципів академічної доброчесності, етичності, відкритості та залучення до колективних форм продукування знань. У цьому контексті оцінювання має виконувати не лише функцію відбору чи ранжування, а й стимулювати розвиток дослідницьких практик, що відповідають цілям сталого розвитку науки та суспільства.

Таким чином, відкрита наука створює концептуальні передумови для переосмислення наукової якості як багатовимірного явища, що не зводиться до сукупності кількісних індикаторів. Для систем оцінювання дослідницької діяльності це означає необхідність переходу до більш гнучких, контекстуально чутливих і відповідальних підходів, здатних адекватно відображати різноманітність наукового внеску. У подальших підрозділах розділу ці трансформаційні процеси будуть розглянуті крізь призму становища молодих вчених та специфіки їх інтеграції в екосистему відкритої науки.

Аналіз зарубіжного досвіду оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених

У європейському науковому дискурсі молоді вчені визначається як **early career researchers (ECRs)** – дослідники, що перебувають на початкових етапах наукової кар'єри незалежно від віку, але в умовах підвищеної залежності від формалізованих процедур оцінювання⁴²⁶. Розглянемо досвід окремих європейських країн щодо оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених у контексті реформування наукової оцінки та впровадження принципів відкритої науки.

Нідерланди

Упродовж останнього десятиліття Нідерланди послідовно реалізують комплексну реформу системи оцінювання дослідницької діяльності, яка поєднує інституційні, національні та культурні зміни. Центральне місце в цій трансформації посідають ініціатива «Визнання та заохочення» (**Recognition & Rewards \ Erkennen & Waarderen**), чинний Стратегічний протокол оцінювання (**Strategy Evaluation Protocol (SEP 2021–2027)**) та національні політики відкритої науки. Сукупно ці рамки формують альтернативу традиційним, метрико-орієнтованим моделям оцінювання та безпосередньо спрямовані на поліпшення умов академічної кар'єри, зокрема для молодих вчених (Early Career Researchers, R1)^{427, 428}.

Політика «Визнання та заохочення» (Recognition & Rewards \ Erkennen & Waarderen) є ключовим елементом національної політики реформування системи оцінювання академічної діяльності. Система офіційно започаткована у 2019 році у вигляді спільної позиційної заяви провідних наукових та освітніх організацій країни, зокрема Організації нідерландських університетів (Universities of the Netherlands), Нідерландської ради з наукових досліджень (Dutch Research Council), Королівської нідерландської академії науки і мистецтв (Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences), Нідерландської федерації університетських медичних центрів (Netherlands Federation of University Medical Centres) та Нідерландської організації з досліджень у сфері охорони здоров'я (ZonMw). У програмному документі «Простір для таланту кожного: до нового балансу у визнанні та заохоченні наукових працівників» (Room for Everyone's Talent: Towards a New Balance in the Recognition and Rewards for Academics) наголошується на необхідності зміни балансу між кількісними показниками результативності та якісною оцінкою різних форм академічного внеску, включно з викладанням, відкритою наукою, міждисциплінарною співпрацею

⁴²⁵ Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics / D. Hicks, P. Wouters, L. Waltman, S. de Rijcke, I. Rafols. *Nature*. 2015. Vol. 520, No. 7548. P. 429–431. DOI: <https://doi.org/10.1038/520429a>

⁴²⁶ Reducing the precarity of academic research careers / OECD. Paris, 2021. 78 p. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/reducing-the-precarity-of-academic-research-careers_09441013-en

⁴²⁷ VSNU; NWO; KNAW; NFO; ZonMw. Room for Everyone's Talent: Towards a New Balance in the Recognition and Rewards for Academics. The Hague, 2019. <https://recognitionrewards.nl/wp-content/uploads/2020/12/position-paper-room-for-everyones-talent.pdf>

⁴²⁸ KNAW; NWO; VSNU. Strategy Evaluation Protocol 2021–2027. The Hague, 2020. URL: https://storage.knaw.nl/2022-06/SEP_2021-2027.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

та суспільним впливом⁴²⁹. Таким чином, нідерландська модель, як традиційна частина європейської, спрямована на відхід від надмірної залежності від бібліометричних індикаторів, зокрема імпакт-факторів журналів, що тривалий час домінували в академічному оцінюванні.

Важливим елементом ініціативи є переосмислення академічної кар'єри як багатовимірного процесу, що дозволяє враховувати різні типи талантів (можливостей та компетентностей) і професійних ролей. У стратегічних документах «Визнання та заохочення» (Recognition & Rewards) підкреслюється, що система оцінювання повинна підтримувати як індивідуальні, так і командні досягнення, сприяти відкритості науки та сталому розвитку академічної культури⁴³⁰. Саме це має вагоме значення для молодих вчених (ECRs), які часто зазнають тиску публікаційної продуктивності на початкових етапах кар'єри. За висновками нідерландських дослідників, домінування кількісних метрик негативно впливає на академічне благополуччя та формує нестійкі кар'єрні траєкторії, тоді як багатовимірне оцінювання створює умови для більш збалансованого професійного розвитку⁴³¹.

Практичним інструментом реалізації нових підходів стало впровадження **доказових (нарративних) CV (Evidence-based CV)** у конкурсних програмах Нідерландської ради з наукових досліджень, зокрема в межах програм талантів *Veni, Vidi, Vici*. У таких CV дослідники мають змогу описувати свій науковий шлях, ключові досягнення та майбутній потенціал у формі структурованого нарративу, а не через перелік публікацій і показників цитування. За результатами аналізу впровадження нарративних CV, проведеного нідерландськими авторами, цей формат дозволяє експертним комісіям краще оцінювати якість і релевантність дослідницького внеску, особливо у випадку міждисциплінарних або нетрадиційних кар'єрних шляхів⁴³². Для молодих вчених в країні такі доказові CV мають декілька критично важливих функцій: по-перше, вони дають змогу уточнити досягнення, які в іншому випадку могли б виглядати «недостатніми» та необґрунтованими з точки зору метрик; по-друге, вони зменшують структурну нерівність між дослідниками з різних дисциплін і наукових культур; по-третє, вони сприяють оцінюванню кар'єрного потенціалу, а не лише минулих результатів.

Важливим структурним елементом рамки оцінювання дослідницької активності в Нідерландах є Стратегічний протокол оцінювання (**Strategy Evaluation Protocol (SEP 2021–2027)**). На відміну від багатьох інших моделей, SEP протокол не передбачає стандартизованих рейтингів або балів безпосередньо вченим, а базується на нарративному самооцінюванні, доповненому експертною оцінкою та рекомендаціями для збільшення ефективності або реалізації тих сильних сторін дослідницької команди, що на думку експертів є мало застосованими. Рамка SEP протоколу дозволяє враховувати специфіку предметних областей науки, міждисциплінарність досліджень, внесок у відкриту науку, підготовку наукових кадрів (докторів філософії PhD) та академічну культуру. Ключовою особливістю документа є інституційна інтеграція принципів відкритої науки та «Визнання та заохочення» (Recognition & Rewards). Станом на 2025 рік SEP протокол залишається чинною рамкою й вважається однією з найбільш узгоджених із принципами Сан-Франциської декларації з оцінювання наукових досліджень (DORA) та Коаліції з удосконалення оцінювання дослідницької діяльності (CoARA), до яких приєдналися нідерландські наукові організації. У контексті SEP протоколу молоді вчені розглядаються як стратегічний ресурс людського дослідницького потенціалу. Установи повинні демонструвати наявність ефективних механізмів наставництва, підтримки професійного розвитку та сприятливого дослідницького середовища. Для молодих вчених це означає, що основою їх професійного зростання є стала кар'єрна траєкторія, академічне благополуччя, командна робота, наявність наставника, а не кількісні показники публікаційної та дослідницької активності⁴³³.

⁴²⁹ VSNU; NWO; KNAW; NFU; ZonMw. Room for Everyone's Talent: Towards a New Balance in the Recognition and Rewards for Academics. The Hague, 2019. <https://recognitionrewards.nl/wp-content/uploads/2020/12/position-paper-room-for-everyones-talent.pdf>

⁴³⁰ About the programme [Електронний ресурс] // Recognition & Rewards. Режим доступу: <https://recognitionrewards.nl/about/about-the-programme/> (дата звернення: 16.10.2025).

⁴³¹ Rethinking impact factors: better ways to judge a journal [Electronic resource] / P. Wouters, C. R. Sugimoto, V. Larivière [et al.] // Nature. 2019. Vol. 569, № 7758. P. 621–623. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-01643-3> (дата звернення: 05.08.2025).

⁴³² Narrative CV: Assessment based on quality and content [Electronic resource] / Netherlands Organisation for Scientific Research (NWO). 2022. URL: <https://www.nwo.nl/en/evidence-based-cv> (дата звернення: 14.09.2025).

⁴³³ Strategy Evaluation Protocol 2021–2027: Protocol for Research Assessment in the Netherlands [Electronic resource] / VSNU, NWO, KNAW. 2020. 34 p. URL: https://storage.knaw.nl/2022-06/SEP_2021-2027.pdf (дата звернення: 04.11.2025).

Впровадження політики «Визнання та заохочення» (Recognition & Rewards) в Нідерландах є довготривалим процесом, який потребує культурної та організаційної адаптації на рівні університетів і дослідницьких інститутів. Аналіз досвіду окремих нідерландських університетів показує, що зміни у практиках оцінювання супроводжуються необхідністю навчання експертів, перегляду внутрішніх регламентів і формування спільного розуміння критеріїв якості⁴³⁴. Водночас нідерландські вчені наголошують, що поступовий характер реформи є її перевагою, оскільки дозволяє уникнути формалізму та забезпечити реальне, а не декларативне, зменшення ролі метричної системи оцінювання. У підсумку «Визнання та заохочення» (Recognition & Rewards) розглядається як модель, що може сприяти більш сталому розвитку академічних траєкторій, зокрема для молодих вчених, і водночас слугувати орієнтиром для подальших реформ Відкритої науки.

Німеччина

У Німеччині поняття молодого вченого найчастіше використовується у формі «Nachwuchswissenschaftler:innen» або «wissenschaftlicher Nachwuchs» і охоплює дослідників на етапі здобуття ступеня «доктор філософії (PhD)», а також перші 6-8 років після захисту. На відміну від країн із централізованими рамками оцінювання, у Німеччині система оцінювання дослідницької діяльності, зокрема молодих вчених (Early Career Researchers, ECR), формується децентралізовано за участі кількох ключових інституцій на національному рівні. Зокрема:

Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) – Німецький дослідницький фонд – є головною самоврядною організацією з фінансування фундаментальних досліджень у Німеччині. DFG визначає стандарти наукової якості, процедури експертного оцінювання (peer review) та критерії відбору проєктів і дослідників, у тому числі молодих вчених. Через свої грантові програми (наприклад, Walter Benjamin Programme, Emmy Noether Programme) Німецький дослідницький фонд має вирішальний вплив на те, які критерії вважаються легітимними для оцінювання ECR, навіть за відсутності єдиної національної рамки⁴³⁵.

Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF) – Федеральне міністерство освіти і наукових досліджень Німеччини – відповідає за формування державної політики у сфері науки, інновацій та вищої освіти. Саме Міністерство ініціює та адмініструє правові механізми регулювання академічної зайнятості, зокрема Закон про строкові контракти в науці (Wissenschaftszeitvertragsgesetz), який безпосередньо впливає на кар'єрні умови молодих вчених і, відповідно, на практики оцінювання їхньої дослідницької діяльності⁴³⁶.

Значну роль у німецькій науковій системі відіграють громадські дослідницькі організації, які є дослідницькими осередками і мають власні внутрішні політики оцінювання.

Max Planck Society (Max-Planck-Gesellschaft) – Товариство Макса Планка – це мережа дослідницьких інституцій, орієнтованих на фундаментальні дослідження⁴³⁷.

Helmholtz Association (Helmholtz-Gemeinschaft) – Асоціація Гельмгольца – найбільша наукова організація Німеччини, яка об'єднує наукові центри, що проводять стратегічні, довготривалі дослідження у сферах астрономії, інженерії, енергетики, екології, медицини⁴³⁸.

Національний німецький звіт BuWiK 2025 (Bundesbericht Wissenschaftlicher Nachwuchs) містить статистичний та аналітичний огляд умов праці молодих вчених, їхніх кар'єрних перспектив та структурних викликів після здобуття PhD. Згідно зі звітом, оцінювання у Німеччині не є ізольованим механізмом, а функціонує як кар'єрний «фільтр», який визначає доступ до контрактів, грантів і

⁴³⁴ Erasmus University Rotterdam. Recognition & Rewards at EUR: Policy and Practice. 2021. URL: <https://www.eur.nl/en/about-university/vision-strategy-2030/recognition-rewards> (дата звернення: 09.09.2025).

⁴³⁵ DFG Strategy for the Support of Early Career Researchers [Electronic resource] / Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). 2024. URL: https://www.dfg.de/en/research_funding/principles_dfg_funding/support_early_career_researchers/ (дата звернення: 20.09.2025).

⁴³⁶ Bundesbericht Wissenschaftlicher Nachwuchs (BuWiK). National Report on Early Career Researchers 2025: Key Findings. Berlin, 2025. URL: https://germanpostdoc.net/national-report-on-early-career-researchers-2025-key-findings/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 23.10.2025).

⁴³⁷ The Max Planck Society: About us [Electronic resource] / Max-Planck-Gesellschaft. URL: <https://www.mpg.de/about-us> (дата звернення: 23.08.2025).

⁴³⁸ Helmholtz Association of German Research Centres: Research for grand challenges [Electronic resource] / Helmholtz-Gemeinschaft. — URL: <https://www.helmholtz.de/en/> (дата звернення: 09.10.2025).

стабільного працевлаштування⁴³⁹. Важливим аспектом є поєднання формальних і неформальних критеріїв оцінювання. Незважаючи на офіційне впровадження принципів відповідального оцінювання, публікаційна продуктивність у високореєтингових журналах залишається домінуючим сигналом якості у перші роки після захисту дисертації. Молоді вчені змушені стратегічно планувати дослідницьку діяльність, орієнтуючись на очікування оцінювання, що часто обмежує участь у ризикованих, міждисциплінарних або відкритих дослідницьких практиках. Для позицій Junior Professorship оцінювання включає додатково управлінські, викладацькі та грантові показники, що підсилює комплексність критеріїв успіху для ECR⁴⁴⁰.

Особливу роль у трансформації німецької системи відіграє приєднання ключових інституцій (зокрема DFG та Асоціації Гельмгольца) до CoARA. Це означає поступовий відхід від вузького використання метрик на користь якісних показників. У межах реалізації Угоди про реформування оцінювання досліджень, німецькі фонди дедалі більше впроваджують інструменти, що дозволяють молодим вченим презентувати ширший спектр досягнень: Відкритої науки, створення наборів даних (Data Sets) та активної участі у рецензуванні, що поступово нівелює суворий тиск традиційного принципу «publish or perish»^{441, 442}.

Оцінювання молодих вчених у Німеччині виконує функцію кадрової фільтрації, визначаючи подальші можливості кар'єрного зростання. Незважаючи на заклики європейської спільноти про відповідальне якісне оцінювання, публікаційна активність, імпакт-фактор залишаються домінуючими критеріями, особливо на початку професійної діяльності молодих вчених. Таким чином, німецький досвід оцінювання молодих вчених демонструє важливість поєднання якісної оцінки, стабільних кар'єрних перспектив та прозорих уніфікованих стандартів для створення рівних можливостей для науковців різних інституцій та організацій.

Фінляндія

Фінляндія займає одну з лідерських позицій у Європейському дослідницькому просторі (ERA) завдяки системному впровадженню відповідального оцінювання досліджень. Ключовим документом, що визначає сучасний вектор розвитку, є національна рекомендація «Позитивні практики оцінювання дослідників» (**Good Practice in Researcher Evaluation (2020)**), розроблена Федерацією фінських наукових товариств (TSV)⁴⁴³. Для молодих вчених (ECRs) ця політика означає перехід від вузького фокуса на публікаційній активності до цілісного оцінювання компетентностей⁴⁴⁴. Національна стратегія відкритої науки та культури досліджень на 2020–2025 роки чітко інтегрує практику «відкритості» як критерій якості. Це створює умови, за яких публікація препринтів, створення відкритих наборів даних та участь у громадській науці (Citizen Science) офіційно визнаються значущим науковим внеском, що є критично важливим для формування кар'єрного портфоліо на етапі PhD та перших років наукової кар'єри⁴⁴⁵.

Особливістю фінського підходу є активне залучення академічної спільноти до дебатів щодо реформ. Фінські «дослідники, зокрема ті, що співпрацюють з Фінською національною радою з академічної доброчесності (**Finnish National Board on Research Integrity**), наголошують, що оцінювання молодих вчених має бути не лише прозорим, а й етично обґрунтованим. Важливим інструментом є

⁴³⁹ Bundesbericht Wissenschaftlicher Nachwuchs (BuWiK). National Report on Early Career Researchers 2025: Key Findings. Berlin, 2025. URL: https://germanpostdoc.net/national-report-on-early-career-researchers-2025-key-findings/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 23.10.2025).

⁴⁴⁰ Gesetz über befristete Arbeitsverträge in der Wissenschaft (Wissenschaftszeitvertragsgesetz- WissZeitVG) [Electronic resource] : Federal Law of Germany. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/wisszeitvg/> (дата звернення: 07.10.2025).

⁴⁴¹ DFG and CoARA: Commitment to the Reform of Research Assessment [Electronic resource] / Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). 2023. URL: https://www.dfg.de/en/service/press/press_releases/2023/press_release_no_51/ (дата звернення: 03.11.2025).

⁴⁴² Agreement on Reforming Research Assessment [Electronic resource] / Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA). 2022. URL: <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/> (дата звернення: 03.11.2025).

⁴⁴³ Good practice in researcher evaluation. Recommendation for the responsible evaluation of a researcher in Finland [Electronic resource] / Federation of Finnish Learned Societies. Helsinki : TSV, 2020. URL: <https://doi.org/10.23847/tsv.73> (дата звернення: 19.09.2025).

⁴⁴⁴ Open science and research in Finland [Electronic resource] / Ministry of Education and Culture. URL: <https://avointiede.fi/en> (дата звернення: 18.09.2025).

⁴⁴⁵ National Policy and Executive Plan by the Higher Education and Research Community for 2020–2025 [Electronic resource] / Open Science Coordination in Finland. 2022. URL: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995282> (дата звернення: 18.09.2025).

використання дослідницького портфоліо «portfolio approach» замість стандартних метрик⁴⁴⁶. Проте, як зазначають автори звіту «Оцінювання досліджень у процесі переходу до відкритої науки» (**Research Assessment in the Transition to Open Science**), «науковці на ранніх етапах кар'єри часто відчують когнітивний дисонанс: з одного боку, національні політики заохочують відкритість, з іншого — міжнародний ринок праці все ще залишається консервативним і орієнтованим на імпакт-фактори журналів. Це змушує фінських молодих вчених вести «подвійну стратегію» публікаційної активності, що підвищує психологічне навантаження»⁴⁴⁷.

У загальноєвропейській системі координат Фінляндія виступає як майданчик для ініціатив CoARA. Фінські інституції одними з перших підписали Угоду про реформування оцінювання, ставши прикладом того, як національна координація (через Федерацію фінських наукових товариств та Академію Фінляндії з фінансування наукових досліджень) може синхронізувати академічні стандарти з глобальними трендами⁴⁴⁸. Місце Фінляндії в європейській системі визначається її роллю «нормативного лідера», який доводить, що відповідальне оцінювання не зменшує конкурентоспроможність країни, а навпаки, залучає таланти завдяки прозорим та інклюзивним кар'єрним ліфтам, що базуються на якості змісту, а не лише на цифрах цитувань.

Франція

Французька модель оцінювання молодих вчених на сучасному етапі визначається реалізацією другого «Національного плану відкритої науки» (**Second National Plan for Open Science 2021–2024**), дія якого пролонгована на 2025 рік⁴⁴⁹. Ключовим стратегічним документом, що регулює трансформацію оцінювання, є «Хартія з оцінювання дослідників та досліджень» (**Charter on the Evaluation of Researchers and Research**), розроблена Вищою радою з питань оцінювання наукових досліджень та вищої освіти (Hcéres)⁴⁵⁰. Цей орган у 2024 році посилив вимоги до інституційного контролю, де акцент зміщується з кількісних бібліометричних показників на змістовний аналіз наукового внеску. Франція є активним підписантом угоди CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment), що зобов'язує університети та наукові центри відмовитися від неналежного використання імпакт-факторів журналів у процедурах найму та просування по службі молодих фахівців.

Механізм оцінювання молодих вчених у 2024–2025 роках дедалі частіше інтегрує практику використання наративних резюме, подібних до таких, що активно використовуються Нідерландами. Національний центр наукових досліджень (**Centre National de la Recherche Scientifique**) офіційно впровадив політику, згідно з якою під час щорічного оцінювання та конкурсів на постійні посади (chargés de recherche) дослідники мають представляти обмежену кількість своїх найбільш вагомих праць, супроводжуючи їх якісним описом впливу (impact statement). Хоча такий підхід має на меті зменшити гонитву за кількістю публікацій, реальна практика в Національному центрі наукових досліджень залишається неоднозначною. Оскільки наукові секції самі вирішують, як оцінювати вчених, до прикладу у природничих науках, головним критерієм успіху молодих вчених досі є імпакт-фактор журналів. Це фактично змушує дослідників і надалі орієнтуватися на престижність видань, замість реального впровадження принципів відкритої науки⁴⁵¹.

Ключовим інструментом оцінювання дослідницької діяльності у Франції є Закон про програмування досліджень на 2021–2030 роки (**Loi n° 2020-1674 du 24 décembre 2020 de programmation de la recherche pour les années 2021 à 2030**), який запровадив систему контрактів для молодих

⁴⁴⁶ The Finnish Code of Conduct for Research Integrity and Procedures for Handling Alleged Violations of Research Integrity in Finland [Electronic resource] / Finnish National Board on Research Integrity TENK. 2023. URL: <https://tenk.fi/en/research-integrity/tenk-guidelines> (дата звернення: 24.09.2025).

⁴⁴⁷ Wahlfors L. Assessment of Research Quality and Impact in Finnish Universities [Electronic resource] / L. Wahlfors, O. J. Häyrynen // Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland. 2019. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/> (дата звернення: 14.06.2025).

⁴⁴⁸ National Policy and Executive Plan by the Higher Education and Research Community for 2020–2025 [Electronic resource] / Open Science Coordination in Finland. 2022. URL: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995282> (дата звернення: 29.10.2025).

⁴⁴⁹ Second National Plan for Open Science: Generalising Open Science in France 2021–2024 / Ministry of Higher Education, Research and Innovation. Paris, 2021. 34 p. URL: https://www.ouvrirlascience.fr/wp-content/uploads/2021/10/Second_French_Plan-for-Open-Science_web.pdf (дата звернення: 02.10.2025).

⁴⁵⁰ Charter on the Evaluation of Researchers and Research / Hcéres. 2023. URL: <https://www.hceres.fr/en/charter-evaluation> (дата звернення: 05.08.2025).

⁴⁵¹ The Evaluation of Research in the Context of Open Science / France Universités. 2024. URL: <https://franceuniversites.fr/wp-content/uploads/2024/02/Note-France-Universites-Evaluation-SO-v-finale.pdf> (дата звернення: 05.10.2025).

дослідників із можливістю подальшого пролонгування (chaires de professeur junior)⁴⁵². Ця модель передбачає укладання строкової угоди (від 3 до 6 років) із чітким планом досліджень, успішне виконання якого гарантує перехід на постійну викладацьку або наукову посаду⁴⁵³. Оцінювання на цих строкових посадах базується на критеріях «професійної придатності», де від молодих вчених вимагається реалізація конкретних практик відкритої науки. Зокрема, дослідники мають здійснювати управління відкритими даними: розробляти плани менеджменту даних (Data Management Plans, DMP), депонувати результати у національному сховищі Recherche Data Gouv та забезпечувати їх відповідність принципам FAIR. Також обов'язковим є створення відкритих освітніх ресурсів (Ressources Éducatives Libres, REL) під вільними ліцензіями.

Водночас, за даними Конфедерації молодих дослідників (**Confédération des Jeunes Chercheurs, CJC**), науковці стикаються з серйозним бар'єром – процедурою державної «кваліфікації» (la qualification). Система у Франції побудована так, що вчений спочатку має отримати дозвіл на здійснення дослідницької діяльності від спеціального органу – Національної ради університетів (**Conseil National des Universités**). Саме тут виникає принципова колізія, адже Національна рада університетів працює за старими правилами. Експерти продовжують оцінювати кандидатів за кількістю статей та престижністю журналів, ігноруючи їхній внесок у відкриту науку. У результаті молоді дослідники змушені виконувати подвійну роботу: впроваджувати інновації для звітності за контрактами, але водночас продовжувати гонитву за кількісними показниками, щоб отримати офіційний статус дослідника від держави⁴⁵⁴.

Отже, французький досвід ілюструє, що перехід до якісного оцінювання є системним процесом, успіх якого залежить від подолання суперечностей між прогресивною національною політикою та традиційними практиками експертних спільнот. Становище молодих науковців у цій системі є найбільш вразливим, оскільки вони змушені адаптуватися до нових вимог відкритої науки в умовах збереження традиційного впливу бібліометричних показників на їхній професійний статус.

Україна

Статус молодого вченого в Україні визначений на законодавчому рівні. Відповідно, базовою відправною характеристикою є саме вік науковця: до 35 років включно для осіб, які мають вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вік до 40 років включно, для осіб, які мають науковий ступінь доктора наук. Механізм оцінювання діяльності молодих вчених реалізовується під час ухвалення рішень щодо присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD), надання додаткового грантового чи стипендіального фінансування, проектної підтримки, а також забезпечення інаукової та/або інституційної допомоги. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії», оцінювання науково-дослідницької діяльності здобувачів здійснюється на основі таких критеріїв⁴⁵⁵:

- виконання та підготовка дисертаційної роботи;
- оприлюднення основних результатів наукового дослідження (з урахуванням кількісного показника – не менше трьох наукових публікацій, що відображають зміст дисертації);
- сформованість теоретичних знань, умінь, навичок і відповідних компетентностей, що визначається шляхом оцінювання результатів засвоєння освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії.

Лева частина молодих вчених беруть участь у конкурсах на посади науково-педагогічних та наукових працівників у закладах вищої освіти та наукових установах України. Важливо зазначити, що окремих систем оцінювання для них не застосовується. Оцінювання їх діяльності здійснюється на одному рівні із досвідченими науковцями за однією і тією ж рамкою. Таким чином, позиції молодих вчених у

⁴⁵² Loi n° 2020-1674 du 24 décembre 2020 de programmation de la recherche pour les années 2021 à 2030. *Journal officiel de la République française*. 2020. n°0312. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000042738027> (дата звернення: 03.11.2025).

⁴⁵³ Décret n° 2021-1710 du 17 décembre 2021 relatif à la mise en œuvre de la procédure de recrutement des chaires de professeur junior. *Légifrance*. 2021. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000044516315> (дата звернення: 03.11.2025).

⁴⁵⁴ Les enjeux du doctorat et de l'après-doctorat : Rapport annuel / Confédération des Jeunes Chercheurs (CJC). 2024. URL: <https://cjc.jeunes-chercheurs.org/publications/plaquette-CJC-2024.pdf> (дата звернення: 24.10.2025).

⁴⁵⁵ Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування постанови Кабінету Міністрів України від 27 липня 2016 р. № 567 : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січ. 2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF> (дата звернення: 28.09.2025).

загально інституційних рейтингах завжди є вкрай низькими, навіть з урахуванням здобутків і успіхів на початку наукової кар'єри.

Водночас найбільша частка оцінювання діяльності молодих вчених в Україні пов'язана з процедурами надання додаткового грантового або стипендіального фінансування для цієї категорії науковців.

У національному контексті оцінювання та підтримки молодих вчених важливу роль відіграють інструменти фінансового стимулювання, що реалізуються на державному рівні. В Україні до офіційних форм грантової та стипендіальної підтримки належать проекти з підтримки досліджень молодих вчених, що фінансуються Національним фондом досліджень України (НФДУ), стипендія Кабінету Міністрів України для молодих вчених, конкурс проектів фундаментальних наукових досліджень молодих вчених, стипендія Президента України для молодих вчених (у тому числі в системі Національної академії наук України), а також Премія Верховної Ради України молодим вченим за вагомі наукові досягнення⁴⁵⁶.

Поряд із державними програмами, суттєвого значення набувають грантові ініціативи міжнародних і національних фондів, благодійних організацій та професійних асоціацій, які пропонують альтернативні або додаткові можливості фінансування дослідницьких проектів молодих вчених. Такі програми, як правило, орієнтовані на підтримку інноваційних досліджень, міждисциплінарних підходів, академічної мобільності та інтеграції українських дослідників у міжнародний науковий простір, що розширює спектр інструментів оцінювання й професійного розвитку молодих вчених поза межами суто національних процедур.

Висновки

Сучасні системи оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених перебувають у стані активної трансформації, зумовленої змінами в організації наукової праці, переосмисленням ролі дослідника на ранніх етапах кар'єри та поширенням принципів відкритої науки. У межах Європейського дослідницького простору формується спільна рамка підходів до оцінювання, що поєднує вимоги до якості наукових результатів, прозорості процедур та визнання різноманітних форм дослідницького внеску. Ці тенденції визначають загальний вектор розвитку політик і практик оцінювання незалежно від національного контексту та водночас допускають інституційну варіативність їх реалізації. У цьому контексті українські практики оцінювання розвиваються в руслі загальноєвропейських процесів і відображають спільні виклики та напрями реформування, характерні для Європейського дослідницького простору загалом.

Однак, якщо політики оцінювання принципово побудовані на якісних показниках, то у практиках оцінювання дослідницької діяльності молодих вчених зберігається виражена орієнтація на кількісні публікаційні показники та формальні індикатори результативності, що ускладнює комплексну оцінку якості досліджень, міждисциплінарних результатів і внеску молодих вчених у командну наукову роботу. Попри декларування відкритого доступу, використання препринтів та відкритих дослідницьких даних як важливих складових сучасної наукової діяльності, ці практики не завжди мають чітке інституційне визнання в процедурах оцінювання. Подолання цієї проблеми можливе шляхом розширення критеріїв оцінювання, які поряд із традиційними науковими результатами враховують різноманітні форми відкритого дослідницького внеску та якісні характеристики наукової роботи.

Додатковим викликом залишається нерівність умов професійної діяльності молодих вчених, зумовлена нестабільністю трудових відносин та обмеженими можливостями довгострокового планування досліджень. Такі обставини безпосередньо впливають на результати оцінювання і посилюють залежність кар'єрного розвитку від короткострокових досягнень. У цьому контексті актуалізується необхідність впровадження більш гнучких та чутливих до контексту підходів до оцінювання, які враховують умови здійснення дослідницької діяльності на ранніх етапах кар'єри.

⁴⁵⁶ Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки : монографія / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Рєгейло, М. Саюк, О. Слободянюк ; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>.

Список використаних джерел

1. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки : монографія / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Регейло, М. Саяк, О. Слободянюк ; за ред. І. Драч, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>
2. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування постанови Кабінету Міністрів України від 27 липня 2016 р. № 567 : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січ. 2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF> (дата звернення: 28.09.2025)
3. About the programme [Електронний ресурс] // Recognition & Rewards. URL: <https://recognitionrewards.nl/about/about-the-programme/> (дата звернення: 16.10.2025)
4. Agreement on Reforming Research Assessment / CoARA. 2022. 24 p. URL: <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text> (дата звернення: 03.11.2025)
5. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics / D. Hicks, P. Wouters, L. Waltman, S. de Rijcke, I. Rafols. Nature. 2015. Vol. 520, No. 7548. P. 429–431. DOI: <https://doi.org/10.1038/520429a>
6. Bundesbericht Wissenschaftlicher Nachwuchs (BuWiK). National Report on Early Career Researchers 2025: Key Findings. Berlin, 2025. URL: https://germanpostdoc.net/national-report-on-early-career-researchers-2025-key-findings/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 23.10.2025)
7. Décret n° 2021-1710 du 17 décembre 2021 relatif à la mise en œuvre de la procédure de recrutement des chaires de professeur junior. *Légifrance*. 2021. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000044518389/> (дата звернення: 03.11.2025)
8. DFG and CoARA: Commitment to the Reform of Research Assessment [Electronic resource] / Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). 2023. URL: https://www.dfg.de/en/service/press/press_releases/2023/press_release_no_51/ (дата звернення: 03.11.2025)
9. DFG Strategy for the Support of Early Career Researchers [Electronic resource] / Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). 2024. URL: https://www.dfg.de/en/research_funding/principles_dfg_funding/support_early_career_researchers/ (дата звернення: 20.09.2025)
10. Erasmus University Rotterdam. Recognition & Rewards at EUR: Policy and Practice. 2021. URL: <https://www.eur.nl/en/about-university/vision-strategy-2030/recognition-rewards> (дата звернення: 09.09.2025)
11. Gesetz über befristete Arbeitsverträge in der Wissenschaft (Wissenschaftszeitvertragsgesetz - WissZeitVG) [Electronic resource] : Federal Law of Germany. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/wisszeitvg> (дата звернення: 07.10.2025)
12. Helmholtz Association of German Research Centres: Research for grand challenges [Electronic resource] / Helmholtz-Gemeinschaft. URL: <https://www.helmholtz.de/en/> (дата звернення: 09.10.2025)
13. Hcéres. *Charter on the Evaluation of Researchers and Research* / High Council for the Evaluation of Research and Higher Education. Paris : Hcéres, 2023. 148 p. URL: <https://www.hceres.fr/sites/default/files/media/downloads/evaluation-charter-2024.pdf> (дата звернення: 03.12.2025)
14. KNAW; NWO; VSNU. Strategy Evaluation Protocol 2021–2027. The Hague, 2020. URL: https://storage.knaw.nl/2022-06/SEP_2021-2027.pdf (дата звернення: 23.09.2025)
15. Les enjeux du doctorat et de l'après-doctorat : Rapport annuel / Confédération des Jeunes Chercheurs (CJC). 2024. URL: <https://cjc.jeunes-chercheurs.org/publications/plaquette-CJC-2024.pdf> (дата звернення: 24.10.2025)
16. Loi № 2020-1674 du 24 décembre 2020 de programmation de la recherche pour les années 2021 à 2030. *Journal officiel de la République française*. 2020. № 0312. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000042738027> (дата звернення: 03.11.2025)
17. National Policy and Executive Plan by the Higher Education and Research Community for 2020–2025 [Electronic resource] / Open Science Coordination in Finland. 2022. URL: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995282> (дата звернення: 18.09.2025)
18. Narrative CV: Assessment based on quality and content [Electronic resource] / Netherlands Organisation for Scientific Research (NWO). 2022. URL: <https://www.nwo.nl/en/evidence-based-cv> (дата звернення: 14.09.2025)

19. Open science and research in Finland [Electronic resource] / Ministry of Education and Culture. URL: <https://avointiede.fi/en> (дата звернення: 18.09.2025)
20. Reducing the precarity of academic research careers / OECD. Paris, 2021. 78 p. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/reducing-the-precarity-of-academic-research-careers_09441013-en
21. Rethinking impact factors: better ways to judge a journal [Electronic resource] / P. Wouters, C. R. Sugimoto, V. Larivière [et al.] // Nature. 2019. Vol. 569, № 7758. P. 621–623. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-01643-3> (дата звернення: 05.08.2025)
22. San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA). 2012. URL: <https://sfdora.org/read/> (дата звернення: 03.11.2025)
23. Second National Plan for Open Science: Generalising Open Science in France 2021–2024 / Ministry of Higher Education, Research and Innovation. Paris, 2021. 34 p. URL: https://www.ouvrirlascience.fr/wp-content/uploads/2021/10/Second_French_Plan-for-Open-Science_web.pdf (дата звернення: 02.11.2025)
24. Strategy Evaluation Protocol 2021–2027: Protocol for Research Assessment in the Netherlands [Electronic resource] / VSNU, NWO, KNAW. 2020. 34 p. URL: https://storage.knaw.nl/2022-06/SEP_2021-2027.pdf (дата звернення: 04.11.2025)
25. The Evaluation of Research in the Context of Open Science / France Universités. 2024. URL: <https://franceuniversites.fr/wp-content/uploads/2024/02/Note-France-Universites-Evaluation-SO-v-finale.pdf> (дата звернення: 05.10.2025)
26. The Finnish Code of Conduct for Research Integrity and Procedures for Handling Alleged Violations of Research Integrity in Finland [Electronic resource] / Finnish National Board on Research Integrity TENK. 2023. URL: <https://tenk.fi/en/research-integrity/tenk-guidelines> (дата звернення: 24.09.2025)
27. The Max Planck Society: About us [Electronic resource] / Max-Planck-Gesellschaft. URL: <https://www.mpg.de/about-us> (дата звернення: 23.08.2025)
28. The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management / J. Wilsdon et al. London: HEFCE, 2015. 164 p. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4929.1363>
29. UNESCO Recommendation on Open Science / UNESCO. Paris, 2021. 34 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (дата звернення: 03.11.2025)
30. VSNU; NWO; KNAW; NFU; ZonMw. Room for Everyone's Talent: Towards a New Balance in the Recognition and Rewards for Academics. The Hague, 2019. <https://recognitionrewards.nl/wp-content/uploads/2020/12/position-paper-room-for-everyones-talent.pdf> (дата звернення: 03.11.2025)
31. Wahlfors L. Assessment of Research Quality and Impact in Finnish Universities [Electronic resource] / L. Wahlfors, O. J. Häyrynen // Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland. 2019. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/> (дата звернення: 14.06.2025)

Розділ 8

Результати впровадження та рекомендації з удосконалення Методики оцінювання ефективності наукової діяльності в галузі суспільних наук в Україні

Ірина ДРАЧ, доктор педагогічних наук, професор,
директор Інституту вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-7501-4122>

Ольга ПЕТРОЄ, доктор наук з державного управління,
професор, завідувач відділу дослідницької діяльності
університетів Інституту вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0003-2941-1455>

Олександра БОРОДІЄНКО, доктор педагогічних наук,
професор, член-кореспондент НАПН України, головний
науковий співробітник відділу дослідницької діяльності
університетів Інституту вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0001-9133-0344>

Ірина РЕГЕЙЛО, доктор педагогічних наук, старший
науковий співробітник, член-кореспондент
НАПН України, головний науковий співробітник
відділу дослідницької діяльності університетів
Інституту вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0003-0512-2456>

Олена СЛОБОДЯНЮК, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу
дослідницької діяльності університетів
Інституту вищої освіти НАПН України
<https://orcid.org/0000-0002-1927-3362>

Запровадження у 2024-2025 роках оновленої Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності⁴⁵⁷ за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації, розробленої з урахуванням принципів відкритої науки⁴⁵⁸, відповідального оцінювання досліджень (DORA⁴⁵⁹, CoARA⁴⁶⁰, RRA⁴⁶¹) та європейських підходів, зумовило необхідність аналізу практики її застосування та визначення напрямів подальшого удосконалення. Аналітичну записку підготовлено з метою інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Міністерства освіти і науки України у сфері формування та реалізації державної політики щодо розвитку наукової та науково-технічної діяльності, забезпечення якості досліджень та проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти.

⁴⁵⁷ Міністерство освіти і науки України. (2024). Про забезпечення організації та проведення у 2024-2025 роках державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової та науково-технічної діяльності (Наказ № 1675) <https://mon.gov.ua/npa/pro-zabezpechennia-orhanizatsii-ta-provedennia-u-2024-2025-rokakh-derzhavnoi-atestatsii-naukovykh-ustanov-ta-zakladiv-vyshchoi-osvity-v-chastyni-provadhennia-takymy-zakladamy-naukovoi-ta-nau>

⁴⁵⁸ Dahle, S., & Berezko, O. (2025). Recommendations for the Open Science and Research Assessment reforms in Ukraine (1.2.1). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752905>

⁴⁵⁹ DORA. Strategic Plan 2023-2026. <https://sfdora.org/strategic-plan/>

⁴⁶⁰ European University Association. (2023). CoARA Action Plan (2023-2027). URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/European_University_Association_CoARA_Action_Plan_2023-2027.pdf

⁴⁶¹ A Global Observatory of Responsible Research Assessment. <https://researchonresearch.org/project/agorra/>

Узагальнення експертних оцінок представників закладів вищої освіти, які безпосередньо брали участь у підготовці та поданні матеріалів державної атестації через Національну електронну науково-інформаційну систему URIS, дало змогу виявити системні проблеми впровадження Методики, оцінити її управлінську спроможність та сформулювати рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності регуляторних і процедурних механізмів⁴⁶².

Аналіз результатів експертного опитування щодо застосування Методики

Експертне опитування проводилось колективом наукових працівників відділу дослідницької діяльності університетів Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України у квітні-травні 2025 р. за анкетою «Удосконалення Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності» (далі – Методика) у формі онлайн-опитування з використанням GoogleForm. В опитуванні взяли участь 51 респондент, кожен з яких цілеспрямовано відібраний з числа науково-педагогічних, наукових та інших працівників закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які брали участь у 2024-2025 рр. у підготовці матеріалів за напрямом «Суспільний» та їх поданні у профільний модуль Національної електронної науково-інформаційної системи «URIS». Чисельність та склад групи експертів у нашому дослідженні визначено з урахуванням складності досліджуваної проблеми, гетерогенності складу експертів, методу опитування та ін. Обрання Google Forms обумовлено тим, що інструмент є ефективним для збору та зберігання інформації в поєднанні з його доступністю, функціональністю та надійністю. Згода респондентів на участь в опитуванні забезпечувалась наданням чіткої інформації про добровільність участі, можливість відмови на будь-якому етапі та гарантії конфіденційності. Згода фіксувалась шляхом підтвердження у окремому пункті Google Forms до початку опитування.

Анкета включала перелік відкритих і закритих питань, структурованих у такі основні блоки:

1. Переваги та недоліки Методики;
2. Оцінювання ефективності Методики;
3. Оцінювання Методики щодо порівнювальності результатів дослідницької діяльності ЗВО;
4. Пропозиції щодо вдосконалення Методики.

Узагальнюючи отримані результати, можна стверджувати, що більшість респондентів відзначили суттєві якісні відмінності та переваги Методики. Серед найбільш значущих характеристик респонденти назвали урахування принципів відкритої науки (58,8 %), застосування показників відкритого доступу до публікацій (52,9 %), урахування описів впливів результатів дослідницької діяльності закладів вищої освіти (52,9 %), включення публікацій у вітчизняних виданнях, індексованих у Scopus та Web of Science (45,1 %), розширення можливостей валідації результатів через відкриті бази даних (43,1 %), а також можливість залучення закордонних експертів до оцінювання (39,2 %).

Репрезентативність і надійність результатів дослідження забезпечувалися інституційною та персональною анонімністю опитування, статистично достатнім обсягом вибірки (51 респондент), різноманітням демографічних і професійних характеристик учасників, а також урахуванням інституційної специфіки закладів вищої освіти різних регіонів України, галузей знань, профілів і масштабів. Застосування показників стандартного відхилення дозволило оцінити однорідність вибірки та можливість екстраполяції результатів з урахуванням обмеження дослідження, яке охоплює ЗВО державної форми власності за науковим напрямом «Суспільний».

Аналіз відповідей щодо недоліків Методики засвідчив наявність 140 зауважень ($\Sigma = 140$), при середньому значенні 11,67 згадувань кожного недоліку (8,3 %) і медіані 10 відповідей (7,14 %). Високе значення коефіцієнта варіації ($C_v = 76,3$ %) свідчить про концентрацію критики навколо обмеженої кількості системних проблем, тоді як інші недоліки мають другорядний або галузево-специфічний характер.

Структурований аналіз зауважень дозволив виокремити чотири групи проблем:

– *процедурно-бюрократичні*;

⁴⁶² Драч І., Петроє О., Бородієнко О., Регейло І., & Слободянюк О. (2025). Нова Методика оцінювання ефективності наукової діяльності: погляд експертів з галузі суспільних наук. Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство», 20. С. 72-84. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2025-20-72-84>

- методологічні;
- системно-організаційні;
- контентно-індикаторні.

Домінуючими виявилися процедурно-бюрократичні проблеми (близько 45 %), пов'язані насамперед зі складністю підтвердження впливів результатів досліджень та експертних ролей, що зумовлює надмірне адміністративне навантаження і знижує ефективність реалізації Методики.

Другою за значущістю є група методологічних проблем (≈27 %), які стосуються відсутності уніфікованих рекомендацій для експертів та неоднозначності критеріїв оцінювання, що створює ризики суб'єктивності та зниження міжекспертної узгодженості.

Системно-організаційні проблеми (≈20 %) пов'язані з неузгодженістю рівнів оцінювання та некоректною прив'язкою міжнародних проєктів до окремих структурних підрозділів, що спотворює реальну картину міжнародної діяльності ЗВО.

Контентно-індикаторні проблеми (≈8 %) мають меншу частку, але стратегічне значення, оскільки стосуються неповноти публікаційних показників та переважання абсолютних метрик, недостатньо чутливих до масштабів і галузевої специфіки закладів.

Результати контент-аналізу відкритих відповідей респондентів дозволили виокремити п'ять ключових недоліків, які формують основне ядро критичного сприйняття Методики. Сукупно ці п'ять позицій охоплюють понад 72 % усіх зафіксованих зауважень, що свідчить про концентрований характер проблемного поля та наявність чітких точок напруження у практичному застосуванні Методики.

1. *Складна процедура підтвердження впливів* результатів дослідницької діяльності (22,14 %). Цей недолік став найчастіше згадуваним серед усіх – понад п'ята частина респондентів (22,14 %) наголосила на складності та непрозорості процесу підтвердження впливів. Респонденти вказували на те, що нинішній підхід передбачає надмірну бюрократизацію та потребує значних адміністративних ресурсів з боку ЗВО. Крім того, відсутність уніфікованих інструкцій і недостатня автоматизація процесів створюють ризик суб'єктивності та затримок у проходженні процедур. Таким чином, цей аспект є центральним системним бар'єром у забезпеченні ефективності впровадження Методики.

2. *Відсутність рекомендацій для експертів-оцінювачів* (13,57 %). На другому місці за частотою згадувань – недостатня методична підтримка експертів. 13,57 % опитаних підкреслили, що Методика не містить достатньо чітких інструкцій щодо трактування критеріїв, шкал оцінювання та визначення вагових коефіцієнтів впливів. Це призводить до варіативності експертних суджень, знижує рівень узгодженості між оцінювачами та потенційно впливає на об'єктивність результатів. У практичному вимірі йдеться про потребу розроблення стандартизованих експертних рекомендацій, методичних матеріалів і тренінгів, які забезпечили б єдність підходів до оцінювання.

3. *Прив'язка міжнародних проєктів до структурних підрозділів ЗВО* (13,57 %). Цей недолік поділяє другу позицію за рівнем критичності. Йдеться про некоректність або обмежувальний характер механізму, який фіксує міжнародні проєкти за структурними підрозділами замість усього університету. Унаслідок цього занижується реальний рівень міжнародної співпраці ЗВО, особливо у випадках міжфакультетних або міждисциплінарних проєктів. Проблема має системно-організаційний характер і вказує на потребу більш гнучкої моделі обліку міжнародної активності, яка б відображала реальні масштаби залучення університету до глобальних наукових мереж.

4. *Складна процедура підтвердження експертної ролі* (13,57 %). Респонденти зауважують, що відсутність централізованої інформації про експертні ролі (зокрема, на сайтах МОН України чи Національного фонду досліджень) створює труднощі для документального підтвердження власного досвіду експертної діяльності. Це підвищує трудомісткість підготовки звітності, а також знижує довіру до системи обліку експертних досягнень. У контексті реалізації Методики дана проблема має ознаки надмірного адміністративного навантаження і потребує створення офіційного електронного реєстру експертних ролей, інтегрованого з національними базами даних.

5. *Недостатнє врахування публікацій без квартилів* (10,00 %). Йдеться про неврахування у системі оцінювання публікацій, індексованих у Scopus та Web of Science, але без присвоєного квартилію. Це особливо впливає на представників гуманітарних, соціальних і педагогічних наук, де частка таких публікацій є значною. Відповідно, Методика у нинішньому вигляді може системно недооцінювати результати певних наукових галузей, що ставить питання про галузеву рівновагу та справедливість оцінювання.

Таким чином, п'ятірка найбільш згадуваних недоліків охоплює три рівні проблем: *процедурно-бюрократичний* (1-е та 4-е місця, сумарно 35,7 %); *методологічний* (2-е місце – 13,57 %); *організаційно-змістовий* (3-е та 5-е місця, сумарно 23,57 %). Такий розподіл підтверджує висновок про те, що головним викликом для Методики є не її концептуальні положення, а практична реалізація – складність процедур, нечіткість інструкцій і фрагментарність системи підтвердження результатів. Кумулятивний показник у 72,85 % означає, що усунення лише цих п'яти проблем потенційно зменшить загальний рівень критичних оцінок більш ніж на дві третини, тобто матиме високий ефект управлінського впливу.

Пропозиції респондентів щодо удосконалення процедури оцінювання

Респондентами було сформульовано пропозиції щодо удосконалення процедури оцінювання, які, на нашу думку, можна представити у чотирьох вимірах:

- операціоналізації процесу;
- критеріїв та показників оцінювання;
- технічного удосконалення процесу;
- розвитку людського потенціалу.

Респондентами запропоновано:

у вимірі операціоналізації процесу оцінювання: збільшити строки завантаження інформації в систему; розширити терміни підготовки описів впливу та підготовки матеріалів самооцінювання; збільшити часовий діапазон експертного оцінювання; передбачити для ЗВО можливість виявлення та виправлення численних помилок – як технічного, так і змістового характеру; передбачити наявність посадових осіб зі штату МОН, які супроводжують конкретні ЗВО (з метою встановлення сталих каналів взаємодії, оперативного надання консультацій та супроводження закладів у впровадженні та реалізації методики оцінювання); розробити детальну інструкцію з вимогами до кожної таблиці; створити відеоінструкції щодо заповнення відомостей; умови і методичні рекомендації щодо проведення атестації мають бути затвердженими і оприлюдненими за 3-5 років до проведення атестації ЗВО; запровадити поетапне подання документів з можливістю проміжної верифікації (замість одночасного подання всього пакету); для більшої об'єктивності доцільно залучати незалежних експертів для оцінювання практичної значущості наукових досягнень ЗВО; доцільно створити механізми залучення міжнародних експертів для оцінювання результатів досліджень та їхньої відповідності світовим стандартам; доповнити Методику деталізованими алгоритмами оцінювання результатів, чіткими вимогами до документальних підтверджень та єдиними підходами до інтерпретації їхнього впливу; уніфікація одиниць вимірювання показників публікаційної активності (монографій, підручників, посібників) (або в од., або в ум. д.а., або в обл.-вид. д.а.);

у вимірі критеріїв та показників оцінювання: диференціювати критерії оцінювання в залежності від профілю ЗВО; удосконалити методику обрахунку впливу результатів наукової діяльності (несправедливим вважається більша оцінка декількох кейсів впливу за одним напрямом на відміну від поодиноких кейсів впливу за різними напрямками); зменшити кількість показників оцінювання наукової діяльності; передбачити, що наукова діяльність ЗВО має оцінюватися не лише за її результатами у вигляді публікацій та патентів, а й за рівнем інтеграції наукових досягнень в освітній процес; до критеріїв атестації потрібно було б додати публікації матеріалів конференцій у закордонних виданнях; враховувати публікації науково-педагогічних працівників спільно із здобувачами освіти; враховувати нагороди (грамоти, відзнаки) науково-педагогічних працівників за значний внесок у розвиток освіти і науки в Україні та за кордоном; до експертних ролей пропонується додати участь у постійно діючих спеціалізованих вчених радах; враховувати розділи монографій та колективних монографій, публікацій у закордонних виданнях, авторські свідоцтва на наукові твори, підручники з грифом МОН; переглянути критерії, що допускають надмірну експертну інтерпретацію без чітких орієнтирів, і замінити їх на більш прозорі й кількісно вимірювані; врахування участі НПП/ЗВО у міжнародних наукових проєктах, консорціумах, членство у міжнародних професійних асоціаціях);

у вимірі технічного удосконалення процесу: оптимізувати перевірку даних перед завантаженням; додати уточнення/вказівки щодо особливостей заповнення даних (коментарі безпосередньо у формі подання; зменшити обсяг ручного введення даних шляхом більшої інтеграції із зовнішніми базами та інформаційними системами; налаштувати систему на автоматичну перевірку публікацій; удосконалити систему URIS для швидшого пошуку та відстежень публікацій за DOI та кращої ідентифікації публікацій у

наукометричних базах WoS/Scopus; усунути технічні недоліки щодо верифікації даних; додати автоматичне введення автора статті та пошук дублікатів публікацій);

у вимірі розвитку людського потенціалу: посилити роботу з експертами щодо процедури оцінювання та їх (експертів) ролі у процесі оцінювання; приділяти більше уваги роз'ясненню експертам і представникам ЗВО основних особливостей Методики, а також принципів формування показників; створити для експертів конкретні рекомендації з підготовки матеріалів (зокрема, роз'яснити, яким чином вказувати дані щодо окремих кафедр, якщо в описі впливу хотілося показати залученість не лише однієї чи кількох кафедр структурного підрозділу, а цілого ЗВО); періодично проводити тренінги для працівників ЗВО щодо особливостей Методики; проводити інформаційні сесії з метою надання відповідей на питання відповідальних осіб, які можуть виникнути під час завантаження документів).

Рекомендації щодо удосконалення Методики

Узагальнення та систематизація результатів експертного опитування щодо Методики в частині її недоліків дозволив сформулювати комплекс рекомендацій

на національному рівні:

1. Нормативне забезпечення та стратегічне планування:

- забезпечити стабільність нормативно-методичної бази оцінювання шляхом затвердження оновлених вимог і методичних рекомендацій до проведення наступних атестацій;

- розробити довгостроковий календар оцінювальних процедур, який унеможливило б непослідовні зміни та гарантує рівні умови для усіх учасників.

2. Удосконалення системи критеріїв та показників:

- провести перегляд системи показників із метою зменшення їх кількості, усунення дублювань і надмірної суб'єктивності експертних оцінок із переходом до питомих і якісно зважених метрик.

3. Організаційно-процедурні аспекти:

- встановити реалістичні терміни для підготовки матеріалів самооцінювання, завантаження інформації та проведення експертизи;

- запровадити поетапне подання документів із можливістю проміжної верифікації;

- передбачити можливість апеляції та обговорення результатів державної атестації між представниками ЗВО та експертною групою.

4. Підготовка експертів:

- створити національну систему сертифікації експертів, що передбачає первинну підготовку, періодичні тренінги, стажування, симуляційне оцінювання;

- розробити методичні матеріали для експертів (чек-листи, шаблони, довідники та ін.), які забезпечать єдине розуміння показників, процесів та процедур;

- забезпечити систематичне консультування експертів та щорічні вебіари з обміну практичним досвідом.

5. Удосконалення цифрової інфраструктури (URIS):

- провести модернізацію системи URIS: інтеграцію з базами ORCID, Scopus, WoS, Google Scholar; покращити інтерфейс; забезпечити автоматичний імпорт публікацій за DOI;

- реалізувати механізм пакетного завантаження даних та одночасної роботи кількох користувачів від одного ЗВО/наукової установи;

- забезпечити інтерактивні підказки, автоматичне збереження інформації та покрокове заповнення для підвищення зручності користування системою;

- передбачити механізм зворотнього зв'язку (коментарі, запитання, пропозиції, електронні сповіщення) та забезпечити інтеграцію різних рівнів оцінювання в єдину аналітичну систему.

6. Валідація підтвердження впливу:

- розробити єдині стандарти валідації підтверджень впливів результатів досліджень та уніфікувати правила їх застосування;

- розробити розширений перелік форм доказів впливу (акти впровадження, свідчення стейкхолдерів, спільні заходи, презентації, вебіари тощо);

- синхронізувати систему для автоматичного підтвердження достовірності інформації;

на інституційному рівні:

1. Організація внутрішнього процесу оцінювання:

- запровадити поетапне формування пакету документів із внутрішньою верифікацією та попереднім аудитом якості даних;
 - розробити внутрішні інструкції (процедури) та шаблони (чек-листи) для підготовки описів впливу, звітності та самооцінювання;
 - призначити відповідальних осіб з оцінювання у структурних підрозділах і забезпечити їх методичним супроводом.
2. Розвиток людського потенціалу:
- регулярно проводити тренінги для науково-педагогічних та наукових працівників ЗВО/наукових установ щодо особливостей Методики, підготовки даних та роботи в системі URIS.
3. Якість даних та цифрові рішення:
- забезпечити уніфікований облік публікацій, проєктів та даних персоналу для подальшого автоматичного імпорту в URIS;
 - використовувати інституційні депозитарії як джерела підтвердження впливу, відкритих даних та цифрових доказів.
4. Підготовка до експертного оцінювання:
- проводити внутрішнє самооцінювання перед державною атестацією, аналізувати динаміку показників за попередні роки;
 - формувати описи впливу за єдиними критеріями, адаптованими до профілю ЗВО/наукової установи;
 - забезпечити взаємодію з МОН України і супроводжувачами атестацію фахівцями, оперативно реагувати на зміни у вимогах і зауважень до поданих даних.
5. Зворотній зв'язок і вдосконалення:
- ініціювати обговорення результатів атестації на рівні вченої ради, залучаючи до аналізу керівників підрозділів;
 - готувати (у разі потреби) аргументацію для апеляції або корегування даних;
 - розвивати культуру відповідального оцінювання, орієнтовану не на формальні показники, а на реальні досягнення та вплив досліджень.

Очікувані результати удосконалення Методики

Реалізація запропонованих підходів сприятиме підвищенню прозорості та об'єктивності державної атестації закладів вищої освіти, зменшенню ризиків суб'єктивного оцінювання та зростанню довіри академічної спільноти до результатів оцінювання. Очікується зниження адміністративного навантаження на заклади вищої освіти за рахунок стандартизації процедур і цифровізації процесів, а також підвищення порівнюваності результатів оцінювання між різними інституціями.

У стратегічній перспективі вдосконалення Методики сприятиме посиленню дослідницької спроможності закладів вищої освіти, гармонізації національної системи оцінювання з європейськими практиками та підвищенню ефективності державної політики у сфері науки й інновацій.

Список використаних джерел

1. Драч І., Петроє О., Бородієнко О., Регейло І., & Слободянюк О. (2025). Нова Методика оцінювання ефективності наукової діяльності: погляд експертів з галузі суспільних наук. Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство», 20. С. 72-84. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2025-20-72-84>
2. Міністерство освіти і науки України. (2024). Про забезпечення організації та проведення у 2024-2025 роках державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової та науково-технічної діяльності (Наказ № 1675) <https://mon.gov.ua/npa/pro-zabezpechennia-orhanizatsii-ta-provedennia-u-2024-2025-rokakh-der-zhavnoi-atestatsii-naukovoykh-ustanov-ta-zakladiv-vyshchoi-osvity-v-chastyni-provazhennia-takymy-zakladamy-naukovoi-ta-nau>
3. A Global Observatory of Responsible Research Assessment. <https://researchonresearch.org/project/agorra/>
4. Dahle, S., & Berezko, O. (2025). Recommendations for the Open Science and Research Assessment reforms in Ukraine (1.2.1). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15752905>
5. DORA. Strategic Plan 2023-2026. <https://sfedora.org/strategic-plan/>

6. European University Association. (2023). CoARA Action Plan (2023-2027). URL: https://www.eua.eu/images/publications/Publication_PDFs/European_University_Association_CoARA_Action_Plan_2023-2027.pdf

Наукове видання

DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-54-0-2025>

Ірина ДРАЧ,
Ольга ПЕТРОЄ,
Олександра БОРОДІЄНКО та ін.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ НА
ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ І ПІДХОДІВ ВІДКРИТОЇ НАУКИ
В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

Монографія
Електронне видання
12,6 авторських аркушів

153

Національна академія педагогічних наук України
Інститут вищої освіти НАПН України
Відділ дослідницької діяльності університетів

ihed@ihed.org.ua
<https://ihed.org.ua>

Публікації, результати наукових
досліджень Інституту:
URL: <https://ihed.org.ua/publications/>

КИЇВ 2025

Academic Edition

DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-54-0-2025>

Irina Drach,
Olha Petrove,
Oleksandra Borodiyenko, et al.

DEVELOPING QUALITY ASSESSMENT
POLICIES FOR UNIVERSITY RESEARCH
BASED ON OPEN SCIENCE PRINCIPLES
AND APPROACHES IN THE CONTEXT
OF POST-WAR RECOVERY

Monograph
Electronic Edition
12,6 author's sheets

154

National Academy of Educational Sciences of Ukraine
Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine
Department of the Research Activities of Universities

ihed@ihed.org.ua
<https://ihed.org.ua>

Publications, results of scientific researches:

URL: <https://ihed.org.ua/publications/>

KYIV 2025